Landesbibliothek Oldenburg

Digitalisierung von Drucken

Nicolai Hieronymi Gvndlingii J. C. Ivs Naturæ ac Gentivm

Gundling, Nicolaus Hieronymus

Halæ Magdebvrgicæ, 1736

urn:nbn:de:gbv:45:1-208

Visual Library

Landesbibliothek Oldenburg

GUNDLINGII

JUS

NATURAE.

Jur A 6
B:32

Landesbibliothek Oldenburg

Jur. A 6 B / 32

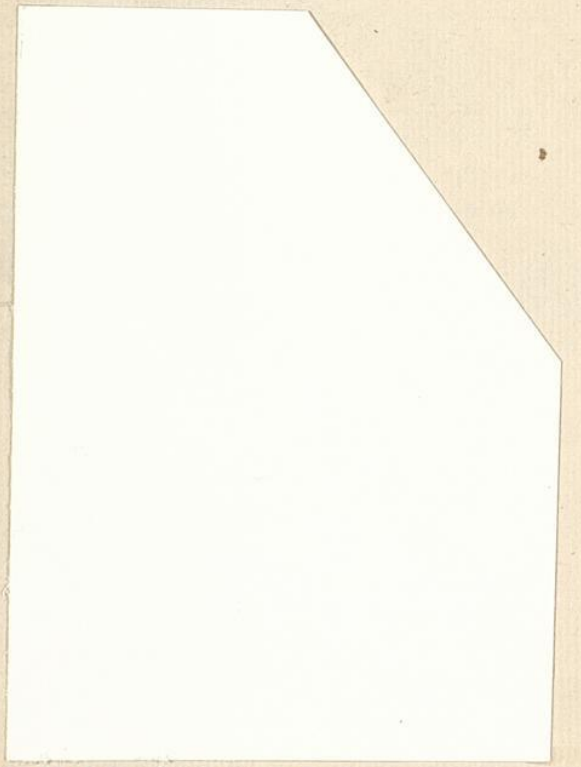

Landesbibliothek Oldenburg

NICOLAI HIERONYMI
GVNDLINGII J. C.

IVS NATVRÆ
AC
GENTIVM
CONNEXA RATIONE
NOVAQVE METHODO
ELABORATVM
ET A PRÆSVMTIS OPINIONIBVS
ALIISQVE INEPTIIS
VACVVM.

EDITIO III.

AVCTIOR ET EMENDATIOR.

HALÆ MAGDEBVRGICÆ, MDCCXXXVI.
PROST. IN OFFIC. LIBR. RENGERIANA.

Landesbibliothek Oldenburg

EX BIBLIOTHECA
OLDENBVRGENSI.

VIRO

ILLVSTRI AC SAPIENTIÆ
LAVDE EXCELLENTIS-
SIMO

DOMINO

IOANNI ANDREÆ DE KRAVT

SERENISSIMO AC POTENTISSI-
MO BORVSSIÆ REGI A CONSILIIS
TAM BELLI QVAM ÆRARII
INTIMI

*DOMINO SVO LONGE BE-
NIGNISSIMO*

NICOL. HIERON. GVNDLINGIVS
F.

Landesbibliothek Oldenburg

quo die mihi de fama cognitus es, DOMINE, iniecta mihi est cupiditas ad te salutandum, & declarandam Tibi, quibus possem modis, obseruantiam atque affectum meum. Adeo tuum ingenium, tuus candor, tua animi æquitas atque suauitas e longinquo lucebant, vt me quodammodo ad TE contemplandum coram &

colloquendum acriter incitarent. Cui desiderio cum parerem denique, atque indulgerem, quam acuta omnia, quam apta, quam miranda deprehendi! Vox, gestus, oratio de rebus grauissimis, sapientia in iis, quæ ad Rem-publicam pertinent, studiorum non tantum, verum etiam studiosorum amor præclarus ita me affecerunt, vt TE maxima cum reuerentia cœperim diligere. Et hic autem non tam refrixit iudicio amor, quam mansit, & auctus est, quum frater tuus, cuius mihi acerba nuper & immatura mors visa est, aditum ad TE aperiret commodiorem, & beneuolentiam mihi conciliaret tuam, beneuolentiam omni melle iucundiorem. Ea dulcedine semel atque iterum pellectus nondum potui quiescere: adeo mihi prorsus placuit imago antiquæ & vernaculæ

culæ virtutis: tam mirifice lepor tuus omnes sensus capiebat, vt cum Halæ Saxonum essem, Berolinum cogitarem, cum litteris inuigilarem, Tui memoria recurreret, hoc est, dignitas, celebritas, gloria, & animo & consilio parata prudentia. Proinde existimationem aliquam accipere putabam, si necessitudini insertus tuæ nouum fauoris pignus consequerer, &, gremio exceptus tuo, eam in benignitate constantiam nanciscerer, quæ finiri, nisi tua morte, quam DEVS auertat longe, nequeat. Ex eo vero tempore, quanta propensio in ore, quantum in facto erga me studium, quam pari libra grauitas comitasque, quot argumenta, quot signa optimæ, quæso, apparuerunt mentis & prolixissimæ in me voluntatis? Sane indignus tua

gratia forem, si me ex animo vereque diligi quadantenus ambigerem: quum & nostra fortuna ea videatur ac tua, vt simulandi caussa non sit. De illo autem non possum non publice testari, TE, cum tota aula gratissimus sis, & in procerum REGISQVE potentissimi deliciis habearis, feciſſe quoque, vt & mea Musa iisdem innotescceret, meumque in ingenuas litteras studium maximis hominibus commendaretur, a quorum benignitate affectuque sors nostra pendet. Quis enim tot laboribus animum fatigaret, aut corpus affligeret, nisi forent, qui nobis præberent adsensum, qui excitarent languentes, excitatos fouerent, & dicta denique nostra auidissimis auribus exciperent? Qui sine eius gêneris consideratione incredibili labore

bore in artium, licet honestissimarum, disciplinas incumbant, vti rari sunt; ita nusquam forte, nisi in diuinissimæ familiæ cœtu extra hunc orbem inueniuntur. Quamobrem mecum sane perliberaliter egisti, quando in hac parte me studio satis mea sponte flagrantem acrius inflammasti, & in illorum conspectum produxisti, quorum nomina factis egregiis testata virtus cum æternitate coniunget. Ea ratione autem TV potissimum in causla fuisti, quare me ipsum a vulgata venalium magistrorum disciplina liberatum maioribus rebus addixerim, nullique operæ parcens noua præsidia circumspexerim, quibus ad decus, ad gloriam, ad immortalia contenderem. Quod ob eam causam scribo, vt intelligas, cum Tibi me gratias agere, tum

gratulari mihi plurimum, de benevolentia ſingulari tua, quod me dignum putaueris, quem innumeris beneficiis cumulares, & commendatione tua ornatum in luce collocares. Vtinam domus mea, aut ciuitas, vbi ſpiritum traho, abeſſet propius ab illa, vbi TV in laude verſaris, & REGI ſagaciſſimo dilectus ambulas, & largo ſinu opes ſapientiæ effundis, & conſilii plenus commercia, arte facta, pace belloque neceſſaria apte diſponis. Mihi crede, ſingulis ego diebus gratias Tibi perſoluerem, nomen tuum exquiſitis in hanc rem verbis celebrarem, eoque pacto & mihi ſatisfacerem, & publicæ rei, quæ vigilias laboresque Tuos merito ſuſpicit, ac TE florentem ingenio, honoribus, auctoritate, dexteritate præſtantem ſine intermiſſione miratur.

Quod

Quod aliqua tamen ratione vt consequerer, feci nunc, quo ius naturæ ac gentium, quod in publicum emitto, Tuo inscriptum nomini exiret, ne lateret quemquam, me laudum tuarum admiratione incensum statuisse aliquando, meam in virtutibus tuis prædicandis voluntatem ostendere. Nullum mihi dubium hæret, quin neque TV DOMINE, neque alii sint animum inducturi, ac si ficta tuam gratiam laudatione vellem colligere, Teneo iam illam: fruor benignissimo fauore tuo: id TVte scis, ego sentio, ceteri vident, ad vnum omnes, credo, intelligunt. Quidquid facio, ea fini a me fieri scito, vt mei erga Te studii caussa verissima exponatur, TVque existimes, me nihil maluisse, quam grati hominis ex hoc facto referre elogi-

um.

um. In hoc quippe genere gloriari iuuat: hoc ſolo laudem meam illuſtriorem fieri confido: hac circumdatus in muſeo meo ſedeo, & mortalitatem ante oculos habeo: a qua tamen adſerere me eius generis monimento ſpero, quod commemorationem Tuorum in me meritorum & pietatis ſolennem teſtificationem contineat. Id ſi obtinuero, ſatis me felicem exiſtimabo: nihil præterea præconii expoſco; non alium, ne quidem ſtudioſi ac diligentis hominis titulum adſecto. Quod ſi enim Tibi comparer, ſum deſidioſiſſimus: quid? quod etiam iſti, qui tota vita litteris adſident, collati Tibi, quaſi ſomno & inertiæ dediti erubeſcunt. Quis enim maiori animi contentione REGIS potentiſſimi vtilitates promouet? quis acriori in-

induſtria PRINCIPIS demereri amicitiam ſatagit? quis pluribus occupationibus diſtrictus regni BORVSSICI opes, gloriam ac decora ſtudioſius amplificat? Verum tamen, ſi id TIBI propoſitum eſt, vt omnibus in rebus æque amabilis, æque iucundus ſis; permitte mihi, vt TE publicæ rei nomine compellem, ne irreuocabili in labore conſtantia valetudinem adfligas, & ſupremum diem indefeſſa induſtria anteuertas. Hoc verbum mea in TE obſeruantia exprimit, Tui caritas euocat, vox populi, vox REGIS, vox procerum, ſuſpiria familiæ, votum fratris amantiſſimi, amicorum communia deſideria ingeminari iubent. Nondum enim ſatis vixiſti. Quæ recitaui ad baſin monimenti, quod meditor, pertinent: ipſum mar-

mor,

mor, quod nominis immortale decus, honores, bene merita, ac publica officia capiat, nondum in altum eductum est. Ergo viue, & ita rem augustissimi FRIDERICI WILHELMI cura, ne corporis obliuiscaris Tui, quod eo firmius apparebit, quo moderatius laboribus perfungeris, eo diutius, adspirante diuina gratia, durabit, quo magis mediocriter in faciundo opere perges. Quare rogo demisse, des operam, ne longius, quam par est, diligentiam extendas Tuam, aut bene agendo pecces. Vale & publico bono æternum perenna.

Halæ Magdeburgicæ
VIII. d. Novembris
CIↃ IↃ CCXIV.

PRÆ-

Landesbibliothek Oldenburg

PRÆFATIO AD LECTOREM PRIMA.

EMitto ius naturæ ac gentium in publicum, nova methodo elaboratum, noua veste circumdatum, repurgatum ab alienis, principiis solidis ac conclusionibus inde pendentibus connexum exemplisque variis illustratum. Non est difficile coaceruare variarum opinionum farraginem, de illis in vtramque partem disserere, atque hinc inde aliquid delibare. Faciunt id homines nulla ingenii iudiciique vi pollentes, eaque methodo admodum sibi placent, quoniam tum in vulgaribus iurisconsultorum libellis eundem morem obseruant, tum etiam a teneris talibus lactucis adsuefacti aliam doctrinam non adtingunt, quam quantum illa pueri-

li in-

li institutione se percepisse illiberaliter admodum recordantur. Non autem nostrum est, tritas calcare vias, & inter sordes, & incerta, atque perplexa trahere spiritum, ac mori denique in tuguriis contemptissimorum hominum, qui nihil esse addendum aliorum inuentis sibi persuadent, aut ob ingenii sterilitatem addi posse aliquid desperant. Quod non ea fini scribo, quasi Grotium, Hobbesium, Puffendorfium, aliosque in contemptissimorum hominum classe reponendos censerem: Constat illis sua laus, consequitur eos gloria immortalis, veneror amœnos vultus, commendo doctrina præstantes libellos, nihil detraho virorum clarissimorum famæ, eorum decora ipsemet præsentis ac postfuturi sæculi ciuibus, non sine grati animi testificatione, ante oculos pono. Sed hos vero flocci facio, qui subsistendum, vbi illi desierunt, clamitant, humanumque ingenium ad extrema peruenisse in hac disciplina suauiter somniant. Quod si vnquam illud Plvs Vltra ingeminandum, in hac sane

arte

arte repeti atque ingeminari poteſt, vbi rario primas tenet, quæ ſemper actuoſa, ſemper vigens, nouoque motu animata ad ampliora ſurgit, nec etiam, niſi cum mundus inueniet finem, atque aliis illa rebus occupabitur, tandem aliquando quieſcet. Ex quo ſatis puto elucere, non eſſe mihi vitio vertendum, ſi poſt tot hominum labores, ipſe etiam ratiocinari pergam, & meditationes, quibus per aliquod temporis ſpatium ſum immoratus, ordine connexas in medium feram, viſurus, quid iudicet orbis, quando non amplius ab alienis iudiciis pendeo, ſed partes deſerens, nulla mihi lege dicta, a Zenonis Chryſippiue placitis deſciſco. Nam etſi aliud ex alio comprehendimus, &, inter turbam veſtigiorum, aliquid ſemper diſcimus, atque, annis inter officia diuiſis, multa cum ceteris experimur; tamen non ſic me cancellis circumſcriptum ſentio ac puto, vt me ſimilem ducibus præſtare non liceat, qui non, quo miſerunt me illi, ſed quo duxerunt, eo vadoque. Id fateor, nihil fore ex decretis mutandum, ſi iam te-

neantur omnia, & inoperta ac confessa veritas esset: at cum & nobis curiosum natura ingenium dederit, multaque restent, quæ alieno loco hæreant, quæue extrahenda tenebris sint, nunc sane veritatem cum iis, qui docent, quæro, præcluſa rimor, secretiora exquiro, plura euoluo, diffusa ac confusa in meliorem ordinem redigo, petita relinquo, relicta repeto, vt intelligant vniuersi, nos communi bono operam dare, nec desituros opem ferre singulis, adiuuare omnes, dum in actu erit ratio, quæ a prima ætate contemplationi veritatis nonnihil temporis consecrauit. Quod quum facio, id certe præstare videor, quod ab homine exigitur, vt nempe prosit aliis &, vt *Seneca* loquitur, *si fieri potest, multis, si minus, paucis, si minus proximis, si minus sibi.* Qui enim sibi prodest, hoc ipso de aliis bene meretur, quando se meliorem reddit, vt ubicunque occasio ferat, & caligo oculis fugiat, inseruire pluribus luculentissime possit.

Atque ne vero non intelligas, beneuole Lector, quo pacto vtilitatibus

tuis

tuis consulere adlaborauerim, attendas obsecro. Non hic totius practicæ philosophiæ artificium apparet: iam tibi tradidi ethicam, & quidquid ad verum bonum intelligendum, humanam naturam cognoscendam, affectus compescendos, virtutemque consequendam pertinet, vtpote quæ te tranquillum efficiat, & ab inquiete ad otium traducat, atque a miseria ad veram, internam, omnibusque numeris absolutam felicitatem promoueat. Nunc vero ea tibi offero, quæ paci exnæ conseruandæ apta sunt itemque necessaria. Nam quum toto vitæ nostræ tempore laborandum sit, vt beati efficiamur, & alternæ sæpe bonorum, malorum, virtutum ac vitiorum vices deprehendantur; de regulis interea cogitandum esse nemo non videt, quæ externam stabiliant concordiam, atque ita in vnum componant mortales, vt nemo alterum tantisper lædat, nemo violet pacta, aut, si secus fiat, vnusquisque intelligat, eiuscemodi hominem omnium esse pernicioſissimum, & , quantum in se est, eo maxime procliuem, vt summa misceantur imis,

quadrata rotundis. Quæ consideratio in causſa fuit, quare primi principii loco ſtatuerim, quærendam eſſe pacem externam, vbi haberi poteſt: eo omnia capita, omnesque concluſiones retuli; iſtud ad omnes actus accomodaui, &, quod ſilentio præteriri non debet, omnibus ſtatibus aptaui, in quibus vel libertas regnat, vel imperium viget.

Ea ratione autem id mihi obtinuiſſe polliceor, vt nunc appareat perſpicue, non eſſe ius gentium a iure naturali diſtinctum, ſed integris duntaxat gentibus, quæ in libertatis ſtatu degunt, applicatum, rationi rectæ inſcriptum, idem ac ſimile legi, quod natura pandit, ſed quod Doctores parce admodum liberorum populorum actibus cauſſisque adaptaſſe deprehenduntur. In quo an recte ſim verſatus, ii potiſſimum iudicent, qui intelligunt, nec inuidia pleni aliorum ſcripta liuidis fere oculis adſpiciunt. Vidi etenim, non potuiſſe ſibi temperare hominem aliena laude tabeſcentem, vt ne doloris ſui ſignum daret, antequam in publicum exiret præſens libellus. Scripſit ad nouella-

rum

rum litterariarum conditores, qui Hagæ Comitum viuunt, & maleuolis quibuscunque id præstant, vt impune apud se obtrectare, & infrunitos sermones, ipsorum interuentu, spargere in vulgus possint, scripsit, inquam, me aliorum cogitata compilare, ac, pace externa pro principio constituta, feciſſe, vt non tam re, quam verbis a *Puffendorfio* dissidere videar. Quod quam sit absonum, non solum in ipsa tractatione ostendi, verum etiam nunc ostendam euidenter, vt resciscat orbis, quam sit male docti homuncionis scæua inuidentia, quam impudens conatus, quando deligare oculos, aut effodere ceteris satagit, ne videant solem, neue veritatem, antequam legerint nostra, comprehendant. Et verum autem est, nos pacis externæ custodiam in hac disciplina inprimis commendasse. In hoc recte rationes subduxit: id solum a mendacii labe remotum est. At cum easdem me cum *Puffendorfio* tibias inflare contendit, splendide falsus est, & cum eo ceteri, qui, reconcinnato mendacio, iniqua ratione permiserunt, vt alieno eadem in fundo contemptissimum caput deblateraret.

Quis enim neſcit, *Puffendorfium* ſocialitatis ſpecioſo nomine virtutem, ius, prudentiam concluſiſſe, ac confuſioni non ferendæ feneſtram aperuiſſe? Ea omnia atque ſingula ego ſeparo, probe gnarus, non eſſe ſemper bonos, qui concordiæ externæ operam dant, nec prudentiſſimos continue, qui pacificatum veniunt, aut rigidæ virtutis laudem ſectantur. Quæ omnia cum ſeorſum queant inſpici, ac ſigillatim ſæpe in ipſis hominibus obſeruentur, induxi animum, non poſſe vniuerſa ſub vno principio collocari, ſed, ſingulis demum rite perpenſis ſingularem eſſe diſciplinam conſecrandam, ne, quod virtutis eſt, & ex amore profluit, in vita humana tanquam debitum exigatur, eoque imperio, vi, metu, malo adducantur mortales, quod non coacti, & virtutis impulſu, ac prudentia prælucente ſuſcipere ipſimet videntes volentesque debent. Vix enim fieri poteſt, vt ii, cum quibus vel in libertatis ſtatu, vel ciuili ſocietate vna viuimus, omnium perfectiſſimi vno momento efficiantur. Vt ſunt in virtute gradus; ita in felicitate humana primum, medium, ac ſummum inueni-

tur.

tur. Quod postremum cum pauci adtingant, fas est consistere in tertiis, & ex hypothesi stabilire fundamentum, cui omnes innitantur, quoque, veluti lydio lapide, in actionibus externis vtantur vniuersi, boni, malique, siquidem versari inter æquales, & locum tueri inter ciues, & cum illis ad finem communem, qui est tranquillitas externa, peruenire satagant: virtute interea separatim posita, qua sese ornent, qui volunt, qua se expoliant, qui apparere perfecti, qua se muniant, qui ab animi perturbationibus tuti, a vitiis liberi, plenissimeque quieti ex hac secum vita absolutissimam asportare pacem felicitatemque contendunt. Tantum id a dissentientibus dari mihi postulo, non posse hac in vita, multo minus in ciuitate homines ac ciues ad vnum omnes ad virtutem traduci: sat est, vti iam monuimus, si pacati viuant, si neminem in sanitate, vita, fortunis lædant, neminem decipiant, fidemque, quam dederunt, sanctissime seruent. Cetera vniuscuiusque industriæ & prudentiæ relinquuntur, cui DEVS sua gratia succurrat, suis viribus adsi-

ſtat, eam prouehat, ac fortiorem & inuictam denique robore ſuo efficiat. Quod ſicuti copioſe in ethica, ſeu philoſophia morali demonſtratum dedi; ita neceſſe non habemus, vt pluribus verbis id exponamus denuo.

Igitur ad alterum accuſationis caput venio, quando non aliam mihi gloriam nomenque homo inuidus, quam compilatoris decernit. Sed hic vero rogantur, qui intelligunt, omnes, vt, quæ ſcripſi, inſpiciant: patebit calumnia: in oculos incurret detrahendi ſtudium: elucebit primo obtutu mentiendi lubido. Quis *compilare*, niſi ſit impudentiſſimus, appellat, quando veritates nonnullæ, quæ ſparſim apud alios occurrunt, nouo vinculo connectuntur? Eo ſenſu *Grotius*, *Puffendorfius*, *Titius* aliique compilatores erunt. Sed ego vero in plurimis a celeberrimis Iuris naturalis Doctoribus diſſentio: multa improbo, varia in meliorem ordinem redigo, noua addo, non demonſtrata demonſtro, aliud plane σήσημα conficio: vtut, quod ſinceri hominis eſt, non diſſimulo, quibus luminibus profecerim, in quo aliis conſentiam, in quibus diſſentiam. Potuiſſem

tuissem sane aliorum reticere nomina, & mea dicere omnia, quia noua prorsus methodo ita singula connexui, vt nouum apparere possit totum corpus, totus habitus, totum εἶδος. At scio aliorum artes: peruideo, quæ tenent, arcana. Aliud illi idioma adhibent, pro suis omnia venditant, gloriantur, ceteros quorum cogitata ipsimet, veluti simiæ, adoptant, spernunt, ac faciunt, vt ipsis quidem applaudant nonnulli, sed rerum imperiti, sed semidocti, sed amici, sed inuidiæ & calumniarum socii ac consortes. Quorum applausum vti nihili facio; ita doliturus essem profecto, si talis mihi turba adclamaret, atque incondito sermone famam meam ad sui similes propagaret. Sufficit, si paucissimi, quos virtus ac sapientia a vulgo separat, mihi haue dicant, & publicis me inseruire commodis fateantur conuicti. Vnum addo, fuisse nonnullos, qui copiosiorem, quam dedi, meditationum mearum expositionem desiderarent. Quorum votum sicuti non damno; ita prius perpendant precor, me in vsum auditorum, quidquid est, conscripsisse. Interea tamen vix ambigo, quin etiam

ii, qui me docentem non audiunt, facile intelligere, &, si attendant, detegere veritates singulas ac positionum omnium sensum possint; nisi quidem ignari penitus, aut pueris videantur similes, quibus perarduum apparet, spinosum, scopulosum, quod planum, euidens, nullisque difficultatibus impeditum peritioribus censetur. Et illius autem ætatulæ vtilitatibus, vti mea non destinaui; ita non est, quod me purgem, & noxam, cuius arguor, in eorum inscitiam vertam. Non est artis, repeto, consarcinare permulta, adducere testimonia, distendere periodos, diuagari, hac atque illac currere, decidere nihil, turbare omnia, miscere. Prehendant, qui conqueruntur, calamum & diffuse dicta in arctum compingant, sua, aut aliorum cogitata in synopsin contrahant, & forte elucebit confusio, forte perspicient ipsi, quam cogitauerint nihil, etsi nonnihil scripserunt, etsi copiosissime perorarunt. Adeo difficile est, inuenire veritatem, eam probare, probatam illustrare, ex veritate percepta nouas educere, vt, quam fœcunda sit vna veritas, cognoscatur. Illud toties testor, tali me con-

confusionis genere non delectari: quamuis id mihi sumam, adfirmemque, me ingentem librum confecturum citius faciliusque, quam eiuscemodi libellum, in quo iuncta apparent vniuersa, & vna serie connexa, indubitata collecta, confessa composita, & dubia illustrata. Aliqua, fateor, quæ alii suis inseruere libellis, studio omisi. Non hic apparet doctrina de interpretatione, vtpote quæ ad Logicam potius, & certa ratione ad Grammaticam pertinet. Officia erga se ipsum in Ethicis pertractantur: officia erga bruta iis relinquuntur, quibus volupe est, disquirere, quid sapienti in anserem liceat, aut gallum gallinaceum, aut cercopithecum: nos solliciti sumus, quid pacis externæ vinculum rumpat, quid non. Mortui autem, vti non sunt; ita nihil cum iis negotii nobis est. Quod si insepulti relinquantur, aut tali loco condantur, vbi aliis fœtore suo nocere possunt, non tam iis iniuria fit, quam aliis, qui vivunt, inque eum dolus, aut culpa redundabit, qui aut parum prouide, aut malitiose aliis nocet; a quorum capite auertere damna, malaque, quoad fieri potest, obliga-

ligatur. Plura non moneo. Quod si sint, quibus præstitisse, quod volui, non videor, illi cum *Seneca* existiment, *studiorum salutarium, etiam citra effectum, laudandam tractationem esse.* Quæcunque in chartam conieci, scripsi,

\- - - - - *ut cito dicta*
percipiant animi dociles teneantque fideles.

Si DEVS vitam atque otium largiatur, forte maiori studio adornabo commentationes, quarum hæc duxi lineamenta. Sed vix tamen causſam habere puto *Lectores*, vt bona contemnant verba, hasque bonis cogitationibus plenas pagellas. Ceteris, quibus expedit, neminem videri bonum, neminem peritum, neminem philosophum, neminem Iurisconsultum, in aurem dico, eos iam in seipsos animaduertisse grauiter, totque distrahi crucibus, quot cupiditatibus. Si quid etenim cerno, sane maleficis isti similes videntur, qui, *Seneca* auctore, e patibulo suo spectatores & circumstantes quoscunque conspuunt. Scripsi Halæ Magdeburgicæ ipsis Kalendis Nouembris CIↃ IↃCC XIV.

PRÆ-

Landesbibliothek Oldenburg

PRÆFATIO NOVA.

NOn sunt mihi verba facienda copiosius, quare ius naturæ ac gentium denuo subdiderim prelo. Optant enim ad vnum omnes, vt, quæ sunt dicta abscisse, dilatentur paulisper, &, quæ mutari in melius possunt, mutentur, &, quæ connecti arctius queunt, connectantur certe. Quod sicuti mihi propositum fuit, vt & ii, qui auditores mei non sunt, inde aliquid capiant vtilitatis; ita feci, ne probatis deessent exempla, neue, rationibus aliquando silentio pressis, dubius redderetur Lector. Etiam addidi nonnulla in priori editione omissa. Quis enim in tanta rerum copia, inque infinito problematum ac quæstionum numero nihil omittit? quis omnia pro merito expendit? quis non indies ipsemet maiori cognitione beatur? inprimis, si in cathedra consistat, & omnibus diebus eius generis rebus occupetur, nec, quæ aliorum luminibus patefiunt, posthabet. Si quid temporis mihi supereſſet, magnum sane volumen essem inde confecturus; posteaquam tot veritates in vnum sunt traductæ, atque inter se, coassatione forte non inepta, coniunctæ. Sed aliud iam ago ac prudentiæ ciuilis σύστημα meditor ac scribo; DIGESTA mea perpeti solicitudine continuo; GVNDLINGIANA opuscula nondum dimitto, quod iis sit in aurem

rem dictum, qui me otiari forsitan credunt, simulatque, quod Pandectæ cohærente filo in tabernis comparuere nondum, vehementer coaxant. Exspectent parumper, rogo, nec me mihi soli viuere cogitent: qui, præter spem, sæpius ad alia trahor, atque hisce modo negotiis applicor, modo illis aliquandiu adhæresscere cogor: vt taceam, quam me stimulet studiosorum numerus, vt me in hanc illamue disciplinam infundam, quam alioquin neglecturus essem tantisper, nisi & eorum obsecundandum desideriis foret, qui eo fine ad nos commeant, vt, tanquam ex mercatu varias merces domum reportent. Hæc moræ caussa est, quam aliorum negotiorum moles gignit, non autem ignauia creat: sed quæ ab humeris, quoad fieri potest, meis remouebo, vt musarum commercio minus impedite frui & vacare quieti liceat atque tandem aliquando mecum tantum & cum libellis meis detur loqui. Faxit hoc Deus immortalis, viresque suggerat, vt a summo lucis ortu ad solem occidentem vsque voluntatis quadam perpetuitate laborare queam sicque ad implenda promissa idoneus reddar; ne mihi ogganniant imperiti, quid agis? eccur non stas promissis? cum tamen nemo sibi ipsi obligationem soleat imponere. Halæ Magdeburgicæ ipsis Kalendis Aprilis cIↃ IↃcc xxvIII.

CAP. I.

Landesbibliothek Oldenburg

VIA
AD
VERITATEM
IVRISPRVDEN-
TIÆ NATVRALIS
PRÆEVNTE
NIC. HIER. GVNDLINGIO.

ANNO cIↃ IↃCC XXXVI.

Landesbibliothek Oldenburg

Landesbibliothek Oldenburg

CAP. I.

DE LEGE ET QVÆ AD ILLAM RESPICIT IVRISPRVDENTIA NATVRALI EIVSQVE EFFECTIBVS.

§. I.

HOmo appetere potest & velle actuque appetit & vult. Animantium appetendi norma instinctus naturæ videtur: hominibus lex alia posita est, ratione dignoscenda.

§. II.

Sicuti enim nihil est, quod non agat, agaturque secundum *modum certum;* ita tam Philosophi, quam Poetæ de *lege æterna* mentionem faciunt. Solus homo modum sibi præscriptum intelligit, & *naturæ impulsus* ratione temperat, sicque legem suam (*) sequitur.

(*) Jurisconsulti Romani similiter diuersis visionibus legem, seu ius naturæ considerant. VNA, quod natura omnia animalia docet, ius naturæ dicunt; ALTERA, quod vnumquemque naturalis ratio docet, *inque ratione conficitur*, ceu Tullius loquitur. Cumque gentes constent ex hominibus, hinc ius istud in ratione confectum iuris architectis sæpe numero *ius gentium* appellatur.

§. III.

Lex a ligando licet in idiomate latino nomen non habeat, sed a legendo; certum est tamen, adstringi homines eorumque appetitionibus necessitatem iniici, ne a scopo & fine sibi proposito abludant.

§. IV.

Auctor primæ huius & vniuersalis legis Deus est, de cuius existentia & perfectionibus in Ethica cap. VII. copiose egimus. Vnde ἀβλεψίας rei sunt vitio mihi vertentes, me de Deo hac in disciplina nihil præcepisse.

§. V.

Medium, quo nobis innotescit ea lex, recta ratio est; inepteque superstitiosi essent, qui hac parte rationem non existimarent rectam. Aliud ζήτημα videtur, an nihil aliunde velut supplementum

tum possit adiici? Quod permitto; sed tum *reuelatio altera*, quæ fit per scripturam sacram, incipit; sicuti nec eo referenda sunt, quæ *ius arbitrarium*, seu *ciuile* addit. In quibus vero *scriptura* atque *lex ciuilis* cum ratione conueniunt, in illis *rationi* primæ deferendæ sunt partes. Quod illi sine negotio intelligent, qui tenent, bis quatuor facere octo; ac proinde, si eadem enunciatio occurreret in scriptura, aut corpore iuris, absonum foret certe, statuere, hanc veritatem non e rationis fonte, sed *scriptura sacra*, vel *lege Romana* esse petendam. Id verum, conspiraturum hac parte verbum diuinum & ius Quiritium cum disciplina numerorum. Immo non potest non concordare, quia illa enunciatio est veritatis vniuersalis atque æternæ, cuius *Deus quoque* est auctor, qui sibi nunquam inuenitur contrarius. Applicatio facilis est.

§. VI.

Et summum Numen vero nec pro arbitrio præcipit, quod præcipit, nec ex mera voluntate prohibet. Est id infinite sapiens ac summe bonum.

§. VII.

Sapiens rem ipsam intuetur & naturam

turam uniuscuiusque rei contemplatur, atque ei congruenter decernit.

§. VIII.

Ergo etiam DEVS, qui res omnes suis ponderibus & proportionibus instruxit & distinxit, ac naturæ humanæ suam mensuram dedit, ei quoque, quia constantissime sapiens est, conuenienter præcipit, atque ex consequenti immutabilem legem dicit. Vnde quæ de mutabilitate iuris naturalis in medium feruntur, meræ tricæ sunt, aut nugæ.

§. IX.

Nec minus, sed sua sponte spinosa alias quæstio intelligitur, deturne actio antecedenter ad voluntatem diuinam bona, an secus? Nunquam enim intellectus & voluntas diuina separari debent. Præcipit DEVS talia, quæ proportioni humanæ naturæ congruere videt: & videt autem, quia sapientissimus, & vult quoque, quia perfecte bonus est.

§. X.

A perfecte bono autem vt ceteræ bonitates omnes manant; ita idem nihil, nisi bonum, hominem quoque sectari iubet.

§. XI.

Itaque & leges mortalibus datæ bonæ

bonæ sunt atque vtiles, eorumque naturam *conseruant* & *perficiunt*.

§. XII.

Naturam conseruare & perficere significat felicem reddere.

§. XIII.

Felicitas quietem & indolentiam continet.

§. XIV.

Quies & indolentia vel interna est, vel externa.

§. XV.

Interna in libertate & vacuitate prauorum affectuum consistit, simul atque externam complectitur; non hæc vicissim illam.

§. XVI.

Qui enim intra mentem nulla appetitione inconcinna vrgetur, non etiam in externos actus quieti & rectæ voluntati contrarios erumpet.

§. XVII.

Igitur honestum comprehendit quoque iustum, & decens. Honestum iniustum & indecens σιδηρόξυλον est. Quod ita intelligendum, vt qui interne quietus est, eoque *honestus* ac virtutis *honore* conspicuus, simul quoque obseruare censeatur, quod est minus. Per-

fectissimum enim virtus est: de qua in Ethica fusius.

§. XVIII.

Sed honestum vero, id est, solida virtus non vno actu habituque obtinetur: semper aliquid in appetitionibus nostris poliendum & viribus diuinis perficiendum restat: & interea tamen cum aliis vna sumus & esse quoque debemus.

§. XIX.

Itaque haud male agunt, qui legem naturæ in *absolutam* & *hypotheticam* distinguunt.

Laudetur *Heumanni* dissertatio moralis de distinctione iusti & honesti.

§. XX.

Illa homini præscribit, quæ ad honestatem *omnibus numeris absolutam* pertinent: eaque in philosophia morali ample sunt exposita.

Posset obiici, nos alias *philosophiam moralem*, seu ethicam stricte circa actiones honestas versari scripsisse; nunc autem latius eam extendere, vt iustas quoque comprehendat. Sed reponitur: manere verum fixumque, honestum complecti quoque iustum, utut iustum & honestum possunt separari ac doctrinæ distinctioris & perspicuitatis gratia iustitiæ regulæ, &

&, quæ inde permanant, conclusiones seorsum proponi. Vno verbo: Omnis vir honestus est iustus, ac decens; sed non omnis iustus ac decorus est illico honestus, ac perfecte sapiens. Quod non intellexit Doctor Gallus *Balth.* BRANCHV *observat.* c. XIV. Vnde patet, diversas *relationes* facere, vt philosophia moralis modo latius extendatur, modo vniuersim tractetur, modo ex parte ante oculos constituatur.

§. XXI.

Hæc naturam aberrantem & affectibus obnoxiam ponit, adeoque quæ ad *externam* felicitatem & quietem conseruandam pertinent, præcipit primario; ita tamen, vt nec reliqua suo tempore sint posthabenda.

§. XXII.

Quod si enim homines omnes mutua charitate ac honestate forent præditi, eiusque abundantiam sub pectore gestarent, non aliis sane præceptis opus esset; nec dubium, quin nemo alterum consulto animo sit læsurus. At, cum ea *vulgo* a mortalium vita moribusque exulet, hinc externa felicitate & quiete obtenta *tantisper* contenti sumus, eiusque conseruandæ rationes maxime vrgemus, donec *honesti* amoris integræ-

que sapientiæ suauissimi fructus in vnoquoque sese exserant.

§. XXIII.

EXTERNA FELICITAS relationem continet, nec sine aliis hominibus mente concipi potest: quemadmodum nec infelicitas externa, vbi vel turbamur ab aliis, vel ipsimet alios turbamus, sine eiusmodi visione intelligitur. Quæ ad *emendationem* internam vniuscuiusque hominis singularem pertinent, alterius iterum loci sunt ac disciplinæ.

§. XXIV.

ALII autem *homines* vel imperio communi sunt subiecti, vel in libertate agunt.

§. XXV.

Vtrique socii sunt. Hos NATVRA coniunxit, illos ARS, seu *pactio*.

§. XXVI.

Cum sociis est viuendum. Viuere autem prorsus non poteris, adeoque nec conseruare naturam, nec frui humanitate, nisi vnicuique relinquas libertatem externam, & iura vel *natura*, vel *facto humano* competentia.

§. XXVII.

Tantum inuestigandum est, vtrum tam lex naturæ absoluta, quam hypothe-

thetica rationem *legis proprie* dictæ habeant, an contra?

§. XXVIII.

Lex enim proprie dicta, secundum dissentientes, *iussum imperantis simulatque pœnam, ni pareant subiecti, externam, arbitrariam præsentem, aut sequentem inuoluit; vti improprie dicta suasionem moralem solam & poenam naturalem.*

§. XXIX.

Iam vero, aiunt, certum est, omnes leges naturales esse etiam *veritates* morales; has veritates necessariam cum ipsa natura humana connexionem ostendere, nec a voluntate, sed intellectu divino sapientissimo procedere; ad veritatum autem cognitionem non imperio opus esse, sed attenta consideratione: hinc atheum quoque, quemadmodum iam *Grotius* vidit, eas, vti alias geometricas veritates, cognoscere, vtut fontem & autorem illarum ignorat. Vbi autem imperium externe cogens cessat, ibi etiam *legis proprie dictæ* ideam vanescere: hanc enim iussum, ut diximus, imperantis esse suam vtilitatem respicientis, & seuere vindicantis, si quid contra fiat.

§. XXX.

§. XXX.

Sed ego vero ob has rationes non deferendum vadimonium existimo. Est enim exploratum, DEVM non solum ab homine exigere, vt veritatem vtriusque legis, absolutæ puta & hypotheticæ, *intelligat*, sed etiam *effectui det atque sollicite exequatur*.

§. XXXI.

PRIORI respectu omnis lex veluti veritas, dogma, consilium, paternumque monitum considerari potest: quod iam *Puffendorfius* obseruauit.

§. XXXII.

POSTERIORI *legis proprie* dictæ habitum nomenque induet.

§. XXXIII.

Quidquid enim Deus serio & seuere vult; illud etiam seuere præcipit, & quidem cum imperio, ac, quia potentissimus, simulatque iustissimus, mali cuiuscunque vindicem agere certe potest.

§. XXXIV.

Quod IMPERIVM DIVINVM sicuti nemo negat; ita dubitari nequit, quin vtile admodum sit, ac *certo sensu* necessarium, vt timori miseriæ naturalis iungatur timor iræ diuinæ ac pœnarum arbitrariarum, qui in Atheo non obseruatur,

uatur, ſicque homini noua neceſſitas, hoc eſt, non obligatio tantum *interna*, ſed *externa* imponatur exequendi, quod DEVS per rationem homini reuelat ac manifeſtat.

§. XXXV.

Secus etenim ſi faxint mortales, pœna non ſolum eos naturalis manebit certa; verum etiam arbitraria inſequetur: quamuis non tam facile arbitraria diuina, quam humana percipiatur, aut peccantes a tergo inſequatur. Sufficit, *tarditatem* ſupplicii *grauitate* ſæpiſſime compenſari omnesque ea ratione pœnas ſingulares in vna tandem GRAVISSIMA coniungi.

§. XXXVI.

Cui non obeſt, quod Legislatores humani propriam vtilitatem reſpiciant. Eſt enim id non prorſus verum, ſed potius character tyrannorum, non iuſte ac cum bonitate imperantium: vt taceam non ſuffecturum id rationis, quamlibet ſuperiores omnes inter homines ſuæ duntaxat vtilitatis forent ſtudioſi, vt legis proprie dictæ idea a diuinis exulet. Merito enim Deo adſcribitur mens, intellectus, etſi in cerebro, quemadmodum homines, non cogitat.

§. XXXVII.

Landesbibliothek Oldenburg

§. XXXVII.

Ex quo concluditur, nihil obstare, quo minus vtraque lex naturalis LEGIS nomen in *significatu recepto* retineat.

§. XXXVIII.

Concluditur quoque, non videri iam necesse, vt lex in proprie & improprie dictam secetur. Neque enim vlla lex humana rationabilis sine doctrina est: vtut non statim omnibus sine disciplina patescit. Vno verbo: latet in omni lege proprie dicta etiam improprie dicta, hoc est, *veritas*, seu *dogma*.

§. XXXIX.

Nec movet, hominem sapientem necessarium semper bonum malumque ante oculos habere. Quid enim impedit, quo minus etiam arbitrarium malum vereatur, & arbitrarium bonum a datore omnis boni vna cum necessario simul expectet? Homo sapiens non, vt DEVS, constanter sapiens est: abludit interdum a via. Hinc reducendus, & terrendus est, hinc itidem de nouo alliciendus. Vnde recte rationes subducunt, qui iusto non esse positam legem, hac addita cautione, adfirmant, quamdiu manet iustus. Quid vero si recedat a via, si affectibus aliquid indulgeat?

at; Quocirca πρῶτον ψεῦδος in eo potissimum latet, quod *Vir sapiens* in abstracto sine vlla immutatione, non autem, vti nunc inuenitur & in *concreto*, integre a dissentientibus spectetur.

§. XL.

Sed bonum factum! Respicit naturæ legem iurisprudentia naturalis. Ius enim & lex hic idem sonat.

§. XLI.

Sed complectitur ea legis tantum hypotheticæ cognitionem & congruam ad facta applicationem, quod officium est iurisconsulti & prudentis, a quo iuris peritia leuiter tinctus vtique differt.

§. XLII.

Dico hypotheticæ. Iam enim practicæ Philosophiæ partem, quæ nostram naturalem & rationalem iurisprudentiam complectitur, explicamus, & præcepta ad pacis, quietis & felicitatis externæ conseruationem pertinentia; itemque conclusiones inde permanantes, quæ tam in statu libertatis, quam imperii frequentem vsum præstant, eo duntaxat referimus. Vnde quoties de *naturæ lege* necessaria loquimur, hanc intelligimus.

§. XLIII.

Hæc naturæ lex fœcunda est, viua, nec sine actuosa efficientia. Hinc virtutes

tutes eius considerandæ omnino, quæ sunt *suadere*, *hortari*, *præcipere*, *vetare*, *punire*: quoniam sapientissima æque est ac iustissima.

§. XLIV.

PERMISSIONEM omisimus, quia hæc vel sub præcepto, vel prohibitione latet. Quod non eo modo capiendum, ac si negarem, posse legem quoque admitti permittentem. Mea sententia est, *præcipientem*, vt hoc istudue fiat, *permittere* quoque, vt obligatus exequatur præceptum: ac *prohibentem* permittere itidem, vt a prohibito abstineatur. Deinde dum *permittitur*, vt aliquis agat hoc, aut istud agat, aut non agat; iterum adest *præceptum*; vt omnes libertatem agenti indulgeant, simulatque *prohibitio* intelligitur, ne quis agentem impediat, aut *abstinentem* cogat.

§. XLV.

Eædem legis virtutes efficiunt, vt in homine oriatur *obligatio*.

§. XLVI.

OBLIGATIO libertatem nostram circumscribit nosque ad voluntatis diuinæ impletionem manu ducit.

§. XLVII.

Quæ in internam & externam dispescitur.

§. XLVIII.

§. XLVIII.

INTERNA propriam utilitatem necessario cum hominis natura connexam, itemque timorem damni necessarii pro fundamento habet.

§. XIX.

EXTERNA vtilitatem & iacturam ab alieno arbitrio dependentem.

§. L.

Hic vtraque occurrit, & attendenda est. Homines enim non male & damnum necessarium & arbitrarium timent, *vtilitatemque* necessariam & *arbitrariam* affectant & sperant. VTRAQVE enim nos indolentes præstabit, nec separari vna ab altera commode poterit.

§. LI.

Obligatio CONNATA a natiuitate est, nec obligati *expresso*, nec etiam *tacito* consensu nititur. Ita obstrictus sum, ne quem sine caussa lædam; etsi nullum pactum interceſſit, nullum etiam consensus nostri indicium antecessit.

§. LII.

ACQVISITA viciſſim obligati consensu fulcitur.

Dicatur de iis, qui aliis vocabulis vtuntur

& obligationis veræ præsumtæque mentionem faciunt.

§. LIII.

Prioris consideratio modestiæ; *posterioris* iustitiæ nos admonet.

Confer, quæ de binis hisce æquitatis ramis in Ethica nostra p. 66. 69. & 70. disseruimus.

§. LIV.

PERFECTA obligatio, quæ pleniſſime nostram libertatem limitat, sola obligationis nomen meretur. IMPERFECTA obligatio non est; nisi verbis ludas, &, quia non SEMPER *perfecta charitas* vitio hominum vrgeri potest, *imperfecte* nos obligari contendas.

§. LV.

Vt vero effectus legis naturalis primarius OBLIGATIO est; ita eadem certo modo IVS operatur.

§. LVI.

Qui enim debet aliquid facere, vel non prohibetur, is quoque ius agendi habeat necesse est, vti, qui prohibetur agere, ius habet abstinendi.

§. LVII.

Vbi obligatio, ibi ab altera parte ius est: non autem vbi ius, ibi *semper* obligatio. Postremum intelliges, si hominem in *statu bellico* consideres, aut fal-

saltem *periculo*, vbi de sua solum conseruatione est sollicitus. Ita in bello vnicuique belligeranti competit ius cogendi alterum; neuter autem obstrictum se sentit, cogi vt se patiatur, aut indefensus pereat.

§. LVIII.

Ius *libertatem*, seu facultatem & potentiam activam significat, *Grotius* ADTRIBVTVM personæ dixit.

Libertas est facultas ex variis contingentibus aliquid eligendi.

§. LIX.

Libertas remotionem impedimentorum, vel cum, vel sine legis auxilio ponit.

§. LX.

Hoc ius in *acquisitum* & *connatum*, in *perfectum*, & *imperfectum* dispescitur.

§. LXI.

CONNATVM a natiuitate & a DEO est. Sic natura liberi sumus: sic primi homines ex communi viuebant, &, quod volebant, vsibus suis applicabant.

§. LXII.

ACQVISITVM ex facto humano venit, vt imperium, itemque dominium.

§. LXIII.

Ius PERFECTVM, quod vrgeri pot-

est, solum ius est: ius imperfectum repugnat; nisi rursus vocabulis pugnes, &, quod præter coactionem externam poscitur, ius imperfectum minus congrue appellites.

§. LXIV.

De iure interno nulla mentio facta est, quia homo non gaudet plena libertate interna, utut externa.

§. LXV.

Qui ius inuito vel ex parte, vel in totum temere adimit, ei iniuriam facit.

§. LXVI.

Hinc volenti non fit iniuria, nisi lex factum prohibeat.

§. LXVII.

Iniuria partim ex immodestia crassa, partim iniustitia oritur.

§. LXVIII.

Iniuriam vero coercet & cauet lex naturalis, vtpote rationi & conseruationi humani generis prorsus contrariam.

§. LXIX.

Ab hac lege non differt lex gentium, seu ius, quatenus pro lege sumitur. Primus hanc veritatem *Hobbesius* vidit, atque ex eo *Puffendorfius*.

§. LXX.

§. LXX.

Neque enim hoc aliud est, quam lex naturæ integris gentibus applicata; adeoque vel *absolutum* quoque, vel *hypotheticum*.

§. LXXI.

Ex quo clarum fit, ius gentium non esse mutabile, non humanum, sed diuinum, quia est naturale; ac naturale sicuti necessarium, ita mutationis expers est.

§. LXXII.

Posterius inde potissimum probatur, quod gentes inter se sunt pares, nec superiorem & ex consequenti Legislatorem communem, præter DEVM, agnoscunt.

§. LXXIII.

Qui secus sentiunt, vel ignorantiam elenchi committunt, vel in logomachiam incidunt, vel obscurissimæ disceptationi locum faciunt: qualis occurrit, quando de consensu & pacto gentium moratarum aliquid in medium affertur, & hæ a barbaris distinguuntur.

§. LXXIV.

Sed differt tamen *lex naturæ* nostra a POSITIVA *diuina & humana*.

§. LXXV.

Diuinam plures in *vniuersalem* &

particularem dispescunt. Sed LEX DIVINA POSITIVA VNIVERSALIS, quam excogitarunt nonnulli, non est dicenda *positiua*, quia iam in lege naturali *absoluta* & honestatis, temperantiæ ac decoris pleniſſima continetur; aut saltem ex illa fluit. Quod doctores impulit, vt ad eiusmodi legem positiuam vniuersalem confugerent, hoc est: Non potuere isti causſam inuenire sat stringentem, quare vetarentur varia incestus genera, ob quæ Deus expulerit gentes Cananæas; neque in aliis capitibus argumentum prohibitionis illico ratione *iuris externi* occurrebat. At multa sunt illicita e virtutis & sapientiæ fonte, cuius rei ratio reddi nequit, si solam quietem externam leui obtutu consideres. Deus vero virtutem ac bonum ordinem tam serio præcipit sectandum, quam ius necessarium: estque, re penitius expensa, in propatulo, quare tot in consanguinitate gradus prohibuerit, affinitatesque definiuerit, ne videlicet in varias impuritates proruerent mortales, sed continenter viuerent, euitatis libidinis occultæ tentationibus permultis. Ac quamuis negari nequeat, Deum promulgasse leges *arbitrarias*; nondum tamen constat de lege arbitraria vniuer-

uersali, quæ merum arbitrium haberet pro fundamento. Id non inficior, potuisse id fieri: Sed quæritur nunc, an sit factum? ac num, præter necessitatem, multiplicandæ sint leges diuinæ? Quæ de statu integritatis proferuntur, ad causſam non pertinent. Quare leges, quas reliqui pro vniuersalibus venditant, ego pro conclusionibus Ethicis virtutisque præceptæ consequentiis habeo. Ceterum *Curcellæus* eius aliquando legis primam mentionem fecit, deinde *Osiander*, post *Kulpisius* & illustris *Thomasius*, eam rursus destruens secundis curis: quam *Clausingius* denuo defendere satagit.

§. LXXVI.

POSITIVA PARTICVLARIS certam gentem, puta Iudæos tangit, & insuper peculiari REVELATIONE innotescit: cum e contrario naturalis omnes homines obstringat, & ex RATIONE ordinario modo patefiat.

§. LXXVII.

POSITIVA vero HVMANA non vna, sed multiplex est. Quod ciuitates, tot iura ciuilia: quæ, nisi rationis expertia sint, occasiones peccandi *præscindunt*, fraudes cauent, & sic legem naturalem muniunt, ne tam facile mi-

gretur, vel eam explicant, & sensibus hominum stupidorum propiorem reddunt; vel etiam ex peculiari vtilitate præceptis naturalibus aliquid adiiciunt, & *specialius* determinant. Vnde necessitas iuris ciuilis solide euincitur; ac Iurisconsulti vero sæpe numero in definitionibus enucleandis occupantur; describuntque, quid sit *furtum*, quid *manifestum* & *non manifestum*, quid *violentum*, quid non? quid *indebitum*, quid *metus*, quid *vir constans*? cetera. Sapientes ipsimet hoc possent, si attenta mente cuncta circumspicerent, inuenire: sed cum hominum plerique ea dote non sint præditi; hinc prudentes iis commonstrant viam &, secundum definitiones datas varia themata decidunt, plures species collustrant.

§. LXXVIII.

An vero ius ciuile Romanum tanta sit sapientia refertum & ipsa, vt *Gravina* loquitur, RECTA RATIO, alia quæstio est. Saltem næui plures in eo obseruati sunt & obseruantur etiamnunc: nec dubium, quin nullius fere gentes leges careant ratione, æquitate, vtilitate: quod contra *Gravinam* tenendum, qui Russorum Imperatori Romana iura suasit recipienda, quia sint ipsa ratio

tio. Russi vero idem occinere suasori potuissent; ceu *Germani* JCti plures id faciunt, cum tanta iactantia celebratur *ius Quiritium.*

§. LXXIX.

Similiter lex forensis Iudaica sapientissima merito habetur. At nec inde tamen fluit, a Christianis quoque eam pro norma esse recipiendam. Est enim sapientissima *comparate*, ratione Iudaicæ gentis. Nobis non est prorsus commoda, cum alios habeamus mores, & diuersum Respublicæ nostræ habitum ostendant.

Cap. II.

DE PRIMO IVRIS NATVRALIS PRINCIPIO.

§. I.

NOn opus est semper, vt principium generalius, atque, vt vocant, primum in fronte totius disciplinæ constituatur: habet hæc methodus plura incommoda, quam commoda.

§. II.

Præterquam enim, quod non statim omnes veritates & consequentiæ

mente comprehendi, nec sub vna generaliori collocari possint; etiam obseruatur, ita incedentes a contemplatione veritatum *determinatarum*, seu singularium auerti, & alio prouolutos inanibus altercationibus & logomachiis haud raro implicari. De quo iam in Logica nonnihil monuimus *L. I. c. III. Sect. I.*

§. III.

Saltem negari nequit, in iurisprudentia naturali ea incommoda fere omnia fuisse animaduersa. Quam enim frequenter auditæ sunt voces: tuum principium non est adæquatum, non generaliter verum? Quam negligenter interea veritates & leges singulares sunt expensæ? quam haud raro ingeminatum, principium non esse euidens? quam temere denique extra hominem quidam euolarunt, vt, quod apud se non inueniebant, principium, venarentur, nescio, vbi?

§. IV.

Ad quod, quum diuersa nominis acceptio accessisset, Doctoresque ius naturale modo angustiori, modo latiori ambitu circumscripsissent, factum est, vt nouæ de principio primo lites surgerent. Hic enim & internam & externam,

nam, seu omnibus numeris absolutam felicitatem in mente habuit; alter de pace externa tantum verba fecit: vnus theologiam naturalem infarsit; alter eam iam posuit: rursus alii totius politicæ præcepta adiicienda crediderunt eoque aliam fere ad vnum omnes enunciationem primariam statuerunt.

§. V.

Quas vt euitemus difficultates, consultum forte foret, omittere tantisper principium primum, donec singulæ veritates *determinatæ* in luce sint constitutæ. Sed, quia iam in Ethica totius philosophiæ moralis ambitum circumspeximus, non erit iam res magni negotii, recepti insistere methodo, & sectari & inuenire axioma, in quo conclusiones omnes contineantur: placuitque hæc methodus in scholis, vt paullo citius absoluerent sphæram suam docentes. Illi vero non minus falluntur, qui vno filo ex vno axiomate & principio vniuersas deduci conclusiones posse negant. Possunt vtique, si quis vim demonstrandi intelligat, &, quid in tali enunciatione lateat, ordine detegere queat.

§. VI.

§. VI.

Tale axioma vulgo principium *cognoſcendi* vocatur; a quo principium iuris naturalis *eſſendi* vtique differt.

§. VII.

Itaque peccarunt, qui DEVM eiusque voluntatem vel abſolutam, vel ſapientiſſimam pro principio primo venditarunt. In eo enim omnes, præter Atheos, conſentiunt, Deum eſſe legis naturalis auctorem.

§. VIII.

Sed hic vero talis enunciatio indagatur, qua cognita cognoſcuntur reliquæ, ac ſpeciatim, quæ primarium ſupremi Numinis ſcopum ac voluntatem ante oculos conſtituat, quidue ille præſtandum a mortalibus, præcipue intuitu *iuſtitiæ externæ*, cupiat, obſeruandumque præcipiat, aut omittendum: cumque de prima diſciplinæ huius veritate ſermo ſit, per ſe conſequitur, vt eſſe illa debeat VERA, EVIDENS, ADÆQVATA.

§. IX.

Veram quærimus, quia veritates morales quasdam cum ea connectere conamur.

§. X.

Adæquatam inueſtigamus, ne minus,

nus, quam par est, contineat nostra disciplina, neue etiam abundans.

§. XI.

Euidentem esse volumus, non, quasi nulla probatio adiici possit, aut debeat, sed ne addenda sit nimis longa & difficilis.

§. XII.

Falluntur quippe, qui vel talem exposcunt euidentiam, qualis est in principio primo generalissimo, de quo in Logica verba fecimus; vel etiam ferre non possunt, vt aut verbis similibus eiuscemodi propositio exponatur, aut circumscribatur: qui error multis obrepsit.

§. XIII.

Quibus præmissis, clarum fit, considerandam esse ante omnia humanam naturam, vt sic ex ipsa ratione, per quam Deus nobiscum loquitur, eruatur; eoque male rationes succedere, qui eam præternauigantes statum integritatis (*) crepant, aut hic decalogum explicant, (**) aut legem & euangelium, (***) aut præcepta Noachica (****) pro norma generali venditant, aut lumen aliquod fanaticum (†) præstolantur, aut consensum gentium laudant, (††) aut instinctum (†††) & ordinem,

&

& finem, & conuenientiam naturæ & mundi, aut legem æternam nimis generatim vrgent, aut assimilationem DEI (††††) nominant, aut amorem DEI substituunt.

(*) Notentur *Valentinus Alberti*, *Meuius*, *Seckendorfius*.

(**) Notentur *Georgius Calixtus* aliique Theologi, simulatque *Boecleri* argumentum examinetur, qui hanc methodum appellauit diuinam.

(***) Notetur *Ioannes Ludouicus Praschius*.

(****) Notetur *Ioannes Seldenus*.

(†) Noteur *Poiretus*.

(††) Notentur *Aristoteles*, *Cicero*.

(†††) Notentur Stoici, Pythagorici, *Lambertus Velthuysen*, *Ioannes Georgius Pritius*, *Wachterus*, *Leibnitius*.

(††††) Notentur *Io. Ioachimus Zentgrafius*, omnesque, qui sanctitatem & iustitiam diuinam in exemplum proponunt: quæ licet commodum sensum ferat, non est tamen inde inferendum, principii primi locum eam occupare debere.

§. XIV.

Magis hic placent *Grotii*, *Hobbesii*, *Puffendorfii* inuenta.

§. XV.

Recte enim ab illustri *Cocceio* iam animaduersum est, omnium opiniones eodem

eodem recidere, & *pacem* quære, *ſocialiter viue, tranquille viue*, vocibus duntaxat, non ſenſu diſcrepare: vtvt vnusquisque horum doctorum aliam *cauſſam*, ſeu *medium terminum* in mente habuit.

§. XVI.

PRIOR etenim pacis cuſtodiam commendauit, quia ſit conueniens legi Scholaſticorum æternæ, ALTER, quia ad pacem conditus eſſet homo & natus, TERTIVS, quia alias humanæ gentis perpetuum funus, aut bellum omnium aduerſus omnes ſit futurum.

§. XVII.

Sed caue tamen exiſtimes, nobis abſolute placere horum virorum aſſerta. Sat ſcimus *Grotium* & *Puffendorfium* pacem, ſeu quietem internam & externam non, vti fas erat, diſtinxiſſe ſemper.

§. XVIII.

Nos iure ſeparauimus; eoque nunc cogitate affirmamus, eſſe hoc diſciplinæ noſtræ principium cognoſcendi primum: PACEM EXTERNAM ANTE OMNIA SECTARE ET SERVA, VBI HABERI POTEST, NE PRORSVS AD VITAM CVM ALIIS TRADVCENDAM VIR-

VIRTVTEMQVE ACQVIRENDAM INVTILIS FIAS.

§. XIX.

Quomodo enim naturam ſuam conſeruabit homo, ſi perpetuo cum aliis luctetur & pugnet, damna det & accipiat, decipiatur & decipiat? quomodo etiam, ſi externe ſemper tumultuetur, internas animi perturbationes reprimet, & virtutem ſectabitur acquiretque tandem?

§. XX.

Igitur hæc tranquillitas adſit neceſſe eſt, quoniam ſine aliis hominibus viuere non poſſumus.

Recolantur, quæ in Ethica cap. X. p. 77. ſq. hac de re philoſophati ſumus.

§. XXI.

Poſita vero externa pace & quiete, prono nunc alueo ſequetur viciſſim, non eſſe alios lædendos, ſeu turbandos.

§. XXII.

Hi alii vel ſunt ſui iuris, vel alieni, hoc eſt, vel pares, vel ſuperiores, vel inferiores.

§. XXIII.

Qui alios contemnit turbat, qui vulnerat turbat, qui occidit turbat, qui mentitur & nocet turbat, qui rem alienam

nam inuito surripit, qui fidem datam violat, turbat, qui societatum simplicium & compositarum finem cum annexis subruit, turbat, cetera.

§. XXIV.

Ergo etiam hæc omnia itemque singula custodiæ pacis ac felicitatis externæ repugnant.

§. XXV.

Nec male concluditur, eiusmodi perturbatorem pro omnium deterrimo & infeliciſſimo merito haberi, quia nemo cum eo vna esse, nec ille etiam cum aliis viuere & coniungi, multo minus naturam humanam, quam perpetuis periculis & tumultibus exponit, perficere & polire aptus est; adeoque prima felicitatis stamina rumpit.

§. XXVI.

Quin igitur vera sit nostra enunciatio, dubium non est. Oriuntur enim inde certissimæ veritates. Ex falso autem non oritur verum.

§. XXVII.

Quin sit euidens, ambigi non potest. Nam & stupidissimi homines illam comprehendunt & palpant; quam primum causſam considerant, & effectus tristissimos sibi ante oculos ponunt.

§. XXVIII.

Quin sit adæquata, extra disceptationem iam videtur constitutum, quoniam legem naturæ *absolutam* & *hypotheticam*, ethicam & iurisprudentiam, quietem internam, quam operatur virtus, & externam, quam præcipit modestia & iustitia stricte sic dicta, distinximus, & actiones aperte immodestas & iniustas ab inhonestis iniquisque curate discreuimus.

§. XXIX.

Igitur propria emendatio, si alios homines seorsum colloces, ad Ethicam merito refertur, in qua de temperantia eique opposita intemperantia copiose fuit actum.

§. XXX.

Pertinebit etiam eodem æquitas, vtpote virtus, abundantiam amoris in sinu continens. Prudentiæ regulas Politica sibi vindicat.

§. XXXI.

At inde vero elucet demum, e tribus Triboniani præceptis primum: *neminem læde* & tertium *suum cuique relinque* huc esse referenda.

§. XXXII.

Elucet quoque, e ternis *Ioannis Francisci Buddei* vltimum cum ea, quam nos

nos addidimus, limitatione hic locum fortiri: *ſocialiter viue.* Cultus diuinus ac vita temperans ad Ethicam pertinent.

§. XXXIII.

Elucet itidem, beneuolentiam *Cumberlandi* plus continere, quam pacem externam.

§. XXXIV.

Elucet, DICTAMEN rectæ rationis nimis generatim nominari. Quæretur enim ſemper, quid dictet recta ratio: eoque talis propoſitio nec euidens eſt, nec adæquata.

Dicatur de *Valentino Velthemio* aliisque, qui notitias inſitas cum *Melanchtone*, *Guilielmo Grotio*, *Roberto Scharrockio*, aut cum *Strimeſio* amorem intellectualem commendarunt.

§. XXXV.

Nunc ſolum excutiendum reſtat, quomodo ab *Hobbeſii* doctrina differat noſtra. Is enim pacem quoque externam commendat; is triſtes belli omnium aduerſus omnes effectus ante oculos ponit.

Decipiuntur eum *Conringio* & *Hedingero*, qui bellum omnium aduerſus omnes laudaſſe *Malmesburienſem* contendunt.

§. XXXVI.

Igitur circa pacem externam cum eo consentimus, consentimus quoque in eo, pactis pacem externam & sub imperio commodius & certius obtineri. Est enim status libertatis vitio mortalium vtique turbulentus.

§. XXXVII.

Negamus vero, ante pacta neminem ad pacem seruandam obligari; negamus etiam, pacta ex obligatione interna, & ob propriam duntaxat vtilitatem esse seruanda: quanquam primum ipse non videtur statuisse *Hobbesius*. Neque enim is de obligatione; sed obligationis executione dubitauit; quoniam prauorum affectuum tanta est in mortalibus violentia, vt susque deque habeant futura omnia, vbi boni apparentis viuida repræsentatio eosdem mouet atque afficit.

§. XXVIII.

Quod vt clarius pateſcat, comparabimus *noſtra* & *Hobbeſii*. Igitur AVCTORIS adſertum eſt:

Quære pacem ante & poſt pacta.

HOBB. *Quære pacem poſt pacta.*

AVCT.

AVCT. *Obligamur ad eam quærendam & ſeruandam* INTERNE *&* EXTERNE.

HOBB. *Obligamur tantum* INTERNE *propter ſolam utilitatem noſtram; non autem propter ſeriam voluntatem diuinam.*

CAP. III.

DE STATV HOMINVM DIVERSO INPRIMIS LIBERTATIS ET IMPERII.

§. I.

LEx naturæ una eſt, ſed fœcunda, vtpote quæ plures concluſiones in ſinu ſuo continet. Vnde nonnulli eam catenam pluribus annulis ſimilibus conſtantem appellarunt.

§. II.

Hæc lex hominibus data eſt, vt ad eam actiones ſuas dimetiantur.

§. III.

Homines autem non conueniunt omnimodo, ſed ſecundum *ſtatus* diuerſos videntur diuerſi.

§. IV.

Ergo modus quoque dimetiendi

variat: quamlibet norma eadem sit & maneat.

§. V.

Status vero non tantum certa qualitas, seu conditio, aut dispositio est, sed spatium morale potius, in quo certum habitum, dispositionem & qualitatem nanciscuntur mortales; quemadmodum res ceteræ spatium quoddam physicum occupant, habituque physico circumdantur. In hoc spatio consistunt quasi diuersasque qualitates vel natura, vel facto induunt.

§. VI.

Vnde status vel *naturalis* est, vel *aduentitius*.

§. VII.

NATVRALIS a natiuitate venit.

§. VIII.

ADVENTITIVS artificio constat morali. Vnde naturale & artificiale sibi hic opponuntur.

§. IX.

A natura HOMINES habent, quod sint vel *mares*, vel *feminæ*. Hermaphroditi vix dantur. Sed huius vero distinctionis in nostra disciplina nullus fere vsus est. Eadem iura, eædem obligationes hic obseruantur: etsi Romani

Landesbibliothek Oldenburg

mani legislatores nonnullis iuribus & prærogatiuis *masculos* instruxerint, nonnullis *fœminas* atque inter *has* atque *illos* tum commoda, tum incommoda, *certas* ob causas, variauerint.

§. X.

Altera vero, quando HOMINES in *natos* & *nascituros* dispescuntur, a decisione quæstionis præiudicialis lucem nanciscitur, sintne nascituri homines, an secus? Stoici non prius alioquin, secundum philosophiam suam naturalem, homines existimarunt nascituros, nisi in luminis auras emissi essent; & sic latens illa vitæ flamula aeris interuentu accenderetur. Sed aliter tamen Iurisconsulti, vtut Stoicæ Philosophiæ dediti, rationes subduxerunt, pro iam natis habentes, quoties de eorum ageretur fauore, in futurum partim prospicientes, partim cauentes, ne nasci prohiberentur in vtero existentes: quamuis in aliis thematibus consequa ratione vix videantur decreuisse. Nos cum hodie melius edocti sciamus, partum viuere, eius tanto sollicitius curam habendam iure concludimus. Merentur interea inspici, quæ hac de re collegit Merillius *Obseruat. Lib. I. cap. 16.*

§. XI.

Maioris momenti diſtinctio videtur, qua HOMINES vel dicuntur *æquales*, vel *inæquales*.

§. XII.

ÆQVALITAS in libertate & rerum communi vſu conſiſtit.

§. XIII.

INÆQVALITAS vel ratione *imperii* ſeſe exſerit, vel ratione *dominii*.

§. XIV.

Inæqualitas factum ponit. Æqualitas hominibus naturalis eſt.

§. XV.

Omnes enim homines externe liberi naſcuntur: poſſunt facere, quod placet.

§. XVI.

Vocabulum placet deſiderium inuoluit nulla LEGE HVMANA limitatum. Quod interdum ex ſcelere fit, *ius libertatis* vix immutat.

§. XVII.

Sed dixi tamen: *lege humana*, ne ex ſtatu libertatis fiat ſtatus licentiæ.

§. XVIII.

Sunt enim homines liberi homines ratione præditi: quam, quia etiam hac parte æquales ſunt, ſequi omnes fas eſt.

§. XIX.

§. XIX.

Ergo ſtatus libertatis in ſe non eſt ſtatus belli; ſed per accidens fit, cum homines non amplius ratione, ſed affectibus ducuntur. Quod ipſe non negat *Hobbeſius*.

§. XX.

Igitur in ſtatu libertatis non eſt *imperium*, non item *dominium*.

§. XXI.

Non *prius*, quia poſſum facere, quod placet.

§. XXII.

Non *poſterius*, quia, ſi aliquis inueniretur, qui me iure in vſu rerum poſſet impedire, deſiderium foret limitatum; ut taceam, idem ius ab omnibus poſſe viciſſim exigi.

§. XXIII.

Itaque cum nullus ſit, qui id queat iure efficere, res cenſentur nullius, & fiunt illius, cui placet, & qui deſiderat vti, hoc eſt, occupantis.

§. XXIV.

Terra enim, & quæcunque in ea reperiuntur, vſibus humanis a DEO ſunt deſtinata, quidquid differatur a *Seneca*, & Stoicis, qui terram non propter homines fuiſſe productam ſtatuunt.

§. XXV.

Signanter vsvs mentio facta est. Neque enim amplius vti possumus, si rationem audiamus, quam necesse est ad nostri conseruationem.

§. XXVI.

Conseruatio etiam nonnihil recreationis ac iucunditatis comprehendit: cum sine recreatione homines nequeant conseruari.

§. XXVII.

Tantum dolendum est, cupiditates mortalium, voluptatem, auaritiam, ambitionem perturbasse hic omnia.

§. XXVIII.

Illa enim multa inutiliter profundit, & consequenter extra limites a ratione constitutos sæpe prosilit. Auaritia vero omnia corradit, etiam non necessaria sibi, non item vtilia.

§. XXIX.

Ambitio propria libertate contenta non est: affectat ea plurium libertatum complexum.

§. XXX.

Igitur voluptas, auaritia, ambitio DOMINVM inuexerunt, & IMPERIVM.

§. XXXI.

Terra namque coli debet, idque non fit sine labore. Quis vero otio-

sis

ſis porriget, quæ labore produximus noſtro? Auari laborant quidem, ſed quis ſui laboris fructus, quos non produxere iidem, anhelantibus & ſtulte coaceruantibus permittet?

§. XXXII.

Pari ratione libertas bonum eſt. Bono autem non niſi inuiti renuntiamus.

§. XXXIII.

Ergo irrumpentibus & dominantibus affectibus bellum neceſſaria fere conſequentia cooritur: quamuis non omnes adeo malos fingas.

§. XXXIV.

Boni prouocati repugnabunt: mali prouocabunt, vt obtineant, quod meditantur & volunt. Quæ obſeruatio contra eos potiſſimum commendanda videtur, qui moroſum *Malbesburienſem* adeo noxios ſibi omnes repræſentasſe mortales contendunt.

§. XXXV.

Sed bellum vero manifeſte pernicioſum eſt. Ergo, quamuis ſine ratione appetant homines, appetunt tamen iidem pacem ſaltem externam.

§. XXXVI.

Et hic autem appetitus facit, ut e pluribus malis diuerſis eligant minus.

§. XXXVII.

§. XXXVII.

Minus malum est, recedere ab ÆQVALITATE, quam perire.

§. XXXVIII.

INÆQVALITAS *proprietatem* post se trahit, trahit quoque *imperium*.

§. XXXIX.

Igitur qui rem vt PROPRIAM tenere & servare conatur, rationem alleget oportet.

§. XL.

Ratio non alia suppetit, quam eum iure optimo id sibi proprium reddere, quod plantauit, seuit, &, vt laboris sui fructum accipiat, certis finibus circumscripsit, aut alterius voluntate accepit.

§. XLI.

Igitur vnicuique merito relinquitur, quod facto suo alteriusque suum fecit.

§. XLII.

Qui secus agit, pacem non quærit, sed bellum.

§. XLIII.

Qui IMPERARE aliis eorumque libertatem constringere satagit, caussam itidem in promptu habeat necesse est.

§. XLIV.

Landesbibliothek Oldenburg

§. XLIV.

Cauſſa non vis eſt, ac potentia, non diuitiæ, nec ingenii quædam excellentia; ſed CONSENSVS, qui nonnunquam potentiam, diuitias & imperii iura prærogatiua reſpicit.

§. XLV.

CONSENSVS vel extorquetur ab alio, vel ex conſideratione maioris periculi ſuadetur.

§. XLVI.

Vnde imperium ciuile coortum eſt vel per vim, vel ex libera proprii iuris renunciatione.

§. XLVII.

Vi vſi ſunt homines extreme mali: meliores iuri ſuo volentes renuntiarunt ad maiorem calamitatem euitandam.

§. XLVIII.

Vnde in ſtatu libertatis ciuitates, & qui eas repræſentant, duntaxat viuunt nonnullique homines ſingulares per accidens: qui pactis inſuper ſibi, ne actu ſemper bellum gerant, ſibi conſulunt.

§. XLIX.

IMPERIVM PATERNVM non eſt proprie imperium; quia, cum ad maturam

turam ætatem perueniunt liberi, & beneficia cessant, non amplius apparet. Si quid amplius in eo sit hodie, id ex iure ciuili venisse credas.

§. L.

Vnde perperam de consensu auctores disputant, ut qui tantum in imperio proprie dicto locum habet. *Lockius* imperium paternum *naturale* appellauit, idemque matri quoque permisit ac nos quoque.

§. LI.

IMPERIVM in *vxorem* vel eodem pertinet, quia, si sapit ea, necessitas eogendi & dirigendi vanescit; vel ex pacto ampliores fines nanciscitur.

§. LII.

In IMPERIO autem CIVILI imperantes soli *mens* ciuitatis sunt: etsi subiecti non carent mente; sed sapiunt ipsimet; immo aliquando imperantibus sapientiores sunt.

§. LIII.

Ergo HERILE supereſt, quod, vt ciuile, vel ex *violentia* oritur, vel *propria voluntate*.

§. LIV.

Posterius ex locatione & conductione, vel alio pacto emergit: prius ex bello, cui, vt cessaret, accessere pacta.

§. LV.

§. LV.

Hinc FAMILIA certo sensu ac seruorum ratione absolute parentium, veluti ciuitas parua, merito consideratur.

§. LVI.

CIVITAS magna vero nihil aliud est, quam plurium familiarum complexus.

§. LVII.

Quamobrem societas coniugalis, quæ paternam habet ordinarie annexam, societas herilis, & ciuitas, societates arbitrariæ sunt, & ex consequenti status aduentitii.

§. LVIII.

ADVENTITII facto & arte constant. Facta FINEM certum habent.

§. LIX.

Ergo FINES & FACTA modum suppeditant, dimetiendi hos status.

§. LX.

Modus metiendi in sequentibus innotescet.

CAP. IV.

CAP. IV.

DE APPLICATIONE IVRIS AD FACTVM, SEV IMPVTATIONE.

§. I.

IVrisprudentia non tantum legum cognitionem, sed & APPLICATIONEM legis, seu iuris ad factum continet ac docet.

§. II.

Ergo iurisprudens *legem* mente complectitur, & *facta* considerat, illamque iis, ceu normam, accommodat.

§. III.

Quod si homines omnes sapientia forent præditi ipsimet, tum, antequam susciperent factum, iuris normam eidem applicarent: quemadmodum iam in Ethica cap. *de conscientia* §.XXXIII. monuimus.

§. IV.

Sed, quum aberrent plerique a scopo, Iurisconsultorum est, qui interea pro sapientibus habentur, applicare ius ad facta præterita.

§. V.

Sed non procedit applicatio, nisi de

de facto clarissime constet, & cui istud efficientia morali debeat attribui, intelligatur.

§. VI.

Quare, si res pensitetur, IMPVTARE dicitur, aliquem pro auctore FACTI habere & declarare.

§. VII.

Factum PERSONAM ponit, quæ, dum facit, eligit faciendum.

§. VIII.

ELECTIO diuersa requirit: isque qui ex diuersis vel efficiendum, vel non efficiendum statuit, *eligere* dicitur.

§. IX.

Qui *statuit*, intellectu polleat necesse est: qui vero reapse, quod statuit ac mente decreuit, apprehendere sustinet, ac sine impedimento ad aliquid e diuersis *apprehendendum* aptus est, vel *abstinendum*, ab his istisue, LIBERTATE præditus sit oportet.

§. X.

Qui LIBER non est, AGITVR, non AGIT materiæque patienti similis merito iudicatur.

§. XI.

Quare illi, qui non *agit*, vel *egit*, factum nullum potest tribui tanquam auctori.

§. XII.

Qui vero libere eligit, *vult*. Ergo VOLVNTAS omnium actionum humanarum principium est.

§. XIII.

Vnde PRIMA quæstio: an quis reuera egerit consulta mente eiusque *voluntas* cum actione fuerit coniuncta?

§. XIV.

Id si constet, quæritur SECVNDO, *quanta* fuerit voluntas ac TERTIO *qualis*?

§. XV.

Qui de quanto COGITAT, cogitat vel de *magno*, vel de *paruo*. Vtrumque sine *numero* concipi nequit. Vnde *Romanorum* PVTARE & Germanorum zurechnen.

§. XVI.

Cumque hæc PVTATIO sit iuridica, per se intelligitur ad *legem*, seu *ius* hic respici, vel ad *indifferens*, hoc est, lege *non interdictum*.

§. XVII.

Qui de lege cogitat, *superiorem* in mente habet.

§. XVIII.

SVPERIOR vel *obligationem* imponit, vel *ius* dat.

§. XIX.

§. XIX.

Qui *obligationi* satisfacit, superiorem *obseruat*, qui non, *contemnit*.

§. XX.

Qui *superiorem* contemnit, eum iuris sensu pro *superiore* non habet.

§. XXI.

Id vero qui facit, peccat. PECCANS punitur: punitur ob FACTVM MALVM, cuius is auctor est; quod ipsi certe tribuitur, seu imputatur.

§. XXII.

Sicuti vicissim voluntatem superioris implens non PECCAT, eoque *impunitatem* consequitur; quia eum ipso opere & facto colit, quem sibi imperare nouit.

§. XXIII.

Qui colit Dominum, fideliter ei seruit: Qui non, fidem violat eoque *mereri* dicitur vterque.

§. XXIV.

MERITVM vero sicut sine facto non est, ita istud vel legi congruit, vel non. PRIVS *obsequium* appellatur, POSTREMVM *contumacia*.

§. XXV.

OBSEQVIVM & CONTVMACIA gradus habent; nisi quidem Stoicum agas, virtutes & vitia, iustitiam, & iniusti-

tiam nullo *profectu*, atque *interuallo* distinguentem.

§. XXVI.

Vbi GRADVS ibi *mensura*: Vbi MENSVRA, ibi *maius* & *minus*, vel etiam *æquale*; quæ omnia sine *numero* iterum ac *putatione* cogitari nequeunt.

§. XXVII.

Cumque *voluntas* actionum humanarum, vti dictum, principium sit, hinc confit, in dimetiendo obsequio & contumacia diiudicanda primario ad VOLVNTATEM videri respiciendum.

§. XXVIII.

Voluntas vero vel ἀμέσως operatur, vel ἐμμέσως. *Prior* operatio facilius & fere sensibus percipitur. *Posterior* altioris indaginis est: quia binæ voluntates obseruantur coniunctæ, *vna* simul operante atque *altera*, quamuis GRADV sæpe diuerso, & modo parumper occulto.

§. XXIX.

Exempla facile suppeditabunt versus notissimi: *Consulo, præcipio &c.*

§. XXX.

Qui enim mandat, suadet, hortatur, laudat, non impedit, quum potest, ac debet, adiuuat, reprehendit, quod est præceptum, excitat ad id, quod est prohi-

prohibitum, is sane *conoperatur*, eique propterea certo numero IMPVTARI factum potest.

§. XXXI.

Quis vero *plus*, quis *minus* effecerit in hoc actionis *consortio*, iterum e consideratione variarum circumstantiarum, seu *adiunctorum* pendet: quæ imperanti, & iudici cuicunque ostendent, quali reprehensionis & pœnæ genere, qua laude, quo elogio; ac denique qua venia & immunitate agens, vel non agens sit afficiendus. Magnitudo namque obsequii, vel contumaciæ, doli, vel culpæ ad factum, aut non factum relatæ, definiendis ac decidendis quæstionibus permultis certissimam normam suppeditabit. Verum enim est, minimam circumstantiam variare ius, ac decisionem: Et dolum vero, & culpam, & promptum agendi modum a voluntate ortum capere, continuari, finiri, perspicue intelligitur.

§. XXXII.

Atque vti ORDINARIVS in sectando bono *conatus* nullam extraordinariam *mercedem* meretur; ita ORDINARIA hominum *malitia* vel *veniam*, certis casibus, merebitur, vel *poenam leuiorem*: cum viciſſim ob varias περιστάσεις,

& *extraordinarias* malitiarum ſpecies creſcant *poenæ*, obque *extraordinarium* obſequium & virtutem augeantur *laudes*, *præmia*, *honores*: vt ſic extraordinarium extraordinario reſpondeat.

§. XXXIII.

Nec dubitandum, quin in INDIFFERENTIBVS negotiis & actibus eadem voluntas in conſiderationem veniat, *creditum* pro re nata, vel *debitum* gignens, *obligationem*, vel *ius* producens, *maius*, *minus*, *æquale* atque ſic viciſſim ratione obligationis, ſecundum paciſcentium & volentium finem, propoſitumque. Vnde rurſus claret, ICtum perpetuo comparare, numerare, metiri, IMPVTARE, *interpretetur*, *reſpondeat*, an *decidat*, leges *ferat* ipſemet, an *latas* applicet, ad omnis generis negotia, factaque *præcepta*, *prohibita*, *indifferentia*.

§. XXXIV.

Ex quo euidens redditur, quam ſit abſurdum, contemnere MENSVRÆ moralis doctrinam. Et ſi enim in hoc recte ſentiunt, illi imputari actionem, eius qui ſit auctor; quod & nos monuimus: turpiter tamen cæcutiunt, dum nihil amplius diſcendum hac parte ſtatuunt. Semper enim quæritur, cur ſit auctor? quæ voluntas, quanta & qualis? quæ obli-

obligatio, quanta, qualis? quæ animi intentio contrahentium? quantum iuris competat vnicuique? quam diu? a quo tempore? quantum peccauerit? in quantum iustus fuerit, & obediens? in quantum contumax? Quæ vniuersa sine numeratione, dimensione & comparatione nec percipi possunt, nec definiri: vt taceam, quantitatem ipsam non esse *corporale*, sed *incorporale*, intelligendum, non autem *tangendum*, & sensibus obuium.

§. XXXV.

Vbi vero nulla rationabilis VOLVNTAS, libertas, consensio eoque electio nulla, ibi tum *imputationis* IDEA, tum NOMEN vanescit, nec proprie *actio* deprehenditur *humana*.

§. XXXVI.

Quamobrem per se fluit, errore seductum, dolose deceptum, necessitate, metu, casu ac mero naturali instinctu compulsum nihil facere, quod ipsis cum iuris effectu tribui queat.

§. XXXVII.

Hinc vere ERRANS nec peccat, nec contrahit, nec laudatur, nec reprehenditur, nec ius acquirit, nec obligatur, ac sicuti ipse nihil amittit; ita nec alteri aliquid adimit. Solum quæritur

ex facto, an quis *errauerit?* an error attingat consensum, eumque subruat, aut tollat? an error potuerit vinci, nec ne? quis itidem erroris sit caussa? Posterius si constet, tum quidem oritur obligatio ex culpa ad damnum pensandum, non autem ex contractu, quod est promissum, præstandum: sicque intelligendus canon: *Error in dubio debet imputari erranti.* Romani fluctuant hac parte, quia nullus apud eos titulus de errore in genere *solide* elaboratus occurrit. Vid. quæ in GVNDLINGIANIS *part.* XXXIII. *obs.* I. copiosius hac de re disserui, vbi simul adnotatum, Puffendorffium *lib.* III. *cap.* VI. §. 6. existimasse temere, errantem plane non teneri, si res adhuc integra, id est, traditio nondum secuta, Rectius scripsisset, ni damnum faciat alter. Tum enim exceptio: *tua non interest, repelleret agentem.* Sed difficile erit ostensu, alterum in damno non esse.

§. XXXVIII.

Quæ de ERRORE ratione contractuum, diximus, eadem delictorum ratione obtinent; resque eo potissimum redit, *an error attigerit consensum?* nisi quod & rariora sint erroris, seu ignorantiæ (*) *inuincibilis* exempla. Qui enim pa-

(*) in conuincibilibus

paciscitur, ei tempus deliberandi vix potest deesse.

(*) Non solere distinguere *Iurisconsultos*, effectus iuris circumspicientes, ignorantiam & errorem, iam FELDENVS *de Interpretatione* monuit: vtut id faciunt *Philosophi*, quorum est exilia distinguere Θεωρικῶς.

§. XXXIX.

IGNORANTIA IVRIS vero etiam in nostra disciplina nocet, cum pauca sint principia addiscenda; eoque illa sine negotio possint sciri atque ratione ipsa exquiri. Ignorantia facti non facile nocet, quoniam facta sunt infinita, quæ facile cognitionem nostram fugiunt; nisi quidem, ceu supra dixi, erroris huius caussa sit ipsemet ignaue errans.

§. XL.

De DOLO pæne idem tenendum. Nam cum dolus sit certo sensu *error*, alio rursum intuitu *malitia* insignis; hinc nulla imputatio ex parte facientis ac contrahentis oriri potest, tum quia errans minime promittit; tum etiam quia malitiose decipiens iure acceptandi destituitur: explosa differentia, *dolus caussam contractui dederit, an minus?* Puffendorffius Romanorum scitis deceptus huic adhuc differentiæ aliquid tri-

buit. Enim vero dolus fallacia est, cui nulla *lex* fauet vnquam, eoque nec *naturalis diuina*. Immo absurdum est, Deum respecturum tempus, quo dolus fuerit commissus, puta ante contractum, an in contractu? At ROMANI bonæ fidei ac stricti iuris habuere contractus. In his dolum non adtendere: adhibuitque demum rauco huic iuri medicinam *Aquilius* cum *Cassio*, vt remoueretur dolus, de quo in *ff. meis p. 356. de dolo malo*. In bonæ fidei vero negotiis dolus nunquam ne momento quidem sustinebatur, adeoque exceptione doli, Prætoris beneficio demum impetranda, opus non erat. Inerat iam exceptio. Quod inest, non demum a Prætore erat impertiendum in subsidium. Igitur patefit, solos contractus stricti iuris indiguisse huiusmodi Prætorio auxilio: ceteros non indiguisse. Idque *Nodtius* singulari libello probat. Ceteras tricas in *ff.* diiecimus. Cic. de offic. Lib. c. 16.

§. XLI.

In delictis *dolus* aggrauat *meritum* pœnæ maioremque reddit contumaciam, quod notissimum.

§. XLII.

CASVS vero extra facientis factum est: quemadmodum & ille, qui ineuitabili NECESSITATE compulsus, nec legem

gem violare voluisse, nec fidem frangere censetur. Quæstio est duntaxat aliquando: vtrum mortem potius subire obstringamur, an instinctui naturali obsecundare ac necessitatem sequi? Quod adfirmandum, si hominum *malitia*, tentandæ fidei ac veritatis caussa, nobis necessitas inferatur. Tum enim mori præstat, quam contemnere Deum superioremque. Vnde *imputandi* modus pro re nata variat: idque exemplis declarari haud difficulter potest: constatque interea, distinctionem Scholasticorum inter *præcepta affirmatiua* & *negatiua* difficultates non tollere omnes.

§. XLIII.

At paullo difficilior inspectio de METV in pactis, seu contractibus videtur. Nam hic ante omnia quæritur, an noluerit promittere, qui reapse promittit, dum metu compellitur in virum constantem cadente, vtut *iniusto?* Et certum est, MALLE promittere, aut etiam dare, quem terror constringit, quam mori. Qui *mauult*, magis *vult;* Ergo certo vult, ac consentit. In quo recta est *Romanorum ICtorum* philosophia. Sed decipit illa, quando STARE contractum & Prætoris auxilio demum RESCINDENDVM credidere. Non potest ille consistere, nec consistet vnquam.

Verum

Verum ex *alio principio* & *cauſſa*. Ad pactum enim & contractum, (quæ *nunc* nobis idem ſonant) binæ minimum perſonæ ponuntur; *promittens*, aut *dans*, deinde *acceptans*. Fac ergo, conſiſtere *promiſſionem* ſeu *dationem*; neutiquam tamen propterea ſimul conſiſtet *acceptio*: quoniam metum inferens omni iure accipiendi deſtituitur. Non ſuccurret latroni ac cogenti ius naturale; non itidem arbitrarium æquitate ſubnixum. Quod in contrarium ex Iure Romano affertur, illam iterum fori corruptionem, aut praxin indicat, differentiam *contractuum bonæ fidei* & *ſtricti iuris* ſectantem; ſecundum quam in ſtrictis negotiis *verba* tantum, directa &, ceu Tullius loquitur, *aſpera*, litteræ, aut factum adtendebantur. Hinc Prætor *Octauius* ex æquitate ſuccurrit tetrico hoc iure preſſis, reſcindendo, quod actum: dumque reſcidit *exceptionem*, ſimul ac pro re nata *actionem* dedit: *actionem*, ſi qua extincta fuit, reſtituendo, vel nouam ſuam accommodando: de qua re ad *ff.* fuſius p. 348. Hinc quæ VFFELMANNVS ac GROTIVS hoc loco multis cum ICtis philoſophantur, Romanorum placitis fauent, nec puræ rationis ſunt.

§. XLIV.

§. XLIV.

In DELICTIS vero ad solum agentem ex METV necessitante respicitur; qui sane peccare noluit, dum vitæ euitare periculum, ex *mero* naturali impulsu,, voluit, ceu supra §. 36. monitum. Sed fac iam, tentari me ac mortis metu angi a Tyranno hominem innocentem vt occidam, cum matre vt concumbam. Et non sum facturus. Quare? Quia malitia concurrit; nec merus adest in *hac necessitate* instinctus, vtpote in quam non DEI prouidentia, sed hominum malitia, virtutem meam cum periculo sollicitante, sum coniectus. Vnde merito doctis vapulat PVFFENDORFIVS, hominem tyranno sic obtemperantem ceu malleum, aut instrumentum inanimatum considerans.

ob metum inita pacta si contractus obligationem omnino producunt; Etenim ob motiua iminentis periculi consensum damus et eligimus aliquid: vbi autem est electio ibi est libertas. Ergo negotia metus non dissoluere potest. Qui secus existimant praeseferunt consensum duorum vel plurium noua plane iura producere, quum tamen ipsi agnoscere debeant, sine summa iniustitia hanc hypothesin admitti non posse. Si enim actio ob metum suscepta debet dici coacta, adeoque non libera, sequitur, vim vllam actionem moralem ob vehementiam adfectus perpetratam esse liberam. Posterius est falsum. E. et prius.

§. XLV.

Verum tamen vti promittenti IMPVTATVR *debitum* & comparate creditori *creditum* ac delinquenti *crimen*; ita quoque, si aufertur OBLIGATIO, aut tollitur REATVS, imputabitur *liberatio*: cum nullum amplius observetur QVANTVM, quod est *sublatum*.

§. XLVI.

Sublatum vel facto *proprio*, vel *alieno*.

§. XLVII.

§. XLVII.

PROPRIO, quando vel *vere* soluimus, vel per *æquiualens.*

§. XLVIII.

ALIENO, quando *Creditor* vel iuri suo *renunciat*, vel pro nobis *alius soluit.*

§. XLIX.

Licet enim cuique renunciare iuri suo. Obligationi vero nemo renunciat, eoque nec pœnæ. Sed potest tamen is, qui legislator est, vel pœnam tollere quandoque in totum, vel remittere ac veniam dare, intuitu alterius *satisfacientis*, ita vt, quod deest obsequio nostro, suppleat is, aut pro suppleto habeat ex obsequio alieno. Quod e doctrina de *merito Christi* illustrant Theologi: nosque infra de *Imperantium iure dispensandi*, quod vocant, differemus pluribus.

§. L.

Atque ita vero tota, quantum in hac disciplina sat est, de imputatione doctrina paucis regulis comprehensa est eoque nunc ad facta singularia ius sine magno negotio, tam in statu libertatis, quam imperii poterit specialius applicari.

CAP. V.

CAP. V.

DE NON CONTEMNENDIS ALIIS IN STATV LIBERTATIS.

§. I.

ERgo, quod feliciter succedat, proximas, quæ cum principio nostro connectuntur, veritates, paullo expendamus curatius.

§. II.

Sed non poterunt expendi commode, nisi ad obligationem connatam & acquisitam, de quibus in capite primo actum est, oculos dirigamus.

§. III.

Illa quippe *modestiam* commendat, hæc *iustitiam*.

§. IV.

Modestiam iam in *Ethica* definiuimus, quod ea non tantum sese nemini præferat, sed cuique, quod citra pactum eius est, relinquat.

§. V.

Sed habent vero omnes homines a natura & citra pactum ius, ne contemnantur, neue etiam in vita, fortunisque lædantur.

§. VI.

Landesbibliothek Oldenburg

§. VI.

Igitur bina sese nunc offerunt præcepta, ne quis 1) contemnat alios, neue 2) speciatim lædat. De primo prius.

§. VII.

CONTEMNERE significat aliquem *inæqualem* declarare: cum tamen homines, qua homines, inter se sint *æquales;* eademque habeant *iura* connata, easdemque *obligationes* connatas iisdemque modis *acquirant* iura & obligationes.

§. VIII.

Nihil hic ad æqualitatem infringendam efficiunt *diuitiæ*, *paupertas*, nihil *scientiæ*, *artes*, *eruditio*, *potentia*. Quid enim addit mortalibus rerum copia? pecuniæ abundantia? virium cumulus? quid demit inopia? Scientia eruditos quidem inflat, vt se superiores aliis existiment; at decipiuntur. Nam quamuis illi multa sciant, non tamen sequitur, vt ceteri *nihil* cognoscant. Intelligunt hi in rebus sæpe magis necessariis atque vtilibus plus, quam qui Syllogismos crepant, historias innumeras mente complectuntur, linguas varias callent. Etiam rustici, agricolæ, opifices & qui nunquam ad eruditas disciplinas animum appulere, non pau-

ca

ca tenent, quæ ignorant magiſtri artium ſubtiliſſimarum. *Tout le monde raiſonne bien.* Eſt hoc problema a *Buffierio* Ieſuita diſputatum ac ſolutum præclare in *principiis ratiocinandi*, recurritque hic aliquid e doctrina de *comparationibus*, quæ nunquam perueniunt ad finem in applicatione namque, quis *magis* ſit conſideratu dignus, quis excellentior? ſpondeo, me viliſſimo homini ſcripturum apologiam, ceu *Boilæus* perorauit *pro aſino*.

§. IX.

Igitur iam ſequitur, quæ hoc in capite exſpectatur, veritas: nempe, ne æquales habeantur pro inæqualibus, hoc eſt *contemnantur*, eoque præ ceteris ſeſe *efferat* quisquam; quod eſt: æqualitatem tollere, & inferiores facere, & ſuperiores *temere* procudere.

§. X.

Idque fit vel *affectu interno*, vel *opere externo*: de quo poſtremo ſolliciti nunc ſumus cum maxime, quia hoc ſenſili ratione humani generis ſocietates perturbat.

§. XI.

OPVS EXTERNVM manifeſtum fit vel *verbis*, vel *factis*. VERBA vel *ore proferuntur*, vel *ſcribuntur*, CLARE, vel AMBIGVE.

§. XII.

FACTA vel *nota* sunt, ac quodammodo *naturalia*, vel *artificialia*, & *arbitraria* atque pro talibus signis contemptum inferentibus merito habentur. Et sicuti arbitria numerum faciunt ac differunt; ita talia facta *contemptum* indicantia *multiplici* ratione variant: quorum *vim* interea vsus atque experientia suggerunt.

§. XIII.

Qui alterum *contemnit*, ei *iniuriam* facit.

§. XIV.

INIVRIAM faciens adimit ius connatum, vel acquisitum, nobis, aut nostris; ceu c. I. §. 65. obseruatum: dummodo verum *ius* sit, nec precarium sapiat, nec meram virtutem humanitatemque contineat.

§. XV.

Igitur lex *de non contemnendis aliis* omnes iniurias prohibet verbis, vel factis contemptum inferentes.

§. XVI.

Ex iure connato autem sicuti æqualitas; ita quoque *existimatio* ac *fama* æqualis fluit.

§. XVII.

EXISTIMATIO opinionem ponit. Æqua-

Æqualitas *maius* & *minus*; eoque NVMERVM excludit. Igitur omnes homines eodem numero inter ſe ſunt; nemo maior, nemo minor; niſi aliquid adueniat, quod maiorem minoremue noua ratione efficiat.

§. XVIII.

Tale efficiens inſignis *probitas*, vel *improbitas* eſt, atque *imperium*.

§. XIX.

Haud temere dicitur, INSIGNIS IMPROBITAS & contra. Nam qui communi mortalium modo probus eſt, vel improbus, ei noſtra in diſciplina, quæ de externo bono ſollicita eſt, nihil *accedit*, nihil *decedit*.

§. XX.

INSIGNITER vero IMPROBVS non ſolum virtute non eſt præditus; ſed & externam quietem aperte conterit, pacta violat, lædit alios, cetera.

§. XXI.

Ita vero vitam inſtituens pro HOSTE *humani generis* merito habetur.

§. XXII.

HOSTIS humani generis FAMAM bonam inter homines quoque merito amittit, *fidem* perdit, vituperio *obnoxius* fit, *vindictæ* ſubiicitur, atque ex conſequenti INFAMIS efficitur.

§. XXIII.

Quid IMPERIVM operetur, paullo post indicabitur.

STATVS LIBERTATIS

§. XXIV.

Eo pacto autem INFAMIA in libertatis statu & inter pares, vbi nullum imperium obtinet, oriri poterit. Neque enim populus populum, Res-publica Rem-publicam, Princeps Principem magni faciet, sed potius *aperte*, omni opinione de eius iustitia deposita, vituperabit: vtut inter Principes ac ciuitates sine *conuicio* id consueuit fieri. Quod si vero & *hoc* interueniret, nihil certe iniustitiæ tribui reprehendenti cum libertate posset. Sic *Alexander M.* iure pro latrone gentium habitus & ab ipso *Seneca* hac ratione fuit depictus: De *Ferdinando Catholico*, nemini fido, notum est, quid senserit orbis atque speciatim *Ludouicus XII.* pronunciauerit: vt omittam, quæ de *Ludouico XI.* aliisque recentioris æui Regibus annales referunt. Nec dubitandum, Turcas, Mauros, gentesque latrociniis vacantes, ac piraticas ciuitates merito cum ceteris contemni ac nihili fieri.

§. XXV.

Reliqui populi vero ac principes qui-

quibus talis macula non adhæret, ſed ad modum communem res ſuas componunt, omnimoda æqualitate efflorescere, facile intelligitur, nec alteri præ altero aliquid præcellentiæ & iuris prærogatiui competere videtur.

§. XXVI.

Vnde diiudicandum, quod de iure προεδρίας diſputarunt auctores celebres, ad vnum fere omnes hac in cauſſa cæcutientes; quorum e numero nec *Cruſium*, nec fictum *Zweiburgium*, nec ipſum *Iacobum Gothofredum* excipio. Nihil quippe ad rem facit ANTIQVITAS, cum Principatus antiquus non magis ſit Principatus, quam nouus: nihil INGENII SOLERTIA, aut STVPIDITAS, cum nemo ſe credat minus ſolertem, aut magis ſtupidum; nihil RELIGIO, quæ vniuſcuiusque arbitrio relinquenda, ac iure gentium libera eſt: nihil NOBILITAS, cum hæc vel *libertati* innitatur omnibus communi, vel *antiquitati* & *celebritati* gentis, de qua dictum: nihil FORMA CIVITATIS, cum quæcunque ea ſit, monarchia, an polyarchia, regularis an irregularis, POPVLVM certe minorem non efficiat: nihil denique POTENTIA, quæ populis auctoritatem conciliat, non autem ius perfectum largitur,

gitur, aut magis summam illorum potestatem efficit.

§. XXVII.

Vnde per se clarum redditur, quam temere disceptauerint *Dauid Blondellus* & *Ioannes Iacobus Chiffletius*, ille pro *Gallorum*, hic pro *Hispanorum* eminentia: quamuis in aliis rebus cognoscendis admodum prodesse possint eorum volumina. Nec nocet, fuisse huiusmodi argumenta in rerum actibus aliquando, &, vbi de fœderibus, pace, bello conuenere gentium legati, in medium adlata. Fecere hoc administri solida rerum harum cognitione destituti ac popularibus rationibus manus dantes: contra euntibus aliis, saniori doctrina imbutis.

§. XXVIII.

Quocirca vix reprehendendi videntur *Galli*, ac *Sueci*, quando Romanorum Imperatori, qui *sacræ maiestatis* titulum sibi singulariter deberi contendit, hac parte repugnarunt, atque idem elogium affectarunt, ceu pacis Monasterienſis atque Osnabrugensis acta & *Aubrius* in vita *Mazarini* luculenter testantur; siquidem *sacrum* significet *inuiolabile*, augustum. Neque enim Rex vnus magis est inuiolabilis, sacrosanctus, augu-

auguſtus, magisque ſummus, quam alter. At alia eſt ratio, quare Romano imperio hic titulus ac nota adhæreſcat: idque *I. H. Bœclerus* ſingulari diſſertatione oſtendit. Nam ſicuti Pontifex Romanus ſuum imperium, in quo ille Vicarium ſe appellat Jeſu Criſti, ſacrum nominat; ita Imperatoris maieſtas, hoc in imperio exſplendeſcens, appellatur ſacra. Quod verbi ceteris Regibus *eo ſenſu* tribui nequit.

§. XXIX.

Quidquid igitur hodie inter Principes ac Reſpublicas differentiæ obſeruatur, partim e *pactis*, quæ alteri ius dant, venit, partim *prudentia* cauente & ſuadente, partim *ſuperſtitioni* adſcribendum.

§. XXX.

Vnde vſu venit, obſeruatore *Leibnitio*, qui eſt ille commentitius FÜRSTENERIVS, in libro *de ſupremate*, vt Principes ſagaces in id incumberent, quo honores & officiorum nonnulla genera ſibi ab aliis STIPVLARENTVR; eſtque cognitum e *Danielis Eremitæ* itinerario, quod propoſitum fuerit magno Etruriæ Duci ſplendidiſſimam legationem ad aulas Germaniæ præcipuas mittenti.

§. XXXI.

POSSESSIO enim sola, *vnilaterali facto* acquisita, nihil iuris dat: hinc *consensu*, æqualium alioquin, opus est, siue *expresso*, siue *tacito*. Cui innituntur, qui possessionem hac parte iactant, & vrgent.

§. XXXII.

POTENTIÆ consideratio vero suadet vtique, ne eum posthabeamus, qui & prodesse, & nocere potest; eoque prudentiæ est, CAVERE, ne quis viribus SVPERIORI ansam det irascendi; *sine caussa* licet irascatur. Idque fecit, vt Imperator Romanus & Rex Germaniæ, Gallus, Hispanus, maiori a ceteris honore afficerentur, pro re nata & mensura potentiæ; iique nonnunquam cultus *externi* ac *noui formam* præscriberent: indeque deducendum, Germaniæ & Italiæ Principes aliquando maiori dignatione censeri; suaque eo consilia dirigere, vt & *libertas* & *potentia* ipsorum appareat magna, SVASORIA vi pollens, ne quid honoris facile denegetur tanto robore & auctoritate pollentibus. Per se vero *potentia*, qualiscunque sit, sine accedente facto nouo, nihil, ceu diximus, eminentiæ gignit.

§. XXXIII.

§. XXXIII.

Potentia autem ſæpe apparet maior, quo Princeps vnus alteri vicinior & vtilior, & propter affinitates, fœdera ac proprias vires magis formidandus. Notabilis hoc loco reſponſio Ludouici XIV. Galliarum Regis, repetenda, quam Etradio & Colberto dedit, de quibusdam Germaniæ Principibus ſciſcitantibus, qui maiores & ſimiles Electoribus honores in tractatibus pacis Neomagenſis a Legatis Franciæ poſcebant, in medium adducentes exempla *Caroli* Audacis, *Alberti* Belgii ac demum *Neoburgici* Principis: quibus neutiquam auſcultandum cenſebat adhuc Rex ſagax, poſcentium auxiliis facile carens, ac nullam inde ſingularem vtilitatem ſperans. De *Luſitanis* noſtra ætate ſimile ferme obſeruauimus.

§. XXXIV.

Quid interea SVPERSTITIO poſſit, inde potiſſimum elucet, quod *Pontifici Romano* quædam aſſurgant gentes, eiuſque, ceu Paſtoris & Patris vniuerſalis, vocem audiant aliquando. Ex eo enim eſt, quod is *Reges* in Baſilica ſua, tanquam *filios* ſuos, pro arbitrio locet, hunc *Chriſtianiſſimi*, alterum *Catholici*, *Defenſoris fidei*, *obedientiſſimi* nomine

insigniens; Rempublicamque hanc alteri præferat, illam postponat: cuius dictatis, etsi quidam acquiescant in *capella*, seu *Basilica* Pontificia, ob venerationem, qua Petri successori addicti sunt; vix tamen consequitur, vt extra hunc locum sacrum obstringantur simili obsequio; quod *Veneti* cum *Paulo Seruita* fortiter obiecerunt Pontificis Romani decisum & προεδρίας stabilitæ præiudicium vrgentibus.

CAP. VI.

De statv imperii sev civitatis

§. XXXV.

In hoc cessare quidem æqualitas videtur; cum *existimatio*, ciuium imperio subiectorum, minime appareat æqualis atque eadem. Sed *videtur* solum. Iubent imperantes, parent ciues. Verum tamen, quia parent, omnes nihilominus censentur æquales, paris existimationis, ac digni, qui defendantur ceu homines, ac ciues eandem naturam ac finem consociationis habentes, atque ex consequenti ab omni contemptu merito vindicentur; donec aliquis leges enormiter violet, vel magistratus summus, qui totum populum ac ciuitatem repræsentat, nonnullis aliquid prærogatiui iuris adiiciat.

§. XXXVI.

Landesbibliothek Oldenburg

§. XXXVI.

Atque hinc eſt, quod EXISTIMATIO in *ſimplicem* poſſit diſpeſci, atque *intentam*, ſeu *auctam*. Doctores hic ambages ſectantur ipſeque *Puffendorfius* inutilibus diuiſionibus fatigatur.

§. XXXVII.

SIMPLEX EXISTIMATIO ad ciuium communem viuendi modum comparatur, atque tam diu æqualitas præſumitur, vsque dum IMPROBITAS SINGVLARIS clare patefiat. Neque enim quoduis vitium populari & communi exiſtimationi obeſſe creditur.

§. XXXVIII.

INTENTA exiſtimatio ita a me appellatur, quia ÆQVALITATEM quadantenus tollit, atque valorem *intendit* & auget, ac ceteros *dignatione* efficit minores.

§. XXXIX.

Eius *fundamentum*, ſi res rite conſideretur, virtus & ingenium eſſe deberet: vtut id negligitur vulgo.

§. XL.

Nam ſæpe imperantes illam non merentibus conferunt, qui neque *ingenii præſtantia*, neque *morum integritate*, neque *fortitudine* alios antecedunt; quid? quod haud raro vltimo loco collocan-

locantur, quibus non tantum nihil improbitatis, aut ignorantiæ obiici potest; sed qui etiam reipublicæ vtiliores ceteris sunt, eoque præstantiores.

§. XLI.

Ex quo fit, vt *existimatio intenta* nunc a ciuitatis iudicio & opinione vnice dependeat.

§. XLII.

Ab hoc fonte HONOR omnis deriuandus est, quem signis externis & in ciuitate consuetis ciuis exhibere ciui obstringitur: quamuis serius venerationis affectus præcipi nequeat: indeque quæstionis decisio dependet, an quis ad signa, aut verba honoris cogi queat?

§. XLIII.

Ex eodem principio plebeia conditio manat: quæ pro iudicio ciuitatis & *forma* eius diuersa, atque *imperantium varia inclinatione* & *superstitione* multis modis differt.

§. XLIV.

Inde nobiles, sacerdotes, doctos, milites, mercatores, diuites, pauperes extolli aliquando, nonnunquam minui, interdum deprimi videmus. Apud *Judæos* nemo nobilior altero fuit: *Turcæ* eandem differentiam nesciunt: hic togati

gati militibus anteeunt; iſthic hi illis: in Democratiis paupertas laudatur: alibi opulentia regnat: Wenceslaus *carnificem* extulit; vt *Tiberium*, *Caligulam* aliosque Imperatores Romanos omittam: patetque hinc, quam ſit inane, in eiusmodi arbitrariis ponere fiduciam, quæ variant &, pro vanitate imperantium, mutantur.

§. XLV.

Simili ratione non eſt exiſtimandum, ſpuriis & illegitimis liberis, lictoribus, excoriatoribus, carnificibus, ſeruis per ſe aliquid maculæ adhærere. Quidquid hic occurrit, inde venit, quod homines abiecti ac peſſimis moribus præditi obſeruentur huius generis operas affectare; ac ſpurii vero in libidinem tam proni exiſtimentur, quam fuere Parentes vagos ſectati coitus. Igitur bonos mores iis per commentum adiicias; & *exiſtimatio* protinus augebitur. Apud Germanos & vetuſtos Gallos ſacerdotes, ſingulari ſanctitatis ſpecie conſpicui, verberabant, vinciebant, neci dabant. Contra apud Romanos humilibus & ſordidiſſimis perſonis id erat negotii datum. Hinc extra portam habitabat carnifex & infamis habebatur. In quibusdam Germaniæ locis adhuc ciues

ues iuniores hocce officio funguntur, ſicut olim apud Burgundos. Plerumque vero, partim Romano iure, partim Chriſtianorum principiis imbuti, non adeo magnifice de carnifice eiusque adiutoribus ſentimus. Primi etenim Chriſtiani eos ob ſanguinis humani fuſionem horrebant, qui horror ex iure Canonum pellucet etiam nunc; ceu *Hertius* ad Puffendorffium de *I. N. & G. Lib. VIII. c. 4. n. 6.* bene deprehendit. Nec liberorum naturalium apud Romanos, Hiſpanos Francosque eadem ſemper ratio fuit habita. In regnis namque ſucceſſiſſe eos tenemus; donec, Parentum luxurioſa vita penitius conſiderata, ſacerdotes diſciplinæ ſeueriori inuigilantes aliam opinionem introduxere, ſimilem in liberis improbitatem timentes.

§. XLVI.

Ex IMPROBITATE enim ſiue vera, ſiue ficta *vituperium* oritur.

§. XLVII.

VITVPERIVM vel exiſtimationi & famæ aliquid detrahit, & *ignominiam* operatur, vel famam & honorem penitus conſumit, *infamiamque* generat.

§. XLVIII.

§. XLVIII.

INFAMIA vel *iuris* dicitur, vel *facti.*

§. XLIX.

PRIMA a *ciuitate* infligitur merentibus, & quidem vel ἀμέσως, vel ἐμμέσως.

§. L.

Aliquando enim cauſſæ cognitio interuenit & ſententia; aliquando præcedentis legis vis talem effectum gignit. Ita Romani in ſcenam euntem, cuius animi leuitas publice innoteſcebat, *ipſo iure* infamem dixerunt, qui non eſſet amplius damnandus, ſed ſe ipſum condemnaſſet. At vbi nondum patebat ſcelus, neque euidens erat improbitas, ampliori certe opus erat perquiſitione, veluti cum in contractibus ſingularem *candorem* poſtulantibus & *fiduciæ* rationem habentibus, dolus interueniſſe ferebatur. Hæcque INFAMIA maculam *poſitiuam* adfigebat peccanti, ceu loquitur *Titius*, Lipſienſis Doctor, haud facile tollendam, niſi iterum *imperii* auxilio.

§. LI.

INFAMIA facti vero rurſum tollebatur, ſi emendatior obſeruaretur vita, & meliora facta abolerent priſtina facinora, ob quæ fama in aliorum hominum

num animis extinguebatur, eoque præsidium magistratus necessarium non erat: prorsus atque ad IGNOMINIAM tollendam, quam Censoris auctoritas effecit, neutiquam requirebatur, vt censor iterum impressam notam facto suo abigeret. Vnde *ignominia* & *facti infamia* QVADANTENVS conueniunt: quod iam in dissertatione de *Censoribus Romanis* in Gundlingianis part. XVI. animaduerti.

§. LII.

EXTERNVS EFFECTVS inde manans satis apertus est. Talis etenim homo vel pro minus honesto, vel pro perspicue inhonesto atque iniusto reputatur; habetque aut exiguum in ciuitate numerum, aut prorsus nullum.

§. LIII.

Ratione EFFECTVS INTERNI infamia notati aliter statuendum; estque determinatu facile, ictum fustium non infamare, sed caussam; putemque, opinione bonorum aliquem purum existimari posse atque integrum, vtut multitudinis voce, in Principis auctoritate acquiescentis, vtique nomen videatur habere nullum.

§. LIV.

§. LIV.

Signa ignominiæ infamiæque, quia ab arbitrio vniuscuiusque Imperantis pendent, varia ſunt. Habent Græci, Germani, Galli omnesque populi & nationes ſingularia; ſicuti ratione *poenarum* quoque obſeruatur differitas. Apud Francos κυνοφορία in vſu erat, gladii fractio, *cetera*, de quibus alio loco. De poenis Romanorum militaribus libellum non inelegantem conſcripſit *Suſtermannus*.

§. LV.

Hos terminos quando tranſiliunt ciues & infamiam infligere ſociis per ſe audent, peccant omnino & *iniuriam* faciunt; idque vocabuli hoc loco preſſius capimus, quam JCti Romani, vulnera, plagas, occiſionemque hominum liberorum eo referentes: quod exiſtimarent, læſionem ac damnum reparari non poſſe, cuius nullum ſit PRETIVM atque CERTA æſtimatio. *Germani* aliter rationes ſubducunt, nec temere per auerſionem ſatisfactionem delinquentibus iniungunt.

CAP. VII.

DE IVRE CONTEMPTI IN CONTEMNENTEM TVM IN STATV LIBERTATIS, TVM CIVITATIS.

§. I.

Qui alios contemnit, satisfacere iis debet, quoniam quocunq; contemtu iuri perfecto aliquid detrahitur, bona, honesta, quam maxime defendenda sunt. Non solum regulae iustitiae, etiam honesti, decori et prudentiae omnino iubent, vt honoris nostri lacsionem vindicemus, ne plane inutiles fiamus in societate.

QVi alterum contemnit & sine caussa, quantum in se est, infamare contendit, sicuti iure omni destituitur; ita si rationem audiat, eandem oportet restituat. Perperam enim pacis ac socialitatis lex præciperet, ne quis contemnat alterum, nisi, quod aufertur, iterum sit restituendum. Cui vix obest, restitui non posse, quod *sensu philosophico* tolli nequiret. Sat est, opinione hominum, ad quam IVRIS PHILOSOPHIA ob quietem externam solet aliquando respicere, non nhil existimationi decerpi, princeps sit, aut Respublica, quæ iniuria afficiatur ab altera, an ciuis a ciue.

§. II.

Hinc declaratio honorifica, si verba & signa sint ambigua, merito flagitatur, etiam deprecatio, vbi iniuria claret, aliaque satisfactio rationabilis poscitur, vt sic recuperet contemptus, quod

1) satisfactionem referri possunt 1) excusatio, 2) honoris declaratio 3) deprecatio 4) reuocatio h. e. palinodia simplex s. composita 5) remotio omnium rerum, quae aliqua ratione contemtum declarant.

quod, gentium ac ciuium credulitate, amisit. Qualia exempla etiam inter liberos populos ac Reges vix deficiunt, notaque sunt Ludouici XIV. & Innocentii Pontificis dissidia itemque Januensium & Regis eiusdem, ac Belgarum, qui solis per caseum obtuscati imagine Ludouicum in contemptum adduxisse incusabantur. *conf. Thomasii D. de homicidio linguae.*

§. III.

Qui satisfacere contempto renuit, in statu libertatis *bello* cogitur, in statu ciuitatis *actione*: quamuis generosius agant, qui contumelias ab alias illatas dissimulant, & obliuione sepeliunt. Quod vniuscuiusque pudori non abs re relinquitur.

§. IV.

An obtineat RETORSIO in statu libertatis? anceps quæstio videtur, quamdiu non exponitur *retorsionis* vocabulum, quod multis imposuit. Verumtamen, si attendatur, *retorquere* sonare, maculam, quam alter mihi affricare temere molitur, abigere, & in alterum, vnde processit iniuria, reiicere, patebit forte, eam videri *defensionis* speciem. Et vti vero se licet tueri, & ab aliorum iniuriis defendere; ita dubitari nequit, quin fieri id quoque a Prin-

cipibus possit & in excelso ætatem agentibus. Notæ sunt lites inter Iacobum II. magnæ Britanniæ Regem & principem Wilhelmum Auriacum Fageliumque: notæ retorsiones Francisci I. in Carolum V. aliorumque Principum recentioris ætatis.

§. V.

Exinde simul iudicari potest, quid in CIVITATE de iniuriarum actionibus & retorsionibus earumque morali æstimatione ac permissione sit habendum. Nisi enim omnes actiones & defensiones e foro proscribamus, non video sane, quare hisce solis exilium sit indicendum?

§. VI.

FORMAM ACTIONVM eadem præscribit ciuitas: quemadmodum & pœnas pro reipublicæ forma ac genio populi haud raro determinat. Hinc est, quod *æstimatorias* introduxere Romani, quæ Germanis quadantenus apparent odiosæ: sicuti e contrario *actio ad palinodiam* incognita Quiritibus fuit, quæ interea ratione nititur haud contemnenda. Homines namque mendaces & calumniis dediti plerumque hac parte peccant. Ergo fateantur, se mentitos, recantentque. Quæ recantatio

tatio, quia videtur delinquentibus & ambitione turgidis acerba, hinc disputatum est inter Jurisconsultos, sitne poenalis, an rei persecutoria? ac defendi pro re nata diuersaque comparatione vtrumque potest.

§. VII.

Tantum cauendum, ne pro contemptu & iniuria venditetur, quod iniuria non est; & a sola alterius beneuolentia dependet. Vnde frustra iniuriam dixeris, si transitus, licet innoxius dicatur, atque ita petatur, denegetur: item matrimonia cum alicuius gentis ciuibus, vel Imperantibus respuantur, ac nemini peregrinorum atque exulum fixa sedes terris in nostris permittatur, quid? quod nec temporalis pro re nata accessio ad littus aliquibus concedatur. Neque enim ad beneuolentiam & amicitiam cogi gentes queunt, quæ interdum non sine caussa sunt suspicaces, neminique facile fidunt.

§. VIII.

Multo minus vero iniuriæ nomen *ingratitudo*, seu rectius, animus ingratus meretur. Quæ enim virtus præcipit, nec *bello*, nec *actione* exiguntur. Hinc valde cæcutit Boeclervs de *actione ingrati* disputans: utut alioquin

Ingratus animus s. ingratitudo est vel simplex vel composita. Illa est si immemores sumus beneficiorum ab aliis in nos collatorum: composita autem vocatur si benefactori nostro inferimus iniurias.

iudicio valet, nec contemnendus est Grotii Interpres ac commentator. Aliud dicendum, si præter ingratum animum male facta accedant, iniuriæ, conuicia, *cetera.* Quod non obseruatur in Actis Elisabethæ Reginæ, cui Philippus II. ingratum animum obiecit apud *Camdenum* & *Thuanum*, fortiter interea Hispano iracundo respondentis, atque inter alia vrgentis, vix beneficium esse dicendum, de quo tam magnifice sentiret Philippus, dum vitam Elisabethæ seruauit, quam eripere coniux Maria, ac comparate soror, conabatur virgini innoxiæ. Quidquid præstitisset Philippus affinis, id eum proprii commodi causſa suscepisse; qui proprii commodi respectus tolleret ideam ac vim omnem beneficii veri.

§. IX.

Quibus addas, inepta aliquando & noua honoris signa ac ritus poscere Principes; atque e denegatione talium temere *iniurias* exsculpere. Cuiusmodi exemplum, tempore Io. Casimiri Regis, in Polonorum annalibus occurrit, causantibus Russis, Principis sui litteras non satis reuerenter esse habitas: atque in responsoriis *tituli* ratione, aliquid fuisse omissum, quod bello sit vindicandum.

Refe-

Referuntur cuncta ordine in *Meyerbergii*, Legati Imperatorii, *itinerario*. Lehmanni D: de Trutina vulgo Balance Europae norma belli pacisq; à summis imperantibus habita. Gen: 1716.

CAP. VIII.

DE NON LÆDENDIS ALIIS TAM IN STATV LIBERTATIS QVAM CIVITATIS.

§. I.

LAedere hic significat damnum in rebus nostris dare: etsi nullum de non lædendo pactum antecessit.

Dicatur nonnihil de ambiguitate vocabuli læsionis.

§. II.

DAMNVM aliquid inuitis *vere* demit.

Auctoris definitio de damno est inadaequata, quoniam competit, quibus competere non debet. Rectius definitur damnum per diminutionem s: detractionem iuris perfecti inuito alio perpetrata.

§. III.

Qui vero inuitis aliquid reapse adimit, pacem sane non quærit.

§. IV.

DAMNVM late accipimus. Hinc *directum* atque id, quod datur *per consequentiam*, huc pertinet.

§. V.

Nec distinguimus, dolus concurrat, an culpa, vtrum committendo fiat, an omittendo? mediate, an immediate?

solitarie, an in turba & cum sociis? principaliter, minus principaliter, an æque principaliter? positiue, an priuatiue, hoc est, adimendo quidpiam, an intercipiendo? cum lucro lædentis, an sine lucro? physice, an moraliter? Vniuersa quippe & singula hoc loco censeri debent illicita.

§. VI.

Et datur vero damnum in rebus, puta in *vita* & *fortunis* nostris. De vita primum.

§. VII.

Corpvs sicut animæ sedes, ita inter hanc & illam arctissima consuetudo est: quam deponimus inuiti.

§. VIII.

Corpus autem & animam non ab aliis, sed a DEO accepimus.

§. IX.

Quod a DEO accepimus, iure conseruamus, & in societatis humanæ vtilitatem retinemus. Vnde autochiria remouetur: de qua in Ethica pluribus potest præcipi: quamuis fere perperam differatur contra autocheires libriq; pro defensione αὐτοχειρίας scripti vane confutentur: quandoquidem insanire videtur manus sibi conscisens.

§. X.

Ad conseruationem vitæ vero mem-

membrorum quoque integritas pertinet, & animæ cum corpore haud molesta coniunctio.

§. XI.

Igitur, qui corpori meo damnum infert, vel aliquid de vita mea adimit, vel eam mihi molestissimam reddit: quod *moraliter* est adimere.

§. XII.

Inde etiam is, qui libertatem adimere & me in seruitutem redigere conatur, vitæ meæ insidias struere videtur. Nescio enim, vti recte LOCKIVS *gubernatione ciuili* philosophatur, vitam mihi relicturus sit, nec ne?

§. XIII.

Eadem ratio militat, si quis pudicitiam alteri eripere satagat. Homini enim honesto nulla grauior contingere molestia, aut seruitus potest, quam si corpus ad petulantiam porrigere hosti cogatur: quæ *Barbeyracii* non spernenda ratiocinatio est.

§. XIV.

Datur 2) damnum, vt diximus, in *fortunis*.

§. XV.

FORTVNÆ vero cetera bona omnia ac res complectuntur, quæ sunt in pa-

trimonio, vel sperantur, ut hæreditas, fructus.

§. XVI.

Res istæ vel sunt *corporales*, vel *incorporales*.

§. XVII.

Corporales in sensus incurrunt, ac, *Stoicorum* sermone, qui TACTVM pro primario sensu venditarunt, tangi possunt.

§. XVIII.

Eæque vel *mobiles* sunt, vel se ipsas *mouentes*, vel *immobiles*, de quibus ICti in libellis suis multa coaceruant & differunt.

§. XIX.

Omnes autem vel *necessariæ*, vel *vtiles*, vel *voluptariæ*, seu ad recreationem nostram pertinentes.

§. XX.

Quare & earum omnium læsio ac violatio prohibita est; adeoque furtum, rapina ac quæuis bonorum nostrorum imminutio & ademptio hic interdicitur.

§. XXI.

Incorporales in sensus quidem non incurrunt, sed tamen intelliguntur, ac pro patrimonii accessionibus habentur, eoque nihil non sunt: etsi iuris-

Iurisconsulti veteres res incorporales alio sensu non entia appellauere. Quod non cepit *Strauchius* ICtus, alioquin doctissimus, in *dissertat. Justinianeis.*

§. XXII.

Hæ iterum duplicis generis sunt, *quantitatis* nimirum, aut *qualitatis.*

§. XXIII.

Res incorporales QVANTITATIS sunt numus, pondus, mensura.

§. XXIV.

Numus non est ipsa materia, sed valor eius & potestas: quo ex consequenti æstimatio cuiusque rei in patrimonio existentis pertinet. Vnde intelligitur, quare iurisconsulti nomina neque ad res mobiles, neque immobiles retulerint: sunt enim res incorporales.

§. XXV.

Res incorporales QVALITATIS iura signant patrimonium nostrum comitantia, vel consequentia.

§. XXVI.

Sed nec illæ eiusdem generis sunt. Quædam aliquid *facti* adiunctum habent, vt *possessio*, quædam non, vt *dominium.*

§. XXVII.

De quibus vniuersis merito repetas, ea-

homines aequali
nulla prorsus suf-
cur homo alterum
conseruare debeat.
rationis melius co
s medium inueni-
quam bellum.

earum omnium læsionem ac violationem, vtut nullum pactum interuenit, adeoque furtum, rapinam, vim, ac quamuis bonorum nostrorum imminutionem, ademptionem & *lucri*, inprimis propinqui, *interceptionem* prohiberi.

§. XXVIII.

VLTIMA læsio subtilior est, adeoque in applicatione raro attenditur.

§. XXIX.

Quin autem lex de non lædendis aliis obstringat & ciues & in libertate agentes, nemo dubitat: non obstantibus latrociniis gentis in gentem olim, vel nunc obuiis. Neque enim status libertatis est status licentiæ. conf. §. 17. cap. III.

CAP. IX.

DE IVRE LÆSI IN LÆDENTEM ET HVIVS OBLIGATIONE AD RESARCIENDVM DAMNVM IN STATV LIBERTATIS.

§. I.

SI homines omnes sunt inuiolabiles nisi socialitate se ipsos fecerint indignos, si itidem nemo in vitam & fortunas

Bellum plerumq; denotat statum gentium vi armorum certantium. Sensu vero specialissimo et proprio significat ius nos violento modo defendendi contra iniuriam. Hoc ius ab ipsa natura tam singulis hominibus, quam integris gentibus concessum est. Conseruatio enim nostra nobis est praecepta, vti ex instinctu naturali patet. Quum igitur ob malitiam aliorum conseruari saepe nequeamus sine resistentia quam maxime violenta, tunc omnino lex de pace externa seruanda tollitur, ergo et cessat obligatio nostra ratione aliorum; ergo oppositum h. e. bellum aliis à nobis inferendum est.

tunas noſtras inuolare iure poteſt; merito etiam nobis ius in lædentes conceſſum intelligitur.

§. II.

Ergo vbi imperium commune auxiliumque aliud nullum eſt, ibi læſi ſibi ipſis *auxilio* ſunt, & eſſe poſſunt.

§. III.

Nam etſi quis Deo committere pœnam poteſt; tamen cum pœna non ſtatim ſequatur, & vita interea reddatur inſociabilis & moleſta; non eſt ſane tam mirabilis patientia ab homine, qua homine, hic loci exigenda.

§. IV.

Illud vero auxilium non poterit diſplicere Legislatori ſupremo, quia alias nequiſſimus quisque, ſaltem externe, meliori frueretur fato, quam homo innocens, & ſecundum mortalium communem modum quietus. Quod ita explicant nonnulli, vt non ſolum permiſſum, ſed etiam præceptum adfirment.

Conferri hic poteſt Grotius lib. I. Cap. II.

§. V.

Auxilii proprii effectus eſt *bellum*.

§. VI.

Bellvm hoc *defenſionis* quædam ſpecies videtur. Neque enim eſt bellum

lum *offensiuum* iustum, nisi quidem *verbis* ludas.

Examinentur quæ Auctor *observationis Hallensis* ἀνόνυμος Tom. IV. O. VIII. in medium tulit.

§. VII.

Eo vel *damnum dandum auertimus*, vel *datum reparamus*.

§. VIII.

Non enim expectandum in hoc statu est, donec actu lædar: quandoquidem magistratus præsidia deficiunt: sufficit, me læsum iri certo: certum vero non *mathematice*, sed *moraliter* capi debet.

§. IX.

Quamobrem præuenire hic præstat, quam præueniri; idque censeri licitum debet, si leniora remedia non sufficiant, nec pax obtineri *alia ratione* queat.

§. X.

Nam quamuis *Puffendorfius* existimat, aliquem tantum contra prudentiæ regulam esse peccaturum, si pacis remedia *negligat*; non puto tamen, eum sat habere rationis. Pax est quærenda, vbi haberi potest. Hinc belli indictiones ortæ sunt: hinc arbitri adhibentur, & adhibendi ceteris paribus sunt; aut etiam

etiam per colloquium amicabilis compositio tentanda, antequam gladius e vagina educatur. Nam & propter subditos nobis abstinendum est a bello, ne temere exponantur ruinæ ac tot discriminibus.

§. XI.

At vbi alter me meaque oppugnare pertendat, aut suspicio sit non leuis, eum, altero oppresso, in me quoque conuersurum tela; tum vero etiam cum cæde coercere oppugnaturum licebit. Qui enim meditatur ac meditari in me malum continuat, iuris sensu iam oppugnat. Et pro tali habetur, qui fortalitium in proximo ad me facilius supprimendum exstruit, milites cogit, commeatum comparat, cetera.

§. XII.

Inde etiam diiudicari nullo negotio percelebris quæstio potest, an metus crescentis potentiæ sit caussa belli legitima? Plerique cum *Grotio* negant; quia, nescio, quod incertum hic sibi fingunt. Potius exploratum est, nunquam extitisse valde potentem, qui ceteros non depresserit infirmiores: sique aduersantium hac parte argumenta in contrarium considerantur, obseruatur certe, eos a me vix dissentire, quemadmodum

dum nec *Grotius* ab *Alberico Gentili*, quem tamen is, adnotante *Boeclero*, confutat.

Egregium in hanc rem locum e *Grotii historia Belgica* doctissimus *Hertius* excerpsit in notis ad *Puffendorfii I. N. & G.* lib. II. cap. V. §. 6. adde quæ VV. *van der Muelen* ad Grotii Lib. II. cap. I. §. 17. adnotauit, & nos scripsimus in Gundlingianis part. V.

§. XIII.

Quamobrem difficilis disceptationis res est, quod ad applicationem, quis in statu naturali sit aggressor, quis impetitus, seu defensor.

§. XIV.

Id certum ad oppugnationem non requiri, vt vitam aliquis auferre mihi aperte conetur: sufficit, si alapam, si verbera intentet, si membra mutilare, si pudicitiæ vim inferre, si liberatem adimere, vel minuere audeat; quid? quod si minas exsequi solitas spargat, si res meas, salvo corpore, spoliare satagat, aut spoliet. Sat est, non constare, sit ne ab his initiis processurus longius, nec ne? Sat est, alterum hostilem erga me animum ostendere, quem depositurus ne sit; ignoro. Sat est, me nullo vinculo constringi, vt immodestiam

ſtiam & ferociam alterius patienti animo tolerem.

§. XV.

Hinc perſpicuum eſt, quam hic abſone philoſophentur, qui lædentis cædem & res inter ſe comparant ablatas, vel auferendas.

Adde quæ *Puffendorfius* lib. II. cap. V. §. III. collegit.

Suma eſt inter homines aequalitas. Hinc ratio nulla prorſus ſufficiens adeſſet, cur homo alterum potius, quam ſe conſeruare debeat. Hinc ſecundum rationis melius cohibendi improbos medium inueniri non poteſt, quam bellum.

§. XVI.

Idem dicendum per §. 5. *cap. VIII.* ſi quis noſtros, puta ſubiectos, aut noſtram perſonam repræſentantes, vti legatos, aut in fœdere nobiscum viuentes earumque res temere lædat adeoque per obliquum nos quoque. Quæ vero de externis, qui nos non attingunt ſpeciatim, vtut innocentibus, adfert *Lockius*, falſam de *bello punitiuo* hypotheſin ſapiunt ac bellum omnium aduerſus omnes generare apta ſunt.

§. XVII.

Ceterum lædens non tantum eſt, qui *principaliter* nos oppugnat: ſed etiam qui oppugnantes *excitat*, *non impedit*, cum *impedire* poſſit, & lædentibus *auxilio* eſt, aut cum iis vnum cenſetur: nulla hic *ſexus* ratione habita. Vnde minime reprehendendus Impe-

rator Aurelianus, qui Amazones in triumpho duxit.

§. XVIII.

Quæ res facit, vt etiam contra filium patris hostis & ipsum Rectorem ciuitatis, si subiecti, præscitu ciuitatis damna dent, arma iure prehendantur; nisi animum contrarium manifesto ostendant. Scire enim & probare hostilia præsumuntur.

§. XIX.

Quemadmodum viciſſim non tenetur ciuitatis rector, si priuati piraticam in hostes exercendi facultatem adepti eadem in fœderatos abutantur, isque quas potuit & debuit, cautiones adhibuit. Ita nihil *Elisabethæ* Reginæ Angliæ adtribui culpæ potuit, quæ noxios ementitis signis vtentes vel puniendos, vel dedendos Gallis respondit ac promisit. Nec Heluetiis inferre bellum iure potuit Carolus Audax, quod quidam rustici ex petulantia spoliarunt currum ex Burgundia pellibus ouillis onustum, cum, teste Cominæo, iidem dedere delinquentes & resarcire damnum spoſponderint afflictis.

Vid. Grot. lib. II. cap. XVII. §. 20. item lib. II. cap. XXI.

§. XX.

§. XX.

At recte sumuntur arma contra eos, qui hostes nostros recipiunt scienter, & instrumenta quibus noceatur, consulto suppeditant. Commerciorum libertas nihil hic excusationis tribuit: sufficit mihi noceri, idque *Elisabethæ* Angliæ Reginæ responso, Hanseaticis ciuitatibus dato, illustrari potest.

§. XXI.

Dico *scienter*, ne quis pro lædente habeatur, qui nesciuit me lædi, nec adeo voluit. *Eam ob caussam*, inquit Grotius, *a bellum gerentibus publicæ ad alios populos significationes fiunt, tum vt de caussa, tum etiam, vt de spe probabili exequendi iuris constet.*

§. XXII.

Dico, *quibus noceatur*. Hinc enim distinctio inter merces voluptarias & alteras, *quibus hostis potentior & audacior redditur* (*Marchandises de contrebande*) enata est. Quæ ad postremum genus pertineant, e descriptione intelligitur, ac sæpe etiam publice designantur.

Vide, quæ *Hertius* ad *Pussendorfium* L. VIII. cap. VI. n. 7. scripsit.

§. XXIII.

Interea caue pro lædentibus habeas, qui OFFICIVM HVMANITATIS, aut BENEFICIVM denegant; aut commercia certis de cauſſis interdicunt, aut tranſitum militarem, aut matrimonia, ſine contemptu & læſione denegant. Poteſt enim non tantum cauſſa prægnans occurrere, quare talia petentibus denegentur; verum etiam ratio haud leuis allegari, quare ad humanitatem & virtutem nemo cogi poſſit, ceu præcedenti capite iam monitum. Bynkershoek de homin: mari c. 4.

§. XXIV.

Caue quoque læſionem putes, quod ex NECESSITATE ineluctabili ſuſcipitur. Ex quo quæſtionis deciſio dependet, liceat ne in ſolo pacato occupare locum hoſtibus commodum?

§. XXV.

Quibus conſtitutis in procliui erit determinare, quid læſis in lædentes liceat. Præponimus enim, eos eſſe hoſtes. Hoſtibus autem nocemus & ab iis hac ratione tutos nos noſtrosque præſtamus.

§. XXVI.

Quocirca bellum ſuſcipientibus FACVLTAS NOCENDI concedi debet. Sed quæ? an infinita? Id diſceptatur.

§. XXVII.

§. XXVII.

Posterius *Puffendorfius* non contemnendis argumentis adstruit. Etsi enim eius decretum aliquid spirare *ferociæ* & omnem subuertere *pacem externam* videtur; tamen, si recte exponatur, veritati admodum consentaneum erit. Neque enim id *Puffendorfius* vult, nunquam esse gladium in vaginam recondendum; sed modum vltionis *proprio læsi iudicio* merito relinqui. Iudicium autem huius rectæ semper rationi conformari debet.

§. XXVIII.

Quocirca tam diu bellari, nocerique potest, quamdiu damnum nondum est reparatum, nec cautio sufficiens exhibita. Vnde *poenitentiam profitenti* non statim creditur, nec promittenti itidem meliora.

§. XXIX.

Cautio vero sufficiens non ea est, quam *lædens*, vel *tertius* determinat, sed quam ego, ratione in consilium adhibita, necessariam existimo: quamuis non negetur, sæpe vltionis cupiditatem bellantes posse decipere.

§. XXX.

Sed potest etiam *alios* vel odium, vel arcana vtilitas in transuersum ra-

pere, vt me satis securum tutumque credant, & pronuncient; etsi reapse periculum, vel damnum aliquando impendeat maius.

§. XXXI.

Vnde hic nihil absolute decidi potest; sed propriæ conscientiæ læsi totum vtique negotium videtur relinquendum.

§. XXXII.

Regvla, quam de cautione sufficiente & damni reparatione generaliter struximus, in abstracto vera erit; in applicatione autem semper, aut saltem plerumque aliquid difficultatis occurret.

§. XXXIII.

Nec enim vnquam deerunt rationes, saltem externæ, quare arma nondum possint deponi: quia cautio a nemine, nisi ab eo, qui læsus est, in puncto determinari potest. Vt res ad arbitros, desperata iam caussa, deferatur, *consilii* est, non *necessitatis*.

§. XXXIV.

Facultate nocendi concessa, etiam mediis cogendi & nocendi locus erit dandus.

§. XXXV.

Hæc vel vi expediunt, vel dolo.

§. XXXVI.

§. XXXVI.

Vis & dolvs homines requirunt atque arma.

§. XXXVII.

Ad homines non tantum *læsi* ipsimet, verum etiam alii *adiutores* pertinent.

§. XXXVIII.

Hi vel *moratiores* existimantur, vel *barbari*, itémque vel *liberi* sunt, vel *serui*, vel *aliquo numero*, vel *contempti*, vel *nobis subiecti*, vel *hosti*.

§. XXXIX.

Arma quoque vel *licita* vulgo creduntur, vel *illicita*.

§. XL.

Sed cum vero hostis sit, cum quo bellantibus negotium est; idcirco parum sane interest, quocunque modo eum occidere & obruere satagant, si ferociam deponere cunctetur.

§. XLI.

Ergo ferro, fame, veneno, dolo atque armis quibuscunque vti, fas est. Liuius L. 42. c. 8. add: Cocceii Diss. de armis illicitis. A. Gentilis de iure belli L. 2. c. 7.

§. XLII.

Etiam nihil refert, siue per barbaros & homines contemptos, siue Turcas siue Christianos, siue tuæ, siue inimici potestati subiectos, siue percussores immissos, carnifices, & lictores, singu-

lari pugna, an prælio cogatur & tollatur. Est enim hostis, quem terrere, & occidere licite possumus: vnde a quo occidatur & terreatur, vix refert. Nam etsi sunt, qui alterius ditioni subditos ad seditionem excitari posse abnuunt, non tamen considerant illi, quod in bello plura sint licita, quæ pacis tempore habentur nefaria. Certe occidimus, rapimus, ad incitas redigimus innoxios sæpe ciues inimici nostri; ac nemo belligerantes adfirmat peccare. Igitur nec peccabit, qui subiectos hostes in Imperantem suum incitat. Saltem ipsi nihil imputabitur iure, qui a ceruice sua abigere malum omni studio molitur, atque hosti nocenti adimere vires conatur. An peccent rebelles? vix pertinet ad quæstionem. Alias enim nec transfugæ ulli, nec proditori præbendæ forent aures, quia, dum præbentur, in proposito suo confirmatur & obstinatior iste fit. Hostis meus perdendus est. Siue igitur perdatur a peccatoribus, siue probis, hac parte perinde erit. Meus scopus est, destruere nociturum. Et neque is vero destrui facilius potest, quam si fidelibus ciuibus priuetur. Primum falsum in opinione contraria est, me Principem inimicum

dignum

dignum interea reputare, qui imperet, & cui pareant subiecti. Quod potius negandum. Neque enim dubitandum, quin, si solio deiicere alter alterum possit, id certe sit facturus.

§. XLIII.

Aliter iudicantes secundum ideas philosophicas bella gerunt & cum inimicis veluti amicis agendum suadent.

Differatur de illustris *Cocceji* schediasmate *de armis illicitis*. Perturbauit hic omnia commentitium, quod plerique crepant, gentium ius v. *Grot.* de I. B. & P. *Lib.* III. c. 4. §. 15. seq.

§. XLIV.

Magicæ artes vero non propterea remouentur, quia modus terrendi nimium crudelis; sed quia nulli mortalium licitum est, Satanæ auxilium implorare: dummodo teneas, vix suppetere exemplum, vbi magica vi sit perterrefactus & occisus hostis: etsi quidam inter se de non adhibendis incantationibus pepigerunt belligerantes. De *Suecis* & *Cæsareis* res in vulgus nota est, paciscentibus, ne qua pars ad magica confugiat. Timebant enim Lappones Cæsarei, de quorum artibus occultis multa in vulgus spargebantur.

§. XLV.

De REBVS idem sentiendum est. Perduntur & abstrahuntur res, etiam sacræ & religiosæ. Nihil enim his rebus sanctum & sacrum per se inest.

§. XLVI.

Aliud foret, si quis aliquid sacri eiuscemodi bonis inhærere credat. Tum enim contra conscientiam, licet errantem, ageret violator. Pomponius ICtus Romanus has res belli tempore qualitatem sanctitatis & diuinitatis amittere scripsit.

§. XLVII.

Quæ hic de temperamento æquitatis e Grotio immiscent doctores, partim ad læsi iudicium, vti diximus pertinent, partim ad ethica præcepta, partim prudentiæ ac decori regulas.

§. XLVIII.

Quod si lædens deuitare hæc tristia cupiat, tum, vti obstrictus est, satisfactionem offerat, damnum resarciat, satisdet.

§. XLIX.

Frustra etenim præceptum foret, ne quis lædatur, nisi etiam obligatio ex parte lædentis oriretur ad damnum restituendum.

§. L.

§. L.

Sed quomodo, ais, reparabitur damnum, quomodo interfectio, membri mutilatio, erepta virginitas, adulterium, cetera?

§. LI.

Et puto, quod ad INTERFECTIONEM, ante omnia esse distinguendum, vtrum quis hominem singularem iniuste occiderit, an, vti in bello fit, plures vel per se, vel per alios?

§. LII.

Sin prius, reparanda est spes alimentorum coniugi, liberis, propinquis pro ætate defuncti. Ita Hercules *Iphiti* a se occisi liberis mulctam pependit. Corpus namque & vita hominis liberi æstimari non potest: non a defuncto: nam non entis nulla sunt accidentia: non a propinquis; nam hi non tam corpus & vitam mortui, quam id, quod interest, respiciunt. Lucrum futurum, quod est fere incertum, vix in considerationem venit.

§. LIII.

Sin posterius, tum vero per auersionem & transactionem damnum ciuitati rependitur, quæ deinde suis, quod deest, ex arbitrio, æquitate subnixo, tribuere potest.

§.LIV.

Lex naturalis frustra laesionem omnem prohiberet, nisi laesor obligaretur ad restitutionem damni illati s. mediate s. immediate secundum notionem caussae moralis supra datam. Reparatio autem fit, si res vel laesa vel ablata restituitur in integrum, seu si per naturam rei effici nequit, aestimatione instituta alteri praestatur, quod ei debemus, et poenitentia declaratur facinoris s. dolo s. culpa commissi.

§. LIV.

Paria de MVTILATIONE membrorum tenenda sunt. Nec enim membrum æstimatur; sed damnum, quod quis ob mutilationem & ablationem eiusdem sentit. Vnde dubium non est, quin impensæ in curationem vulneris factæ, & alimenta mutilato, aut propinquis eius præstanda in reparatione damni sint attendenda. Si quis in bello & inter plures membri & sanitatis suæ iacturam fecit, a Rectore ciuitatis, cui nomine omnium satisfit, solatium exspectet. Hinc optimum institutum, vt *inualidis* prospiciatur, vt truncati atque emeriti alantur.

§. LV.

Qui VIRGINEM imminuit volentem & vltro consentientem, nihil restituit: damnum, quod quis sua culpa sentit, non est damnum. Ita frustra *Thalestris* reparationem damni ab *Alexandro M.* exegisset; vtpote quæ concubitum ipsa expetiuit. Simili modo Phœnices apud *Herodotum* rationes subduxerunt, quando virginem, quæ vocabatur *Io*, voluntarie corporis vsuram præbuisse stupratori suo adfirmarunt: vnde nulla Græcis belli causa sit, nec restitutio damni peti possit. Herodotus de Græciæ

ciæ adoleſcentibus, amores ſectantibus, plura refert huiusmodi, quæ hodie legentibus videntur incredibilia; dum non cogitant, Inſulas Græciæ paucis primum familiis fuiſſe repletas; & hos atque illos viſitaſſe vicinos, ceu *Dina* ad proxime habitantes fœminas acceſſit.

§. LVI.

Quod ſi vel *fraude* pelliciatur, vel *violenter* ad libidinem rapiatur virgo, tum reſtitutionem damni & alimenta pro partu merito ea vrget. Quare, ſi promiſſum matrimonium, pactum videtur ſeruandum, ſin minus, dotanda eſt, aut, ſi velit, ducenda.

§. LVII.

ADVLTER vero cum marito inferat damnum & in alienum hortum ſerat, ad pullos ſuos ſuſtentandos obſtringitur. Quod, quamuis inter gentes hodie raro contingat, non deſunt tamen exempla. Saltem *Chilperici* cum *Baſſina* adulterium in Francorum annalibus notum eſt: vt cetera, quæ apud Herodotum occurrunt, prætermittam. Quod vero de legitima liberorum reliquorum, quibus accreuere forte fratres ſororesque dicitur, ad rhombum vix pertinet. Nondum enim tempus eſt,

vt

vt de legitima portione disputetur, ac multo minus de legitima viuentium. Immo si adulter ipsemet alat genitos suos, frustra certe conqueruntur priores matris adulteræ liberi. Sin maritus mortuus, nec constet, cuius sint nati; tum quidem adesset species, de qua quæritur; ac liberi legitimi possent facere damnum. Sed tunc potius indicandum esset ab insessore alieni matrimonii scelus; &, si accepisset iam nonnihil illegitimus, id foret reddendum; aut denique, si consumsisset, refundendum ab eo, qui damni fuit auctor. Sed hæc in raris reponi fas erit.

§. LVIII.

An vero *duci* possit adultera è domo mariti expulsa, aut vltro secedens, aut etiam soluta? quæritur. Ego affirmo. Vt ne enim adulter feminam, quam polluit, ducat, ad ius arbitrarium referendum, ac neutiquam ex iure necessario demonstratur.

§. LIX.

Pensatio rervm olim etiam hominibus in seruitutem redactis fiebat, sed qui hodie inter Christianos certo pretio vel libertatem redimunt, vel ex pacto, pacis tempore, recuperant. Plerum-

rumque autem res rebus pensantur, terris, auro, argento, transeunte, vel permanente tributo, cetera.

§. LX.

Quod si ea interdum omittitur, tum vel ambigua est belli iustitia, vel victor victori legem dicit, vel vterque pacem, malis quibusque oblivioni mandatis, enixe desiderat.

CAP. X.

DE IVRE LÆSI IN LÆDENTEM ET HVIVS AD RESARCIENDVM DAMNVM OBLIGATIONE IN STATV CIVITATIS.

§. I.

IN ciuitate maior præsumitur quies & securitas, quam in libertate. Viget in ea magistratus auctoritas, cuius implorari auxilium potest ac debet.

§. II.

Quare de iure læsi vnica regula attendenda: Quærendam esse pacem ac damni dati reparationem ciuitatis auxilio, vbi haberi potest; sin minus, vtendum esse, etiam cum internecione alterius, propria manuum ope.

§. III.

§. III.

In hac totum, quod vocant, MODERAMEN inculpatæ tutelæ fundatur.

§. IV.

Nam eo momento, quo me alter impugnat & vitæ damnum inferre satagit, ciuitatis præsidia deficiunt.

§. V.

Non hic consideratur, quænam persona sit vtilior ac prudentior, quæ in maiori salutis æternæ admittendæ periculo constituatur, quæ non. Est enim id non tantum obscurissimæ disceptationis, sed in præsenti disputatione argumentum plane ineptum; cum hic agatur de iure, non de virtute plus quam heroica.

§. VI.

Quid Christiana religio præcipiat, alibi indagandum est. Sed puto tamen & quasi in transcursu, pronuntio, nec eam violentæ defensioni obsistere.

§. VII.

Absonum quoque est, differere multum de armorum paritate, de fuga, cum iam instat hostis, de membro necessario & non necessario, de animi intentione lædentis, vtrum videlicet dolo faciat, an errore, ebrius, an sobrius, furio-

furiosus, an sanus, vulnerare ne velit, an occidere, impedire quis me in defensione vitæ contendat, an ipse aggrediatur, cogere ad alium interficiendum me velit, an me ipsum interficere satagat, cetera? Sufficit, me nulla obligatione obstringi, vt moriar, aut molestissime aliquando viuam: præcipue cum obscurum adhuc sit, superuicturusne sim, nec ne?

§. VIII.

Nullum in eiusmodi cæde peccatum est. Vnde nulla satisfactio reipublicæ debetur, nulla occisi propinquis & hæredibus, nulla etiam ecclesiæ. Quidquid in quibusdam ciuitatibus leges in contrarium determinant, partim ex superstitione est, partim prouidentia, ne licentia occidendi inualescat.

Lege, quæ *Puffendorfius* L. II. cap. V. §. 15. collegit. *Valer. Max.* l. IX. c. 5.

§. IX.

Quod si vero PRINCEPS sit, vel PATER, qui innocentem oppugnet & interficere conetur, Auctores quidam distinguunt. Ego de iure stricto nulli distinctioni locum fore puto. Saltem is Princeps, aut Pater propterea non est, me vt occidat, inque subditos sibi grassetur, sed vt potenter tueatur.

§. X.

Eadem in PVDICITIÆ conseruatione tenenda sunt. Etsi enim hæc reparari quodammodo potest; tamen cum ignoret vim patiens, quousque tandem processura sit hostis audacia, etiam huius quæstionis decisio arbitrio & conscientiæ læsi relinquitur.

§. XI.

De ALAPA vt ALAPA considerata secus sentiendum. Quod si tamen periculum est, ne ab alapa ad verbera, a verberibus ad membri mutilationem, & cædem peruenturus sit inimicus, rursus variabit decisio.

§. XII.

Tantum quæritur, an pro meis & propinquis eadem violentia sit permissa? Et non dubitem, idem pro liberis, sorore, fratre & vxore eo momento licere, quo magistratus auxilium haberi non potest. Qui secus sentiunt, humanam naturam vix cognoscunt & præcisionibus mentis nimium tribuunt. Circa externos, eosque, qui peculiari vinculo nobis coniuncti non sunt, subsisto. Tentanda tamen sunt omnia, vt civis & proximus conseruetur; ac si in me quoque irruat, licite occidetur.

§. XIII.

§. XIII.

Quibus constitutis peruideri facile potest, quando MODERAMINIS tempus *incipiat*, quando *desinat*. Et credo, non ita laxandum esse, sicut in naturæ statu, spatium, vbi præuentio locum habet. Hic oppugnatio vera requiritur. Et actu autem me oppugnare censetur, qui arma ostendit, vbi commode nequeo fugere, aut ita est constitutus, vt, si diutius exspectem, propriis armis vti non liceat: veluti cum is gladio vtitur, ego bombarda. Minæ non sufficiunt.

§. XIV.

DESINIT vero, vbi ad magistratum eundi facultas est, & *fuga* videtur *tuta*, aut, qui oppugnat, *poenitentiæ* ductus, vel timore perculsus recedat ipsemet fugiatque.

§. XV.

Similiter fere de RERVM defensione pronunciandum est. Nam & hæ sæpe auxilio magistratus reparari nequeunt. Frustra inter res ad vitam sustentandam necessarias & non necessarias distinguitur. Sufficit, mihi ius esse, vt rem meam seruem.

§. XVI.

Vnde FVR NOCTVRNVS meritooccidi-

ditur, cum *armis* veniat, an *minus*, reapse intentet eadem, an minus? Qui in sacris litteris Exod. XXII. v. 1. iactatam distinctionem inueniri credunt, decipiuntur, sonatque *venire cum instrumento* aliud plane, quam creditur vulgo.

§. XVII.

In FVRE DIVRNO hæc forte distinctio locum habebit. Proportionem inter rem & vitam alterius non nisi homines scrupulosissimi & simul ignarissimi vrgent. Clamorem partim *prudentia* suadet; partim *lex ciuilis* præcipiebat, inprimis, si quis ab actione legis Aquiliæ cuperet liberari.

§. XVIII.

Quod licet in furem, idem etiam permissum censetur in ERERTOREM ac turbam.

§. XIX.

Sed caue tamen, idem tibi permitti credas, cum *ceteris ciuibus* aliquid eripitur. Distincta sunt dominia, distincti domini. Defendat se quisque, vtcunque iure potest: quamuis vitio mihi verti nequeat, si adiuuem vicinum necessitate pressum.

§. XX.

Vti vero nemini licitum est, temere

mere aliis inferre damnum; ita qui intulit obstrictus est, vt vel *magistratus iudicio*, vel *proprio motu* idem resarciat; vel etiam, vbi res poscit, *damnum infectum* auertat.

Reparatio non tantum damni emergentis sed etiam lucri cessantis hoc loco intelligitur. Damnum emergens oritur ex diminutione bonorum praesentium. Lucrum cessans vero est privatio futurum ex bonis ad nos redundantium.

§. XXI.

Non autem inferre videtur, qui casu, vel necessitate ineluctabili compulsus nocet. Quid æquitas præcipiat, hoc loco decidi nequit; æquitas virtus est. Quid prudentia suadeat, ad politicam pertinet.

§. XXII.

Qui culpam admittit, certo modo vult quoque nocere, adeoque ad reparationem detrimenti merito obstringitur.

§. XXIII.

Culpa omissio debitæ diligentiæ est. Diligentia gradus habet, ergo & negligentia. Sed ad hos hic loci parum respicitur. Thomasii D. de praest. stat. culpar.

§. XXIV.

Ex hac regula conclusio deriuatur, quæ de pauperie animalium, & seruis in iure Romano atque patrio extat. Dubium enim non est, quin vel aliquid culpæ concurrat, vel dum seruum atque animal retineo, aut emo sciens, approbem, quod factum est, vel

reparare velim, quia retineo, emi, & apud me seruo. Qui secus statuunt vel mentis præcisionibus iterum indulgent, vel ad id, quod consequitur, aut fit, minus curate attendunt.

Recte rationes *Ioannes Schilterus* exercit. ad D. XIX. §. II. subdoxit.

§. XXV.

Idem dicendum, si quid corruptum in re nostra fuit, aut positum, suspensumque, cuius casus nocuit, etiam, si quid effusum, incensum, fractum, ad quod culpa concurrit nostra, vel omittendo, vel committendo. Vbi dolus & culpa cessant, cessat quoque reparatio.

§. XXVI.

Legis AQVILIAE decreta hic non sufficiunt. Nam præterquam quod ea nonnihil pœnale admiscent, etiam nimis angusta sunt; nisi quidem existimes, plura fuisse, quam nunc legimus, legis Aquiliæ capita, quod videtur veri admodum simile; nec negligendæ sunt coniecturæ *Noodtii*, *Bynkershœckii*, *Cl. Chifletii*, *Balduini* itemque dissertatio *Thomasiana:* LARVA *Legi Aquiliæ detracta.*

§. XXVII.

Sed neque sic tamen omnis angu-

stia

stia auferetur. Est enim notum, legem illam vindicare duntaxat damnum *positiuum*, non *priuatiuum*, eoque solum, quod æstimari ciuiliter potest: quamuis Iurisconsulti posteriores non adeo hic rigidi appareant: ut taceam subtilitates alias, de quibus in *lectionibus* juris civilis.

§. XXVIII.

Nos omnis damni dolo, vel culpa nostra in vita & rebus vere dati restitutionem hoc loco vrgemus.

§. XXIX.

Non nemo etiam CASVM addit. Sed vel in exemplo, quod affert, non est merus casus, vel damnum dans ad resarcitionem ex iuris naturæ stricte sic dicti regulis non obligatur. Qua in sententia consentientem deprehendo *Barbeyracium* ad *Puffendorf.* Lib. III, cap. I. n. 2.

§. XXX.

FVRIOSVS vero & INFANS proprie loquendo nihil restituunt, quia pro non agentibus eoque absentibus habentur. Quidquid eorum nomine fit, aliorum *æquitati* & *liberalitati* adtribuendum est, si isti abundent bonis.

§. XXXI.

In reparatione damni idem fere in

ciuitate MODVS seruatur atque in libertate. Saltem quod ad *interfectionem* ex culpa, vulnerationem, stuprum, adulterium *parum* hoc loco *differentiæ* obseruatur. Quæ de *Werigeldo* fere apud omnes moratiores gentes, aut simili inuento obseruantur, alibi excutiemus: contenti interea iis, quæ *Hertius* congessit in dissertatione; *de hæredo occisi vindice.*

§. XXXII.

Quin res rebus *pensentur*, dubium non est. Tantum obseruandum, in libertate interdum pensationem ob belli aleam & victoriam incertam omitti: in ciuitate sine aperta iniustitiæ specie omitti vix potest.

§. XXXIII.

De POENIS non est in hoc capite differendum, partim quod arbitrariæ sunt, partim etiam, quod hic de damno reparando agimus.

CAP. XI.

Cap. XI.

DE NON TVRBANDIS ALIIS OB PACTVM HVIVSQVE NATVRA IN GENERE.

§. I.

VTi homo modestus alteri relinquit, quod citra pactum eius est; ita iustus, quod alteri promisit, fideliter seruat.

§. II.

Et vti vero immodestus habetur, qui eripere alteri satagit, ad quod ius habet connatum; ita iniustus merito dicitur, qui ius alicui adimit acquisitum ex pacto & artificio.

§. III.

Vtrumque turbat & paci externæ aduersatur. De priori id ostendimus; de posteriori ostendemus.

§. IV.

Homines plures sunt, nec, quod alias est ostensum, sine aliorum auxilio viuere possunt.

§. V.

Quod si omnes virtute forent præditi, mutuum sibi sua sponte auxilium impertire nunquam certe desinerent;

amor sui rationalis mensura amoris erga alios longe æquissima foret. At cum exulet vbique virtus, nec, si adesset, ita semper constituti maneant homines, hinc pactis eorum non tantum vtilitati; sed etiam securitati prospiciendum sæpe sæpius est.

§. VI.

Qui autem pactis sibi prospiciendum censet, & in idem cum alio consentit, sine dubio id, in quod consentit, seruandum indicat: alias vel deciperet alterum, vel sibimet *contrarius* pro stulto merito haberetur: quæ argumentatio est *Hobbesii*.

§. VII.

Fraus vero paci externæ quaqua ratione repugnat; eoque is, qui migrat pactum, nec coniungi cum altero cupit, nec quietem, sed bellum & discordias velle merito censetur. Cetera, quæ vulgo adferuntur, argumenta omittimus, quoniam ad *ethicam* partim, partim ad *politicam* pertinent.

§. VIII.

Pactum est promissio ab altero accepta. vocatur etiam conventio s. pactio.

Paciscí autem significat conuenire cum alio, vel aliis in idem placitum, vt ita *ius irreuocabile* transferatur vel in solidum, vel pro parte definita.

§. IX.

§. IX.

Qui ius in aliquem transfert irreuocabile, aliquid de sua libertate demit, & ita obligatur. Hinc vnus debitor, alter creditor dicitur.

§. X.

Ad hoc vero *consensus* itemque *reciprocus* requiritur, quoniam vtrique aliquid accedit: huic *obligatio*, illi *ius*.

Promissa vel pacta libertatem promittentium & acceptantium determinant. Ergo consensus adesse debet reciprocus. Non potest enim libertas potenti adquiri s. inuito beneficium non datur.

§. XI.

CONSENSVS RECIPROCVS promissione & acceptatione absoluitur.

§. XII.

Hinc vbi nulla ACCEPTATIO, (*) ibi nulla *pactio*.

(*) Contrariam opinionem defendere nostris temporibus ausus est non nemo, in materia donationis. Quem cum in *Gundlingianis* confutassem modeste, respondit is immodeste, nec πρὸς ἔπος quod inferius clarius me ostensurum confido.

§. XIII.

Ergo ius naturæ nescit *pollicitationem*, qua REIPVBLICAE priuatim promittitur, nescit *votum*, quo DEO aliquid destinatur: quia vtrinque *acceptatio* non apparet.

§. XIV.

Landesbibliothek Oldenburg

§. XIV.

Consensus reciprocus vti *serius* & singularis, seu *specialis* est; ita rem certo præstandam ac prorsus eandem ponit.

§. XV.

Itaque qui per *verba honoris*, vel *iocum* aliquid promittit, non consentit in vnum.

§. XVI.

Ergo ADSERTIO generalis, quando videlicet peto, vt mihi credas, me iam hoc cogitare & velle, nondum pactio est.

§. XVII.

Ergo, si quid magis, vel minus in promissione est, quam in acceptatione, aut vicissim in hac, pactio euanescit, quia deficit consensio reciproca & harmonia.

§. XVIII.

Ex quo concluditur, Iurisconsultos male adfirmare absolute, *plus* continere *minus*. Etsi enim hoc *physice* & *arithmetice* verum est; fallit tamen hæc in *moralibus* doctrina, tum in promissionibus *gratuitis*, tum *onerosis*. Sæpe enim vsu venit, vt nec plus, nec minus mihi placeat, sed quantitas certa spectetur.

§. XIX.

§. XIX.

Qui adhuc *deliberat*, nihil *promittit*, nihil etiam *acceptat*.

§. XX.

Ergo TRACTATVS, quos vocant, non sunt pactum, ad quod consensus sufficienter *declaratus* requiritur.

§. XXI.

DECLARATIO vel signis receptis, hoc est, verbis de praesenti, vel in praeteritum fit, vnde oritur *expressus*, vel ex facto notissimo aliisque circumstantiis colligitur, hinc *tacitus* existit, vel ex facto quidem non omnibus cognito, per ratiocinationem tamen adseritur, qui *praesumtus* dicitur. *Litterae* vero etsi in pactis & conuentionibus adhiberi possunt; tamen necessario ad obligationem producendam non requiruntur.

§. XXII.

Quicunque potest expresse consentire, ille & tacite potest; & qui non potest expresse consentire, ille etiam tacite nequit.

§. XXIII.

PRAESVMTVS consensus vulgo fictus dicitur, quamuis absone. Lex enim non fingit; sed praecipit, vel suadet, recteque *Theophilus Gerhardus Titius*

Vir

VIR clariſſimus, præſumtam hanc opinionem exſibilauit eſtque ille tacitus omnino, quem quia omnes non ſtatim animaduertunt, *lex* illum ſtupidioribus oſtendit.

§. XXIV.

Solennis verborum conceptio, quam ſtipulationem κατ' ἐξοχήν appellarunt Romani, hic non requiritur. Quidquid illi decreuerunt, ex arcana Reipublicæ ratione factum cenſeri debet, aut timore, ne præcipiti modo aliquis obligaretur.

§. XXV.

Quare falluntur, qui conſenſum verum ſine ſolennibus verborum declarari poſſe negant; aut omnia pacta nuda nil niſi ludum iocumque putant. Quod *Franciſcus Connanus* feciſſe dicitur, & certo fecit; ac falluntur vtique cum *Kulpiſio*, qui eum ab hac opinione defendere laborant.

§. XXVI.

Vtut vero conſenſus, &, quæ exinde deſcendit, pactio iis, quas deſcripſimus, partibus abſoluitur; tamen MODVS promittendi obſeruatur ſæpe diuerſus.

§. XXVII.

Vel enim *pure* promittimus, vel *in diem*

diem certum, vel *sub conditione*, vel *alterne*, vel *copulate*, vel *mediate*, vel *immediate*. *Causa finalis*, quam vulgo *modum* appellitant, conuentionem non *suspendit*, sed puram relinquit. Promitto namque sine conditione & dilatione, sine die & interuallo alterique ius exigendi sine mora permitto.

§. XXVIII.

Nam PVRA promissio perfecta est, nec differtur. Promissio IN DIEM moraliter certam crediti vel debiti spem dat, atque initium obligationis futuræ (*) indicat. CONDITIO vero ab euentu futuro, incerto, & speciali promissum suspendit.

(*) Vulgo quidem aiunt, in promissionibus in diem certum subesse iam debitum *actu* primo, sed *exactionem* differri. Mihi vero secundum ius naturæ nihil subesse debiti videtur, donec dies veniat. Quod & *Hertio* placuisse deprehendo. Nam qui se petere non posse fatetur, is concedit, nihil quoque ante diem deberi. Reliqua sophismata in *Gundlingianis* part. VI. obs. 3. resolui.

§. XXIX.

Hinc conditio non est, quæ *generaliter* in omni promisso continetur, nem-

nempe, si *velit*, aut nisi *nolit* accipere. Adiiciendum est aliquid *noue*. Hinc conditio, de qua nos loquimur, *qualitas adiecta* dicitur.

§. XXX.

Non est etiam, quæ adiicitur in *præsens*, vel *præteritum*, nisi sensus verbis insit de futuro euentu. Ita in hac propositione, si Meuius consul est, dabo tibi centum, hæc sane interpretatio locum habere potest, si *probaueris*.

§. XXXI.

Non item, quæ vere IMPOSSIBILIS est, quia necessaria, nec ab euentu dependet incerto.

§. XXXII.

POSSIBILIS sola vera conditio videtur, quam in *potestatiuam*, *casualem* & *mixtam* perperam distinguunt. Omnis enim conditio aliquid casus in se continet, etiam potestatiua. Quod nisi verum esset, hæc sane conditio non foret.

§. XXXIII.

Conditio SVSPENSIVA vero & RESOLVTIVA inter se reapse non differunt. Vtrinque enim suspensio ab euentu futuro obseruatur, etsi, impleta conditione, actus, ad quem refertur, vel resoluitur, vel coalescit, adeoque *effe-*

ctu

ctu differunt. Vna namque *firmat*, altera *extinguit*, & obligationem in ſuſpenſo antea relictam prorſus tollit.

§. XXXIV.

Loci adiectio vel aliquid conditionis, vel ſaltem diem inuoluit, vsque dum ad locum peruenire liceat.

§. XXXV.

Alternativa vero, etſi non omnem libertatem promittentis & acceptantis tollit; tamen ad eligendum vnum alteruter vel *obſtringitur*, vel *ius habet*, de rebus præſtandis, an *loco* præſtationis ſermo ſit. Tantum obſeruandum, quid animo intenderint pacifcentes? ac ſicuti copvlativa promiſſionem atque obligationes multiplicat: ita alterna non auget, ſed *vna* eſt.

§. XXXVI.

Pari ratione ſimplex promiſſio eſt, atque vna, quam alio interueniente inimus. Ego quippe & mandatarius, ſeu procurator pro vna perſona habemur.

§. XXXVII.

Qui interea ſollicite diſtinguendus eſt ab eo, qui promiſſionem duntaxat ſignificat, vti tabellarius. Neque enim is in pactione ipſa interuenit, ſed vt miniſter eam, vtut ignotam ſibi, cum litteris affert.

§. XXXVIII.

Enim vero qui promittere [illegible]um effectu vult, facultatem consentiendi tam *physicam*, quam *moralem* habeat necesse est.

§. XXXIX.

FACVLTAS PHYSICA intellectum & voluntatem, MORALIS approbationem legis præponit.

§. XL.

Infantes, furiosi, mente capti, summe ebrii non consentiunt, quia nec intelligunt, nec volunt: imputet sibi, qui cum his pactionem init.

§. XLI.

Furor, insania atque ebrietas in sensus incurrunt. Infantiæ ac pueritiæ momentum lege naturali vix determinatur, cum in vno *citius* sese exserat ratiocinandi facultas, in altero *serius*, ad quam respiciendum est cum maxime, adolescens deinde sit, an in puerili ætate constitutus?

§. XLII.

ERRANTES autem, vtvt eo momento non intelligunt, quod agunt; non est tamen error eorum adeo semper efficax, omnis vt tollatur consensus, seu voluntas; quemadmodum iam capite IV. ea de re abunde dictum.

§. XLIII.

§. XLIII.

DOLVS, intuitu decepti, error efficax est: de quo iterum copiose Cap. IV. §. 40.

§. XLIV.

Qui, quod fieri NON POTEST, promittit, vel etiam acceptat, pro stulto habetur, atque absente.

§. XLV.

Sed caue tamen, ne DIFFICILE confundas cum eo, quod fieri absolute non potest.

§. XLVI.

Caue quoque, ne quod ex post facto IMPOSSIBILE fit, pro absolute impossibili habeas.

§. XLVII.

Caue amplius, ne, quod LEGE prohibitum est, impossibile cum Doctorum vulgo incongrue dicas.

§. XLVIII.

Potest id fieri omnino; sed peccat: nec vtique ad exsequendum obligatur promissor, nec, etiamsi præstitit, actus roboratur, quia voluntas nostra voluntati Legislatoris nunquam non debet esse congruens.

§. XLIX.

Quod si aliquando robur adipiscatur, tum vero id secundo, non primo

consensui adtribuendum est. Quæ de *propriæ turpitudinis allegatione* hic immiscent Doctores, partim inficeta sunt, partim aliena a scopo: quod in sequentibus clarius docebitur.

§. L.

Id certius, vt, sicuti requiritur facultas *promittendi* moralis; ita quoque requiratur *acceptandi*. Ex quo est, quod promissiones METV extortæ nullæ sint, ceu demonstratum cap. IV. §. 43. Nam quod VFFELMANNVS *de officiis* sermocinantium adfert, ac si metu pressus ius acceptandi homini violento permitteret, nimis benignum est. In tali enim perturbatione de IVRE acceptandi cogitat nemo, vtut de acceptione cogitare aliquis potest, & forte cogitat. De quo vero cogitatum non est, illud quoque non videtur permissum: vt aliorum rationes *Vffelmanno* obductas præteream. Dissentientes omnes, ipsumque Grotium ius Romanum decepit, quod firma existimabat id generis promissa, saltem *in contractibus stricti iuris*, rescindenda demum prætoria auctoritate, æquitatis specie conuestita.

§. LI.

Ex eodem fonte deriuatur, nec *res alienas* corporales, nec incorporales

vt

vt *iura*, nec *facta aliena*, cum firmitudine promitti. Qui enim paciſcitur, aliquid ibi ſumit, inque alterum transfert. Alienum vero non eſt meum. Nec refert, *temporarium* ius ſit, an *perpetuum*. Sufficit, nondum ius iſtud pertinere ad me, ſed ab altero teneri adhuc.

§. LII.

De FACTIS alienis interea tenendum, promittentem alterius præſtationem ad ſummum obligari conatum: quantiſcunque clauſulis vallata ſit pactio. Quod ſi vero *abſolute* FACTVM ALIENVM fuerit receptum, tum quidem tertius non obſtringetur; recipiens tamen ſine exceptione tenebitur ipſemet.

§. LIII.

Sed an pro TERTIO aliquis poſſit ſine mandato acceptare? paullo difficilior inſpectio eſt. Nam licet negotium alterius te geſſiſſe dicas; ſemper tamen exceptio obſtabit: *tua non intereſt*. Vnde clarere videtur, oſtendendum eſſe, 1) *tua intereſſe* 2) *alterum conſulto ac fixo animo promiſiſſe*, atque te itidem conſulta ac determinata ratione *acceptaſſe*. Qui enim ἐν παροδῷ aliquid enuntiat, & ſe daturum, aut facturum, intuitu tertii, generatim adfir-

mat, nondum ius acceptandi fixum cuiquam permittit, aut defert.

§. LIV.

Ceterum quæ obseruantur in promissione, eadem animaduertuntur in RENVNCIATIONE. Ac sicuti PACTIO *fines* habet suos in *acquirendo;* ita RENVNCIATIO habet in *remittendo* ; ad quos respicere Juris interpretes & debent ac solent : indeque vsu venit, vt tam magna & copiosa ea de re volumina conscriberentur.

§. LV.

Ac quamuis in iure Romano variæ tricæ occurrunt de RESTITVTIONIBVS in integrum ex capite *doli, metus ;* in nostra tamen disciplina altum de iis silentium est, quæ *prætorem* non solum ignorat ; sed & id genus negotia pro *nullis* habet.

§. LVI.

Quibus ita constitutis merito repetimus, pactum serium, verum, acceptatum, cui nihil ex recensitis impedimentis obest, non nisi vtriusque consensu reuocari, aut immutari posse, quia vterque ad illius firmitatem concurrit. Vtrum autem ad hæredes obligatio porrigatur, e modo promittendi elucet.

§. LVII.

§. LVII.

Eiusmodi pactum ratione obligationis vnum est, nec secundum rationis principia aliquid inter pactum & contractum differentiæ deprehenditur: quod infra, vbi de pretio rerum disseremus, clarius fiet. Sed fecerunt tamen variæ relationes & commutationum modi, secundum intentionem paciscentium diuersi, vt variæ diuisiones inualescerent. Hinc tot contractus, hinc pacta coorta sunt *personalia, realia, promissoria, liberatoria, renunciatiua, affirmatiua, negatiua, detrahentia, adiicientia*, cetera. Quis enim omnes denominationes externas hoc loco censebit inculcandas?

conf: Gribneri princ: iurispr: nat: L. 1. c. 7. §7. & L. 4. c. 3. §2. add: Brenneisenii D: de mutilibus pactorum iuris Rom: diuisionibus in foris Germaniae Hal: 1696.

CAP. XII.

DE EFFECTV PACTORVM SEVCONVENTIONVM IN STATV LIBERTATIS ET INTER GENTES.

§. I.

SEd forte non obstringuntur pactis suis in libertate naturali viuentes, quam quoad videntur ipsis vtilia? Ita *Carneades* vulgo rationes subduxisse fertur;

tur: ita forte nostra ætate nonnulli rationes subducunt, adeoque, quidquid de pactis a nobis propositum est, ad priuatæ conditionis homines restringunt.

§. II.

Enim vero, quemadmodum ii, qui in libertate ætatem agunt, ratione præditi sunt, & ratio autem pacem quærendam omni modo dictitat; ita non video, quo obtentu ab vinculo, quo ipsimet sese obligarunt, immunes esse velint, posteaquam se obligarunt, hoc est, de sua libertate aliquid adimentes in alterum transtulerunt.

§. III.

Id fateor, non esse in his terris superiorem, qui ad seruandam fidem paciscentes compellat. Sed viuit tamen DEus, qui, quod per rationem priuatis hominibus reuelauit, reuelat quoque libertate fruentibus & in naturæ statu existentibus. Exempla in contrarium allata non probant, quid fieri debeat, sed quid fiat.

Confer, quæ differit *Petrus Bælius* in Dictionario critico sub voce *Agesilaus*.

§. IV.

Vt vero vniuersis & singulis DEus censetur irasci, qui, quod sapienter dictat,

ctat, non exsequuntur; ita DEVM sine dubio iratum habebunt, qui sic a ratione recedunt, etsi nullo humani imperii vinculo constringuntur.

§ V.

Ergo & his applicanda erunt, quæ de pactorum natura in genere adfirmauimus.

§. VI.

Et adfirmauimus autem, promissa plena, absoluta atque acceptata naturaliter ius transferre, etiam, *si quid* SINE CAVSSA *promissum*. Qui negant, reges & gentes his teneri, nesciunt sane, quid loquantur. Ipsi Principes nunquam fere & nusquam omnem adeo pudorem deponunt, vti interdum eruditi; obseruandumque hoc loco, caussam promittendi non semper deesse, sed occultari haud raro; nec, si deesset, haberet promittens, quod occineret exigenti.

Principes pacta violantes naturae rei plane repugnant, adeoque grauiter peccant contra iustitiam intrinsecam et moralitatem rerum obietiuam, si etiam nec superiorem hominem nec Deum haberent vindicem eiusmodi facinoris. Deus enim ipse promissione quacunque se obligare debetur agnoscere effectum moralem, inde resultantem. Haec naturae principia in reuelatione nostra mirifice confirmantur.

Confer. Grot. lib. II. cap. XIV. §. 4.

§. VII.

Duntaxat quæritur, an *seria* & *plena* sit promissio, nec *acceptatio* itidem plena deficiat? Neque enim Carolus V. vere promisit Francisco I. Galliarum Regi Mediolanensem Ducatum roganti,

quando eodem sese desiderio teneri respondit Legato, qui ipsius Rex ac Dominus. Traditur hoc ab *Vlloa* aliisque, vitæ Carolinæ scriptoribus. Nec ignotum, Ferdinandum Catholicum negasse, Carolo VIII. fuisse promissum, Regem Neapolitanum a se iri desertum. Substitisse rem in meris deliberationibus, nec ad colophonem eas fuisse vnquam perductas: tractatus autem pacti, seu fœderis obligantis naturam nondum habere. (Marian. Lib. XXVI. c. 7.) Similia Galli obuertere Hispanis, cum Westphalicas pacis tabulas, a Seruientio demum subscribendas, rumperent; causati, imperfectum censeri, cui aliquid desit: vt omittam, quæ de *verbis bonoris* late disputantur a *Thomasio* in dissertat. *de obligatione ex promissione rei incertæ* §. 25. seq. Achabi responsum Benhadado datum pressius examinante, variaque de promissione *generali* themata & ratiocinia afferente. Simile promissionis vagæ exemplum occurrit apud *Suritam* & Patrem *Danielem* in *historia Caroli* VIII. p. m. 1643. qua se obstrictum negabat Ferdinandus Arragonius in transcursu Clercierio de partiendo Neapolitano regno nonnulla insinuans.

§. VIII.

§. VIII.

De ACCEPTATIONE nemo est, qui dubitet, quin illa in pactis Rerum-publicarum ac Principum primario sit considerandа, ceu in promissionibus hominum singularium. Ex quo deducitur, POLLICITATIONEM veluti promissionem imperfectam in statu libertatis firmæ obligationis vinculo destitui: quidquid hic Grotius de obligatione *pollicitantis* interna in contrarium moliatur *Lib.* II. *Cap.* XI. §. 3. Quamdiu enim non inuenitur, qui acceptet, non comprehendo, quomodo quis obstringatur ad eandem semper sententiam retinendam. Constantia, quæ flagitatur, nescio, quid sapiat Stoici: quod Franci Hispanis exprobrabant, multum de ipsorum instabilitate loquentibus, cum bellum continuandum censerent, & pacis foedus Monasterii coeptum respuerent. Sicuti enim priuati in œconomicis rebus sæpius mutant animum; ita Principes ac populi in administrandam cum iudicio rempublicam incumbentes prioribus sese cogitationibus alligari vix patiuntur; atque tam diu facultatem mutandi animum retinent, quamdiu nemo ius delatum, conspirante in idem placitum consensu, acquisiuit.

§. IX.

§. IX.

Eadem VOTORVM, vtut licitorum ratio est, quæ hisce in terris nemo acceptat. Apud *Judæos* summus sacerdos inueniebatur, qui, quod Deo gratum acceptumque significabat, ac significare poterat. Quæ vero a summo Numine præcepta, aut *serio* commendata, sine VOTO sunt obseruanda: vt taceam, ambigi adhuc, an Maiestas diuina ferat, vt secum aliquis mortalium paciscatur: de quo dispiciant, qui possunt, & caussas habent dispiciendi. Si qui Principes vota soluerunt Deo, quid? quod sanctis nuncupata, ceu Philippus II. templum Laurentio sacrum in Hispania exstruxit, quia fanum eiusdem in obsidione S. Quintini subruit, eorum tribuendum *religioni* est, cui hac parte melius obsecundant, quam Cæsar, qui Joui Capitolino æs subiecit clanculum pro auro, cauillatus, Jouem non tam indigere rutilante metallo, quam sese, qui ære alieno aliisque necessitatibus valide foret pressus: quo mentem profanam perspicue detexisse creditur. Sed constat de cetero, necessaria *raro*, quæ fieri nequeunt, *frustra*, quæ possunt, plerumque *inutiliter*, aut *temere* voueri: vouentesque interea ignorare, placeant ne Deo

votum non est pactum, quoniam acceptatio dei non est certa, nisi per reuelationem expressam declaretur. Ex principio socialitatis demonstrari quoque nequit, votum esse pactum, quoniam sine eo omnia consistere possunt in societate nec commissione nec omissione eiusdem pax externa turbetur stabiliaturue. Ergo hic quidem plane non est referendus ad doctrinam de pactis, sed vnice ad theologiam moralem.

Deo votis promissa? aut vane sæpius cogitare eosdem, placere ista, quæ maximam partem sunt inepta, superuacua, temeraria, immo quandoque *scelesta*. Quorum inanitatem si quis rescisçat, merito ab eorum implemento abstinet, eique perperam vitio vertitur, quod voto non stet. Saltem eam in rem nullius indulgentia ac remissione indiget, sed sine crimine ab huiusmodi vinculo se ipsum liberat. Quali cognitione si polluissет Casimirus, Poloniæ Dux, monasticæ vitæ simulatque castitatis voto repudium mittens, non sane habuissет Romanus sacerdos, nec quisquam alius, quod ipsi exprobrasset. At enim intererat quoque Pontificis, ne votorum firmitas labascerет, vt qui iterum votis exsoluere Reges potest; idque is sine insigni emolumento vix præstat. Ac constat sane, ipsum Rudolphum Habspurgicum Romaniam & Boloniam in ius Papæ transcripsisse, ne expeditionem bellicam in terram sanctam suscipere cogeretur, cui rei perficiendæ is sese *voto* obstrinxerat solenni, a quo eum penitus immunem pronunciabat Nicolaus IV. Pontifex.

§. X.

Quæ porro de *acceptatione* inter gen-

gentes occurrunt ſpecies dubiæ, non tam ad quæſtiones iuris, quam facti pertinent, nempe, an ſit reuera acceptatum? E quarum numero vix putem eximendum intricatum thema, quomodo quis *acceptandi* libertatem alteri detulerit: VTRVM, *volo obligari, ſi acceptauerit*, AN, *ſi acceptatum intellexero?* Et patet, quæri, quid ſit in dubio ſtatuendum? *Thomaſius*, Vir clariſſimus, in *not.* ad Huberum *de iure ciuitatis L. II. ſect. VI. c. III. §.* 9. reciprocum ius dat promittenti & acceptanti, exiſtimans, promiſſionem non conualeſcere, niſi acceptans illam cognoſcat; igitur & promittentem omnino debere recognoſcere, acceptationem ſimiliter eſſe factam: de quo quamdiu non conſtaret, ius eſſe promittenti mutandi animum. *Barbeyracius* contra in notis ad Grotium 412. opinatur, promittentem ſimpliciter ius acceptandi obtuliſſe, adeoque nec mutationi locum fore, ſed exſpectandum potius, donec reapſe approbet, qui eum ei res eſt. In quo certe abludere a via videtur. Eſt enim facti, quid ſenſerit promittens, & an ſeueram hanc ſibi legem dixerit? Nulla hic iuris quæſtio occurrit, quæ abſolute poſſit decidi; atque ex conſequenti petitio principii

eſt,

est, an variare promittens nequeat? Neque enim irreuocabile ius transfertur prius, quam facta, transacta sunt omnia. Sed nondum acceptauit alter: adhuc aliquid perficiendum restat igitur. Ab imperfecto pacto licet desciscere. Quod inprimis vrgebat sæpe nominatus Ferdinandus Arragonius, cum non staret promissis, interuentu Philippi Austriaci, generi sui, de cedendo regno Neapolitano Ludouico XII. Galliarum Regi significatis. Causabatur enim, nondum innotuisse sibi, an acceptasset delatas conditiones Rex Gallus? mutatamque interea scenam, postquam Nemorensem Gallici, exercitus præfectum bis acie vicit Gonsaluus Dux magnus. Resciuerit ne vero Ferdinandus, quid factum & acceptatum, quid non? aliud est ζήτημα.

§. XI.

Sicuti vero superuacaneum foret, de iis copiosius hoc loco disserere, quos natura prohibet paciſci; ita dispiciendum vtique, an exceptio minoris ætatis liberas inter personas locum inueniat? Obduxit eam Eduardus III. Angliæ Rex Philippo Valesio, quum iuri suo renunciasse argueretur ipso facto, inuestituram accipiens a Valesio. Sed bene a

Gro-

Grotio obſervatum, iudicii maturitatem ſpectari, talemque ſtatum, in quo intelligunt, quid actum, non autem annos abſciſſe, quos humana iura definiunt. Si quod ætatis momentum ex more regni definitum, quemadmodum in Gallia, Luſitania, Suecia, in quorum primis annus XIV. in altero XVIII. regnandi copia ſucceſſoribus eſt facta, illud ſane reſpiciendum a paciſcentibus erit. Germaniæ Principes lege ciuili viuunt, niſi priuilegium habeant.

§. XII.

Sed finge vero, legitimos adeſſe TVTORES, qui regnum, vel principatum adminiſtrent, tanto minor erit dubitatio, geſta, ſub obtentu ætatis nondum perfectæ, reuocari minime poſſe. Conſtat enim inter omnes, vnicuique coetui, adeoque & ciuili firmiter ſe obligandi ius eſſe, tum per ſe, tum per alium, cuius geſta ſe probaturum vel *expreſſe*, vel *tacite* ſpondet.

§. XIII.

Vnde abſurda concluſio eſt, pupillorum ac minorum beneficia REBVS PVBLICIS competere, ſi qua pactio in læſionem ſuam redundet. Quod principes Romani ciuitatibus & municipiis indulſere ius ſingulare, ex rationis principiis

Si princeps minor tutela laeditur, exigere nequit restitutionem in integrum. Tutor enim vel auctoritate patris principis iuuentutis, vel populi rebus praefuit. Hinc tanquam persona maiestate praedita considerari debet, imminis plane et libera eo magis, quoniam aliae gentes nunquam inire possent foedera cum tutore regni cuiusdam, si a principe iuuentutis adulto iure possent statim dissolui

cipiis cogentibus frustra applicabis ad ciuitates summa potestate pollentes.

§. XIV.

De ERRORE grauior hac parte & difficilior disceptatio videtur. Etsi enim verum est, errorem, quando confodit & adtingit consensum, nec nostra intercurrit malitia, aut negligentia, actus reddere ipso iure nullos; tamen cum sit sæpe obscurissimum, an deuitari potuerit error, aliudque intenderit promittens, vel acceptans? atque hic probationes ferme deficiant, nec iurisiurandi delatio, aut præstatio, nec testium productio inter liberas gentes vsui esse queat, hinc regulæ, quas alioquin sequimur, generales, nihil ferme in applicatione ad causas dubias decidendas vtilitatis præstabunt, quia litteræ *potissimum* & verba spectantur. Nota est disputatio inter Suecos & Brandenburgicos de verbis instrumenti Pacis Westphalicæ: *cum terris adiacentibus*, quæ Sueci ratione finium *Pomeraniæ* regundorum in suum emolumentum interpretabantur, Brandenburgicis aliter a se intellecta arguentibus, quam ferebat Saluius orator Suecicus. Etiam prouocabatur ad protocolla & primas tractantium tabulas; quin testimonia producebantur, vtut

perperam, ceu *Puffendorfius* Lib. III. de R. G. *Friderici Wilhelmi* §. 42. seq. copiose actitata recenset. Nihil hic lucis adfundebant rationes vagæ, quis clarius debuerit loqui? parte vna in alteram obscuritatis atque erroris culpam transferente.

v. Grot. de I. B. & P. Lib. II. c. 12. §. 12.

§. XV.

Quanquam vero DOLVS clarius in sensus incurrit; est tamen & ille facti, neque inter gentes præsumitur, sed probandus omnino. Vnde rursum generalia de dolo obseruata parum operabuntur; nisi notissimus sit. Notissimus autem fiet, si fœderis & pactorum tabulis non respondeant præstita, ac data; indeque malitia pelluceat, præcesserit, an interuenerit erroremque a parte læsi efficacem genuerit. Cumque fraudis infinitæ obseruentur species atque exempla, hinc iis adducendis merito supersedemus.

§. XVI.

De METV ambigue quidem nonnulli respondent, in hoc tamen Θεωρικῶς ad vnum fere consentiunt omnes, firma esse pacis fœdera, etsi ad illa inenda metu quis sit compulsus. Neque enim

enim hic metus INIVSTVS occurrit, vtpote in quem reciproco consensu certantes conspirant; hinc *metus* adhibitus iniustus nequit esse. Quare mirandum vtique, Franciscum I. de metu sibi iniecto tot inania eieciſſe verba, cum a *Madritiano* pacto resiliret. Nemo enim facile sine *coactione* satisfacit aduersario: vt alia taceam. Böhmeri D. de except: metus

§. XVII.

Sed fac, *Principem* non hostem alteri necessitatem iniicere, tum aliud erit dicendum; recteque *Petrus Bælius* redarguit quosdam scriptores Gallos, Franciſci insignem probitatem iactanter extollentes, quod is Carolum V. breuiori itinere per Galliam Gandauum contendentem non detinuisset captiuum. Neque enim id potuit salua iustitia atque honestate facere; ac, si feciſſet, metus hic certe promiſſiones a Carolo initas ipso iure sufflaminasset: nec, ob coniunctum dolum, stabiles istæ vllo momento mansiſſent. Quod & fortiſſimus *Hunniades* respondit Bosniæ Despotæ nefarie magnam pecuniæ summam ab eo, post Varnensem cladem, eius regionem transeunte, extorquenti, ceu refert *Bonfinius* cum *Thurozio* scriptore Hungaro. Nec perfidiæ accusatur recte eiusdem

Hunniadis filius Mathias, Georgio Bohemo solutionem L. aureorum millium sine circumitione negans. Iniuste namque in carcere Podiebradius id auri pondus a Coruino stipulatus est, cum inter ancipitia versaretur, & ad regnum Hungariæ vocatus timeret, ne, si non promitteret, detineretur diutius ac spe adipiscendæ regiæ dignitatis excideret. Merentur inspici litteræ horum Regum, quas CZECHORODIVS in *Marte Morauico* publici iuris fecit: in quibus argumenta videas exposita vtrinque.

§. XVIII.

Ac multo minus *Domino* vitio vertendum, si quod SVBIECTIS per vim metumque promisit, seruare renuat. Neque enim illorum est, poscere superbe, minitando, ac terrefaciendo, sed supplicare. De Maria Scotorum Regina eam in rem differui in dissertatione: *de efficientia metus* cap. II. §. 33. addendumque hoc loco ciuium *Brugensium* audax facinus Maximiliano I. omnia mala ostentantium, de quo Austriaci & Burgundici scriptores late: indubiumque habendum, irrita vniuersa fuisse, quæ Rex Romanorum perduellibus promiserat.

§. XIX.

§. XIX.

Neque enim contra ius naturæ & fidem bonam induci obligatio potest. Quod pariter fieret, si quæ TVRPITER pollicitæ sunt gentes, inuiolabili ratione forent obseruanda. Vnde noua exceptio sic pacisentibus suppeditatur *de turpi caussa*. Finge igitur fœdus initum de præstandis contra quoslibet auxiliis; ac claret, non obligari promittentem, vt iis opprimatur innocens, aut contra Dominum suum ac Cæsarem copiæ submissæ in aciem educantur. Potius hic semper excipitur in vetustis monumentis, aut exceptus creditur. Grotius I. B. de P. L. 2. c. 2. §. 9.

§. XX.

TVRPE vero hoc loco appellatur, quod legibus non solum diuinis, sed & mori bono pactisque contrarium est. Ita Rex lege *fundamentali* adstrictus, aut regnum administrans vsufructuario iure, sine ordinum consensu nihil valide spondet, quod est magni momenti; multo minus firmiter alienat. Quod argumentum solidius fuit, iudicante *J. Bodino* lib. V. de Rep. p. 931. cum Franciscus I. Madritiano fœderi repudium mittere cogitaret, quam quod a metu desumebat SELVA Parisiensis Senatus Præses, Zabarellæ Cardinalis futilibus

rationibus innixus. Existimabant namque Burgundi cum Galliæ proceribus, non potuisse sine populi consensione Burgundiam cum Belgii insigni portione in Carolum Austrium transcribi. Sicut & Brabantini negabant, Belgii prouincias a Philippo II. sine suo consensu præscituque iure fuisse in *Albertum* Cardinalem & *Isabellam Claram Eugeniam* translatas. Quod Grotius additis eorum argumentis, belle recenset Historiarum *Lib. VII. p. 324.*

§. XXI.

Eadem in DOMANIIS, seu rebus FISCI ratio est. Illæ enim non *regentibus* tantum *dominis* ad dignitatem & statum suum conseruandum; verum etiam eorum *successoribus* destinatæ sunt, eoque alienari ex regula minime possunt. At facti sæpius quæstio oritur, an hoc istudue prædium fuerit fisci? an principes Germaniæ habeant domania?

§. XXII.

Nec minus claret, etiam PROCERES ac POPVLVM vniuersum iniussu PRINCIPIS, sine quo populus omni auctoritate destituitur, *vane* promittere. Ita Lusitaniæ Rex apud *Marianam* de *rebus Hispanicis* Lib. XXI. cap. XII. quæ Le-

Legati eius iniussu suo de relinquenda Africa polliciti erant, rescidit atque irrita pronunciauit: sicuti & in instrumento Monasterienſi *art.* VIII. legimus statutum, vt vniuersa & singula promissa, contra pacis tabulas inita, nullius momenti & vigoris existimarentur. Neque enim membra rei-publicæ contraire publicis legibus queunt; fuitque hoc SOCIETATI Batauorum ORIENTALIS INDIÆ, quæ alioquin maxime potens est, iniunctum, ne a salute Belgii fœderati vnquam sese abalienaret; sed omnes potius contractus & acta sua publicæ rei conuenienter accommodaret.

§. XXIII.

Ac quemadmodum inter priuatos res *aliena* inaniter promittitur; atque de ea sine illius *mandato*, quem res tangit, aut ratihabitione frustra decernitur; ita genti in rem alterius gentis nihil facultatis, aut iuris competit. Quod argumenti *Hispani* potissimum in medium posuere, cum Angli, Franci & Batani de Monarchia Hispaniæ discerpenda foedus icerent. Paria princeps Elector Brandenburgicus *Fridericus Wilhelmus* imperii proceribus atque ipsi Cæsari occinuit, Pomeraniam ex PLE-

NITVDINE potestatis adimere illi volentibus, (vid. Puffendorfius de *R. G. Friderici Wilhelmi* Lib. II. §. 58. f.) Vnde de potestatis Cæsareæ totiusque imperii plenitudine acris disceptatio. Nec dubitandum, quin, quæ *Hugo* Italiæ Rex de regno Burgundiæ trans Iuram in *Rudolphum* II. Regem Cisiuranum, origine Welphum, audaci ratione transcripsit, neglecto Carolo Constantino, Ludouici Bosonidis filio, omni prorsus firmitudine fuerint destituta.

§. XXIV.

Exinde quoque colligi datur, quousque sese RENVNTIATIONES Principum porrigant. Etsi namque iura sua licita ratione cedunt; non habent tamen illi vel tantillum potestatis, vt liberis facto suo successionem eripiant: siquidem illi iam in viuis existunt. Aliud foret, si renuntiatio suscepta, antequam vitæ huius lucem adspexere postremo nati. Quo circa iterum pellucet, quid de renuntiatione Mariæ Theresiæ Galliarum Reginæ ac Philippi V. Hispaniarum Regis, in regnum Galliæ ac comparate Hispaniæ sit iudicandum? memoratuque dignæ sunt litteræ, quas sub nomine *Filiæ Moriæ* circumlatas vidimus; in quibus acute disputatur, an

suc-

successio in regnum a Parentum arbitrio vlla ratione pendeat?

§. XXV.

Quod vero *magnæ Britanniæ Regina* nuper pro *Sabaudo* in tabulis pacis Vltraiectinæ partim spospondit, partim acceptauit, istud vel ob propriam Reginæ *vtilitatem*, vel *mandatum*, vel *ratihabitionem* Sabaudi, vel etiam *compromissum* firmitatem videtur accepisse. Neque enim Principes prærogatiuo iure præ hominibus singularibus fruuntur, vt pro aliis acceptent polliceanturque pro lubidine, quantacunque etiam potentia emineant. Sunt eorum pactiones priuatorum promissis similes.

Promissum et acceptatio sunt diuersa quae in vna eademq; persona locum habere non possunt. Ergo ius canonicum iuris nat. et gentium principiis è diametro repugnat si ecclesiam in voluntate acceptandi semper esse, et quamuis promissionem in gratiam ecclesiae factam perfecte obligare sine accedente acceptatione pronunciat.

§. XXVI.

Quibus sicuti solide obligantur; ita temere REVOCARE easdem neutiquam queunt.

§. XXVII.

Tantum exponendum, aut obseruandum, quid sit *reuocare?* Neque enim reuocat, qui pactionem implere desinit, quam alter violauit primus. Hoc expeditionis sacræ Principes apud *Wilhelmum Tyrium* opposuerunt Cæsari Constantinopolitano *Ioanni*, conquerenti, vrbes imperio Orientis subtrahi, quas promisissent sibi fœderati.

§. XXVIII.

Non est item *reuocatio*, si ex post facto sine culpa mea moraliter *impossibile* reddatur pactionis implementum, &, me fortunisque meis saluis, effectum dari nequeat. Sic nemo ab altero auxilia promissa iure expetet, qui ipse rebus & militibus suis ad propriam defensionem indiget. Qua excusatione vsi sunt *Hispani*, cum promissum militem vrgeret *Imperator* cum *Statibus* e tabulis Caroli V. ratione Belgicarum prouinciarum itemque Burgundiæ. Nec desunt hac in re aliorum Principum ac Regum exempla.

§. XXIX.

Multo minus perfidiæ crimen adtribui illis poterit, qui extrema exspectantes sese tandem dedunt, aut a fœdere resiliunt. Inest enim omnibus eiusmodi pactionibus tacita conditio, si id sine malo extremo meo fieri queat. Sed prouidendum est, ne quis extrema se dicat exspectasse, vbi vtiliores conditiones sibi, quam alteri foederato offeruntur. Quod contra Anglos & Batauos, qui a συμμαχίᾳ sine caussa recesserunt, tenendum est, quos defendere cum Hubero *de iure ciuitatis* satagunt nonnulli a violati foederis culpa.

§. XXX.

§. XXX.

Falsum vero prorsus est, licere per leges, vt ne seruentur illis promissa, qui *fidem aliquando* tibi, vel aliis fefellerunt, aut etiam *hæreticis* & *infidelibus*, qui vel eandem nobiscum religionem non profitentur, vel in Christianæ religionis diuersis capitibus diuersas opiniones sectantur.

§. XXXI.

Priori casu recte arguit Hobbesius, *causſam, quæ impedire non poterat, quin pacisceris, non impedire, quin præstes, nisi nouus metus appareat, vt in* piratis: quod iterum monemus atque iterum.

§. XXXII.

Posteriori casu non male *Thomæ Aquinatis* dictum vrgetur: *Ius diuinum, quod est ex gratia, non tollere ius humanum, quod est ex naturali ratione.* Tale autem ius etiam illud est, quod per pacta conuenta acquiritur. Idcirco peccauit Vladislaus Rex Hungariæ, qui initæ paeis firmitatem cum Turcis, Pontificis Romani instinctu, ex hoc capite impugnauit. Peccant quotidie Pontificii: quamuis nonnulli & inprimis *Cardinalis Ossatus* Lib. III. epist. 17. paralogismum agnouerint.

§. XXXIII.

§. XXXIII.

Illud adhuc expediendum restat, quomodo RESTITVTIO IN INTEGRVM in statu libertatis peragatur? Et putarunt nonnulli haud temere, non dari *restitutionem*, vbi ipse actus ob deficientem consensum & ius acceptandi non competens, sit *nullus*. Sed luditur restitutionis in integrum vocabulo. Est enim illa hoc in negotio nihil aliud, quam decepti, aut inique paciscentis declaratio, se, ob euidentem *iniquitatem*, nolle amplius obstringi, præcipue, si arbitri iniustum agnoscant pactum, aut is, qui decepisse arguitur, & arbitros & omnem iustitiæ rationem præfracte respuat. Quamuis tutius sit, mouere omnem lapidem, vt ipse, per quem læsio & dolus dicitur euenisse, pactionem agnoscat nullam, vel arbitrorum iudicio declaret irritam: tametsi rariora occurrunt huius rei exempla. Plurima vero inueniuntur, vbi læsi ipsimet proprio iudicio a pactis recessere, quæ publicis scriptis, ob dolos atque errores intercurrentes, oppugnauere, ceu inualida atque iniqua. Idque ex mero rationis, non autem Romano, aut ullo arbitrario iure deriuandum. Nam quæ Quiritibus innotescebat *restitutio in integrum*, ad nostrum

ſtrum inſtitutum non pertinet, quemadmodum *c.* XI. §. 55. iam animaduerſum. Vtimur aliquando vocabulo eodemque ſermone; & res, quæ includitur illi, haud raro diſcrepat ab eo, quod cogitatur vulgo.

§. XXXIV.

Vt vero PACTVM in genere ratione *obligationis* VNVM eſt; ita etiam in ſtatu naturæ non apparet diuerſum. Quidquid hic differentiæ occurrit, e varia relatione eſt, & ad diuerſa nomina reducitur.

§. XXXV.

Ita FOEDVS vocatur conuentio ciuitatum non tranſitoria: vtut in effectu *pactum* eſt.

§. XXXVI.

Et id autem vel ad ea ſeſe porrigit, quæ *iure naturæ* iam *debentur*, vel aliquid *adiicit*. PRIVS cum iis non abſurde initur, qui latrocinia gentium non habent pro iniuſtis: cum aliis non eſt, quod magnopere deſideretur.

§. XXXVII.

ALTERVM tum præſtationis ac *rerum*, tum *perſonarum* ratione, vel eſt *æquale*, vel *inæquale*.

§. XXXVIII.

VTRVMQVE vel *pacis* vel *ſocietatis*

tis. SOCIETAS est vel *bellica*, vel *commerciorum*, in quibus quod legitime promissum & acceptatum, præstandum videtur vtrinque.

§. XXXIX.

In PERSONIS vel *pares* occurrunt, vel *subiecti*, quibuscum pacta seu foedera celebrantur.

§. XL.

Quæ cum PARIBVS ineuntur, vel *ciuitatis* nomine, vel *proprio* conualescunt.

§. XLI.

PRIORA ceteris paribus ad successores transeunt, quia populi approbatione, quem repræsentant Principes, coaluere; eoque Rex nouus, etsi *electionis* iure succedit, resilire ab illis nequit. Sed sunt vero variæ occasiones viæque aliæ, dissoluendi, quod placuit antecessori. Nec diu cogitandum ministris, cum animum incessit lubido, aut postulare videtur vtilitas, quomodo elabendi inueniant rimam, vt a promissi vinculo, interuentu alicuius glossæ, sese liberent.

§. XLII.

POSTREMA non semper stringunt successores, quia non populi, sed nomine singulari sunt coagmentata; videndum-

dumque tum, an quis *hæres* sit defuncti, nec ne?

§. XLIII.

Quæ vero cum SVBDITIS tractant panguntque Imperantes, vel *iure* nituntur, vel *gratia*.

§. XLIV.

VTRAQVE ex ordine sua non destituuntur firmitate. Neque enim in pactis & contractibus, ratione obligationis, inter eos & subiectos aliquid differentiæ statui debet; certumque habendum, Principes, dum paciscuntur & promittunt, leges ferre nolle; eoque obligatio reciproca nascitur. Vbi obligatio, ibi stabilitas; quæ non, nisi vtriusque consensu, tolli potest.

§. XLV.

Quod aliquos Doctores in transuersum egit, ex male intellecta notione *gratiæ* processit, itemque *priuilegii*. Omne enim GRATIOSVM mutationi arbitrariæ censent obnoxium: quod peruersum omnino est. Nam & gratuita libere quidem promittuntur, sed postquam promissa, valide sunt seruanda. PRIVILEGIA vero non ex omni latere *leges* sunt: accedit sæpe aliquid *pacti*: quod vtique ius dat acquirendi: inprimis si cum onere id genus *priuilegii* obtigit

tigit ciuibus. An vero, *publicam ob vtilitatem*, subrui iterum queant, ad controuersiam vix pertinet: quemadmodum nec ad rem facit, quando *in poenam* priuilegia tolli posse clamitant. Quæritur, an temere fieri istud possit ac sine caussa legitima, hoc est, rationi non conueniente, despotica?

§. XLVI.

Nec nocet, CLAVSVLAM ordinarie adiici, qua mutandi, imminuendi, ac tollendi facultatem sibi reseruant priuilegia indulgentes. Consentio namque, si sit adiecta, tolli posse vniuersa & singula. Sed quid? si non sit adiecta? An latet omni in concessione gratuita intelligiturque? Et non putem. Dicis: more hanc fere sententiam inualuisse. Aio, morem non raro videri morum; ac ratio vero, nostra in disciplina, primas tenet, non autem mos errori innixus ac facinoribus legi aduersantibus comprobatus.

§. XLVII.

Sicuti vero in talibus *priuilegiis* ad clausulam istam; ita in omnibus Principum ac Rerum-publicarum pactionibus ad *modum* promittendi respicitur: de quo in capite antecedenti.

CAP.

Cap. XIII.

DE EFFECTV PACTORVM IN STATV CIVITATIS.

§. I.

PRomissa, quæ sunt seruanda, consensu constare, indubium est. Sed quid sit CONSENTIRE, ciuitas amplius declarat.

§. II.

Neque enim vllus populus adeo inuenietur ferox, qui pactis & contractibus nullam inesse vim sit dicturus? At determinant sæpe Legislatores, quid ad consensum requiratur, si obligatio debeat conualescere, atque ex parte altera ius nasci. Quod nemini accidat peregrinum. Etiam apud Germanos non obstringuntur feminæ curatore destitutæ; nec minor promittit cum effectu, etsi intelligit, quid, quale, quantumue polliceatur. Ex quo consequitur, adiici aliquid simplici consensui; quid? quod sæpe illum prorsus subrui, ne dolis aperiatur fenestra, ac, qui simplicioris & leuioris ingenii sunt, circumueniantur; aliquando vero sustineri, quod imperfectum, immo certe nullum videtur. E-

xempla præsto sunt in filiis familias mutuum contrahentibus, mulieribus fideiubentibus, ciuibus ludentibus, pollicitantibus, *cetera.*

§. III.

Quibus omnibus sicuti publica vtilitas prætexitur; ita arbitrium, quod non est vniforme, in singulis fere ciuitatibus variat, astutia interdum cum prudentia certante, ac vanitate & inscitia cum superstitione intercurrente. Hinc *litteræ* sæpe, hinc *idioma* certum, hinc statæ verborum *formulæ*, hinc *chartæ* peculiaris ac signata, hinc *testes* & adsistentes, iique *certo numero*, hinc solennes *insinuationes* & *confirmationes* Magistratuum; aliaque requiruntur.

§. IV.

Saltem *Turcæ* non nisi sua se obligari lingua credunt: in quo vaniores ne sint, an astutiores? dubitatur. Alienum nempe idioma se non satis intelligere dictitant. Nec scio, an Romani antiquissimi aliter rationes subduxerint, solam Latii linguam in stipulationibus admittentes?

§. V.

Eadem forte CALLIDITAS, aut subtilitas, quam Patriciis tribuunt annales, artificiosas verborum conceptiones & legis

legis actiones inuexit: quid? quod differentiam inter actus bonæ fidei & stricti iuris: quorum adiuncta a naturali simplicitate longissime abeunt.

§. VI.

PRVDENTIA vero in quamplurimis litteras ob meliorem probationem poposcit, ac Tutorum, Parentumq; liquidum consensum exegit; etiam iudicialia firmamenta, caussam debendi expressam, pluraque alia; de quibus dubium est, an scopum suum semper adtingant, qui τὸ κύριον habent in ciuitate. Neque enim solennia lites minuunt, sed augent, quia haud raro ex facto disputatur, an solennia sint abscisse adhibita? vt ne dicam, facile aliquid a diligentissimis omitti, & ab acutissimis negligi; eoque commercia atque ciuilia negotia valde impediri.

§. VII.

SVPERSTITIO iurandorum frequentiam introduxit, ac *votis* vim addidit; maioremque *pactionibus matrimonialibus*, quam reliquis auctoritatem conciliauit.

§. VIII.

VTILITAS fisci *pollicitationes* firmauit; quas in *antecessum* acceptasse ciuitas fingitur: quam iuris Romani philosophiam pauci capiunt, ac repugnan-

tia hac parte Quiritibus adfingunt. Eadem lucri spes *chartam signatam* ceu tributum excogitauit, *insinuationes* subministrauit, *confirmationes* auxit: vt multa Romanorum aliorumque populorum inuenta præteream in sequentibus de iis forte dicturus luculentius.

§. IX.

INSCITIA conuentiones dolo ac metu initas aliquamdiu stabiles fecit: quæ per se videntur nullæ; totique fere de restitutionibus in integrum doctrinæ occasionem dedit.

§. X.

Ac sicuti ciuitas verbum *consentiendi*, sic eadem *doli, metus, illiciti* ac turpis voces aliquando pragmatice explicat. Ita Labeonis DOLI mali definitio, quam in foro sequimur, non omnem simulationem in contractibus e vita tollit, quando IS *machinatio dicitur esse ad decipiendum alterum & fallendum in conuentionibus adhibita.*

§. XI.

Per METVM autem non vani hominis timor intelligitur, sed qui cadat in hominem constantem: quod fieri censetur, si mortis, si verberum, si seruitutis, si stupri, aut alterius denique mali præsentia pacisscentibus obiiciatur.

§. XII.

§. XII.

TVRPITVDO vero ſæpe ad ciuitatis morem reſtringitur; tum ratione *rerum*, tum ratione *actionum*. Sic *Romani* meretrici ius exigendi mercedem ob ſtuprum permiſere. Quod ſane indicio eſt, eos meretriciam vitam & lupanaria non repudiaſſe abſolute, aut pro re prorſus illicita habuiſſe, vti recte in *obſeruationibus ad ius Atticum*, exiſtimabat SALMASIVS. Multa quippe in ciuitate tolerantur, quæ rigidum morum examen non ſuſtinent. Vnde rurſum pellucet, quam abſone SALMASIO contradixerint hoc loco aduerſarii, Philoſophorum ſcita ei obiicientes. Loquitur namque is de ciuitatis Romanæ more, & indulgentia.

§. XIII.

Iidem ROMANI in pari turpitudinis cauſſa ius poſſidentis melius cenſuere: quod fidei ſubleſtæ principium Cl. *Titius* appellat. Cuius rei argumentum quamuis in noſtris quoque foris repetant, & propriæ turpitudinis allegationem reſtitutioni faciendæ refragari adiiciant, vel denique turpiter acceptum datumque fiſco mancipent, non ſic tamen iſti rationes rite ſubducunt. *Nam primo caſu*, inquit laudatus Titius, *vtique valde iniquum*

quum est, quod accipiens ex sua improbitate lucrum consequatur, secundo vero incongruum est, quod solus dans, non etiam accipiens puniatur. Vtroque casu illud parum æquum censeri debet, quod dans sæpe grauiori pœna coerceatur, quam meritus erat. Addo ego, propriæ turpitudinis allegationem apud Romanos aliquam forte speciem opinioni inueteratæ conciliasse, vt qui in foro publico pro Prætoris tribunali disceptabant; nec per propriam confessionem populo ridendi copiam exhibere volebant: neutiquam vero apud nos aliquid esse effecturam, quandoquidem in iudiciis nostris secretis propriæ turpitudinis allegationes obseruantur fere innumeræ; nec tamen acta propterea censentur rata. *Barbeyracius* nouum argumentum excogitauit, quare turpiter sic promissa & data infirma sint habenda. Neque enim libidinis oestro percitos consulto animo, inquit, promittere, sed furiosis videri similes, aut mente captis. Quæ ratio sicuti longius est petita; ita illa prorsus non indigemus, sed eorum potius opinationibus adsociamus, qui libidinosos, dum cupiditatibus suis indulgent, nihil percipere voluptatis dictitant. Vix enim persuadebitur acutioribus, dolorem

rem illos confundere cum iucundo. Id verum hac in sententia, bona sua sic profundentes non ab omni parte bene perpendere, quæ sibi in futurum vere sunt vtilia, quæue honesta. Sed intelligunt tamen iidem, quid faciant in præsenti, cuius amores sectentur, quid dent, cui, quare? nec ambigo, quin eius rei luculentam concinnare historiam possent.

§. XIV.

De REBVS & FACTIS ALIENIS alia non occurrunt in statu imperii, quam quæ Cap. XI. §. LI. & LII. sunt adducta.

§. XV.

An vero quod TERTIO promitti curaui, IS acceptare sine noua stipulatione possit? apud Romanos quærebatur; qui vno actu solennia contractuum, non autem carptim, & per interstitia absoluenda decreuere. In disciplina rationis nemo repetitionem totius promissionis necessariam putabit vnquam.

§. XVI.

Circa FACTA PROPRIA ac nuda, eorumque præstationes plerique Doctores in veterum Jurisconsultorum sensum vix penetrant. Neque enim verum est, libertatem relinqui promittenti, facere ne, quod promisit, an liberare sese a *facto* promisso velit? præstando, quod interest.

Pendet id ab arbitrio accipientis, non promittentis; eoque experiri omnia judex poterit, vt contumaciam perfidi hominis frangat. Quod si fieri nequeat, tempus erit demum, confugere ad id, quod interest.

§. XVII.

Sunt enim vel implenda promissa, vel adducendæ caussæ cogentes, quamobrem impleri nequeant, aut ab obligationis vinculo aliquis cupiat exsolui.

§. XVIII.

De PRÆTORIIS in integrum restitutionibus earumque fundamento ad ff. plenius differui: quæ neque censeo repetenda, neque hoc loco, qui in illis multa *artificialia* occurrunt, reputo necessaria.

§. XIX.

Quæ in RENVNTIATIONIBVS sæpe adhibentur solennia, rursum ad arbitraria pertinent, neque hac in disciplina vberius exponi debent: fundamentum *interpretationis* vero ex facto atque proposito agentium desumendum est: nihilque nunc præcipiendum amplius.

CAP. XIV.

CAP. XIV.

DE NON LÆDENDIS ET TVRBANDIS ALIIS PER SERMONEM IN GENERE.

§. I.

HActenus primariæ, quæ ex principio primo noſtræ diſciplinæ fluunt, regulæ expoſitæ ſunt, ne pax externa ante pactum lædatur, ne quis etiam poſt pactum turbetur. Nunc de SERMONE omnium læſionum communi veluti inſtrumento agendum. Eo immodeſti ſumus, ſumus etiam iniuſti, cui accedit, quod ordinarie pacta ſermone perficiantur.

§. II.

At fateor, multa a naturalis iuris Doctoribus hic inſpergi, quæ videntur ἀλλότρια. Quam enim varia de origine ſermonis tradant, quam inaniter de conſenſu in ſermonem diſſerant, quam temere e natura ſermonis difficiles decidere quæſtiones ſatagant, nemo eſt, qui ignoret.

§. III.

Nos breuiter SERMONEM ita dirigendum pronuntiamus, *ne eo vel lædan-*

tur alii, vel decipiantur; atque sic pax externa rumpatur.

§. IV.

Quod axioma per se clarum est, quantumuis ignoretur, quomodo sermo sit ortus, aut ex vna lingua, eaque connata ceteræ permanauerint omnes.

§. V.

Vnde, quæ *Pvffendorfius* aliique hoc loco disserunt, consulto omittimus: etsi in hoc falsi sunt plerique, quod peculiarem de vocabulis eodem significatu adhibendis conuentionem somniant.

§. VI.

Id verum est, eum, qui sermocinari vult, velle ordinarie, vt intelligatur: alias enim consultius foret, ut ne loqueretur. SERMONEM autem nemo sanæ mentis cum sono, boatu, mugitu confundet. Vnde definitionem omittimus.

§. VII.

Qui intelligi ab aliis cupit, *signa* seligit.

§. VIII.

SIGNA ordinaria verba sunt, quæ aliis quoque esse debent nota.

§. IX.

Vnde consequitur, vt in familiari vitæ vsu eadem, quam alii sectantur, connexio

nexio sit tenenda. Quid enim *doctis*, atque *artificibus* inter se liceat, iam non quæritur.

§. X.

At inde tamen neutiquam elicitur, vt, quæ intra præcordia sedet, sententia semper sit enuntianda. Sæpe namque usu venit, vt vel nobismet ipsis, vel aliis noxium sit, effutire, quæ animo seruamus recondita. Quare nouum obligationis fundamentum de dicenda veritate circumspiciendum est.

§. XI.

Et nimium vero euagari videntur, qui cum *S. Augustino* vnicuique indistincte ius esse intelligendi & diiudicandi veritatem adfirmant. Vtut enim hanc rationem cateruatim sequuntur auctores; non est tamen eius connexio ita clara, vt illam adoptare liceat tuto.

§. XII.

Etsi vero *Placettus* Gallus tacitum cum eo, cui loquimur, pactum iniri existimat, nos dicturos veritatem; timeo tamen, ne eiusmodi pactum rationabili coniectura elici atque clarum reddi nequeat. Id præsumitur, locuturos nos ratione intelligibili.

§. XIII.

§. XIII.

Vlricus Huberus equidem ad ordinationem diuinam prouocat, &, quoad intelligi potest, veritatis enuntiationem sanctissimum institutum vocat: in quo vix decipitur; tametsi non probat, *veritatem*, hoc est, *quid cogitem* cognoscamque, semper esse aperiendum.

§. XIV.

Ergo magis est, vt dicamus, DEI institutum esse, vt ne noceamus nobis aliisque sermone nostro, sed potius prosimus, qui veritatem percipiendi ius clare queunt ostendere.

§. XV.

Sed *ius* vero habent mortales omnes, & comparate *obligationem* connatam, ne quis calumniis proscindatur & proscindat, turpiterq; prodatur & prodat, aut mendaci sermone damnum faciat noceatque, aut nefario silentio innocentes, vel quibus deuinctus est, pessumdet, aut pessumdetur ipsemet.

§. XVI.

Multo minus fas erit, IVS alteri permittere & promittere, *quæsitumque* fallaciter euertere. Potius sincere agat, qui promittit, fideliterque exequatur, quod affirmat vel negat.

§. XVII.

§. XVII.

Qui secus facit, pacem non quærit, sed eam perspicue conuellit.

§. XVIII.

Quare *prima* regula est: LOQVERE, cum innocenti imminet periculum, verum, aut etiam falsum.

§. XIX.

FALSILOQVIVM non est mendacium, quippe quod semper cum detrimento proximi insontis coniunctum est.

§. XX.

Quis autem ægrotis, infantibus, iratis, garrulis, dolosis verum semper retegendum censebit? Non iis ius est, quia nec læduntur, nec turbantur: non etiam obligatio in altero, quia vel sibi ipsi alioquin, vel aliis noceret.

§. XXI.

LOQVERE porro verum, quando vel expresse, vel tacite promittis, te dicturum: & sile denique, cum silentium promisisti, vel istud bene merentibus, innoxiisque prodest, aut, nisi liceat silere, *finge falsum.*

§. XXII.

Vnde concluditur, FALSILOQVIVM aliquando esse *præceptum*, aliquando *licitum*; ac silentium interdum iuberi, interdum *prohiberi*, interdum *indifferens* esse.

§. XXIII.

§. XXIII.

Quod de verbis dictum, ad gestus & facta, quibus animi nostri sensa aliquando patent, non immerito accommodatur. Hinc *simulatio* & *dissimulatio* modo præcepta, modo prohibita, modo licita erit.

§. XXIV.

SIMVLARE autem significat facto positiuo, DISSIMVLARE facto omissionis aliud præ se ferre, quàm cogitatur. Prius fictioni, seu falsiloquio, aut etiam mendacio simile est, posterius reticentiæ veri licitæ, aut silentio prohibito.

§. XXV.

Ex quo claret, quid de differentia *doli* boni *malique* præceperint veteres, quæ distinctio e *porticu* in scholas Iurisconsultorum irrepsit.

§. XXVI.

Ceterum *parabolæ*, *locutiones tropicæ*, *termini* metaphysici, *fabulæ*, *ioci* neque falsiloquium erunt, neque mendacium, quia non afferunt *falsum*, aut ordinarie *nocent*; sed vel figuratis, vel noue atque ingeniose excogitatis verbis verum sæpissime tradunt.

§. XXVII.

Æquiuocationes autem & reseruationes, vt aiunt, mentales, non omnes erunt

erunt illicitæ, quia datur falſiloquium præceptum & licitum, & *reticentia* præcepta & licita.

§. XXVIII.

Qui contra eunt, falſiloquium pro mendacio (*) habent; ac deinde, quia opinio non cohæret, nec verum ſemper dici poſſe animaduertunt, verborum & locutionum multarum interpretationes excogitant, vt, qui quid affirmat, id ipſum negare, qui negat, affirmare videatur.

(*) Hinc omnes, quæ inter diſſentientes vigent, tragoediæ & diſputationes vanæ. *Auguſtinus* Priſcillianiſtarum occaſione, periuriis & mendaciis operam dantium, diſputandi feruore in libro de *Mendacio* aduerſus *Conſentium* longius, quam par erat, eſt abreptus. Sæpe enim res fert, vt nequeamus ex mente alterius reſpondere, nec ſine circumitione enunciare verum, niſi quidem nos ipſos aliosque velimus in perniciem præcipitare. Atque hæc ratio eſt, quare *fingendum* nonnunquam, aut *æquiuocationibus* vtendum: quibus Jeſuitæ abuſum indulgent ſane nimium: quorum doctrinis excitatus LVDOVICVS MONTALTIVS in *epiſt. prouincialibus* epiſt. IX. ſummæ eos merito impietatis coarguit. Sed ſunt tamen

tamen nec isti ab omni labe immunes, qui propter *voces* aliis insultant, iisque, qui *falsiloquium* admittunt, adfingere non erubescunt, eos Diis hominibusque inuisa probare mendacia: ipsi mendaces & simul stolidi, dum se meliores ceteris existimant, qui cum ipsis in re consentiunt plane. Vnde semper laudaui reuerendum Theologum *J. F. Buddeum*, qui in *Theologia morali* p. 746. seq. hac de re sincere est philosophatus eiusque prouidenti hac parte sermoni prorsus subscribo: addens, ineptos merito existimari, qui falsum se non loqui credunt dum pecuniam a se mutuam petenti respondent, NON HABEO, scilicet non pro petente, sed pro se aliisque: quorum nænias acute detexit GROTIVS de *I. B. & P. Lib. III. cap. I §. 17. n. 3.* seq. opinatus, rectius facturos, & sapientius, si *falsiloquium* in aliquibus casibus tolerarent, quam si a sensu communi abhorrentes interpretationes excogitarent, tantum ne falsum pronunciasse dicantur, quod illi pro mendacio venditant absurdissime, omnibus definitionibus posthabitis.

§. XXIX.

Id indubium, omne *mendacium* esse quidem *falsiloquium*, non autem *contra*.

§. XXX.

§. XXX.

Nam quanquam is, qui mentitur, falſum dicit; tamen aliquid amplius perpetrat, ob quod pacem turbare dicitur externam.

§. XXXI.

Vnde haud temere ſupra obſeruatum eſt, MENDACII naturam non in discrepantia ſermonis cum cogitatis; ſed in eo potius conſiſtere, quod ſermone noſtro lædatur ius proximi connatum, vel acquiſitum.

§. XXXII.

Quo admiſſo non erit iam neceſſarium, antiquam & centies coctam apponere *Auguſtini* diſtinctionem, qua mendacium vel *iocoſum*, vel *officioſum*, vel *pernicioſum* dicitur.

§. XXXIII.

Neque enim ſermo falſus quicunque, inprimis ſi non ſit nociuus, mendacium eſt: vtut qui ſine graui cauſſa fabuloſa, atque a veritate aliena eructat, VANVS merito appellatur, & imprudens aut etiam pro re nata INIVSTVS. Nam qui ludificare alios fictis ſermonibus cogitat, eos contemnit, &, quantum in ſe eſt, illorum famam ludibrio exponit.

§. XXXIV.

Quæ in contrarium adferuntur, per-

parum, immo nihil rationis continent. Nam, quando *Zieglerus* multique cum eo vrgent, DEVM non loqui falsum, quem homines vsquequaque imitari debeant, aerem profecto verberant. Quis enim a supremo Numine ad homines sine distinctione argumentum ducet? DEVS non ambulat per prata, per forum, non emit, non vendit, non locat, non conducit, ergo etiam homines neutrum faciant? Commiseratione eius generis argumentationes dignæ sunt, quas per ambages confutat ipse *Huberus*. Id addendum, Deo nihil impendere periculi; cum vicissim homines in eam sæpe necessitatem ab inimicis coniiciantur, ut salutis conseruandæ medium sit, reiicere veritatem & dicere falsum. Pulchra sunt, quæ hanc in rem leguntur apud NOODTIVM *de forma emendandi doli mali.*

§. XXXV.

Etiam nullius roboris *Danielis Whitby*, Britanni, in *Ethica Christiana* exceptio videtur, non licere propter vtilitatem tum nostram, tum alienam PECCARE. Probet enim prius, falsum loqui semper esse *peccare*, quod nunquam fiet; nisi quidem petitionem principii pro probatione

tione accipias, quando omne *falsiloquium* appellitat *mendacium.*

§. XXXVI.

Ex quo conficitur, totam hac de re litem in λογομαχίαν tandem desinere, quod laudatissimus *Buddeus*, *Hochstetterus*, *Wehrenfelsius*, aliique tandem Theologi clarissimi, agnoscunt, agnoscentque, si rem plenius considerent, nec affectu abrepti cæcutire, quam videre malint. Barthii D. de simulata recusat: eius quod maxime desideramus Jen. 1709.

CAP. XV.

DE NON LÆDENDIS ET TVRBANDIS ALIIS PER SERMONEM IN STATV LIBERTATIS.

§. I.

VTi in libertate viuentibus non licet lædere & turbare *alios*; ita iisdem non est permissum, vt *mentiantur*, & sic lædant turbentque non merentes.

§. II.

Sed licet vero iisdem sæpius fingere & disseminare falsum, simulare, dissimulare, quia in hoc statu *maior diffidentia* subest, maius periculum. Vnde

certo modo verum apparet, *nescire eum regnare, qui nescit dissimulare.*

§. III.

Nam quæ inter Principes regnat amicitia, aut amicitia non est, aut debilis valde laxeque cohærens.

§. IV.

Ex quo fit, vt *difficilius* rebuspublicis ac principibus *credatur*, quam hominibus singularibus & priuatis sub imperio viuentibus; difficilius item potentibus, quam infirmis: quod Gallorum atque Hispanorum mutuæ querelæ illustrant plus satis.

§ V.

At nec tamen licet in statu naturæ pacato degentibus *calumnias* dissemina-re de sui æqualibus, propter decreta *cap.* V. occurrentia.

§. VI.

Non licet *fictis sermonibus* INCITA-RE ad bellum externos, non etiam eius, qui nobiscum in pace viuit, potestati subiectos. Quod postremum *Maria* Scotica *Elisabethæ* Angliæ Reginæ & *Henricus IV.* Galliæ Rex *Philippo II.* Hispano exprobrauit, quemadmodum *Carolus* Burgundus *Ludouico XI.* primum, & Ludouico Sfortiæ Principes Italiæ omnes, ac Galli inprimis.

§. VII.

§. VII.

Sed licet vero ARCANA, quæ vocant, imperii celare, vbi talia (*) ſunt: licet libros ac monumenta antiqua itemq; inuenta regioni noſtræ propria, petentibus denegare. Hinc in multis ciuitatibus ac regnis nefas eſt, docere ius publicum: hinc *Britanni* in *Carolum II.* Regem hodienum inuehuntur, quod *artis nauticæ peritiam* Gallis vulgauit: hinc *Turcis* vitio verti nequit, quod magno Hetruriæ Duci integrum Liuii codicem poſcenti abnuerunt; opinantibus, inueniri in eo ſibi admodum noxia, quamuis ſtulte: vt Venetos taceam, apud quos nulli Legatorum permiſſum eſt, cum patricio ſine teſtibus colloqui, aut publicis de rebus differere.

(*) Notum quippe eſt ex actis pacis Weſtphalicæ, interceſſiſſe Trautmansdorfium, ne Cæſaris *reſeruata ſummæ* aliquid detrimenti caperent, cum principibus atque imperii ſtatibus permitterentur plura, quam olim habuiſſe videbantur, iura, in regimine communi ſimul exercenda & adminiſtranda. Quorum reſeruatorum indicem ſicuti a Trautmansdorfio poſcebant Legati Sueciæ & Galliæ; ita præter opinionem accepere reſponſi loco, *imperii arcana* non videri vulganda. Sed credebant quærentes, nihil in imperio arca-

arcani supereſſe, quod non omnibus poſſet innoteſcere. Igitur exiſtimabatur merito, Trautmansdorfium noluiſſe reſeruata Imperatoris ſubiicere publicæ diſceptationi; ideoque arcanorum involucro illa obtexiſſe.

§. VIII.

Licet porro HOSTEM STRATAGEMATE decipere, ei fictis ſermonibus illudere, turbas, falſo diſſeminato rumore, immittere, inimicos extra & intra Reipublicæ, cui præeſt, viſcera ſuſcitare, quia vitam & opes & honorem ei eripere fas eſt. Quo argumento *Mazarinus* inprimis ſe defendebat, quum *Hiſpani* mendacem & impoſtorem appellarent, quod *Cromwelli* ablegatum *Philippi IV.* juſſu Madriti occiſum publicaſſet. Nec obeſt, minime fas eſſe, incitare aliquem ad facinus, quod efficere incitato ob legem non licet. Neque enim quisquam inducet animum, hoſtem ſuum dignum eſſe, qui habeat fideles ſubiectos; potius mereri eum ſtatuent, vt ab omnibus deſtituatur, & ad partes ſuas tranſeant recedentes a Domini prioris obſequio, ceu monitum ſupra cap. X. §. 43. Ac recedentes vero iure id facere; nec parendum Regi, vel Principi tam iniuſto. Aliter, pergent, in bello rem geri, aliter in pace.

pace. Quod scelus in otio, id virtutem videri belli formidine circumstrepente, aut vitæ periculo imminente. Vnde mirum, torsisse se Theologos Philosophosque in Dauidis actis vel defendendis, vel excusandis, vel incusandis hac parte. Saltem concoquere vix possum, CALOVIVM Dauidem peccati postulasse *dementiam* simulantem, cum versaretur in ciuitate *Achis*.

§. IX.

Quin licet itidem RECTORI CIVITATIS propter commune, vel singulare bonum falsum dicere, aut aliud, *Salomonis* & *Constantii Chlori* (de quo *Hertius* ad *Puffend.* Lib. IV. c. I. n. 17.) exemplo, simulare; licet *languenti populo* fictis *gaudiis* stimulos addere; licet etiam subiectis *nouarum rerum* immodice *cupidis* fabulas narrare. Nec reprehendendus foret *Papirius*, Juuenis astutus, si alii, quam matri, curiose filium roganti, quid in senatu decreuissent, tam fabulosa insinuasset. Qui enim celare potest veritatem eos, qui nullum jus habent illam cognoscendi, iste quoque fingere pro re nata nonnihil potest, vt desinant quærere & expiscari, quod sine periculo queunt ignorare. vid. *Grot.* Lib. III. c. I. §. 15. Plato de Republ. l. 3.

§. X.

E contrario prohibitum est, hosti ad PACEM REDIRE volenti verba dare. *Grotius* inter sermonem asserentem, qui publico hosti noceat, & promittentem haud male distinguit. Nam ex promissione ius speciale ac nouum ei, cui fit promissio, confertur: idque inter hostes quoque, nulla *hostilitatis* exceptione valente, locum habet. Quod non tantum ad promissa expressa; verum etiam tacita, vt in colloquii postulatione, merito extenditur. Vnde excusari vix poterit *Mazarinus*, in litteris ad *Tellierum* scriptis aperte fassus, se *Ludouicum Haræum*, Hispaniæ administrum, nil tale suspicantem, *decepturum ingeniosissime*. Decipere quidem hostem licet, non autem ab hostili statu redeuntem. Sed moras tamen nectere, instare, simulare ac dissimulare vtique permittitur Legatis, dum tractant, & cum inimicis redeuntibus in gratiam pacis negotia in ordinem cogunt.

CAP. XVI.

Landesbibliothek Oldenburg

Cap. XVI.

DE NON LÆDENDIS ET TVRBANDIS ALIIS PER SERMONEM IN STATV CIVITATIS.

§. I.

MEntiri ciui non minus prohibitum est, quam homini in libertate viuenti.

§. II.

Tantum obseruandum, Reipublicæ rectores amplius & copiosius declarare, quid sit mentiri, & quis itidem ius habeat percipiendi veritatem, atque exigendi, quod est verbis enuntiatum promissumque: ita tamen, vt hac parte communem coniunctionem humani generis, vel ciuium perpetuo habere ante oculos debeant.

§. III.

Sic non habetur pro mendaci, qui, quod *promisit*, non seruat ei, cuius ius *iudicio ciuitatis*, est sublatum. Verba priuatorum, & eorum asseuerationes ac promissiones voluntati imperantium sunt subiectæ.

§. IV.

Ex eadem ratione non mentitur MVLIER, quæ fideiubet, & postea *senatusconsulti Velleiani* exceptionem creditori obiicit, aut *curatoris* absentis. Quæ enim plene consentire & intellectu perfecto gaudere negatur, mendacii tam absolute argui non potest, perinde ac minor.

§. V.

Potius is fraudem intendere animo præsumitur, qui cum eiusmodi personis, modo legibus præscripto, non contrahit.

§. VI.

Vnde non penetrant Iurisconsulti, qui Senatusconsulta & legis *actionem iure* competentem *ipso iure* tollere non potuisse tradunt. Potuissent vtique, si placuisset.

§. VII.

Aliud merito statuitur, si quis *priuilegio* suo ad infirmos circumueniendos abutatur, aut homines etiam prudentes, qui statum loquentis ex facto bona fide ignorant, captiose fallat. Inde recte *filiofamilias*, *minori*, pupillo, pubertati proximo, socio; qui se maiores, adolescentes, patres familias, non socios simulant; aut etiam feminis, quæ de re ac statu suo bene fuerunt informatæ, iuris beneficio

neficia negantur: *malitia* quippe non ſolum ætatem, verum etiam mentis quemcunque defectum ſupplet.

§. VIII.

Multo minus mentiri videtur, qui, cum ſine addito *fideiuſſiſſet*, exceptionem *excuſſionis* & *diuiſionis* lege permiſſam opponit, quæ in fideiuſſione, ſecundum Romanorum conſtitutiones, opponuntur.

§. IX.

Quemadmodum nec mendacii reus eſt, qui *merces* ſuas generatim laudat, vt vendat carius; aut etiam alienas deprimit, quo emat vilius, aut denique, ſine fraude, diuerſum ab eo, quod ſentit, ſimulat diſſimulatque. Neque enim, vti infra diſſeremus, rebus pretia inſunt. Ab opinione & voluntate contrahentium hic omnia dependent, vt recte arguit illuſtris *Thomaſius* in diſſertatione pererudita de *æquitate cerebrina* l. 2. *Cod. de reſcind. vendit.* cap. II. §. XV. ſeq.

§. X.

At falſus omnino & mendax habetur, qui, *quod debet indicare*, læſi damno, RETICET & inficiatur, aut cum de re eiusque qualitatibus *ſpeciatim* quæritur, *iactanter* reſpondet, aut *ambigue* ex propoſito loquitur.

Illu-

Illustretur de reticentia egregius Ciceronis locus lib. III. de officiis cap. 16.

§. XI.

Dico ex proposito. Nam qui in ambiguitatem, quæ sæpe deuitari non potest, incidit, nec doli, nec perfidiæ accusari potest. Ambiguitates vero omnibus in linguis, quæ sunt cognitæ, occurrunt: quod iam *Tullius* agnouit.

§. XII.

Pari argumento alieno arbitrio subiectis censeri debet permissum, reticere verum, aut fingere falsum idque Imperantibus dicere, aut dissimulare & simulare, si legi diuinæ contraria præcipiant, aut generis humani vtilitates peruertere contendant. Voluntas enim diuina omnem voluntatem & imperium humanum antecedit. Ex quo capite obstetrices Ægyptiacas defendimus.

§. XIII.

In ceteris CIVES, cum vrgentur, & ab iis postulatur, *testimonium veritati perhibeant* necesse est, partim ex obligatione generali, partim speciali. Quin nec SILERE possunt, vbi rei publicæ salus id exposcit: de quo silentio flagitioso plura in dissert. ad *legem maiestatis* scripsimus: idque sane subtile nefas non

non eſt, ceu ludit Grotius in *carmine*, ſed ſatis craſſum ac ſenſile.

§. XIV.

Illud adhuc ambiguum eſt, an ob MALVM GRAVISSIMVM veritatem dicturo imminens eadem reticeri, aut falſum enuntiari queat? Adfirmant id *Hobbeſius* & *Puffendorfius*, adfirmat iam quoque *D. Thomaſius*, negant ceteri ad vnum fere omnes.

§. XV.

Mea ſic eſt ſententia, dubitandum non eſſe, quin, ſi mente præſcindatur TIMOR *dolorum*, *vulnerum*, *mortis*, nemo non ſit dicturus, vt magiſtratui quærendi ius; ita in reſpondentes vera enuntiandi obligationem incumbere. At quando illum TIMIDITATIS gradum ſummum, qui eſt in omnibus, & per quem malum, quod infertur, vt maximum, auerſamur, conſiderant æqui lectores ac iudices; tum forte NATVRALEM etiam NECESSITATEM animaduertent iidem, nec aliter facere poſſe homines iudicabunt. Vnde eo tota quæſtio redit, an ad id poſſim obligari, quod *natura* mihi eſt *impoſſibile*, non autem quod quibusdam videtur *poſſibile*, & illis forte, qui vitæ tædio laborant? Id fateor, poſſe ciuitatem ob publicum bonum, procurare delin-

delinquenti *hoc tædium*, aut *maius* neganti ostendere *malum*, hoc est, cogere eum, fidiculis vt pateſcat veritas.

§. XVI.

Similiter nemo obstringitur enuntiare, quod scit, ad *ſeipſum accuſandum*, vel alium; cuius *damnatione* vita sibi acerba est futura. Quod prudenter animaduerterunt Legislatores, qui neque patri in filium, neque coniugi in coniugem, neque filio in patrem, neque cuiquam alii in eum, sine quo ali non potest, testimonium dicendi vinculum iniecerunt: optime iudicantes, *frustra esse teſtimonium, quod à natura præſumitur corrumpi:* estque *limitatio* ICtorum hoc loco admodum inficeta, tum demum admittendas huiusmodi personas statuentium, *ſi veritas aliter haberi nequeat.* Neque enim hic est speranda veritas.

vid. *Hobbes.* de *Ciue* cap. II. n. 28. seq.

§. XVII.

An autem FINGERE possit *magiſtratus*, potueritque *Prætor?* noua quæstio est. Imperitiores e Theologis Iurisconsultos propterea mendacii accusarunt, atque in Christianorum numero vix illis locum congruentem reliquerunt, rati, id omne pro mendacio merito

rito haberi, vbi, quod dicitur, reapse non inueniatur. At desinent sic blaterare, quando æquitatem latere sub *iuris fictionibus* recognoscent. Fingitur enim propterea, vt succurratur personis summo alioquin iure pressis, & damnum facientibus; ceu in actione *publiciana* ceu in fictione *legis Corneliæ* ac iuris *postliminii*. Suntque istæ nec meræ *præsumtiones*, nec *simulationes*: non *facti*, sed *iuris*, quod ceteroquin deficeret aut certa ratione noxium foret. Qui ipsemet Legislatoris personam sustinet, non indiget fictionibus. Præcipit is atque vetat legemque dicit; obseruatque haud male *Titius*, fictiones Romanas potuisse poni in medium vt leges. Quod bene se habet. At Prætor Legislatoris auctoritate carebat: hinc vitio ei minime vertendum, dum finxit aliquando, vsusque colore est, veritatem atque æquitatem mirifice collustrante. Hisce perpensis DADINVS ALTESERRA de *fictionibus iuris* consuli poterit cum fructu.

CAP.

CAP. XVII.

DE IVREIVRANDO.

§. I.

ACcedit pactis hominumque sermoni sæpe IVSIVRANDVM: quo sane opus non esset, si fides alma inter mortales inueniretur, neque horum malitia summa DEI IMMORTALIS auctoritate visa fuisset terrefacienda. Hæc iurisiurandi origo, hæc pudenda cunabula.

§. II.

Et est vero illud nihil aliud, quam asseueratio religiosa, affirmans sit, an negans? Nam & per negationem aliquando iurari infinitis exemplis probari potest.

§. III.

Dum dicimus *asseuerationem religiosam*, significamus, *accedere* asseuerationi auctoritatem religionis, cui renunciare se adfirmat iurator, eoque auxilio diuino, nisi verum dixerit præstiteritque promissum.

§. IV.

LICEAT ne IVRARE? disceptari videas. Negantes hic temere scrupulos exci-

excitant; cum tamen iurandi natura nihil quidquam inuoluat, quod legi diuinæ repugnet: vt exempla sanctissimorum virorum omittam, quæ alio loco examinantur. Quæ vero e *Christi* & *Iacobi* dictis in medium feruntur contra sacramentorum usum & libertatem, ita potius exponenda videntur, ne quis vel temere iuret, vel in futurum sese obstringat, quod dein aut plane non, aut difficulter effici possit; vel etiam per eiusmodi res aliquid adseueret religiose, quæ nihil diuini sunt: e. g. *terra, templum*, cetera.

§. V.

Formula consueta: *ita me DEVS adiuuet*, ex natura iurisiurandi fluit.

§. VI.

Inuocatur enim DEVS *tanquam testis & vindex*, ni, quod promittitur, præstetur, verumque sit, quod affirmatur, vel negatur.

§. VII.

Quocirca requiritur, vt is, qui inuocatur, *omniscius* sit & *omnipotens*, saltem OPINIONE iurantium.

§. VIII.

Nam etsi solus verus Deus hisce perfectionibus eminet; tamen non ignotum est, homines sibi finxisse De-

os, ac hominibus sæpe aliisque rebus diuinitatis gloriam attribuisse. Ex quo est, quod per *genium Principis* olim iurare noluerunt Christiani: qua de re spectatissimus OTTO, Professor Vltraiectinus, singularem dissertationem conscripsit.

§. IX.

Quemadmodum vero optandum, omnes vt homines verum Deum agnoscerent, ac per eum, sicubi opus sit, iurarent; ita NECESSITAS sæpe suadet, vt iis etiam deferamus iusiurandum, qui *falso Deo* seruiunt. Error horum hominum non iis, qui deferunt, adtribui potest, sed ipsis, qui iurant. Sufficit, illos hac ratione TERRERI, vt veritatem, quam debent enunciare, enuncient.

§. X.

Qui vero per id, quod Deum non credunt, iurant, tum *impii* sunt, tum etiam *vani*, etsi iurandum pro ioculari venditant.

§. XI.

Sed caue tamen dicas, eos, qui per ANIMAM suam, aut id, quod sibi CHARISSIMVM, iurant, non iurare per Deum. Est enim iusiurandum *implicitum*, seu *tacitum* non minus iusiurandum, quam expressum & solenne. Sensus est, Deum,

um, si fallam, omnem in me meaque, quam chara sint, atque pretiosa, vltionem debere effundere: quod secus est in *obtestationibus*, quæ neque *expressa* sunt iuranda, neque *tacita*.

§. XII.

Ex hisce omnibus vero sequitur, vt, qui iurat, veritatem iuret, quia promittit, dum iurat.

§. XIII.

Qui aliter, peccat & partim intolerabiliter *immodestus* est, partim *iniustus*.

§. XIV.

Peccat quoque in DEVM, quamuis DEO *nihil promittat*: quod contra eos obseruandum, qui DEO *peculiariter obligari* iurantes contendunt. Aliud quippe est, *iniustum* esse, aliud DEO ad *promissum seruandum seorsum obligari*. Nisi enim ipsum promissum sit validum, validum id sane iusiurandum, aut nominis diuini inuocatio, non efficiet, cum DEus nec *dolo* succurrat, nec *violentiæ*, nec ex *errantibus* non *errantes* efficiat.

§. XV.

Vnde promissiones a personis, quibus reuerentia non debetur, metu extortæ, etsi iuratæ, infirmæ manebunt,

quemadmodum & facta turpia in ſtipulationem cum aſſeueratione religioſa deducta nunquam aliquid ſtabilitatis accipient: ridiculique ſunt, qui ſine ſcrupulo, aut ipſius Dei *remiſſione*, aut alterius *hominis*, qui pro ſapientiori habetur, *relaxatione* ea omitti non poſſe ſomniant.

§. XVI.

Potius in *coacto iurando* nominis diuini inuocatio vana exigenti, quam præſtanti imputabitur: ut recte *D. Tuius* arguit. Adde, turpiter iurata etiam propterea non poſſe impleri, ne culpa noua & grauior accedat culpæ priori. Multo enim peius eſt exſequi turpe, quam promittere, aut iurare. Neque adeo ineptus eſt GROTIVS Lib. II. cap. XII. n. 7. quando non valiturum iusiurandum pronunciat, ne illi, vel iſti *bene faciamus*, aut *amici* ſimus. Sat eſt, repugnare hoc *virtuti*, quam Deus tam ſeuere mortalibus ſectandam præcipit, quam ne quieti externæ remoram iniiciat quisquam.

§. XVII.

Non negamus autem, falſo *iurantem* peccare adhuc *grauius*, quam falſo itemque nude *promittentem*. Concurrunt

runt namque bina peccata: *perfidiæ*, ac *contemptus Numinis* supremi.

§. XVIII.

RESERVATIONES, vt vocant, mentales, cauillationes, & falsa interpretamenta ex eo prohibita sunt, quia alteri ius est, expiscari hoc modo veritatem, atque in promittente obligatio, eam enuntiandi, ne fallat. Et falleret me vero, si tam inficetis expositionibus locus foret dandus.

§. XIX.

Qui aliter rationes subducunt, vti Iesuitæ, finem iurisiurandi impie eludunt: iurantque ἐν παρόδῳ præque se ferunt obligationem, etsi se vere obligatos ipso facto negant.

§. XX.

Ceterum iusiurandum vnum est, puta *promissorium*. Distinctiones omnes a diuersis *relationibus* originem trahunt.

§. XXI.

Qui asserit, confirmat, renunciat, sese purgat, quod probationi deest, supplet, PROMITTIT, se vel veritatem *enunciaturum*, vel *facturum*, vel *non facturum*, quod promisit, nec *celaturum* quidquam, quod vel dixisset, fecisset, accepisset, *cetera*.

§. XXII.

Igitur & iusiurandum *iudiciale*, *extra-iudicale*, *iudicis auctoritate*, vel a *partibus delatum*, *relatum*, *acceptatum*, *reliqua*, diuersæ duntaxat denominationes videntur. Quod dudum *Hobbesius* deprehendit: reliqui fere non obseruarunt, eoque magno molimine in illis distinctionibus explicandis & discendis fere nihil agunt: si quosdam effectus iuris in vocibus iam latitantes excipias: de quibus in sequentibus.

CAP. XVIII.

DE EFFECTV IVRISIVRANDI IN STATV LIBERTATIS.

§. I.

VTi iusiurandum absolute necessarium non est; ita illud in statu libertatis omitti eo magis potest.

§. II.

Vnde etiam viri principes, quia bonæ fidei esse, & vitam potius, quam fidem deponere censebantur, olim non iurabant, sed vel *dexteras* iungebant, vel *clypeum*, *sceptrum erectum*, aliudque

que fidelitatis signum dabant. Quin *Principes* ac *Comites Teutoniæ* pactis suis simplicibus tantum inesse robur credebant, quantum vulgo inesse creditur promissis iureiurando vallatis. Qui mos adhuc *quadantenus* durat.

§. III.

Sed fecit tandem error superstitioque, vt nouum robur producere iusiurandum crederetur, aut pacta violare non magnum adeo crimen & peierare contra maximum piaculum censeretur: vnde & ipsi haud raro iurant, & DEVM inuocant tanquam *testem* & *vindicem*, præcipue cum pacis fœdera ineunt, cumque solenni sacramento rata habent, aut etiam cum populo paciscuntur.

§. IV.

Hinc non tantum *perfidi* aliquando; sed etiam *periuri* dicuntur.

§. V.

Idem error effecit, vt Deo sese obstringi singulariter per sacramentum opinarentur; eamque in rem Pontifici plus, quam propriæ conscientiæ auscultarent. Qua occasione multum is sibi auctoritatis in Principes ac Reges sumebat, postea quam semel iis persuasisset, iusiurandum ad res sacras pertinere, nec

propriæ ἐπιλύσει alicuius hominis locum relinquendum; sed remissionem, imminutionem, aut relaxationem solius summi sacerdotis esse. Notæ sunt dialecticæ nugæ *Innocentii III.* qui hoc sub obtentu inter Richardum Angliæ & Philippum Augustum Galliæ Regem arbitrum sese interposuit, definiturus, quis iuratum fregerit fœdus, quis non? *vid. c. 23. X. de iudiciis.* Quod ἄτοπον.

§. VI.

Aut enim VALIDVM est promissum, aut INVALIDVM. Si prius, PONTIFEX homo & cui nullum in liberas personas imperium competit, liberare promittentes, aut iurantes non potest: sin posterius, cessabit liberatio, quia iam inualidum est, nec Deo aliquid promittitur. Quod quidam Iurisconsulti & Theologi Galli, quid? quod electores Germaniæ in *capitulationibus* animaduerterunt.

§. VII.

Liberant illi potius semet ipsos, vbi infirmitas claret. D. *Hertius* cum *Grotio* inter iusiurandum *ad Deum directum* & ad *homines* distinguit. Ego non distinguo. DEO enim non *iuro*, sed *voueo*. Quid autem de votis sit habendum? supra significauimus. Vnde facile

cile deciditur quæstio, an *lex sacrata* a ciuitatibus mutari queat? quam perperam multi absolute negant. Sicuti namque leges pro re nata mutari possunt, ac fere indies mutantur; ita sacramentum adiectum nihil noui gignit, sed ad summum efficiet, ne facile mutentur. Aliud si statueretur, iurandum ad *moraliter impossibile* obligaret: quod nec ipse *Grotius* adfirmare est ausus.

§. VIII.

Reliquæ quæstiones, an *hosti publico* seruandum sit iuratum, item *barbaris*, *hæreticis*, *infidelibus*, *periuris*, *piratis* e doctrina de *pactis* decidi possunt. Est enim sacramentum vtique *accessorium*, quod sequitur *principale*, primariumque sustentaculum, id est, obligationem antecedentem. Dissentit hic *Grotius*, sed ob πρῶτον ψεῦδος illi proprium.

CAP. XIX.

DE EFFECTV IVRISIVRANDI IN STATV CIVITATIS.

§. I.

SIcut ciuitas terret ciues per *visibile*; ita etiam terret per *inuisibile*, si ma-

litia & leuitas subiectorum id suadeat.

§. II.

ROMANI iurisiurando *extraiudiciali* diu maiorem, quam nudis pactis, effectum adscripsere nullum. De *caussa* disceptant Iurisconsulti. Sed est certum, sanam, quam proposuimus, philosophiam neutiquam fuisse in caussa. Potius animum cum *Hubero* induco, ipsam RELIGIONEM fuisse impedimento, ne, promiscua iurandi consuetudine, res sanctissima profanaretur.

§. III.

Quod autem PRAETOR iurisiurandi extra iudicium præstiti actionem induxit, inde est, quod speciem conuentionis, seu transactionis illud habere crederet.

§. IV.

In iudicio vero iam *Numæ Pompilii* tempore iusiurandum ad dubias lites tollendas inualuisse videtur: quod e Dionysio Halicarnasseo probatu facile.

§. V.

GERMANI antiquissimi vti pactis nudis maximam vim tribuebant; ita etiam raro, aut plane non iurabant.

§. VI.

§. VI.

Posteaquam vero Christianæ religioni nomen dederunt, & dogma inualuit, de sacramenti vinculo *nouo*, & *firmiori*, quam obseruetur in *pacto*; tam inter nobiles, quam ignobiles iuranda cœperunt frequentari cum impetu: Pontificis decretis in forum irrepentibus, quorum præsidio longe lateque iurisdictionem suam sacerdotes propagabant, adscitis variis, interque illas, sacramentorum cautis, quæ omnibus fere contractibus, clientum suorum interuentu, adfigi curabant, ut haberent causam immiscendi sese negotiis alioquin ciuilibus. Vnde *Mornacius* adnotat, in Gallia, sub mortis pœna, Notariis fuisse vetitum, ne vlli amplius contractui iurandi formulam adnecterent. Adeo metuebant prudentiores *Clericorum* grassationes, & artes rem suam cum vi & technis promouentium.

§. VII.

Enimuero, iurisiurandi vsu probato, rectores ciuitatum in id cum maxime incumbunt, vt tum clarius definiant, quæ proprie in foris *forma sacramenti* sit tenenda, tum quis illi *effectus* tribuendus.

§. VIII.

Landesbibliothek Oldenburg

§. VIII.

Hinc FORMVLAM determinant, ac pro re nata aliquando SIGNA TERRORIS corporalia ac visibilia augent: quorum sunt varia & obseruantur permulta, vt, qui per se fide bona sunt destituti, enuncient, ac faciant nihilominus, præstentque, quod *fini* imperantium est *conueniens*, nec facile fiant periuri: etsi sæpe fine suo excidunt; quam circumspecte incedant iidem. Vide, quæ notauit ECCARDVS ad *leges Salicas* Tit. LI.

§. IX.

Ex quo facile diiudicatur, de quo *Carpzouius* & *Finckelthusius* acriter disceptarunt, an verba: bey dem Worte der ewigen Wahrheit, iurandum contineant, idque explicitum? Carpzouius negat postremum, Finckelthusius contra adfirmat. Ego cum multis *Carpzouio* adsentio, si verum est, id, quod *explicatione* admodum indiget, *explicitum* non esse. Cumque *forma* a Legislatore præscripta in omnibus sit accurate seruanda, consequitur facile, vt asseueratio SVB FIDE IVRAMENTI verum & formale sacramentum non sit, quod eodem gaudeat, quo reliqua, effectu. Aliud est, quid fiat in *foro diuino*, seu *poli?*

li? vtpote in quo *propoſitum* & *cogitatio* ſic loquentis, ac promittentis itemque iurantis inſpicitur.

§. X.

Quod illi aliquando contuiti ſunt, qui formulæ: bey Fürſtlichen, Gräflichen, Adelichen Ehren und Worten, effectum iurisiurandi adtribuerunt. Nam etſi conceditur, non videri iuratum, quando Deus in teſtem ac vindicem non inuocatur; putarunt tamen alii, eos, qui ſic promittunt aſſeruntque, velle omnino, vt pro vero ſacramento habeantur talia verba; refertque Antonius Matthæi in *manuductione ad ius Canonicum*, in Belgio ſic fallentem infamem fuiſſe declaratum, cum comminatione pœnæ in periuros ſtatutæ, aliquando exigendæ, ſi forte in manus iudicis incideret homo periuro oppido æqualis. Nec ambigo, quin veteri Teutonum mori conuenienter ſit iudicatum, apud quos nobilium promiſſa *vicaria* erant *ſacramenta.* At moribus hodiernis dura videbitur Belgarum ſententia, inprimis formulariis, neminem *periurum* exiſtimantibus cum effectu legali, niſi qui conceptis ac ſtatis iuraſſet verbis: cum viciſſim Belgæ memorata verba æquiparauerint formæ alio-

alioquin inter ignobiles receptæ. Quo obſeruato tota lis componetur facili negotio.

§. XI.

Verum tamen cum iusiurandum vtplurimum DECIDERE *lites* ſoleat, inque iudiciis ad verum expiſcandum ac falſum comparate probandum frequenter adhibeatur, hinc determinant leges, quando iſtud exigi, deferri, referri, acceptari, quando in ſupplementum imponi, quibus in cauſſis, quare declinari poſſit, quare non? Ac venit hæc legislatio partim ab ipſius *rei natura*, eiusque *adiunctis*, partim *prudentia*, item *errore*, *ſuperſtitione*, *abuſu* aliisque forſitan cauſſis.

§. XII.

A PRVDENTIA CIVILI eſt, in dubio vt decidantur lites iurereiurando, vel VERITATIS, vel, cum obſtinatio & contumacia in reis deprehenditur, & rei debitæ quantitas non penitus innoteſcit, ſed magis & minus recipit, iuramento AFFECTIONIS, quod vocant, in *litem*. Nec rationi aduerſatur, æſtimari aliquid iurato ſupra verum rei pretium, atque, vt in ſcholis loqui ſolemus, *in infinitum*; quam primum conſideretur, quid ſit *affectio*, quam *variet* illa & quamobrem

obrem aliquid *indulgeatur*, sic iurantibus. Qua indulgentia sicuti interdum abutuntur ciues; ita vitio vertendum non est iudicibus, huic si moderentur *libertati.*

§. XIII.

Ab ERRORE SVPERSTITIOSO pullulat, omne *sacramentum seruandum esse, quod salua salute æterna seruari possit*; quia iurantes aliquid promitterent *Deo*, cui propterea singulariter obstringerentur; ideoque *spirituale* occurrere hac parte.

§. XIV.

Ac sicuti error errorem gignit; ita nouum inde iniquitatis vinculum est coortum, dum, quod lege diuina humanaque *infirmum*, immo *nullum* est, ROBORARI creditur IVRANDO.

§. XV.

ABVSVS vero vix ferendus videtur, multiplicata fuisse in foris sacramenta; quorum nimia frequentia ipsi religioni damno videtur esse, dum homines adsuescunt remediis, quibus in subsidium foret vtendum, eoque, inter religiosas asseuerationes quotidie repetitas, reuerentiam erga Deum fere exuant. Idque Romani timuere primum, quando iurantibus extra iudicium tum actiones dene-

denegarunt, tum exceptiones: etsi alias absurditatis aut iniustitiæ prætores accusari nequueunt, in huiusmodi delatis & acceptatis sacramentis transactionis quandam speciem obseruantes.

§. XVI.

Sunt, qui ABVSVI itidem tribuunt, quod TESTI INIVRATO non creditur; ac Constantinum M. incusant, tanquam eius moris auctorem præcipuum. At cognitum est profecto in *publicis* ac CAPITALIBVS iudiciis, iam Ciceronis æuo, immo cum primordiis Romanæ ciuitatis testimonium iniuratum fuisse reiectum: idque *recte*. In ciuilibus vero, credo, non semper exigi sueuisse a testibus sacramenta: donec Constantinus vniuersum id præciperet obseruandum. Crescente enim hominum malitia, noua solet quæri medicina: neque ideo Constantinus, neque Legislatores reliqui, insuper CALVMNIÆ iuramentum tum *generale*, tum *speciale*, quod vocant malitiæ, introducentes, reprehensione digni sunt: vtut optandum, *veritate*, non autem *religione* sola homines fore constringendos; simul atque intelligi ab omnibus, quod Cicero *pro Roscio Comoedo* inculcat, *non ex* PACTIONE VER-

VERBORVM, *quibus* IVSIVRANDVM *comprehenditur, sed ex perfidia & malitia, per quam insidiæ tenduntur alicui, Deum immortalem hominibus irasci & succensere consueuisse.* Eaque ratione expensa *Menonitæ* non prorsus sunt culpandi: etsi valde errant, dum in Romuli fæce id statim in foris tolli posse somniant, quod, mentis præcisione, minus necessarium deprehendunt.

§. XVII.

Ceteras conclusiones ciuiles ipsa ferme REI NATVRA suppeditauit. Cum enim iurandum extraiudiciale *transactionem* contineat, sequitur, vt nemo possit ad acceptandum cogi, quia transactio arbitrii est. Sequitur itidem, vt iurandum a iudice impositum nequeat *referri;* nec de *calumnia*, quæ in iudice non præsumitur, iurandum exigi; quin nec *referri* iis, qui facti cognitione destituuntur, *reliqua.*

§. XVIII.

Cumque demum ad extraordinarias probationes deueniamus, quando ordinariæ deficiunt, nec quisquam facile ad religiosam asseuerationem se trahi patiatur, hinc nemini verti vitio solet, si *probatione* conscientiam liberet exoneretque: dummodo teneas, abuti in

foro litigantes hac permissione, & ad ambages primo delabi; deinde vero ad iurandum redire. Quocirca satius fortassis esset, vt ad probationes confugientibus denegaretur ex post facto sacramenti præstatio. Sic variæ auferrentur litium protelationes.

§. XIX.

DIVISIONES iurisiurandi receptæ tolerantur merito, dummodo ne persuadeas tibi, differre illas *essentia;* sed potius teneas, omnes a *diuersis comparationibus* videri ortas. Hinc nullius semper momenti lis mihi visa est, an iuramentum purgatorium & suppletorium sic recte vocitentur? an Romani iuris architecti hanc diuisionem inuenerint? Tu dic, distinctionem istam pro diuersa consideratione merito defendi. Nam etsi imperfecta probatio non est probatio; hoc ipso tamen, quando *actori* imponitur iurandi necessitas, illa *suppletur*: &, quando *reo* imponitur *purgationis* sacramentum, id quod exceptioni adhuc adhæret obscuri, *remouetur* certe ac *purgatur*; quidquid celeberrimus *Noodtius* in contrarium hic moliatur in *probabilibus Iuris* lib. III. c. 6.

§. XX.

Quibus ita disputatis ac constitutis

tis reſtat adhuc, vt de ABSOLVTIONE a iuratis promiſſionibus diſſeramus, quæ inprimis SVPERIORVM auctoritate fit. Nec diu, puto, hac de re deliberandum, ſi teneamus, quod adſtruximus, iurandum, ceu *acceſſorium*, *ſequi principale*. Igitur quod ſuperiori competit ius in tollendis ac minuendis ſuorum promiſſis, creditis ac debitis, illud eidem quoque tribuendum eſt in diſſoluendis ſacramentis. Fac igitur, turpe prohibitumque fuiſſe promiſſum, cadit id certe cum tota ſacramenti appendice; eamque in rem peculiari abſolutione opus non eſt. Finge porro aliquid, quod noxium ſit Reipublicæ, non tamen prohibitum; & nemo dubitabit, quin liceat Principi auertere damnum a Republica, ita vt nec promiſſum impleatur, nec ſacramentum, quod per ſe nec ius dat alicui, nec comparate obligationem imponit. Sume rurſum, pœnam capitalem merenti iuratum; vel creditorem externum cogendi ius habere, vt ciuis alioquin publicæ rei admodum neceſſarius ob debitum liquidum excutiatur ad peram vsque & ſaccum, & clarum eſt, tum in pœnam, tum in publicum commodum, ſtatuendi ius eſſe Domino, ne exigatur iurata ſponſio,

sed cadat debitum, vtut de plano promissum. Eo sensu non adimplentem defendet lex, quæ vetat, quæue eadem contrarium interea in genere iubet. Non indiget quisquam speciatim absolutione a sacramenti vi atque effectu. Ius prohibendi, ne exsoluatur, quod videtur deberi, etiam accessorium, id est, iusiurandum tollit extinguitque. Quod aliquando fit, id vel errori tribues, vel in superfluis recensebis, vel denique scrupulosæ conscientiæ peierare se credentium nonnihil datum existimes. Sed prorsus vero a ianua aberrant, qui PRINCIPEM ab hoc absolutionis negotio, ceu profanum, excludunt, & iudici ecclesiastico eam facultatem, sub obtentu reuerentiæ religiosæ, impertiunt. Quod & *Protestantes*, quos ita appellant, faciunt quidam. An autem superiores iuranda per se firma possint tollere, a quæstione præiudicali pendet: an *pactiones validas* TEMERE queant sufflaminare, vel delere? Quod postremum sicuti fieri nequit; ita nec primum. Nam & hic componendum est *accessorium* cum *principali*, sine quo istud concipi nequit, ac multo minus consistere.

CAP.

CAP. XX.
DE DOMINIO.

§. I.

MEum & tuum parit omne bellum tam ante pacta, quam post pacta: eoque *res obiecta* nostræ disciplinæ est præcipua.

§. II.

Ergo de DOMINIO agendum, quod sine *meo* vix intelligitur atque *tuo:* idque loco definitionis inseruiat nobis *tantisper.*

§. III.

Sed non fuit ab initio statim meum tuumque singulare.

§. IV.

Nam etsi res omnes DEus velut in medio constituit, vt homines, quoad necessarium atque vtile, iisdem vterentur; non tamen in dominia (*) statim vniuersæ itemque singulæ sunt descriptæ, cum iure excludendi reliquos.

(*) Nolui communionis *positiuæ*, aut *negatiuæ* vocabulis vti: cum sine iis res ipsa intelligatur multo clarius. *Positiua* namq; commune dominium est: *Negatiua* res quidem nullius ponit;

sed quid prodest tum communionis vocula, & idea? Vbi communio, ibi coniunctio. Quid est *negatiua*? Si negatur, res esse communes, cadit communio: si negatur, res esse alicuius in genere, ἄτοπα loquimur; si in specie, verum dicitur; sed antequam hanc distinctionem audiat quisquam, iam sane cognoscitur res ipsa, cum vicissim isti *termini* & obscuri sint, ambigui, male excogitati, variisque altercationibus locum relinquant. Pari ratione illi me ingerere disceptationi vereor, dominiumne statim cum hominis ortu sit coortum? Pugnatur quippe Andabatarum more. *Hic* dominium vocat vsum rerum cum abusu coniunctum; *ille*, vbi reliqui excluduntur omnes, nec quisquam admittitur ad rei vsum; nisi solus iste, qui se dominum vocat, remque, etsi non indiget illa, ceu propriam tenet seruatque. Quod indicio est, meras λογομαχίας hic occurrere, vno *dominium* sic, altero aliter definiente. Igitur semper mihi hæc ICtorum ac philosophorum controuersia notissimæ litis similis est visa, quæ inter Joannem XXIII. & Franciscanos, tempore Ludouici Bauari, exarsit, negantibus Monachis, se aliquid proprii habere, adfirmante in contrarium Pontifice, stultum esse, negare proprietatem ea in re, quam inter-

interea pro arbitrio comedunt deglutiuntque mendicantes Monachi. Amoena est argumentorum in utramque partem adlatorum recensio a *Dupinio* suscepta; quem videsis.

§ V.

Quamobrem origo dominii singularis *facto* hominum adtribuenda est.

§. VI.

Hoc *factum* MODVS ACQVIRENDI DOMINIVM dicitur.

§. VII.

Qui vel *originarius* est, vel *deriuatiuus*.

§. VIII.

ORIGINARII nomen *occupatio* tuetur.

§. IX.

OCCVPATIO rerum autem propterea *necessaria* fuit, quod homines, quorum *numerus* valde est auctus, non omnes rebus eorum arbitrio atque vsui permissis vtuntur *cum ratione*, quemadmodum *cap.* III. §. 26. seq. est ostensum.

§. X.

Et *occupare* eosdem *successu temporis* potuisse res sibi donatas, partim DEI donantis CONCESSIO clarum red-

dit, partim ratio, quam *cap.* III. §. 40. ſuppeditauimus: quæ conceſſio TITVLVS poterit appellari. Differunt enim *modus acquirendi* atque *titulus* vt CAVSSA dominii *proxima* & *remota.* Cum enim quæritur hoc loco, quare dominus fiam, recte & *proxime* reſpondetur: *quia occupaui.* Amplius ſi quis inſtet rogetque, cur *occupare potuerim?* regeritur bene, *quia res erat nullius* atque in medio a ſummo Numine poſita, & ad occupandum expoſita. Cauſſa hæc non eſt proxima, ſed *paullulum* ab hac *diſtans* ſimulatque magis *iuris,* quam *facti.*

§. XI.

Dixi, *ſucceſſu temporis.* Neque enim credibile fit, ſtatim *vniuerſa* fuiſſe occupata. Ipſa experientia oſtendit, occupari hodienum *plura* nondum acquiſita.

§. XII.

Qui aliquid *occupat* animum habendi apprehendendique oſtendit; idque *clare.*

§. XIII.

Oſtenſio hæc vel *verbis* fit, vel *factis.* Plerique veterum Jctorum *factum* requiſiuere & *capionem*: Caii ac Labeonis exemplo etymologiam verbi *occupare* ſecuti.

§. XIV.

Landesbibliothek Oldenburg

§. XIV.

Hinc *corporalem apprehenſionem* flagitarunt, vtque manu velut atque hasta prematur captum. Quod vulneratum, *nondum* credebant *occupatum*. TREBATIVS contra, quem interea poſteriores Jcti exſibilarunt fere. Ego vero, quod ad rem, *Trebatium* iure cenſeo defendendum. Ponitur enim iam, rem capiendam eſſe nullius. Captura initium habeat neceſſe eſt; inque primis cum capitur *fera*, initium aliquando a vulneratione fit, acceditque *perſecutio*, in qua me impedire nemo poterit *rationi* & iuri innixus; ſi intelligat, me vulneratum animal perſequi: quod luculentius deduxi in diſſertatione vernacula: Von Erlangung des Eigenthums ohne Berührung und cörperliche Bewahrung §. IX. *Gundlingian. part.* XXXI. *obſ.* 1. Jctus *Caius* conſequa ratione vix argumentatur, quando putat, poſſe interea fieri, *vt non capiam*. Eſt hæc exceptio de fortuna tertii. Sufficit, me perſequi, neque a *coepta* occupatione deſiſtere Nec pungit, *coeptam occupationem* eſſe nihil. Addas igitur, me *continuare* animo & corpore, vt *capiam* prorſus, ni remoram iniicias, &, præter fas, ab apprehenſione corporali me auertas. Vno

verbo: absurdum est in naturalis iuris disciplina, determinare *modum occupandi;* quod faciunt leges ciuiles: quæ, ob varias causas litesque præscindendas, signum euidentissimum cum apprehensione & custodia exigunt. Iure, an iniuria, nondum disputo.

§. XV.

Vnde, quid de sententia NERVÆ habendum, iudicari sine negotio potest, statuentis, *pisces qui in stagnis sunt, aut feras, quæ in siluis circumseptis vagantur, a nobis non possideri, quoniam relictæ sunt in libertate naturali* (v. l. 3. ff. de *acquirenda vel am. poss.* §. 14.) *Nerua* namque *filius*, custodiam arctiorem desiderabat, ac *sedium iuxta positionem*, angustioremque inclusionem. Secundum rationis simpliciora principia sat fuisset includisse; ex quo facto patuisset certe, me nulli alii ius occupandi permissurum; cum iam *occupauerim*. Arctior, an laxior custodia, *viuarium* sit, an silua *septa*, *stagnum*, an *piscina*? parum hic refert. Saltem non comprehendo, quomodo in naturali libertate relictæ sint feræ, cum circumsepta est silua, & stagnum finitum, quod transnatare pisces nequeunt, sicuti fines circumpositos feræ, vtut laxius inclusæ, ne-

nequeunt transilire. Et præpono autem statum pacatum, ac res, in quibus nulli alii ius quæsitum est. Modus occupandi, aut etiam possidendi meo arbitrio relinquitur. Vt angustius concludam constringamque mea arctius, prudentiæ relinquitur. Iam quæritur, an alteri ius sit occupandi laxe conclusum?

§. XVI.

Vt vero vnus; ita plures vnam eandemque rem possunt occupare simul. In rebus nullius corporalis prehensio necessaria non videtur. Possunt videntes & animum habendi clare significantes communes domini fieri; ita vt nulli aliquid *prærogatiui iuris* competat. Idque TITIVS *J. P. R. G.* lib. III. *cap.* V. §. 14. *seq.* comprehendit bene.

§. XVII.

Quidquid auctores de rebus mobilibus atque immobilibus RITE occupandis differunt, inane existimes. Ipsa ratio ac sensus ostendunt, quid solo *visu* & animi declaratione meum fieri possit; & quid debeat manu, aut corpore simul prehendi. Multa in medio iacent, quæ non vagantur. Sese mouentia atque agitantia, prehendenda sunt, fateor. Sed quomodo, quam arcte,

cte, quam anguste? nemo definire, *ratione mei*, poterit. Credo suffecturum vnicuique, si intelligat, me rem hanc nullius occupatam existimare; dum animum dominii habendi continuandique significo; idque clare animaduertit alter. Vt firmius occupem, ne quis eripere illam rem vllo tempore possit, ad rhombum non pertinet. Neque enim homines ratione præditi eripiunt inuitis, quod se putant tenere; atque in quo ipsis ius occupandi negare nemo potest.

§. XVIII.

Ergo potius tenendum, *occupationem* vel esse *principalem*, vel *accessoriam*.

§. XIX.

Illa res per se consistens, modo sit *nullius*, aut *derelicta*: Hac rei nostræ accedens acquiritur.

§. XX.

Exemplum accessoriæ occupationis occurrit in FOETVRA ANIMALIVM, cum vtrumque animal nostrum est, aut *admissarii* dominus nihil nobis impedimenti facessit. Alias enim *fœtus* esset potius *communis*.

§. XXI.

Occurrit quoque in ALLVVIONE, in qua *dominus* arenularum aliunde pe-

de-

detentim decerptarum, appositarumque in meo, *ignoratur*: occurrit in ADIECTIONE TERRÆ cum *coalitione* coniuncta, quam prior dominus dereliquisse viuus sciensque, post tantum temporis spatium, merito censetur.

§. XXII.

Occurrit item in THESAVRO, ac veteri pecuniæ depositione, cuius memoria non extat; in AMISSIS & ABIECTIS, in gemmis, in INSVLA, in derelicto ALVEO, nisi dominus appareat.

§. XXIII.

Vnde NOVVS ALVEVS, quem flumen per alterius agrum ruens *efficit* atque iterum *relinquit*, ad priorem, qui *cognoscitur*, rei principalis dominum pertinet. Nec omittendum, nihil nobis per *alluuionem* adiici, si noster ager certis finibus sit circumscriptus; iique fines in oculos incurrunt. Grotius distinxit inter agros *arcifinios* & *limitatos*, non bene capiens verba scriptorum rei agrariæ, ceu iam I. F. *Gronouius* animaduertit.

§. XXIV.

Quoniam autem sæpe fit, vt, quam rem occupaui, aut teneo, retinere nolim, sed eam pro arbitrio in alium transferre cupiam, sequitur etiam, vt modus ac-

acquirendi dominium DERIVATIVVS sit admittendus.

§. XXV.

Hic vel *voluntate* domini prioris *expressa*, vel *tacita* absoluitur.

§. XXVI.

Expressa vel solis verbis indicatur, vt si quis *testetur*, se alterius gratia iure suo cedere, vel translatione possessionis, hoc est, *traditione accedente*.

§. XXVII.

Est enim TRADITIO rei corporalis & possessionis translatio cum implemento coniuncta, ad *dominium* alteri impertiendum.

§. XXVIII.

Vnde per se fluit, adesse debere TITVLVM ad transferendum dominium habilem.

§. XXIX.

Quomodo *titulus* & *modus acquirendi* discrepent §. X. monitum. Duntaxat addendum, *causas* ac *titulos*, ob quos deriuatur & traditur res ceu propria, varios esse e. g. pro empto, donato permutato, *cetera*.

§. XXX.

Fluit etiam exinde, rem requiri in traditione a *possessione* alterius *vacuam*.

Ex-

Landesbibliothek Oldenburg

Extinguenda enim est possessio primi, vt vincat possessio posterioris.

§. XXXI.

Quæ autem personæ sint *tradentes*, quaue pollere debeant facultate tum *physica*, cum *morali*, e capite *de pactis* præponitur.

§. XXXII.

Quibus obseruatis facile colligitur, TRADITIONEM de iure naturæ non esse absolute necessariam, quamuis per eam *longe euidentior* reddatur dominii translatio, quam per verba sola. Vnde, quæ in contrarium affert Kulpisius in *Colleg. Grot.* disp. V. facile respondeas, dispellasque.

§. XXXIII.

Quæ de ACCESSIONE *artificiali* & *fortuita* iisque, quos sub his verbis latere credunt, ACQVIRENDI MODIS, *specificatione*, *intextura*, *adiunctione*, *confusione*, *commixtione*, *inædificatione*, *plantatione*, *satione*, *scriptura*, *pictura* aliisque, vulgo afferuntur, non tam noui acquirendi modi sunt, quam acquisitionum occasiones, vnde dominium occupatione, aut partium consensu, aut, vti infra clarebit, iuris ciuilis auctoritate sæpe oritur, rectèque hac parte *Theophilus Gerhardus*

Ti-

Titius ratiocinatur, cui noſtram obſeruationem potiſſimum debemus.

§. XXXIV.

Quod ſi enim curate eius generis ACCESSIONES circumſpiciamus, elucebit ſane, non tam per illas transferri dominium, cum conſenſus de eo transferendo deficiat, quam COMMVNIONEM oriri naturaliter, a qua deinde in ſocietatem incidentes aut ſuo, aut alieno arbitrio reſiliunt, &, ſi *auelli* ſingula poſſunt, ſuum vnicuique reſtituunt, vel, vbi *ſeparatio* locum habere nequit, in alterum integra tranſcribunt.

§. XXXV.

Per COMMVNIONEM intelligitur duorum pluriumue dominium coniunctum pro indiuiſo: quamlibet vnusquisque rei ſuæ dominium retineat; adeoque *communio* improprie dicitur. Quod vt intelligatur rectius, faciamus de ſingulis periculum.

§. XXXVI.

SPECIFICATIO ex materia in totum, aut pro parte aliena nouam ſpeciem efficit, ſine domini materiæ conſenſu. Nam qui conſentiunt, in COMMVNIONEM PROPRIAM conſulto veniunt.

§. XXXVII.

§. XXXVII.

Qui *rem suam* immutat, dominium iam habet, qui *materiam alterius* fabricandam & poliendam suscipit suasque operas locat, de dominio acquirendo non cogitat.

§. XXXVIII.

Ergo quæritur, quis *primo casu* acquirat nouæ speciei dominium? Ieti Romani varia excogitarunt. Notæ enim sunt *Sabinianorum* & *Proculeianorum* lites, (*) nota est decisio Iustiniani. Omnium simplicissime fecissent, si statuissent *communem*, &, ni placuisset coniunctio, dominium specificanti adtribuissent indistincte, refuso materiæ domino pretio, quæ est sane *fungibilis*, nullamque ordinarie *affectionem* complecti videtur.

(*) Schola PROCVLEIANORVM putabat, formam operi *substantiam* tribuere, non materiam: idque e Stoicorum doctrina fluxit. Saltem Seneca Stoicus *epist.* 88. *Ligna*, inquit, NIHIL *naui conferunt, quamuis non fiat nauis sine lignis.* SABINIANI vere & CASSIVS formam operis e materia duci credebant, quod *l.* 7. §. 7. *ff. de acqu. rer. dom.* innuit. IVSTINIANVS, vt herciscundus, CAII sententiam sectatur, eo respiciendo

do potissimum, an ad materiam pristinam possit reduci res informata effictaque?

§. XXXIX.

Eadem decisio in ADIVNCTIONE, INTEXTVRA, PICTVRA, SCRIPTVRA, ÆDIFICATIONE sequenda est, si separari commode nequeant intexta, adiuncta, ædificata. Canon vulgaris: *accessorium sequitur suum principale* ἄτοπα vtentibus aliquando suggessit.

§. XL.

Nec alia circa IMPLANTATIONEM & SATIONEM sententia excogitari debet.

§. XLI.

Adest hic, *separatione* non obtinente, *eadem communio:* a qua, si recedunt, omnium optime res fungibilis in eadem quantitate & qualitate plantantibus & serentibus restituitur, aut, quod fundi domino deest, puta, si vili frumento contemptisque plantis consitus sit ager, eius pensatio fit.

§. XLII.

In CONFVSIONE, aut MIXTIONE rerum liquidarum & aridarum communio obtinebit itidem. In diuisione *proportio* inter res confusas & mixtas obseruabitur.

§. XLIII.

§. XLIII.

Ex quo dilucide apparet, acceſſiones has omnes *acquiſitioni deriuatiuæ* demum occaſionem præbere, quæ partim æquitate ipſorum *ſociorum*, partim *arbitrorum* definienda.

§. XLIV.

Magis controuerſum obſeruatur, poſſitne dominium per TESTAMENTVM valide de iure naturæ in alium *deriuari* ac transferri? Quæ vt decidatur quæſtio, ante omnia definitio *teſtamenti* eſt conſideranda.

§. XLV.

Et eſt vero ID delaratio voluntatis noſtræ de ſucceſſione in bona noſtra, poſt mortem noſtram, reuocabilis tamen, ex qua aliis demum ab obitu noſtro ius validum enaſcitur.

§. XLVI.

Vnde decipitur *Grotius*, qui teſtamentum *alienationem* dixit in mortis euentum, *retento* interea iure poſſidendi & fruendi. Quem recte propterea illuſtris *Cocceius* caſtigauit. Neutiquam enim quæſtio eſt, quæ *definitio nominalis* Teſtamenti queat exſtrui; ſed quæ ſit illa, quam nunc ex iure Romano approbamus; cui plerique robur ſolent adtribuere immutabile ex iure neceſſa-

rio naturali: illudque pro TRANSLATIVO acquirendi modo venditant, & alienatione prorsus firma.

§. XLVII.

Sed alienatio vero minime potest esse, vbi nihil transfertur viuo testatore in hæredem, sed is omnia pleniſſimo dominii iure retinet, donat, in alium pro arbitrio ex post facto transfert, *hæredi* declarato adimit: vt taceam, in huius esse potestate, repudiare post mortem testatoris sibi destinatam hæreditatem; ita vt ne momento quidem possessor, vel dominus sit.

§. XLVIII.

Quæ aliæque obseruationes efficiunt, vt proposita quæstio de TESTAMENTORVM firmitate ex iure naturæ merito negetur: quamlibet nemo sit dicturus, *testamenta prohiberi.*

§. XLIX.

Quod si enim testamentum alienatio non est inter viuos, non erit quoque alienatio inter mortuos. Incomprehensibile est, quomodo post mortem testatoris, qui dominium amplius & voluntatem non habet, alienatio & traditio capere INITIVM queat.

§. L.

Donatio mortis caussa nobis non ob-

obest, vtpote quæ reuera est donatio inter viuos, ac conditionalis: quod obseruarunt illustres Viri *Cocceius* & *Thomasius*.

§. LI.

Multo minus obest, quod aiunt, donationem sæpe *conditionaliter* fieri. Haud negamus hoc, vtut negamus, testamentum esse *donationem conditionalem*: quia reuocari quocunque tempore potest: in conditione exspectandum est, donec impleatur, vel non.

§. LII.

Potestas alienandi vero in vltimo mortis articulo frustra vrgetur. Non enim hic quæritur de *potestate morientis*, qui adhuc *viuit*, sed mortui, cuius vt omnia iura, ita dominium exspirauit. Qui autem adhuc spirat, omnia sibi reseruat, nec quidquam immutabili ratione transfert, si propositum ipsi sit, condere testamentum.

§. LIII.

Vnde diuisiones & parentum dispositiones secus sentientes non iuuant, vtpote quæ *actibus inter viuos* merito accensentur.

§. LIV.

Relinquiturque, vt omnis de TESTAMENTIS, quibus vniuersa bona, &

CODICILLIS, quibus pars eorum in alium post mortem transfertur, dispositio e iure ciuili oriatur: quod etiam præstantissimus JCtus *Bynkershœckius Lib. II. obseruat.* 2. agnouit.

§. LV.

Vti vero ex antecedentibus satis elucet, quomodo translatio dominii *expressis verbis* fiat; ita iam declarandum est, quomodo TACITE contingat.

§. LVI.

Et talis modus VSVCAPIO est, quæ non tantum iuri naturæ *non repugnat*; verum etiam eo *firmatur*.

§. LVII.

Neque enim dubium est, qui, sicut *expressa* conuentione exstinguuntur & transferuntur iura nostra; ita deleantur *tacita*.

§. LVIII.

Et tacita autem conuentio cum ratione intelligitur, vbi longo, & quod memoriam hominum excedit, tempore rem meam in manibus aliorum relinquo, siue intelligam, vbi sit, siue nesciam. Si enim prius, cur non repeto? Sin posterius, multo magis colligitur, me propterea accuratam inquisitionem non instituisse, quia pro derelicta habui, nec habere, aut retinere amplius cupio.

§. LIX.

§. LIX.

Cui non aduerſatur, me *timuiſſe* forte alterius *potentiam.* Neque enim veriſimile fit, intra tantum temporis ſpatium, timorem nunquam ceſſaſſe, neque ullum habendi indicium me prodere quiuiſſe.

§. LX.

Voluntas, quæ, poſt tantum ætatis interuallum, oſtenditur, non magis efficax eſt, quam voluntas retinendi donatum, poſteaquam ius meum expreſſis verbis tranſtuli. Quod contra NONNVLLOS obſeruandum, qui eius farinæ argumento vtuntur.

§. LXI.

Vt taceam, in *re immobili* exemplum vix dari, vt reſciſcere longiſſimo tempore non potuerit dominus, vbi res ſua ſit. In re *mobili* autem, etſi forte contingere poteſt; tamen a vero alienum eſt, me dominium *poſt ævum* rite poſſe *probare.* Non eſſe autem & non apparere in moralibus habentur perinde.

§. LXII.

Inde per ſe concidunt, quæ de *bona fide* & *titulo iuſto* in medium feruntur. Cum enim non extet memoria,

nec mala fides, nec titulus iniustus poterit demonstrari.

§. LXIII.

Litterarum monumenta non sufficiunt, quia ex illis, illustri *Thomasio* adstipulante, tantum probatur dominium præteritum, non præsens.

§. LXIV.

An autem in præscriptione DEBITI litterarum & instrumentorum possessio præsumtionem derelictionis elidat, res altioris indaginis est: etsi idem erudite affirmatur. Saltem id dubii & quæstionis remanet, quare tanta temporis intercapedine non produxerim instrumenta? & an nunc, post tot sæcula elapsa, præsumi possit, me meosque non dereliquisse creditum. Minimum actus & negotia humana, atque hominum natura, etiam in hoc exemplo, vbi repetendi voluntas non apparet clarius, *derelictionis* verisimillimam *coniecturam* suppeditare videntur. Potest namque aliquis ignorare litteras, vnde obligatio ortum traxit; aut si cognoscat, bona fide existimare, non curare id debiti creditorem, qui longissimi temporis interuallo nec monuit, nec numum exegit vnum. Sed cogitandum tamen vlterius.

§. LXV.

§. LXV.

Dumque sic cogitamus, SVCCESSIONES interea AB INTESTATO examinabimus, quas ad vnum fere omnes pro *modo acquirendi deriuatiuo*, ex tacita, vel PRÆSVMTA voluntate orto, venditant.

§. LXVI.

Sed cum mortui, quemadmodum supra ostendimus, nulla amplius voluntas vera sit, nullum ius, nullum dominium, cadet etiam SVCCESSIONVM AB INTESTATO firmitas: quam a præsumta voluntate defunctorum arcessunt: corruetque simul TESTAMENTVM, quod excogitauere, PRÆSVMTVM. Nihil enim præsumi potest, quod fieri nequit verisimiliter.

§. LXVII.

Quod vero de liberis omnes fere gentes consentiunt, ex *æquo* PARENTVM *communique* VOTO est, qui bene cupiunt suis; dulcique desiderant officio fungi; quod commune votum respiciunt imperantes in ciuitate, ne insolita præcipere videantur: ex quo tamen neutiquam inferendum, adesse hic argumenta cogentia, vt liberis necessario sit hæreditas relinquenda. Nam etsi illi alendi sunt, quamdiu sibi ipsis prospicere nequeunt; vix tamen consequi-

tur, durare obligationem post mortem; ac multo minus, peccare Parentes, si aliis opes suas tum inter viuos, tum mortuos destinarent. Quidquid in fauorem liberorum, aliorumque dispositum inuenitur, *arbitrio* legislatorum, in medio ciuium bona relinquere nolentium, tribuendum est: quod variat, nec vsquam fere locorum inter se concordat. Etiam Africani fratribus, non autem liberis copias ac facultates suas post mortem adsignant, quod ex itinerario *Bosmanni* mihi innotuit, quem videsis.

§. LXVIII.

Vnde relinquitur, non dari de iure naturali nostro legitimam: licet praeterire quoscunque, licet praeferre externos suis. Quae forte oriuntur turbae, oriuntur ex accidenti. Non laeditur *contradicentium ius connatum*, non etiam *acquisitum*.

§. LXIX.

Hisce adnotatis palam tandem fit, *duos* tantum acquirendi dominium modos esse, *originarium*, qui est OCCVPATIO, *deriuatiuum*, qui est PACTVM, quam interdum a tergo sequitur, TRADITIO.

§. LXX.

§. LXX.

DOMINIVM autem, quod nunc plenius definiam, ius in rem est, ob quod res corporalis nostra dicitur, eoque modo non pertinet ad alium, quo pertinet ad nos. Nostrum vero huiusmodi rei qualitatem ponit, esse vt possit nostra.

§. LXXI.

Hæc in eo consistit, vt occupari & custodiri iuris intellectu possit, nec sit inexhausti vsus. De cetero nihil interest, *mobilis sit*, an *immobilis*, *fungibilis*, an *non fungibilis*, *sacra*, an *profana*, *sancta*, an *religiosa*, *publica*, an *priuata*, *singularis*, an *vniuersalis*: sunt enim hæ voces vnius tantum rei variæ denominationes; de quibus nonnihil iura ciuilia disponunt.

§. LXXII.

Quæ tali *habilitate* destituuntur, non etiam sunt in dominio, sed sensu negante communes, aut potius nullius in singulari.

§. LXXIII.

Vnde MARE magnum, siue Oceanus, AER, LVMEN, CALORQVE SOLIS in genere, in dominio non dicuntur esse.

§. LXXIV.

De OCEANO clarissimus *Bynckershœkius* aliam rationem suppeditat, eumque

que dominio exemptum credit, non, quia *occupari* non potest, sed quia non est *retentus*, nec *retineri* potest. Quod profecto vel eodem recidit, vel inane ius est, quod cum facto oritur & perit, recte arguente acutissimo *Titio*: vt silentio inuoluam, *possessionis* haudquaquam eam videri vim, vt ab eius durationè *dominium* sit suspendendum, quid? quod cum conditio perpetuæ possessionis naturæ hominum repugnet, hinc perperam ad iurium humanorum durationem possessio absciisse requiritur. Cl. *Thomasius* paullo aliter *Bynkershoeckium* premit in notis ad HVBERI *ius civitatis* p. 455. seq. sed negat tamen inprimis, possessionem iure gentium animo retineri non posse; quod & *Titius* facit in dissertatione: *de dominio in rebus occupatis vltra possessionem durante.*

§. LXXV.

Caussa, quæ doctissimum *Belgam* impulit, vt ita rationes subduceret, ea fuit, quod ex Romana iurisprudentia obseruasset, *amissa possessione* amitti ferarum *dominium*: quod est, petere id, quod est in principio. Quæritur enim primo, sitne hæc ratio naturalis? deinde, sitne sola, quam habuere iuris Romani architecti? Primum & posterius infra negabimus.

Vtque

Vtque, quod res est, dicam, tota hæc mihi lis de *maris dominio* eiusque caussa inanis fere videtur. Plerique enim, immo omnes in eo consentiunt, oceanum magnum non esse in proprietate vniuersim; & de eius rei CAVSSA duntaxat disputant. Vnius autem rei plures esse caussæ possunt: hinc optimum factu, vt coniungantur plures, & sic tota controuersia mox dissipabitur in auras.

§. LXXVI.

Quin enim maris, aeris, luminis calorisque solis particula, qua littora alluit ac *rebus nostris* comparate obseruatur *coniuncta*, in publico priuatoque dominio sit, aut esse possit, nemo forte cum ratione dubitat.

§. LXXVII.

Sed cum id, quod nostrum est, ad nos cum pleniſſimo effectu pertineat, consequitur, vt dominium complectatur cum *proprietate* etiam VTILITATEM.

§. LXXVIII.

Consequitur, vt alios a re nostra EXCLVDERE eaque abuti possimus.

§. LXXIX.

Consequitur, vt rem amissam a quocunque possidente VINDICARE queamus.

§. LXXX.

§. LXXX.

Consequitur, vt de illa & circa illam quam liberrime inter viuos *disponamus.*

§. LXXXI.

Etsi enim *D. Titius* existimat, alienationem, aut imminutionem rerum nostrarum non tam ex *dominio*, quam *libertate* non restricta *oeconomica* pendere; puto tamen litem non esse magni momenti. Ea propter enim libertas ordinarie non restringitur, quia *domini* sumus, ac res nostro subiecta arbitrio inuenitur.

§. LXXXII.

Constituta autem hac libertate, dominium vel retinemus *plenum*, vel *minus plenum.*

§. LXXXIII.

MINVS PLENVM est, cum alios in partem dominii admittimus, eoque illud diuidimus. Inde in *directum* & *vtile* distinguitur a Doctoribus Barbaris. Neque enim vox (fabulum) *directi* Latinum est, sed Teutonicum. Qui enim hoc dominio pollet, iura habet quædam die Rechte, vt vel seruitia exigat, vel pensiones, *cetera:* qua de re consulenda est dissertatio in *Gundlingianis part. XII. obs.* 5.

§. LXXXIV.

§. LXXXIV.

VTRVMQVE variis sæpe conuentionibus circumscribitur: quod in *feudo emphyteusi* & *superficie* cernitur.

§. LXXXV.

Aliquando vero fit, vt non tam *pars dominii* transcribatur, quam facultas emolumentum inde percipiendi. Ex quo *seruitutes* oriuntur.

§. LXXXVI.

SERVITVS inuoluit ius in re aliena vel *personæ*, vel *rei*, possessoribus ad aliquam vtilitatem concessum. Vnde seruitus *personalis* & *realis*.

§. LXXXVII.

PERSONALIS species *vsusfructus*, *vsus*, *habitatio* vulgo habentur: quamuis plures addi possint.

§. LXXXVIII.

VSVSFRVCTVS, VSVS & HABITATIO gradu differunt. Ille *vsum* & *fruitionem* rei fere liberam *salua substantia* continet. Hic ad *necessitatem* restringitur. Habitatio vero minus vsufructu ius est, ac maius habitaculi, seu ædium vsu. Quod pactis & lege ciuitatis copiosius determinatur. Nam cum hæc omnia ab arbitrio pendeant, non est putandum, vsumfructum iuris Romani *aliaque* inuen-

uenta, ita esse rationi consentanea, vt nihil addi, nihil etiam demi possit.

§. LXXXIX.

Vti vero vsusfructus verus potest constitui; ita dubium non est, quin paciscentium facultati relictum sit, velintne etiam in re fungibili inducere *quasi vsumfructum.* Lex & pacta *entia noua iuridica* efficiunt.

§. XC.

In SERVITVTIBVS REALIBVS, etsi considerationem personæ, cui ius conceditur, non excludimus; inprimis tamen rem & rem, ac prædia inter se contendimus, vt vnum per alterum vel vtile fiat, vel melius.

§. XCI.

Quod non adeo videtur absonum, ceu nonnulli existimant. Neque enim aliter fieri pacta possunt, quam res seruiens, &, cui seruitur, secundum propositum paciscentium, patiuntur,

§. XCII.

Ceterum *seruitus realis* vna est. *Relationes* vero, seu comparationes diuersæ nouas distinctiones, *vrbanas rusticasque* cum variis nominibus pepererunt: quæ in iure priuato explicatius traduntur.

§. XCIII.

§. XCIII.

Quemamodum vero, ob vtilitatem, alteri in re mea permitti facultas potest; ita ob securitatem *crediti* simile quadantanus ius alteri interdum permittitur. Quod in PIGNORIBVS videre est.

§. XCIV.

Iura *personarum* reliqua & *obligationes* res nostras respicientes, & in commutationibus obuias, post tractationem de pretio, lustrabimus.

§. XCV.

Saltem quid de POSSESSIONE in nostra disciplina tenendum, adhuc indicandum restat.

§. XCVI.

Et hæc vero, quomodocunque consideretur, FACTVM est, sed vnde sæpe *ius* resultat, vti ex pacto.

§. XCVII.

Intuitu occupationis namque in re nullius, aut ratione traditionis iusto titulo innitentis, *ius in rem*, vel *in personam*, quod adest, *firmat*, nonnunquam etiam pro eo *coniecturam* suppeditat, *idque probat.* Est *enim*, verba clarissimi *Titii* sector, *maxime naturale, vt ei, qui hactenus sibi ius asseruit atque actus possessorios exercuit, tamdiu illud tribua-*

mus, donec alius contrarium probauerit. Vnde possidens re quoque vtitur, certoque sensu *ius* indipiscitur *in rem.*

§. XCVIII.

Probante contrarium altero videndum, sciueritne *possessor* verum rei dominum, ius suum vrgentem, an ignorauerit?

§. XCIX.

Priori casu MALÆ FIDEI, *posteriori* BONÆ FIDEI POSSESSOR emergit.

§. C.

VTERQVE ad restitutionem, sine vllo veri domini detrimento, tam *rei* extantis, quam *consumtæ*, obstringitur: *bonæ* fidei, quoad factus est locupletior; *malæ* fidei vero, quia in dolo est, aut saltem in culpa, & mora, ab omnimoda restitutione liberare sese vix poterit: quanquam non est diffitendum, difficile videri probatu, quantum quis factus sit locupletior.

§. CI.

Barbeyracii philosophia nullius hic momenti videtur, existimantis, etiam legitimum dominum vindicantem ad solvendum bonæ fidei possessori pretium, quod pro re possessa dedit, indistincte obligari, quia hic *domini personam* gessisset.

§. CII.

§. CII.

Repugnat quippe, rem meam emi, aut denuo parari, vt *alienam.* Videat bonæ fidei poſſeſſor, vnde, quod ſibi abeſt, recipiat. Minime enim concludit, bonæ fidei poſſeſſorem neque in dolo, neque in culpa exiſtere. Eſto. Sed nec Domino vero aliquid adtribui doli negligentiæque poteſt; ac plus interea videtur valere, quod eſt in *veritate*, quam in *opinione.* Bonæ fidei poſſeſſor autem tantum *opinione* fuit *dominus*; ceu in diſſertatione *de rei vindicatione cap. II.* §. 24. Aliud foret, ſi rem perituram mihi ſeruaret quisquam: tum enim & *iuſtitia* & *æquitas* præcipiunt diuerſum. Quod iam *Grotius* obſeruauit Lib. II. cap. X. n. 10.

§. CIII.

Qui non reſtituit, aut reſtituere non vult, pro re nata vel lædit alios, & intolerabiliter immodeſtus eſt, vel pacta violat, & manifeſte euadit iniuſtus.

§. CIV.

Vt vero *pactum vniuerſale* ratione huius obligationis cum *Grotio* & *Pufendorfio* ſtatuamus, nec videtur neceſſe, nec fieri poteſt. Fluunt omnia ex ipſi-

us *dominii natura*, quam copioſe conſiderauimus.

§. CV.

Exinde tamen vix conſequitur, dominum non obligari ad IMPENSAS *vtiles* quandoque & *neceſſarias* (*) reparandas. Vti enim nemo cum damno alterius locupletior fieri debet; ita illud cum poſſeſſoris, ſiue ſit bonæ fidei, ſiue malæ, iniuria fieri nequit. Neque enim etiam poſtremus ſua videtur donaſſe, ſi rationem naturalem audiamus, & a ciuitatis diſpoſitione *poenali* præſcindamus. *Voluptarias* vt tollat vterque, cum *commode* fieri poteſt, æquum videtur. Neque enim æmulationi, ſeu inuidiæ fauet lex naturæ. Sed fac, dominum & voluptarias impenſas, quæ auferri de cetero poſſunt, retinere cupere; & tum refundat is oportet, quod deeſt ſumtus facienti, non autem, quanti putat *retentor*, aut quanti eius intereſſe credit *poſſeſſor*. Sicuti namque dominus affirmabit forſitan, *voluptariarum*, vtpote *ſuperuacuarum*, nullam dari, ratione ſui, certam æſtimationem; ita poſſeſſor, auferendi facultate pollens, oſtendere ſine dubio poterit, quanti conſtiterit impenſum ſibi: cuius reparationem non, niſi iniquiſſime, detrectaturus eſſet retentor dominus

minus. De *communione* pro indiuiſo vt cogitetur, etſi non repugnat ratio; pugnat tamen cognita omnibus experientia.

(*) Neceſſarias namque dominus verus haud dubie agnoſcet, nec reſpuere *cum ratione* poterit, quia ſine illis res conſiſtere ac conſeruari non poteſt. *Vtiles* contra repudiare interdum fas erit, cum non eadem omnium ſit vtilitas: hinc *deducendi* facultas abſolute *poſſeſſori* neutiquam videtur tribuenda: niſi *dominus* geſtiat retinere. Tum quippe merito alter flagitabit penſationem, quanti ſunt, quia ſibi quoque nunc exiſtimat vtiles.

CAP. XXI.

DE CAVSSA ET EFFECTV DOMINII IN STATV LIBERTATIS.

§. I.

ETiam in libertate viuentes domini rerum ſunt, ſi iſtam adducere cauſſam poſſint.

§. II.

Acquirunt illi dominium per OCCVPATIONEM *principalem* & *acceſſoriam*; acquirunt quoque ab alio, tum pro-

pter *expreſſam* eiusdem voluntatem *verbis*, tum *traditione* diſtinctius declaratam.

§. III.

Occupant igitur RES nullius ac *vacuas*. Vnde quid de Hiſpanorum occupationibus in America, quæ non erat poſſeſſoribus vacua, ſit habendum, facile diiudicatur. Nihil hic religio diuerſitatis generat, veram profiteantur occupantes, an falſam ſectentur iure dominii poſſidentes. Multo minus PAPAE conceſſio, ſeu donatio in conſiderationem venit, de qua Grotius egregia in libello *de mari libero* adtulit.

§. IV.

Quemadmodum vero, ceu ſupra monuimus, non requiritur, vt quis manu, quod ſemel occupauit, perpetuo premat; ita in ſtatu naturæ eadem ſequenda deciſio. Vnde non puto, Anglos ſat rationis habuiſſe, quando ab Hiſpanis apud Thuanum Lib. LXXII. & Camdenum ad a. 1580. quæſiuerunt, *quo iure acceperint, in Americano orbe, tam ingentia terrarum ſpatia, an quia caſulas poſuerint, aut ſignum ibidem collocauerint?* Sufficit, fuiſſe eas partes tunc occupatas, nec dimiſſas. Eadem controuerſia cum *Scotis*, inſulam, *Darien* dictam, occupare

cupare conantibus noſtra ætate recruduit. Plura leges in *Gundlingianis Part.* XXXI. *Obſ.* I. §.

§. V.

Idem forte de FERIS BESTIIS dicendum, ſi appenſa γνωρίσματα oſtendant, vnde ad quem pertineant claret. Hinc Regem Galliæ accipitrem, de quo *Stiernhœckius*, in Finnlandia captum vindicare a Suecorum Domino potuiſſe exiſtimo, quia dominii retinendi ſignum ac teſtimonium ſecum adtulit. Quæ *Puffendorfius* contra *Grotium* monet, eo pertinent, vt exiſtimet, feras beſtias arctius debuiſſe cuſtodiri. Verum tamen non quæritur, quid fieri potuerit debeatque interdum, ſed, num dominium, ni fiat, altero inuito, in animali, quod dignoſci poteſt, ſtatim amittatur?

§. VI.

In occupatione acceſſoria parum noui occurrit. Eadem in fœtura, theſauro, gemmis, ambra, ſuccino *reliquisque* obtinent.

§. VII.

Circa ALLVVIONES vero paullo diligentius diſtinguendum. Aut enim fluuius communis, aut vni ſoli proprius territorium vtriusque, aut certi limites ab vna parte finiunt. Si prius, alluui-

ones agro eius, cui accedunt, ſenſim adcreſcunt. Sin poſterius, nihil adiicietur, quoniam id, quod apponitur, a re noſtra certis limitibus diſcernitur intelligiturque certo, a cuius terris abraſæ ſint adiectæ arenulæ.

§. VIII.

Difficilior inſpectio videtur, an, ſi ALVEVM relinquat FLVVIVS FINITOR, *mutetur* quoque *imperii terminus? Grotius* exiſtimat, manere hoc caſu alueum imperii terminum, quia flumen non ſit amplius vetus flumen. Quæ ratio minus apparet ſolida. Flumen etenim magis conſiſtit in *aquis*, quam in *alueo*. Igitur dicerem: ab *alueo*, gentium paciſcentium intentione, determinari fines, non a flumine, quod eſt aquarum collectio, cuius intuitu alueus eſt accidens. Sed quid? Si quis vectigal exegiſſet, ſi ius piſcandi ſolus exercuiſſet? Quid fiet mutato alueo? Et putem, fuiſſe ea IVRA ad flumen in *hoc alueo* adſtricta. Itaque non piſcabitur Princeps in flumine nouum cubile adepto, nec tollet vectigal. Atque alter vero lucrabitur ne quidquam. Nouum enim fluminis cubile inſignem de eiusdem territorio portionem detrahet. Vbi tamen merito exci-

excipitur casus, si quis flumen suo facto auerteret. Neque enim licitum censeri debet, vt alteri auferatur ius quæsitum, quod omnes vident, intelliguntque. Vt in meo fodiam, licet; ac, si alterius venas præscindo, ex accidenti id venit sane. Aliud dicendum, si flumina coniungantur, aut alio canales ducantur, vel sine alterius intertrimento, vel vt me ipsum meoque subditos imperio ab onere liberem. Neque enim cuiquam exprobrandum, quando suorum facilitare commercia satagit. Exigat ab aliis, qui flumine, quod alluit eius territorium, ad nauigandum indigent: ac, sicuti cogi non possum, vt per alterius terras iter suscipere ciues meos jubeam; ita nulla necessitas apparet, vt navigent iidem in flumine, quo non indigent amplius, sed, interuentu *noui canalis*, manere in meo possunt, ac præteruehi alienum. Quod limitationem interea feret, si pacta obsistant conuentionesque speciatim propterea initæ. Potest enim pacto aliquid detrahi libertati, quæ ceteroquin, gentium iure, mihi non foret neganda.

§. IX.

In INSVLIS natis natantibusque eo res redit, FLVMEN commune sit, an vni

reipublicæ proprium? Priori caſu inſulæ quoque erunt *communes*. MARIS inſulas poſſeſſore vacuas occupat, qui vult & poteſt.

§. X.

De MODO acquirendi DERIVATIVO noua doctrina vix indigemus. Nulla TRADITIONE opus eſt, ſi conſtet de qualitate & finibus rei translatæ. Poteſt Princeps rem ceſſam propria auctoritate occupare, neque cedens aliquid rationis habet, inhibendi poſſeſſionis acquiſitionem ea in re, quam *pacto* in alienum dominum transmiſit. Quidquid in contrarium fit, vel *decoro* adſcribendum, vel *prouidentiæ*, ne fines tranſiliuiſſe dicatur poſſeſſionem ſuo arbitratu arripiens. In finibus vero conſtituendis vel *verba* ſequuntur paciſcentes, vel propoſitum contrahentium ex adiunctis pellucens, vel controuerſias denique noua pactione finiunt.

§. XI.

De ACCESSIONIBVS INDVSTRIALIBVS, vel FORTVITIS ſicuti rara ſunt themata; ita, ſi quid occurrat, e principiis ſupra cap. XX. §. 38. ſ. conſtitutis deciſio petenda. Id adhuc quæſitu dignum, ad quem pertineat ager, ſeu pagus, *terræ motu*, qualis in Inſubribus aliquando contigit, in

in alienum territorium translatus? *Vlricus Huberus* domino territorii, cui acceſſit, tranſcribit. Nos meliori iure communem facimus. Aequius quippe eſt, vt ne damnum ſentiat vnus ſolus.

Confer *Huberi digreſſiones part. I. tit. IV. cap. XXII. p. m. 352.* qui è *recentiori Britanniæ hiſtoria* probat, nequaquam fabulis exemplum propoſitum eſſe accenſendum.

§. XII.

De TESTAMENTIS nihil hic mutamus. Cum enim ſummi Principes ſolo iure naturæ regantur, quo nullum eſt teſtamentorum veſtigium, hinc ex diſpoſitione, quæ argumento cogente non ſubſiſtit, nullum ius, nec vlla obligatio oriri poteſt.

§. XIII.

Vnde, ſi quis ſucceſſione alioque iure ſibi debito excluſus per teſtamentum ſit, eo non obſtante, ius ſuum licite perſequetur. Quod ex hiſtoria *Ludouici Pii* illuſtrari poteſt: vt exempla teſtamentorum a Principibus perperam conditorum a *Grotio* allata ſileamus.

§. XIV.

Ex eo eſt, quod multi Principes alia

alia præſidia circumſpexere, teſtamentis ſuis diffiſi. Vel enim viui regnum ſucceſſori deſtinarunt, vel *populi conſenſum* petierunt, vel potentiores executores delegerunt. Exempla ab illuſtri *Cocceio in diſſert. de teſtamentis principum* ſuppeditantur. Quibus ex hiſtoria Ludouici XIII. addas, quæ is de filiorum regiorum tutela ordinauit. *Parlamentum* enim defuncti Regis teſtamentum, a ſe nondum firmatum, pro inani habuit, ac tutelam Reginæ, cui ea de regni conſuetudine competere adfirmabat, integram reliquit. Lectu hanc in rem digna eſt præfatio Domini *de la* CHATRE *de la minorite de Louis XIV.*

§. XV.

Exempla, quæ in contrarium proſtant, aduerſus *ius certum* nihil operantur.

§. XVI.

Vnde per ſe ſequitur, Principem ne quidem *filium* ob grauem iniuriam EXHAEREDARE, aut a principatu excludere poſſe. Nam exhæredatio iuris arbitrarii ciuilis eſt. Quod non animaduertit *Grotius.*

§. XVII.

Similis deciſio ſeruanda, cum princeps de bonis ſuis per vltimam voluntatem, excluſo proximo, aliquid ſtatuit. Quicquid ſucceſſor teſtatoris vo-

voluntati conuenienter efficit, benignitati eius adtribuas licet.

§. XVIII.

Aliud ſtatuendum, ſi princeps a PRIVATO HÆRES ſcribatur. Tum enim ei merito conceditur, quod alias homini ſingulari atque extraneo: de quo *diſſertationem meam de Principe e teſtamento ciuium ſuorum hærede* conſulas.

§. XIX.

Aliud quoque, ſi TESTANDI FACVLTAS a POPVLO conceſſa, vt olim in Sueciæ regno. Tum enim teſtamentum non valebit vt teſtamentum, ſed vt *ius* ex *voluntate populi* conceſſum.

§. XX.

VSVCAPIO vt tacita Domini prioris voluntate & derelictione nititur; ita inter gentes negari non debet. Quæ *Petrus Puteanus* contra *Grotium* diſputat, vſucapionis peruerſam ideam, ac ſi in ea pœna ſuperioris ſemper foret præponenda, nec derelinquendi animus intercurreret, abunde produnt: quod peculiari diſputatione *Werlhofius* oſtendit.

§. XXI.

Tantum conſiderari fas eſt, vtrum DERELICTIO reuera ſit præſumenda? Sæpe enim ius noſtrum conſeruamus, etſi poſſeſſio deficit. Sed docet id tem-

tempus bene longum, aut *immemorabile* ad ſummum, quo, qui potuit vindicare, non vindicat olim ſuum. Stulte enim aliquis cogitaret, rem poſt ævum aliena in poteſtate exiſtentem eſſe ſuam adhuc.

§. XXII.

Solius autem TITVLI retentio, ſi alia argumenta obſiſtant, nihil aut parum operatur. Quod in controverſiis cum *Pontifice* maximo itemque *Anglorum* cum Rege Galliæ hujusque cum Hiſpanis aliisque tenendum eſt.

§. XXIII.

In SVCCESSIONIBVS vero AB INTESTATO neque lex ciuilis, neque mos aliquid efficient. Omnia hoc loco e PACTIS populique *antecedente voluntate*, eiusque interpretatione rationabili, aut, ſi hæc deficiat, armis & transactione deciduntur.

§. XXIV.

NOVA populi VOLVNTAS nihil efficiet, quamdiu familia regnatrix, quæ ius habet ex prima electione acquiſitum, non eſt exſtincta. Vnde facile eſt ad intelligendum, quam nihil operari potuerit Caroli II. Hiſpaniæ Regis teſtamentum, aut etiam procerum voluntas recens, Ducem Andegauenſem Auſtriacis præferentium. §. XXV.

§. XXV.

De MARIS DOMINIO nihil addimus. Licet in magno Oceano vacuas occupare insulas, ceu diximus, licet piscari, vniones extrahere, cetera, cuicunque libet. In mari vero, quod littora iam occupata alluit, eoque in dominio est, talis occupandi piscandique facultas cessat. Digna sunt scripta, quæ legantur, Anglos inter & Belgas publicata: de *balæ cum captara*, quorum argumenta apud SELDENVM de *mari clauso*, & GROTIVM de *mari libero*, inueniuntur: vt taceam, quæ, Carolo II. in Britannia imperante, denuo sunt disputata, referente BECMANNO in *notitia Orbis* e probatissimorum auctorum testimoniis.

§. XXVI.

De BONIS NAVFRAGORVM notamus, trahi a plerisque ius vindicandi talia ad *ius maritimum*. Sed perperam id puto fieri, si appareat dominus, nec *derelictio*, nec *pacta* nec *mos reciprocus* adsint. MOREM RECIPROCVM nomino, quia prorsus habeo persuasum, non tam eum a iure maritimo profluere, sed opinione, peregrinos quouscunque & ignotos esse hostes. Vnde Poeta: *Hostis est, quodcunque natat.*

§. XXVII.

§. XXVII.

De EFFECTIBVS DOMINII non eſt, quod denuo ſimus ſolliciti. Poſſunt Respublicæ, vel qui eas repræſentant, non nihil de ſuo demere idque pro arbitrio. Vnde diſpoſitiones FEVDALES arbitrariæ ſunt; iique non leuiter decipiuntur, qui IVS FEVDALE vniuerſale & naturale ſomniant.

§. XXVIII.

Poteſt etiam ciuitas vna alteri in territorio ac tractu ſuo SERVITVTEM tam *perſonalem*, quam *realem* permittere. Saltem in Germaniæ terris eiusmodi occurrunt obligationes & iura. Nec dubitandum, quin in aliis quoque regnis & principatibus perplura obſeruentur, e. g. vt quis in *territorio* vicini fortalitium habeat; de quo *Engelbrechtum*, euoluas *de ſeruitut. iuris publici.*

§. XXIX.

Quæ hic nonnulli de IVRISDICTIONE in alieno territorio ab *Imperatore* conceſſa immiſcent, alio pertinent.

§. XXX.

De POSSESSIONE nihil peculiare monemus. Fundant ſe Reges ac ciuitates in illa, quemadmodum priuati. Sunt bonæ fidei, ſunt malæ fidei poſſeſſores. Reſtituunt ſæpe, quod tenent, ſed

sed restituunt fere, quod extat. Quod regulam in præcedenti capite stabilitam non tollit, vtpote quæ de iure, non de iuris legitimi remissione, aut difficili eiusdem probatione intelligenda est.

CAP. XXII.

DE CAVSSIS ET EFFECTV DOMINII IN CIVITATE.

§. I.

PLures plerumque ACQVIRENDI DOMINIVM MODI, quam capite XX. proposuimus, recensentur; non autem sunt PLVRES. *Accessiones* omnes, etiam naturales, non sunt modi acquirendi, sed acquisitionum, ceu supra monitum, occasiones.

§. II.

Sed potest tamen ciuitas determinare amplius, quid sit OCCVPARE, & clarius habendi apprehendendique signum constituere.

§. III.

Ex ea ratione IVSTINIANVS *Trebatii* opinionem de vulneratione feræ repu-

diauit, & in occupatione rei nullius pleniſſimam capionem introduxit.

§. IV.

Hinc nec *videnti* & animum habendi *verbis ſignisque declaranti* aliquid iuris adtribuit, quam legislationem arbitrariam ICti hodierni plerique pro ipſo naturali iuri venditant.

§. V.

Ex quo fonte Neruæ quoque opinio fluxit, feras in ſiluis circumſeptis *vagantes* & piſces in ſtagnis exiſtentes non poſſideri contendentis.

§. VI.

Eadem ciuitas determinat, quid ſit pro re MOBILI atque IMMOBILI habendum, quaue ratione ſingulæ ſint *occupandæ*. Secundum hoc ius arbitrarium *Chalcidenſes* præ *Andriis* ACANTHON ciuitatem occupaſſe dicendi eſſent: qua de re Plutarchus *in quæſtionibus Græcis* Tom. II. p. 298. conſulendus. Simpliciori iure naturali vero ad vtrosque ciuitas pertinuiſſet, tum ad *telum* emittentes Andrios, tum curſu ac corpore Acanthon adtingentes Chalcidenſes.

§. VII.

Hinc illi vtique ciuibus poſſunt iniungere, feras vt beſtias arctius cuſtodiant, non, *quia poſſeſſione amiſſa deſinunt eſſe noſtræ*

noſtræ, ſed quia haud facile *dignoſci*, aut denuo vindicari poſſunt. Quam rationem ſane ius *Romanum* habuiſſe conſtat potiſſimum. Nunquam enim iſtud in poſſeſſione ſola dominii vim conſtituit, quod e philoſophia eiusdem iuris confit, poſſeſſione cicurum animalium amiſſa dominium durare adhuc exiſtimantis.

§. VIII.

Nec dubitandum, quin liceat manſuetis beſtiis SIMILES declarare, quæ ſua natura videntur FERÆ. Ita *pauones*, *columbæ*, quid? quod interdum *apes* apud nos fere manſuetam habere naturam creduntur. Euolant, redeunt, ceu animalia manſueta, rariſſimeque animum redeundi deponunt. Et fac, illum deponere beſtiam alioquin in noſtris regionibus *raram*, immo plane *non obuiam*; ceu ſunt pſittaci, corui Indici, ſimiæ: quis dixerit eam cedere occupanti? inprimis cum facile inueniri dominus poſſit, e cuius cuſtodia peregrina hæc animantia ſunt elapſa.

§. IX.

Id quæſitu non indignum, quænam opinio de captura ferarum iuri naturali ſit conuenientior, Romanorum, an Teutonum? Illi enim vnicuique ex popu-

lo venandi libertatem permittebant; hi priuatos ordinarie excludebant; & omne venandi ius in Principes ac Rectores ciuitatium transferebant. Idque Gothi, Franci, Longobardi in more habuere poſitum, ceu Guilielmus FORNERIVS *Selection.* Lib. II. c. 26. adnotauit. Ego neutram e iure naturali neceſſario putem deriuandam. Non primam ROMANORVM, quia comprehendi vix poteſt, quo iure fundum meum ingredi poſſit quisquam, vt feras ibi vagantes traiiciat capiatque? Ipſi Romani propterea fundi Dominis actionem iniuriarum permiſerunt, intelligentes, nemini fas eſſe, aliquid, me inuito, gerere in re mea. Ratio autem illa: *feras vagari*, nec alicuius adhuc proprias videri, vix ita concludit, vt propterea vnicuique indulgeri ius capiendi debeat. Capi poſſunt: id verum eſt. Sed a quo? Et certum habeo, nemini plus iuris competere, quam Domino in fundo ſuo, quod eſt obuium, trucidanti, aut prehendenti. Quidquid alio ſeſe confert, aut auolat, aliorum dominorum præda fiat. Vt omnes ad vnum venandi iure polleant, neceſſe non eſt; ſicuti nec hodie permittitur alii Principi, aut nobili, quam qui eſt terræ dominus, vt,

quod

quod abit hinc, prehendat traiiciatque istic. Igitur admodum falluntur, qui Romanorum iurisprudentiam hac parte ipsam rationem existimant esse cogentem. Potius, quod obseruatur apud illos, e statu democratico deducas, eiusque simulacrum sub monarchia quoque conspicuum agnoscas, scilicet, vt cogitaret populus, in sua libertate se adhuc agere amplius.

§. X.

TEVTONVM vero mos, quo Principes fere venantur soli, &, quibus isti hanc facultatem vel relinquunt, vel iterum indulgent, etsi vtilis sit publicæ rei, ne ciues venationi magis, quam operis suis necessariis vacent, ac Imperantes de cetero habeant, vnde loculos suos augeant, inprimis cum in homines singulares parum inde redundaturum esset commodi; non est tamen illico inferendum, necessario igitur ad PRINCIPES pertinere ius venandi. Merum hic arbitrium cernitur; eoque dicendum sine circumitione, *occupationem accessoriam* iuri simpliciori maxime congruentem videri; intellige, vt DOMINVS FVNDI occupet, capiatque feras in agris fundisque suis sibi occurrentes. Saltem nemo fundum intrare meum potest, me

inſcio atque prohibente; nec itidem aliquid rationis habet quisquam, quare venandi facultatem dubiam reddat mihi, ad quem pertinet RES PRINCIPALIS, id eſt *fundus*.

§. XI.

Idcireo nullus dubito, quin pæne eadem de ALVEO relicto, inuentis IN LITTORE, ALLVVIONE ac THESAVRO ſint repetenda, videlicet, occupationem ex acceſſione hic locum inuenire. Vt ad inuentorem aliquid perueniat, iniquum quidem non eſt, imo potius mori gentium congruit, quæ partem dimidiam inuentori, tanquam fortunæ præmium, vniuerſim fere addicunt; de quo more Hertius conſulendus in *paroemiis iuris Germanici* paroem 85. Verum tamen argumenta cogentia deſiant, vt inuentor partem accipiat rei, quæ eſt in fundo meo detecta fortuito. Cur veteres aliter rationes iniuerint? inde forte eſt, quod exiſtimarent, FORTVNAM, huius hominis opera, nonnihil lucri in Dominum ſparſiſſe: quanquam Legislatio Romana de theſauris variauit valde.

§. XII.

Germanorum e contrario conſuetudo ἀδέσποτα in Rempublicam eiusque Principem tranſcribentium, puta, metalla,

talla, alluuiones, mineralia, thesauros, *cetera*, populum quidem exonerat, & imperantium fiscos auget; sed naturalis interea non est, quid? quod multo longius a rationis necessaria doctrina recedit, quam Quiritium. Eripit enim singularibus rerum possessoribus occupandi, seu acquirendi occasionem fere omnem.

§. XIII.

De *accessionibus artificialibus* aliter philosophabantur iidem Romani, quam nos supra; modos acquirendi cum occasione acquirendi confundentes. Cumque abunde ea de re tum in genere, tum in specie cap. XX. §. 33. seq. differuerimus, nihil hoc loco censemus adiiciendum.

§. XIV.

Id memorabilius ciuitatem, sicut *occupandi*; ita etiam clarius DERIVANDI DOMINII signum, præter pactum, statuere sæpius solere.

§. XV.

Hinc TRADITIONEM ista exigit, formam determinat, ac varia solennia, magistratus auctoritate haud raro interueniente, addit, quod *mancipatio* & *cessio in iure* veterum Romanorum itemque *resignatio* iudicialis Germanorum luculenter indicat.

§. XVI.

Res TESTAMENTARIA Quiritium etſi non eſt iuris gentium, vti vulgo placet, tamen ſummus Imperans aut eam admittere, aut modum teſtandi rurſum aliis legibus circumſcribere, ac tot ſubruere ſolennitates miſeramque diligentiam poteſt.

§. XVII.

Fluxerunt iſtæ e Romanæ Reipublicæ oeconomia, qualis apud reliquas Europæas gentes fere ceſſat. Admodum enim difficiliter Romani vetuſtiſſimi permittebant ſuis, vt bona proximis ſubtraherent. Igitur in comitiis calatis volebant eos teſtari, ſpectante & audiente populo vniuerſo; *ſin aliter, inter viuos per æs & libram familia erat transferenda; ita tamen vt dominus, quam diu viueret, ſibi eam retineret? Deinde in locum populi & mancipationis, vſu ſic exigente, ſucceſſerunt ſepteni teſtes, imago populi Romani, non alia ratione, quam vt pro agnatis & gentilibus legitime facta Lex tolleretur quoque legitime; per ſe enim quur tantum argumenti?* Verba BYNKERSHOECKII conſulto recitaui, vt qui propterea hanc ſeriem tenuit deſcripſitque, ne quis teſta-

menta

menta naturæ, vel rationi tribueret. *Obſeruat. Lib. II. c. 2.*

§. XVIII.

Vnde inſulſos, caue, populos exiſtimes, qui *teſtamentis* plane *non* vtuntur. Optauit *Strykius* olim noſtras, initio *cautelarum teſtamentariarum*, ne forent teſtamenta; conſtatque inter omnes, Germanos olim, Danos, Suecos, Anglo-Saxones caruiſſe iis prorſus. Quare vero Germani teſtamentis locum reliquerint tandem, ſacerdotes potiſſimum fecerunt, homines Italicis moribus, bonis aliorum, ſub publicæ ſalutis atque eccleſiæ inprimis obtentu, inhiantes, vt alias cauſſas arcanas, de quibus celeberrimus *Thomaſius in fundamentis iuris naturæ*, ſilentio inuoluamus. Etiam nos aliquid adnotauimus ratione Danorum in ſingulari obſeruatione ad *cap. II. X. de conſuetudine;* Gundlingianorum part. VII. n. 4.

§. XIX.

SVCCESSIONES AB INTESTATO vt ſint, non tam neceſſitatis eſt, quam prudentiæ atque ordinis. Sed ordo vero pro arbitrio variat: nec, vti ſupra monuimus cap. XX. §. 66. ſ. præſumta coniectura de voluntate defuncti locum inuenit. Quin nec illam in ſucceſſionis

ordine Romano poſſe elici laudatus BYNCKERHOECKIVS *Obſeruat. Lib. II. cap.* 1. argute demonſtrauit; *conditionemque cognatorum* fundamentum veteris eſſe ſucceſſionis oſtendit.

§. XX.

Cui vix obeſt, obſeruari non parum æquitatis in ſucceſſionis ordine Romanis ac noſtris familiari. Indubium enim habeo, me apologiam ſcripturum omnibus omnium gentium diſpoſitionibus, quam paradoxæ etiam videantur. Nec deeſt Africanis, de quibus ſupra, ratio, quare fratres liberis ſuis præferant. *Hos* enim eodem ſecum de ſanguine, aiunt, ortos: de *liberis* id vix conſtare certo. Qui facundiæ vires experiri capiunt, inuenient hoc loco argumentum declamationum inſigne.

§. XXI.

In VSVCAPIONE *tempus* determinat ciuitas, ex quo *tacita dominii translatio*, & comparate *derelictio* præſumatur; quod primarium fundamentum vſucapionis habendum. Semper enim illa alteri adiicit, quod eſt amiſſum ab alio. ICti *poenam negligentiæ* fere ſolam depereunt; ipſeque *Petrus Puteanus*, ICtus excellens, in hunc ſcopulum illidit; cum potius vtraque ſit conſideranda cauſſa.

Ita

Ita namque facile intelligetur, quare iustus titulus, ac bona fides requirantur. Neque enim sine dominii titulo dominium transfertur, ac multo minus dolose agentibus Legislatores suppetias ferunt.

§. XXII.

Quod autem ius Canonicum etiam in longissimi temporis præscriptione, vbi memoria non extat, eadem requisita & bonam fidem perpetuo exigat, non probitati atque æquitati insigni, sed arcanis Pontificis acceptum ferendum, lites longiores efficere cupientis, aut errori insigni, cum frustra de titulo, frustra de bona fide disceptetur, post tempus memoriam hominum superans.

§. XXIII.

Arbitrium ciuitatis vero, cum debeat esse prudens, hinc breuius rerum *mobilium, quam immobilium* vsucapioni, ob vtilitatem *commerciorum*, tempus est præfixum.

§. XXIV.

Nec diu cogitandum, quare ciuitas EFFECTVS dominii ex iusta caussa sæpe RESTRINGAT, ac quibusdam personis, vtpote *pupillis, minoribus, prodigis* administratione interdicat, ALIENATIONI rerum

rum certas *conditiones* ac *limites* ponat, res *ſacras*, *religioſas*, *ſanctas*, non alienandas, SVPERSTITIONE haud raro intercurrente, admittat.

§. XXV.

Id conceditur, non male agi ac præcipi, vt obſeruetur ordo in omnibus; eſtque perabſurdum, vt, quod ſacris adhibetur vſibus, ſine ordine iterum ad vſus applicetur promiſcuos. At inane eſt quoque, exiſtimare, Deo aliquod dominium ac ius ſingulare hiſce in rebus competere, iisque diuini ineſſe nonnihil. Simili ratione *coemiteria* a reliquis locis merito ſeiunguntur, ne cadauera homines viuos incommodent; quemadmodum non iniuſte ſanctione poenali muniuntur portæ, ac mœnia, ne quis hoſtili animo tranſiliat ea. Quidquid *pagani* peccarunt, atque etiam nonnulli e Chriſtianis, hoc eſt, quod ſicuti illi DIIS SVPERIS res ſacras, ac DIIS HEROIBVS res *ſanctas*, & comparate *religioſas* DIIS MANIBVS conſecrarunt; ita hi SANCTIS ſuis dedicent portas, munimenta, & religioſis locis beatos *martyres* ſingulariter patrocinari ſtatuant, locaque ei vſui deſtinata *benedicant*; ſimulatque mortuis prodeſſe credant, in *eccleſiis* ſi fuerint ſepulti. §. XXVI.

§. XXVI.

Hoc mirum videri posset, quare tot de *vsufructu*, *vsu* aliisque *seruitutibus realibus* leges ciuiles extent, cum omnia a dispositione & ordine paciscentium, aut concedentium pendeant. Sed desinent mirari, qui perpendunt, de omnibus contractuum speciebus inueniri imperantium leges, & instituta: idque iura nostra de emptione, venditione, locatione ac conductione, *ceteris*, luculenter ostendunt. Causa eius rei est, vt fraudibus ponatur obex, litibusque: ac dubiæ quæstiones, quoad fieri potest, decidantur. Quod in applicatione ad SERVITVTES similiter dicendum; inque arbitrariis legibus variorum populorum clare hac parte deprehenditur: ita tamen, vt vnusquisque sua sectetur principia, ac rationes interdum singulares. Sic Romani nullam seruitutem admiserunt, quæ ratione *seruientis prædii* in FACIENDO, aut etiam, cum adhuc allium olerent isti atque cepas, in IVCVNDITATE ac VOLVPTATE consisteret. Solam illi vtilitatem eamque *perpetuam* prædii, cui seruitur, respexerunt. Perpetua vtilitas vero causſam poscit *naturalem*, quæ sola est perpetua, non autem *artificialem*, quæ ab operatione

DOMI-

DOMINI *prædii ſeruientis* pendeat, variis ex rationibus aliquando deficiente. Doctores plurimi id minus accurate percepere, opinati, a dominio prædii dominantis nihil fore faciendum. Quod non eſt. Hic facit, & vtitur ſeruitute in re aliena: alter vero patitur, aut non facit. Et licet quis etiam a domino prædii ſeruientis poſſit factum ſtipulari; non tamen perpetuæ & nunquam defecturæ vtilitatis rationem, ſeruitutemque realem talis ſtipulatio efficiet. Quid enim? ſi non efficeret, quod volo? quid? ſi non poſſet? Vtilitas certe, quam primario in mente habent ſeruitutem conſtituentes, eaque PERPETVA, talem cauſſam *artificialem* vix admittit, quia deficere poteſt. Ergo naturalem cauſſam flagitabant Quirites, quæ nunquam ceſſat, cum conſequa ſemper ratione agat natura. Nam etſi deficit aliquando ſtillicidium flumenque; non tamen deficiet ſemper; cumque pluit, & ſtillicidium & flumen auerti, vel non auerti poterit. Quod dum non animaduertunt ICti noſtrates, temere iſti reprehendunt ICtos veteres, ipſumque Paulum contra praxin Romanam cauſſam naturalem exegiſſe ſomniant. Idem error illis obrepit, dum ſolius vtilitatis, non

non iucunditatis gratia seruitutes constitui a Iurisconsultis obseruant adfirmatum; ignari, Romanos rusticæ rei inprimis ac simpliciori vitæ deditos de voluptate initio vix cogitasse. Quod variauit dein, influente in ciuitatem luxu, recte id adnotante celeberrimo NOODTIO *Probabil. Iuris* Lib. I. c. 3.

§. XXVII.

Sicuti vero de seruitutibus leges ciuiles feruntur; ita quoque de DOMINIO VTILI eiusque variis speciebus iura extant emphyteutica, feudalia, eaque diuersa; quorum neutrum e iure necessario naturæ ἀμέσως prodit; sed ad hæcce negotia in certum ordinem cogenda ac dilucidandas varias conclusiones excogitata sunt vniuersa.

§. XXVIII.

Semper namque vigilare solet ac debet ciuitas, ne, quod ad salutem generis humani ac iura ciuium pertinet, vllo modo violetur atque in abusum vertatur. Hinc ea quoque iura POSSESSIONIS seuere tuetur, interdicta aliaque remedia contra turbantes suppeditat, expulsos ac spoliatos ante omnia restituit, malæ fidei possessores prædonesque punit, vindicationes rerum amissarum indul-

indulget, niſi forte publica commerciorum vtilitas aliud ſuadeat. Quo Hamburgenſium & Lubecenſium mos ac paroemia iuris antiqui Germanici pertinet: Hand muß Hand wahren, de qua Hertium euoluas.

§. XXIX.

Ex hoc capite ſeptentrionalium populorum fere omnium vetus conſuetudo, ratione ſubiectorum, poterit defendi, quando NAVFRAGORVM bona vel *occupantibus*, vel *fiſco* addicunt, ne ſui ob difficultatem perſequendi ac probandi dominium inanibus litibus inuoluantur. Melius enim eſt, carere re ſua bona fide, quam tempus perdere & conſumere temere, quod ſupereſt. Vnde vix eſt, vt hac parte Bornholmenſium iuri tam ſæua ſit ſcribenda dica. Intuitu externorum vero nihil rationis ſuppetit, niſi illa Cyclopica, quam præcedenti capite §. 26. indicauimus.

CAP.

Landesbibliothek Oldenburg

Cap. XXIII.

DE RERVM PRETIO DOMINII ACCESSORIO ET INDE PROFLVENTIBVS COMMVTATIONIBVS.

§. I.

RVbrica capitis connexionem indicat. Proprietatem enim inter homines, vti nunc sunt, *commercium* sequitur, commercium PRETIVM.

Dominii, vsus esset perexiguus, nisi adquirendae rei permutandae reitribueretur valor determinatus s. quantitas s. pretium. Pretium igitur rerum inter accessoria contractuum referri debet, quo res inter se comparari et sine damno à contrahentibus possint permutari. Non vero adres solum restringitur pretium, sed etiam ad actiones et operas, quae itidem aestimationem et proportionem cum aliis admittunt.

§. II.

Nam etsi mercatura indicium luxuriæ est; non possumus tamen homines vno halitu immutare ad vnum omnes. Vnde, ex hypothesi *status corrupti*, illa non tantum vtilis sed etiam necessaria est. Ne enim dicam, Deum in variis regionibus diuersa nasci voluisse, vt homines inter se ista distribuerent, & alter cum altero, pro re nata, communicaret; etiam constat, non omnes exercere agriculturam posse; adeoque plurimis pereundum fore, nisi aliunde acciperent, quo sustentarentur. Vnde quidquid in contrarium affertur, merum enthusiasmum politicum redolet.

Landesbibliothek Oldenburg

§. III.

COMMERCIVM *commutationem* rerum ponit ac requirit. COMMVTATIO sine comparatione rerum concipi vix potest.

§. IV.

Comparatio rei & rei, quantitatem moralem, hoc est, pretium gignit; eoque sine *relatione* concipi istud vix potest.

§. V.

Relatio vero non est in re, sed extra rem. Vnde pretium non a re ipsa, sed *comparatione*, phantasia ac ratiocinatione nostra pendet. Quod contra eos obseruandum, qui pretium virtuale, *quod rebus ex suo habitu*, vti clarissimus *Titius* perquam obscure loquitur, *inest*, admittunt: idque ad non existentia merito refertur: quia tam pueriliter falluntur omnes, quam si altitudinem monti, aut humilitatem crederent inesse; impingiturque ideo admodum inficete in caput Logices *de relationibus*.

§. VI.

Sed habent tamen homines, cum rem suam & alienam comparant, *certas* rationes & *comparandi causas*, quas detegamus necesse est.

§. VII.

Landesbibliothek Oldenburg

§. VII.

Eæ, quocunque etiam oculos conuertas, 1) *vtilitas* sunt atque 2) *raritas.*

§. VIII.

VTILITAS causſa generalis, seu remota videtur, estque vel *vera*, vel *imaginaria.*

§. IX.

Nam, quod nullius vsus vnquam & vsquam est, nullum pretium habet; sed vix tamen consequitur, vt, quod maximam vtilitatem præstat, pretium nanciscatur. Quem enim valorem habet aqua apud nos? Ergo *imaginaria* sæpe *vilitas* primas tenet.

§. X.

RARITAS causſa specialis, seu proxima est eodemque modo in *veram* & *imaginariam* dispescenda videtur.

§. XI.

Vtraque pretium *generat*, vtraque *intendit*; quemadmodum abundantiæ opinio vel tollit, vel minuit.

§. XII.

Causſæ & circumstantiæ ceteræ, quas adiicit *Puffendorfius* cum D. *Titio*, in raritatem tandem, vtvt sæpe stultam, resoluuntur. Solus hic *Thomasius* ve-

ritatem manibus tenet, quam binis in dissertationibus: de *pretio affectionis in res fungibiles non cadente*, & *de cerebrina æquitate l. 2. Cod. de rescindenda venditione* exposuit.

§. XIII.

Cui non obest, sæpe locum rei sitæ periculosum efficere, vt pretium fere nullum eidem constituatur, eoque abundantiæ, aut raritati nihil videri aliquando trbuendum. Regero enim, illam visionem, quod res periculoso agro locoque sit sita, non tam *valori* aliquid detrahere per se, quam eius generis rem nullius, aut exiguæ utilitatis esse indicare. Inutilium autem rerum magna semper inuenitur copia.

§. XIV.

De cetero PRETIVM vel *vulgare* est, vel *eminens*.

§. XV.

VVLGARE appellamus, non, quod ceteris rebus, excepta pecunia, inest, sed quod ex comparatione rei & rei, sub qua *operas* quoque comprehendimus, oritur.

§. XVI.

EMINENS dicimus, quod ex comparatione nummi & rei exsurgit, ac super

per omnia eminet, quia vniuersa atque singula *nummus* fere dimetitur.

§. XVII.

Nam quia non semper, nec facile concurrebat, vt, cum tu haberes, quod ego desiderarem, inuicem haberem, quod tu accipere velles: electa materia est, cuius publica & perpetua æstimatio æqualitate quantitatis subueniret.

§. XVIII.

Qua cum res exæquare omnes velimus, necesse sane fuit, vt eligeretur materia *rara*, omnibus *accepta*, diuisioni, custodiæque apta; qualis aurum est, argentumque.

§. XIX.

Si qua alia materia a nonnullis gentibus fuit adoptata; tum vero id *necessitati* adtribuas, aut *stupiditati* vtentium.

Confer *Hertii Prudent. ciuilis* Part. I. p. 113. itemque *Perizonium de ære graui* p. 4. seq.

§. XX.

Sed vnde vero argentum & aurum tam grata & accepta mortalibus sint reddita, alia plane quæstio est. Multa enim rara sunt; nec tamen tantam æstimationem habent, quantam dicta metalla. Multa vtiliora sunt, sed nec his

interea magnum ac præualens constituitur, nec constitutum est pretium; cum e contrario omnia auro argentoq; cedant, ita ut communi quodam pacto in ista conspiratum esse videatur. Quod *postremum* etsi *falsum*; nec in materiæ qualitate sola æstimationis fundamentum est quærendum; variæ tamen & catenatæ concurrunt caussæ, quare omnes mirentur auri argentique *splendentem* speciem. Saltem effecit splendor horum metallorum insignis, ut Reges & Principes orientales illo sese ab inferioribus distinguerent: quos cum partim sui, partim viciniores imitati sint summates ac Domini, & hos iterum subiecti, & hic sensim, isthic præcipiti cursu eadem propensio exorta sit, affectusque affectum genuerit, luxus irrepserit, nec suis quisque rebus contentus esset, & paullatim interea remotissimæ gentes intelligerent, auro argentoque nil rarius videri, vniuersaque, eorum interuentu, comparari posse; hinc commune fere eius rei desiderium inualuit, perennatque adhuc amplius: quod singulari dissertatione *Gundlingian. part.* XXXI. *n.* 2. copiosius deduxi, quam euoluas, si lubet. Quamobrem vix est, vt mutatio eius desiderii sit speranda: adeo uniuersale est, &

καθο-

καθολικὸν, vt, niſi DEVS interueniat, ac nouas inclinationes maiori hominum parti inſpiret, aut artem commutandi metalla detegat, ſicque alteram naturam mortalium, imitatione effectam, noua viciſſitudine conuertat, æternum id ſane ſit futurum; ac, ſi ceſſaret vero, totius orbis conuerſio eſſet exſpectanda, diuitiarumque ac paupertatis mirifica metamorphoſis.

§. XXI.

Hæc metalla, quæ adeo omnibus placere cœperunt, interea, *ſignari* oportebat, iisque, ſecundum pondus, imponi valor. Idque ~~nemo~~ nulli maiori cum auctoritate, candore atque ſecuritate facere poſſunt, quam in libertate agentes aliisque imperantes. Vnde MONETA, & nummus coortus: ac IVS MONETANDI penes eos manſit, qui ad publicam fidem interponendam apti ſunt.

§. XXII.

Reliqui vero ſicut res & res interſe comparant ſua, ; ita nummum quoque cum rebus ſuis componunt: neque aliud occurrit officium, quam quod in conventionibus animaduertitur.

§. XXIII.

In his vero ordinarie liberum eſt, vt quisque rem ſuam *pro lubidine* æſtimet,

met, & alter eiusdem æstimationem vel approbet & acceptet, vel repudiet: quia pretia, vt demonstrauimus, *non insunt rebus.*

§. XXIV.

Vtrobique tamen prudentia opus est. Imprudens namque habetur, qui rem suam adeo magni facit, nullum vt inveniat emptorem, aut qui rem alterius tanti velit comparare: quemadmodum viciſſim a stultitia proxime abest, qui ita inepte rerum est cupidus, vt, quod alter vult, exsolvat.

§. XXV.

NEVTER tamen *iniustus* est, neuter prodigus, aut durus: quia in conuentionibus oneroſis humanitas & beneficentia exulant.

§. XXVI.

Ex his decantata quæstio pendet, an in RES FVNGIBILES cadat AFFECTIO? Vtut enim facile reſpondetur, non cadere; tamen noua ſemper quæstio orietur, ſitne res fungibilis, opinione paciſcentium, nec ne?

Pretium affectionis diuidi potest in pret: affect: commune et in pret: affect: stricte sic dictum. Commune dicitur, si quis in permutatione rei suae aestimationem vsitatam et introductam ab aliis tanquam normam respicit. Pretium vero affect: stricte sic dictum accipitur, si quis rem suam ob peculiares rationes magis, quam alii solent, aestimat.

§. XXVII.

Sæpe enim vel comparans, vel permutans inepte ratiocinantur. Ita perdite amans Pamphilus ſericum Glycerii

cerii filum maioris æstimabit, quam diuitias ceteras Croesi.

§. XXVIII.

In genere omnes concordant, PRETIVM affectionis tum demum locum inuenire, vbi singulare quid occurrit. At singulare non alieno arbitrio ordinarie determinatur, sed proprio, etsi sæpius stulto.

§. XXIX.

Vti vero pretium pretio potest exæquari & commutari; ita commutatio rerum in commercium venientium reapse, vt diximus, per pactum fit, quod CONTRACTVM *Puffendorfius* aliique appellant.

§. XXX.

Sed iam supra monitum est, inter contractum & pactum, ratione firmitatis, nihil obseruari differentiæ.

§. XXXI.

Vtrinque obligatio eadem est: etsi diuersæ visiones & considerationes diuersas sæpe denominationes patiuntur & gignunt.

§. XXXII.

Hoc *sensu* non repugnabo, si quis *conuentiones de rebus & operis in commercium venientibus* CONTRACTVS, seu συναλλάγματα velit appellare, ceteras

pacta ceu *Puffendorfius*: dummodo ne quis reuera distinctum animo proponat, vbi tantum obiectum conuentionis variat. *Hobbesius* ab IMPLEMENTO differentiam arcessiuit: *pactum* appellitans, quando promissum restat perficiendum; *contractum*, cum facta, transacta sunt omnia.

§. XXXIII.

Id maioris vsus est, vt ad FINEM agentium & commutantium respiciatur, quo tanto curatius obligationum termini intelligantur. Aliud enim propositum habeo, quando emo, vendo; aliud, quando loco, conduco, mutuum, commodatumque accipio & do. Animi intentio vero vnicuique conuentioni *essentiam*, *formam*, & *naturam* conciliat: ita vt merito contractus sic *informati* ENTIA vocari INTENTIONALIA possint, quæ pro re nata, & diuerso pacisentium scopo, vtique differunt.

Confer, quæ supra *cap. III. §. 58. seq.* generatim diximus, & speciatim perdoctus *Hertius* in notis ad *Puffendorffium lib. V. cap. II. §. 5.* adnotauit.

§. XXXIV.

Sæpe etenim id agitur, vt DOMINIVM TRANSFERATVR, quemadmodum in *donatione*, *venditione*, *contractu*

do

do, vt des, permutatione, do, vt facias, mutuo, promutuo, dotis datione, contractibus, quibus *vtile dominium* transfertur, iisque qui *aleam*, seu nonnihil *casus & conditionis* continent.

§. XXXV.

Sæpe RES COMMVNICANTVR, vt in communione & societate.

§. XXXVI.

Sæpe POSSESSIO tantum & VSVS conceditur, vt in *commodato, locatione.*

§. XXXVII.

Sæpe RERVM CVRA, vel administratio suscipitur, vt in *deposito, mandato, contractu facio, vt facias, facio vt des.*

§. XXXVIII.

Sæpe CONTRACTIBVS PLENE INITIS maior SECVRITAS conciliatur, vt in *fideiussione, contractu pignoratitio.*

§. XXXIX.

Quibus obseruatis facile nunc erit, secare memoriæ causa contractus omnes in *principales* & *accessorios*, illos in *beneficos*, & *oneroſos*, omnes in *vnilaterales* & *bilaterales*, in *simplices* & *compositos*, qualis est *cambium*, aliique, in quibus plura & varia pacta concurrunt.

§. XL.

Ex his autem claret, quam a naturali

rali ſimplicitate receſſerint Romanarum legum conditores.

§. XLI.

Sola enim STIPVLATIO, ſeu verborum nuncupatorum ſolennis conceptio initio commune negotiorum expediendorum inſtrumentum fuiſſe videtur: ceteræ promiſſiones pactorum nomine veniebant.

§. XLII.

Quod cum in communi vitæ vſu non bene procederet, factum eſt, vt ab hoc rigore recederent, & propter *cauſſam*, ſeu *præſtationem* contractus *reales* & *innominatos* admitterent, itemque propter frequentiam, neceſſitatem & commerciorum vtilitatem *contractus conſenſuales* introducerent, quin propter *vnitatem actus*, vel etiam *ſingularem rationem*, PACTIS ADIECTIS & lege confirmatis vim atque ſtabilitatem tribuerent.

§. XLIII.

Hæ cauſſæ arcanæ, de quibus ex parte in *capite de pactis* dictum eſt, cum apud alias gentes ceſſent, concidet nunc STIPVLATIONVM prærogativum ius, concidet *pactorum nudorum & non nudorum*, quæ barbare appellarunt *veſtita*, diſtinctio.

§. XLIV.

§. XLIV.

Nec opus erit, vt contractus NOMINATOS & INNOMINATOS separemus: neque enim HI aliud sunt, quam *pacta*, quæ *præstatio* ab vtraque parte comitatur.

§. XLV.

Nominatos autem, vt in *consensuales, reales, verbales, litterales* dispescamus, itidem necesse non habemus, quia omnia pacta serio inita valide obligant: vtut vulgo pactum de mutuo & commodato ab ipso mutuo & commodato distinguunt. Sufficit, eandem hic obligationem inueniri, & ipsam rei præstationem *ad implementum* contractus merito referri.

§. XLVI.

LITTERALES, vt litterales, ob id, quod chirographo continetur, atque in illo promittitur, obligant; multique sunt viri cordati, qui ne nunc quidem *e litteris* vim obligandi arcessunt, sed *mutuo præsumto*, quod istæ arguunt: de quo in sequentibus plura.

§. XLVII.

CONTRACTVS BONÆ FIDEI & STRICTI IVRIS non tam iuris sunt necessarii, quam Romani arbitrarii. Res enim tota eo redit, an aliquid, de quo diser-

disertis verbis nihil est expressum, ob æquitatem, larga iudicis interpretatione, possit suppleri? fide bona? in omnibus pactionibus? an tantum in quibusdam? videlicet, quos nulla circumscribunt solennia verba, nec litteræ in arctum cogunt, nec natura contractus certis limitibus concludit? In his quippe Romani nullum æquiori & laxiori expositioni iudicantium ac de facto cognoscentium locum relinquebant, vbi vel ipsæ partes pacisscentes cuncta expresse definiuere, vel definire statuerunt, vel ob ideam negotii, quod est æquius, melius, liberalius, excluserunt; cum vicissim ratio suadeat, vt nunquam negligatur interpretatio, æquitate subnixa, si quid omissum, aut ab altera parte, secundum legem officii, minime præstitum. Hinc peregrina Teutonibus tota Quiritium doctrina de b.f. & stricti iuris contractibus semper est visa, iudices formulæ includentium, metus interuenerit, an fraus obliuio obrepserit stipulantibus, an minus? in mora soluendi fuerit debitor, an non?

§. XLVIII.

QVASI CONTRACTVS vero Romanorum esse commentum inde elucet, quod ne vnus inveniatur, qui vel non ex vero

ro consensu, vel collata aliqua vtilitate resultet. Vnde res omnis partim ex præcepto de non lædendis aliis, partim ex altero, de non violandis promissis tum expressis, tum tacitis videtur diiudicanda. Ipsum quippe factum, aut verba intercurentia ex æquo fluentem sensum, indiciumque dabunt, ad quod præstandum sit obstrictus, qui fecit, quodue ius habeat vicissim. Quod exemplis *tutelæ, negotiorum gestionis, promutui, additionis hæreditatis*, cetera, facile declaratur.

§. XLIX.

Quocirca relinquitur, vt omnia *pacta*, siue *contractus*, absolute considerati, sint sensu iuris naturæ CONSENSVALES, hoc est, a consensu serio & bene significato permanantes.

§. L.

Quod sane demonstrari copiosius posset, nisi doctissimus *Brenneysen* de *inutilibus pactorum & stipulationum diuisionibus* contra ICtos celeberrimos id iam copiosissime præstitisset.

§. LI.

Hinc potius iuris studiosis inculcamus, vt, quid in actibus rerum eueniat, qui *finis*, quæ *intentio* contrahentium, probe circumspiciant, ac contractus

ctus cuiusque γένεσιν & generationem ante oculos perpetuo habeant.

§. LII.

Ad quem finem obtinendum adiiciamus, exempla, initium capientes a contractibus dominii translationem requirentibus inque primis a PERMVTATIONE, vtpote antiquissimo contractu.

§. LIII.

Est hic contrahentium finis, vt vnius rei dominium transferatur in alterum pro dominio rei æqualis, vel simili iure, quo indigere se putat vterque.

§. LIV.

Non est necesse, vt indicetur singulariter, res in commercio existentes requiri, corporales sint, an incorporales, mobiles, an immobiles, species eiusdem, an diuersi generis. Per se id intelligitur.

§. LV.

Æqualitas vero ex opinione paciscentium pendet; nec tam traditio ad transferendum dominium requiritur, quam consensus mutuus; quamuis in *executione contractus* illa vtique accedere debeat.

§. LVI.

Qui prior transtulit, sub conditione suum dedisse censendus est, vt alter suum

suum præstet vicissim. Hinc ius exigendi competit danti, non autem ius pœnitendi: quod indulsere Romani, existimantes, contractum hunc innominatum esse imperfectum: contractum vero imperfectum nondum esse contractum: hinc ab eo merito recedi. Quod rationali iuri conueniens non est: etiam, cum species certa casu amissa ab vno. Iure enim is ab altero exigit rem promissam ex pacto.

§. LVII.

Permutationi EMPTIO iungitur, in qua de *merce*, cum dominio similiue iure, pro *certa pecunia*, habenda paciscimur. TRADITIO non ad *perfectionem*, sed *executionem* contractus pertinet. Vnde eadem officia venditoris & emptoris sunt, quæ permutantium. Re nondum tradita, CASVM emptor sentit: sed periculum pretii non vicissim venditor sustinet. Cur? quia hic quantitas nunquam interitura debetur. Quod in permutatione *certarum specierum* secus est. Circa PACTA *protimiseos, antichretica, de retrouendendo, commissoria, addictiones in diem*, emptioni venditioni adiectas, vix subsistimus. Generalis regula est, *vt fides seruetur*. Et possunt vero omnibus contractibus adiici

Si dominium rei cuiusdam pro certo pretio transfertur in alium contractus dr emtio venditio.

nonnullæ pactiones. Quis vero verborum diuersas figuras hac in disciplina iudicabit expendendas? Quod & de EMENDI MODIS conditionibusque adiectis tenendum est: quæ in lectionibus iuris priuati curatius excutiuntur. EVICTIONIS præstatio, vti ex natura contractuum, vbi res accipientis fieri debet, profluit; ita in præsenti contractu ex eodem principio merito deducitur. LÆSIO vero adtenditur nulla, nisi quæ venit ex dolo. Comparatio *rei* & *pecuniæ* arbitraria est, & sæpe phantastica; cumque imaginaria æstimatione certa destituantur; hinc læsio quoque vltra alterum tantum vanescit, quia hic *tantum* non adest, ac multo minus *alterum tantum*.

§. LVIII.

Sed pergimus ad MVTVVM. Qui *mutuum* accipit, *indiget* re fungibili: hac vult non tantum vti, sed sæpe abuti, eamque consumere. Abusus & consumtio translationem dominii exigunt. Hæc autem non tam ad *perfectionem*, quam *executionem* contractus pertinet. Neuter vero rem donare vult, neuter donari credit. Vbi nulla donatio, ibi restitutio est necessaria. Restitutio in specie fieri ordinarie nequit. Ergo suffi-

si res fungibilis ea conditione alteri datur, vt certo tempore quoad qualitatem et quantitatem restituatur, contractus fit mutuum.

ſufficit, in eadem quantitate ac qualitate determinato die reſtitui. Non hic præſtatur culpa, quia res mea eſt. Rem meam pro lubidine perdo. Vbi dominium penes me eſt, ibi quoque *caſum* fero, *cetera.* Vt autem VSVRA exigatur, nec iuſtitiæ repugnat, nec charitati, niſi etiam lucra omnia atque vtilitates ex re noſtra percipiendas eidem repugnare exiſtimes.

Commendetur tractatus egregius GERHARDI NOODT de *foenore & vſuris* [illegible] refutantur obiectiones contra moralitatem vſurarum.

§. LIX.

SOLVTIO INDEBITI *promutuum* eſt. Eadem enim ratio poſtulat, vt, quod vnus accepit, nec alter donauit, reddatur. Non hic *præſumtione*, non etiam *fictione, aut quaſi contractu* opus eſt.

§. LX.

DONATIONEM *Puffendorfius* forte ex ea cauſſa omiſit, quia terminos pacti vix egreditur. Duntaxat finis conſiderari meretur, cuius fundamentum *liberalitas* eſt, quæ etiam illa in ſpecie, quam *remuneratoriam* vocant, conſpicitur. Nec intereſt, dominium, rei in patrimonio exiſtentis, an ius ſimile tranſferatur, vel remittatur. An autem ac-

Donatio est conventio, qua quis rem suam in alium accipientem ex mera benevolentia transfert.

ceptatio requiratur? Domitii ſtulta baſiantis quæſtio eſt.

§. LXI.

Inter contractus COMMVNICATORIOS *ſocietas* eminent & *communio*.

§. LXII.

Societas est contractus à duobus pluribusve initus, vt res s: operae communi lucri faciendi causa coniungantur.

PRIORIS finis eſt, vt *res*, vel *operæ* conferantur, & lucrum *negotioſum* damnumque *fortuitum* inter conferentes diuidatur. Etſi vero æqualitas hic iterum ab opinione paciſcentium dependet; tamen repugnat, vt *vnus damnum* ferat, alter ſolus *lucrum*, quia, cum ſocietatem inimus, *non donamus*. In ceteris conuentione videtur ſtandum, ſi qua lex diuidendo damno, & communicando lucro ſit dicta; ſi non, tum vero, vt pro rata, tam ratione rerum, quam operarum diſtributio fiat, æquitas præcipit. Vnius vt diſſenſu diſtrahatur ſocietas, ex iure cogente minime fluit.

§. LXIII.

Lex ciuilis quidem poenitentiam locum habere in contractibus innominatis pronunciat; minime vero in contr: nominatis. Sed eiusmodi instituta neq; ius nat: agnoscit, neq; forum hodiernum.

In COMMVNIONE vero, quæ ſine ſpeciali ſocietatis contractu accidit, iuris eſt omnino, vt, quod donatum non eſt, nobiſcum communicetur & diuidatur tam in *re*, quam *fructibus*; &, ſi quid impenſum, pro rata rependatur. Non hic indigemus *quaſi contractu*, quia, qui in

in communionem, seu commune dominium incidunt, aliter velle, salua iustitia, nequeunt.

§. LXIV.

In pactionibus, vbi non tam dominium, quam *possessio*, & *vsus* conceditur, COMMODATVM & LOCATIONEM considerabimus.

§. LXV.

ILLVD, sicuti mutuum, indigentiam rei, ratione nostri, præponit, sed qua tantum vti, non abuti, *gratis* cupimus. Hinc res eadem in specie restituenda. In executione huius contractus non transfertur *dominium*, sed *possessio*. Hinc exacta diligentia requiritur, vtut comparate: quia, vt accepimus, restituere rem commodatam debemus. Tempus restituendi adiectum, secundum ius naturæ merum, nihil hic mutationis inducit. Vnde PRECARIVM & COMMODATVM vix distinguuntur eo modo.

Comodatum est contractus, vi cuius alter alteri rem propriam vtendam permittit, vt ea post finito vsu recipiat.

§. LXVI.

LOCATIO vero & CONDVCTIO eo fine initur, vt alicui vsus *rei*, aut *operæ* pro *mercede* pecuniaria addicatur. Traditio REI promissæ ad executionem pertinet. In commodato indigentia vnius obseruatur, hic fere reciproca. Ergo, qui *vsum*

Locatio conductio est contractus vi cuius rei cuiusdam vsus pro certo pretio alicui conceditur.

rei *vult concedere*, rem habilem debet præstare, impensas necessarias tolerare, damnum, quod dolo, vel sua culpa datum est, resarcire. *Conductor* vero, quia tantum vsum rei accepit, ea debita ratione vtitur, finito tempore reddit, damna data resarcit. OPERARVM locator, vt operas suas addicit conductori; ita fideliter exhibeat: alias id persoluat, quod interest. *Conductor* vicissim mercedem, vt placuit, pendat, siue vsus sit opera alterius, siue, suo interueniente facto, vsus non sit. De *conductore & locatore* OPERIS peculiares obseruationes necessariæ non sunt. Optandum potius foret, ne voces istæ vnquam essent a Jurisconsultis adhibitæ. Qui enim locator est operarum, appellatur conductor ~~locator~~ operis. Sed harum vocum promiscuus vsus facile turbare discentes potest.

et qui conductor operarum dicitur locator operis.

§. LXVII.

In contractibus, quibus *rerum cura*, vel *administratio* suscipitur, *depositum*, *mandatum*, *negotiorum gestio* inprimis inueniuntur.

§. LXVIII.

DEPOSITI finis est, vt res apud alium collocata & gratis custodita deponen-

Depositum est contractus, quo quis alterius fidei rem suam committit et adseruandam relinquit, ea conditione, vt alter custodiam gratis suscipiat, et illam reddat, si postulauerit dominus.

nentis voluntate reſtituatur. Non hic poſtulatur *cuſtodia*, aut *diligentia ſpecialis*, non transfertur dominium, ſed cum talis collocatio ob commoditatem, vel neceſſitatem fiat, cauſſa ceſſante, res repoſcitur. Vnde *deponens* merito omnem diligentiam adhibet, ne occaſione rei meæ damnum quis ſentiat. A *depoſitario* vero, vti generalis cuſtodiæ officium flagitatur; ita diligentia exacta, quam nemo initio exigit, ex poſtfacto ſane exigi non poteſt.

§. LXIX.

MANDATVM vero non tantum amicitiam & fiduciam peculiarem; verum etiam ſpecialis operæ petitionem & promiſſionem, vtut ad certam menſuram aliquando, includit. Neque enim *mandatarius*, cui negotia mea *commendo*, veluti lignum, aut piſcis conſiderandus eſt. Dum autem recipit, id ſane, quod ab ipſo peto, aut verbis, aut facto promittit. Vnde eſt, quod, morte mandatarii, credatur mandatum exſtinctum, quia perſonæ induſtria electa eſt. Hinc quoque *culpæ leuiſſimæ* præſtatio exigitur, quia culpa exactæ & ſpecialis operæ, ſigillatim promiſſæ defectum indicat. Cumque mandantis & hære-

Contractus, quo quis alteri negotia gratis procuranda committit, & alter, se hoc facturum promittit, dicitur mandatum.

hæredum propoſitum, indigentia atque vtilitas inueniantur diuerſa, conſequitur, vt & *mandantis obitu* aliam faciem nanciſcantur commiſſa negotia, quæ alioquin *in puncto* conſiſtunt. Quocirca etiam fines mandati tranſiliri nequeunt, ſed excedens ad id, quod intereſt, obligatur. Tantum quæritur, quis mandati fines excedat? Qui per *æquale* implet, terminos mandati vix migrat. Nec dubitandum, quin mandatum *proprie* mandantis gratia ſuſcipiatur, inutilisque *Triboniani* diuiſio fit in *principio* & §. 1. *Inſt.* hoc *tit.*

§. LXX.

Quod in mandato operatur conſenſus, ſæpe expreſſus, id in abſentis amici NEGOTIORVM GESTIONE efficit obligatio connata. Non hic *quaſi contractus*, aut *fictio* neceſſaria eſt, non a parte *geſtoris*, quia iure naturæ omnes obligati ſunt, ne alterius rebus damnum inferatur, non a parte *domini*, quia cum detrimento alterius ſuam nemo promouere vtilitatem debet. Ergo conferenda *vtilitas* cum ſingulari induſtria, e *facto* gerentis colligitur neceſſario; atque e collata *vtilitate* vero penſationis *neceſſitas*, ſeu *obligatio* infertur; ſi illa extet adhuc.

adhuc. Sed quid? si euanuerit casu? Et tum disputabitur, qui ferat damnum? vtrum gestor, an is, cuius negotia gesta sunt? Id verum, nemini beneficium suum esse debere damnosum; at nemini quoque obtrudenda est amicitia cum detrimento. Quid enim, si tanti nemo empturus sit alterius beneficium? Igitur rectius forte dicitur, vniuscuiusque verecundiæ relinquendum videri, quid hac parte censeat præstandum. Confer quæ ad *ff. h. t. §. 7. seq.* adnotauimus.

§. LXXI.

In contractibus *accessoriis* & qui *securitatis caussa* ineuntur, PIGNORATITIVS elucent & FIDEIVSSIO.

§. LXXII.

In ILLO non soli credimus personæ, sed fundis, agris, arboribus, colliculis, ædificiis, cetera, quousque creditum sit exsolutum. Inde ordinarie pignora tanti, aut maioris esse solent, ac ipsum debitum. Neque hic attenditur, sit ne res mobilis, nec ne, frugifera, an sterilis? Quando rem pugno quasi seruo & teneo, PIGNORIS, quando vero ea duntaxat per conuentionem obligatur, aut *ius in rem*

Res creditori in securitatem crediti tradita, vt debito soluto restituatur dr pignus.

promittitur, HYPOTHECÆ nomen adhibetur. Pignus in mobilibus maioris securitatis est, quid? quod etiam interdum in immobilibus. Germani etiam *dominium temporarium* in pignore transtuleruut. Quidam *legem commissoriam* adiiciendam aliquando credunt, quæ *naturaliter iniqua* non est. Tribuat sibi, qui tale pactum init, nec temporis mensuram, quo reluere oppignoratum potest, bene determinat.

§. LXXIII.

Fideiussio est, si quis alienam obligationem in se suscipit, et creditori promittit, se debitum soluturum, si ipse debitor non soluat.

In FIDEIVSSIONE alterius hominis fides attenditur, eaque alienæ obligationi accedit. Accedit vel DEBITORE *sciente*, vel *ignorante*. Quod respectu eius, qui securitatem intendit, eodem recidit. Vti igitur obligatio *principalis;* ita sese habet *accessoria*: vtut propter securitatem a CREDITORE animo intentam arctior esse possit. De CONSTITVTO, quod fit per pactum, tum a me, tum ab alio infra dicetur. EXPROMISSIO ad modos tollendi obligationes pertinet quadantenus.

§. LXXIV.

Contractus ALEAM continentes peculiarem classem vix constituunt: continent

tinent illi CONDITIONEM vel *expressam*, vel *tacitam*. Ea impleta *ius* oritur ab vna, *obligatio* ab altera parte.

§. LXXV.

Vnde fit, vt eiusmodi pactiones interdum DONATIONI SVB CONDITIONE similes fiant, veluti *alea*, itemque *assecurationes*, *sponsiones*; interdum EMPTIONI quam cum addito emptionem spei appellant, vti est *olla fortunæ*, ac certo modo *lotaria*, interdum VENDITIONI CONDITIONALI, vt *auctio*. In hisce negotiis omnibus bona fide agendum est: quæ tamen in SPONSIONIBVS non labascit, etsi rem certo scio, clareque me, quando spondeo, scire dico: vtut aliter vulgo. Imputet alter sibi, quod mecum sponsione contendat, eoque aut temeritatis suæ pœnas luat, aut proprio motu emungatur pecunia. Quæ hic Doctores de iniustitia atque illicito commercii negotio, quale sit quoque ASSECVRATIO, inspergunt, parum solida sunt. Dependent naturaliter omnia ab arbitrio pacisicentium: *periculique* consideratio sic contrahentes excusat.

§. LXXVI.

Contractus NOMINE SPECIALI CARENTES propterea omittimus, quia vel ex-

do-

doctrina generali de pactis diiudicantur, vel permutationes sunt, vel denique in alios contractus, certis pactis vallatos, transeunt, vti CONTRACTVS ÆSTIMATORIVS, qui, pro diuersa consideratione & pacisscentium conuentione, vel emptio est, & venditio, vel locatio & conductio, vel mandatum. Quæ de peculiari eiusdem natura in medium feruntur, rigidum examen vix sustinent, ne quidem secundum ius Romanum. Nam nec in digestis agitur de contractu æstimatorio, sed *æstimatoria*, nempe, vt scirent conquerentes, qua actionis formula sibi esset vtendum. Vulgare thema, quod adducunt Doctores quoue conantur euincere, dari *contractum æstimatorium* peculiarem, emptionem ac venditionem repræsentat, cum pactione de redhibendo, ni placeat res empta, aut vendi iterum nequeat, pro arbitrio emptoris.

§. LXXVII.

Ex quo perspicuum fit, posse nos de contractibus & pactis ideas maxime claras & adæquatas acquirere, quia vel ipsi ea inimus atque efficimus, vel quomodo fiant ac generentur, accurate tenemus.

§. LXXVIII.

§. LXXVIII.

Ab hac obseruatione difficilis de CVLPARVM præstatione tractatio pendet.

§. LXXIX.

Neque enim, vti recte arguit illustris *Thomasius* in dissertatione eleganti, quam de *culparum præstatione* emisit, generalis hic suppeditari regula potest, quia finis contrahentium diuersimodus variat.

§. LXXX.

CVLPA quippe omissio diligentiæ est. Diligentia *gradus* habet suos, igitur & negligentia. Vnde videndum ante omnia, ad quem diligentiæ gradum alterum voluerim obligare: quod ex proposito paciscentium sane elucet clare.

Culpa in abstracto dicitur quae diiudicatur ex non vsu virium hominis in genere consideratarum. Culpa in concreto est, quae diiudicatur ex non vsu facultatum subiecti vel illius individui.

§. LXXXI.

Vnde regulæ, quæ de præstatione culparum vulgo circumferuntur, nullius ferme vsus sunt; quia vnicuique tot vulgo *exceptiones* adiiciuntuur, vt regula pene destruatur.

conf. Thomasii Diss. de vsu exiguo distinctionis culparum in foris Germaniae

§. LXXXII.

Sed existimat tamen celeberrimus *Barbeyracius*, vna hac regula comprehendi posse exempla omnia: *Semper ita esse curandam rem alienam, vti curamus nostram.*

§. LXXXIII.

§. LXXXIII.

Ego vero, etsi eam normam non existimo iniquam, si ciuitas ratam habeat; tamen, cum sine hac conditione consideratur, repugnat sane, plus a nobis exigi, quam initio exegit contrahens. Verum equidem est, in depositio v. g. factum obseruari recipientis, qui, nisi bene curare rem depositam voluisset, eius custodiam repudiare potuisset: at quis interea ex receptione statim inferet, promitti custodiam singularem? Repugnat vitæ vsus. Patior deponi, aut in domo mea collocari res Titii; ergo ad peculiarem diligentiam me obligaui. Scilicet. Satis humanus sum, si deponi atque in tuto collocari res alterius permittam. Vt sine noua promissione peculiarem diligentiam adhibeam, non est necesse: ipsemet curet deponens. Si nequeat facere, alii id oneris imponat; imponat mihi, sed exquirat consensum clariorem.

§. LXXXIV.

Quamobrem relinquitur, vt animus contrahentium singulis in pactionibus spectari inprimis debeat: quod Iurisconsulti veteres obseruarunt *aliquando*.

§. LXXXV.

Vti vero doctrina de contrahendis obligationibus, si actus & negotia hominum curate considerentur, facile intelliguntur; ita MODI TOLLENDARVM OBLIGATIONVM sine magno labore cognoscuntur. §. LXXXVI.

Ergo teneas, omnes illos modos *liberationem* ab obligatione & debito inuoluere.

§. LXXXVII.

LIBERATIO est vel *plena*, vel *minus plena*.

§. LXXXVIII.

PLENA vbi tota perimitur obligatio, vt nec *vetus* supersit, nec *noua* oriatur: estque vel *vera*, vel *quasi*.

§. LXXXIX.

VERA satisfactionem reapse euenientem præponit. SATISFACTIO vel *proprio* facto contingit, vel *alieno*, vel *vtroque*.

§. XC.

PROPRIO, cum ipse *soluo*. ALIENO, cum tertius, quod debeo, suscipit, & *expromittit*, aut *præstat*, vel interueniente *mandato* meo, vel *sine eo*, me *sciente*, aut *ignorante*, *sponte*, vel *coacte*. VTROQVE, cum debitor & creditor mutuo consensu a pactione *gratis* recedunt, vel *dato* aliquo, aut *retento transigunt*.

figunt. Vnde TRANSACTIO nunquam fieri dicitur gratis: nec ſimplex, ſed *modificata* pactio eſt errantque vehementer, qui, quoniam *pacto* perfici transactionem vident, eam ſingulariter conſiderandam negant. Semper enim paciſcentium propoſitum ante oculos habendum, quod variis modis informat conuentiones.

§. XCI.

SOLVERE ſignificat præſtare id, quod eſt conuentum, tum ratione quantitatis, tum qualitatis.

§. XCII.

Hinc *aliud* pro *alio* non ſoluitur, hinc integra *quantitas*, hinc *moneta*, aut *ſpecies* aliquando promiſſa præſtanda.

§. XCIII.

Præſtatione debita peracta *tollitur* OBLIGATIO tum *principalis*, tum *acceſſoria*, fideiuſſio puta, pignus.

§. XCIV.

Sed æquum vero eſt, vt pro *quaſi* præſtatione habeatur, ſi, quod debeo, OFFERO, OBSIGNO, DEPONO, quando acceptare detrectat creditor.

§. XCV.

In hoc enim QVASI LIBERATIO conſiſtit, vt, etſi nulla præſtatio naturalis obſeruatur, per *ratiocinationem* tamen intel-

intelligitur, vel ex *verbis signisque* colligitur, vel propter *conuentionis naturam* exigi amplius nequeat.

§. XCVI.

Ad PRIOREM modum *compensatio* & *confusio* pertinent, ad SECVNDVM *remissio*, ad POSTREMVM, cum species debita *fato interit*, aut obligatio alterius *perfidia* abrumpitur, aut *tempus* exspirauit, aut *status*, in quo obligatio fundabatur, mutatus apparet, aut debitor non amplius *existit*, sed *excessit*.

§. XCVII.

COMPENSARE significat debitum & creditum perspicue æquale inter se vltro citroque contribuere.

§. XCVIII.

Hinc, vbi *corpora* debentur, compensatio non admittitur, hinc *liquidum* cum *illiquido* non contribuitur, cetera.

§. XCIX.

CONFVNDI obligatio dicitur, quoties debitor creditori, vel creditor debitori succedit, vel vnus vtrique. In eandem enim personam, debitoris obligatione & creditoris iure concurrente, exstinguitur certe totius conuentionis antecedentis vita, cum repugnet, aliquem sibi ipsi debere, aut sui ipsius creditorem existere. Idem in seruitutibus

obseruatur, cum aliquis vtriusque prædii dominus efficitur.

§. C.

REMITTERE significat verbis solutionem, vel signo factoque *acceptam* ferre.

§. CI.

In ACCEPTILATIONE vero *verba* neutiquam requiruntur solennia, vtut clara; *signa* itidem non longe quæsita, sed proxima, e quibus alterius concludi liberalitas potest; quale est, cum chirographum debitori reddo, quod meum fuit medium probandi, inprimis si vnum tantum chirographum penes me habui. Sin plura, quæritur certe, an, vno chirographo reddito & altero retento, debitum censeatur remissum? Quibusdam in dubio affirmata sententia placet, ne redditio plane otiosa sit, & superuacua: aliis contra nitentibus; eoque magis *facti* videtur, quam *iuris* quæstio, in vtramque partem ventilari apta.

§. CII.

MINVS PLENA liberatio mihi appellatur, vbi ita obligatio tollitur, vt eam sublatam excipiat & subsequatur alia, idque creditore, vel debitore eodem manente, vel vtroque, vel alterutro *mutato*.

§. CIII.

§. CIII.

Prior species NOVATIO stricte sic dicta dicitur, quæ *commutatio* est conuentionis cum conuentione e. g. depositi cum mutuo. *Posterior* DELEGATIO, vel expromissio certo sensu. Nam ratione debitoris primi delegantis adhibetur vocabulum delegationis, ratione secundi delegati expromissionis. Expromissor vero sese noue *obligat*, & delegantem *liberat*.

§. CIV.

An autem CESSIO a delegatione, secundum ius naturale, in effectu discrepet, litigatur. *Hertius* aliique *Puffendorfium* reprehendunt, quod notissimos *delegationis* ac *cessionis* terminos confuderit: *Titius* contra *Puffendorfium* defendit, egoque cum illo. Quod enim vulgo aiunt, cedentem retinere ius suum, & debitorem cessum manere adhuc obligatum cedenti, nihil est. Neque enim CESSIO tantum est *mandatum*, sed, secundum VTRIVSQVE, id est, *cedentis* & *cessionarii* propositum serium, *debiti* in alterum *translatio*, & comparate *resignatio*. Ex quo infertur merito, cedentem, si viri boni elogium tueri cupiat, neutiquam a debitore cesso exigere nomen posse, quod iam in cessiona-

sionarium transtulit. Hinc fallit Romani iuris philosophia, *cedenti* facultatem exigendi debitum adhuc indulgentis. Quomodo enim exigat, quod a se abalienauit? Dices: debitor cessus nondum resciuit cessionem factam. Regero: sat esse, scire id cedentem; valdeque absonum videtur, interdicere cesso, ne soluat cedenti, quando cessionis est conscius; & interea tamen permittere creditori cedenti, vt exigat debitum, cuius iam cessionarius factus est particeps. Ergo DELEGATIO reuera cessio est. Cedo meum debitorem creditori meo. Si quid interest, istud sane ad accidentaria pertinet. *Delegatus* namque scit atque expresse consentit, se alterius debitorem futurum. *Delegatarius* vero hunc debitorem *pro me* acceptat, atque *delegantem* e nexu dimittit. Ad quod etiam *cessionarius* tenetur *de iure:* immo nec *cedens* amplius incommodare, aut vrgere debitorem *cessum* potest. Idea mandati nihil ad rem facit; cum cessio sit plus, quam mandatum.

§. CV.

ASSIGNATIO e contrario non tam modus tollendi obligationem videtur, quam *solutionis*, vel satisfactionis *prodromus*, seu *mandatum* de soluendo & acci-

accipiendo. Vnde in mora exigendi exiſtens de periculo nonnunquam reſpondet.

§. CVI.

Quod vero HÆREDES defuncti e contractibus *defunctorum* obſtringantur, e conſenſu nouo eſt: vtut ſæpe tacito. Qui enim res defuncti accipit, is in eius ſeſe locum ſuccedere facto demonſtrat ſuo, nec interceſſio facto contraria tantillum operatur.

CAP. XXIV.

DE RERVM PRETIO ET PERMVTATIONIBVS IN STATV LIBERTATIS.

§. I.

ETiam perſonæ liberæ mercantur, & res operasque ſuas commutant.

§. II.

Commutatio vero in hoc quoque ſtatu pretium tam vulgare, quam eminens præponit atque admittit.

§. III.

Pretium in æſtimatione conſiſtit. Aeſtimatio extra rem eſt, cum, vti de-

monſtrauimus, in rebus ipſis non inueniatur pretium.

§. IV.

Ergo vnusquisque NATVRALITER (*) rem ſuam nummumque comparare pro arbitrio poterit. Non eſt iniuſtum, maioris rem locare, minoris emere, maioris vendere, ac deſiderio ſuo innocenti ratione, ſermone, factis & ſine dolo velificare; quoniam ante conuentionem non eſt pretium, multo minus iuſtum pretium, non eſt merces, multo minus iuſta merces.

(*) *Naturaliter* idem ſonat, ac *naturali ratione:* quidquid *Grotius* cum *Puffendorfio* in contrarium adducat. ille *Lib.* II. *cap.* XII. n. 26. hic, *Lib.* V. cap. III. §. 10.

§ V.

Hinc non datur in hoc ſtatu querela de LÆSIONE *enormi* atque *enormiſſima:* dummodo error efficax, dolus, metus abfuerint: de quibus impedimentis in capite *de pactis* copioſe actum eſt.

§. VI.

Cauſſa, quare nonnulli hanc ſententiam iniquam dicant, illa decantata in contractibus oneroſis æqualitas eſt. Sed a falſo proxime abeſt, eam in rebus ipſis

ipſis debere quæri. Vti enim pretium ex comparatione arbitraria oritur; ita etiam æquiualens, quod quisque contrahentium animo ſibi figurat: æquiualens igitur in rebus ipſis quæritur inſulſe.

Conf. *Grot. lib. II. cap. XII.* §. 26.

§. VII.

Vnde relinquitur, vt in eiusmodi caſu Princeps, ſeu Reſpublica in integrum ſe ipſam reſtituere nequeat, tametſi ſtulte æſtimauit: quod exemplo *Glauci* & *Diomedis* arma permutantium declarari poteſt.

§. VIII.

Circa reliquos contractus non multum noui occurrit. Eſt hic, vti dictum alias, animi intentio contrahentium circumſpicienda; eoque ſine dubio hallucinatus eſt *Vaſquius*, quando emptionem & venditionem ſine certo pretio, locationem & conductionem non expreſſa mercede, ſi a Regibvs celebrentur, valitura docuit. Neque enim principes ipſam naturam & finem contractuum variare poſſunt, vt, quod emptio non eſt, fiat emptio: non eſt tamen abſonum, vt vnus e contrahentibus pretium determinet. Etſi enim in contractu, ſeu conuentione bilaterali vnus-

quisque pacisçentium consentire debet; atque hoc loco in arbitrium emptoris *determinatio pretii* confertur, sicque venditor nihil acceptare videtur, aut promittere; tamen, si res bene pensitetur, venditor in emptoris æquitate fiduciam collocat, in cuius ille voluntate acquieturum sese indicat. Fac igitur, emptorem signare pretii quantitatem; & illico consensisse venditor iam merito creditur. De læsione nullus hic querimoniæ locus relinquitur; vtpote in quam consentit, eoque *læsionis* idea plane vanescit; cum damnum, quod quis sua culpa sentit, non sit damnum.

Conf. *Grot. lib. II. cap. XIV. §. V.*

§. IX.

Nec diuersum obtinet, si princeps cum subiectis sibi contrahit: ceu *capite* XI. iam monitum resque distinctionibus expedita est §. 44. seq. Publica vtilitas ac necessitas, cui posteriori æquiparatur interdum prior, ad controuersiæ statum vix pertinet, cum de dissoluenda conuentione, vel suspendenda sermo est.

§. X.

Etiam ambigua est *Grotii* adsertio, opinantis, in statu libertatis PERICVLVM non esse EMPTORIS: pertinere hoc axioma ad

ad commenta iuris ciuilis. Quanquam enim verum est, vendito genere nihil perire emptori; vereor tamen, ne falsus sit, si vendita sit species. Potius id arbitrariæ legi, aut paciscentium voluntati tribuendum est, si ad traditionem vsque res venditas commodo & periculo venditoris esse velint: vt taceam de mero iure naturali dominium *sine traditione* posse transferri. Adstipulatur nobis hac parte *Barbeyracius* ad *Grotium* p. 428. in notis n. 5.

§. XI.

Vti vero MONOPOLIA cum ratione neutiquam pugnant; ita Respublicæ sibi inuicem eiusmodi mercium μονοπόλειαν iure permittunt. Talia pacta Bataui itemque Angli cum Indiæ populis permulta & Hispanis iniuerunt: nec penes promittentes est, rescindere eius generis concessiones, parte altera inuita: nisi precarii clausula sit adiecta.

Monopolium est quando ius vendendi certis hominibus exclusis reliquis permittitur.

§. XII.

Vnde nec iniustum est, si gens varii generis MERCES COEMAT, & dein magno pretio distrahat. Quod iterum *Bataui* faciunt atque *Angli*.

Addatur aliquid de *Pythoclæ* inuento, quod commendat *Grotius in not. ad lib. II. cap. XII. §. 16.*

§. XIII.

VSVRAS, quæ ſunt ſuperabundans, vt ſoluant liberæ gentes & ſibi ſtipulentur, itidem iniquum non videtur, e ratione, quam capite præcedenti ſignauimus in genere. Neque enim, quod faciunt aliqui, neceſſe eſt, vt miſera vtamur argumentatione ex lege Moſis petita, qua a *peregrinis* accipere fœnus conceſſit. Ex dictis æſtimari factum *Philippi* II. apud *Cabreram* poteſt, qui, ſub obtentu iniquitatis, *Ianuenſibus vſuras* negabat, nec *ſortem* tamen exſoluit. *Id quod intereſt*, nemo iurium peritus cum vſura miſcebit. Struv: Bibl: iuris c. 6. 459

§. XIV.

Id quæri dignum, an etiam externis Reges donare poſſint, ſintque eorum DONATIONES firmæ. Diſceptatum inter Galliæ Regem & Sabaudum meminimus, qui Pignarolum ſibi redonatum ab Henrico III. contendebat. Et puto, totam eo redigi litem, vtrum eiuſmodi Principes donent de rebus *plene ſuis*, an regno propriis. Circa *priorum* donationum ſtabilitatem nihil dubii remanet: etſi cum *prodigalitate*, aut *ſine cauſſa* donatum dicas. Nos enim hic de *iuſto*, non de *virtute*, aut de eo, quod eſt *prudentiæ* conueniens, diſſerimus.

mus. Circa *poſteriorum* videndum, quam populus regi libertatem reliquerit. In dubio cum *Grotio Lib.* I. *c.* 3. & *Lib.* II. *cap.* 6. facerem, Regi libertatem donandi videri relictam, ſi *probabilem*, cur ita faciat, rationem habeat. Quod ſi vero expreſſe omnis alienandi poteſtas ei ſine populi conſenſu ſit adempta, non valebit donatio, vtpote de re aliena. Quod tamen olim non adeo fuit exacte a populis Europæis obſeruatum. Non incommode hoc loco de donationibus Regum Teutoniæ atque Imperatorum Pontifici Romano factis agi poteſt: de quibus nonnihil *Barbeyracius* ad *Grot. Lib.* I. *c.* 3. *p.* 143.

§. XV.

Similiter pronunciandum, ſi *ſibi ſubditis* donauerit Princeps. Neque enim has ceteris paribus reuocare donationes poterit, niſi ob pœnam, aut vtilitatem publicam cum compenſatione; vel precarii clauſulam. Confer ſupra dicta *cap.* XII. §. 45. *ſq.*

§. XVI.

SOCIETATES MERCATORIÆ *terreſtres* & NAVALES pacatæ, vtut præbent aliquando litigandi occaſionem; tamen inter liberas gentes iniri poſſunt, & ſecundum contractus legem expediri omnia

mnia debent, ac, nisi sint singula clare expressa, secundum æquum & bonum tacitamque pacisscentium voluntatem. Talem societatem contraxit Salomo cum *Hiramo* & *Tyriis*, huius subditis, rei maritimæ & nauigationis peritis, vt coniuncta classe aurum peterent ex Ophira. Vt *vnus damnum*, alter *solus lucrum* ferat, terminis societatis repugnat itidem. Quomodo vero æstimatio instituui possit & diuisio respectu impensarum & damnorum, *Loccenius* de iure maritimo *lib. II. cap. II.* §. 7. ostendit, quid? quod *Grotius lib. II. cap. XII.* §. 25.

§. XVII.

In SOCIETATE BELLICA tam terrestri, quam nauali, quæ sæpe, ob hostes communes ac piratas coercendos, initur, pro fine vtilitas communis est, ac defensio: interdum & præda, captiui. Et standum hic est lege fœderis, aut, si nihil dictum, pro rata res ac personæ censeantur communes, vel denique mos obseruetur, vt capti fiant capientium: idem in reparatione damni communis tenendum. Ex his controuersia de captiuis inter *Henricum Leonem* & *Adolphum* Holsatum, de qua *Arnoldus Lubecensis L. II. Chron. Slav. cap. XXV.* nonnihil pro-

prodit, decidi poteſt. Henricus Leo omnes ad ſe pertinere captiuos aiebat, quod Comes Holſatus eſſet vaſallus ſuus. Ille contra cum nobilibus belligerantibus urgebant inprimis, ſe, cum proprio ære impenſaque militaſſent, vacuos nequaquam fore dimittendos; maxime, cum detrectare militiam potuiſſent, iubente Cæſare, qui Henrico Saxoni admodum erat infenſus.

Conf. differt. *Hertii de Lytro ſect. II. cap. III. §. 3. & Grotius* Lib. III. cap. 6. n. 23.

§. XVIII.

In CONDOMINIO, ſeu rerum COMMVNIONE vti omnium æquale ius eſt; ita æqualis obligatio: neque hic aliquid differentiæ occurrit. Id addo, non hic valere maiorem ſuffragiorum partem. Cui conſequens, potiorem eſſe conditionem prohibentis, hincque, vno repugnante, rem in ſtatu ſuo manere ac nihil fieri.

§. XIX.

Quod ſi vero nemo ſit, qui contradicat, communicanda ſunt & lucra & damna, & impenſæ. Vſum hæc habent in *dyarchiis* & *triarchiis*, quæ valde frequentes ſunt in imperio noſtro; aliisque occurrere in regnis poſſunt.

Con-

Conferatur paroemia ab Hertio expoſita Zwey Herren ein Herr Opuſc. Tom. III. p. 600.

§. XX.

Poteſt etiam contingere, vt Principes & gentes, præcipue in bello, vel naues, vel tormenta, aliaque ſibi inuicem COMMODENT. Et eſt obſeruandum, non poſſe a commodante vrgeri, vt ſibi res nullo modo imminuta reddatur, præcipue cum ad vſum eſt conceſſa, periculo non vacantem, qui ſicuti in genere; ita quoque in ea, quam adduximus, ſpecie rem ſane ſic commodatam imminuit. Aliud eſt, ſi culpa noſtra pereat, &, *præter vſum*, imminuitur. De *caſu fortuito* multo minus eſt dubitandum, vtpote qui eſt extra commodatarii factum. Talia Princeps Badenſis *Ludouicus* ciuitati cuidam imperiali regeſſit, quæ tormenta *caſtro Kelenſi* tuendo commodata & a Gallis abducta repetiit. Sed aliud foret, ſi Princeps commodatarius res ſuas, imminente periculo, ſartas ſeruaſſet & tectas, *commodatas* neglexiſſet.

§. XXI.

De LOCATIONE & CONDVCTIONE inter gentes nihil adiicimus, niſi quod moris apud Germanos fere ſemper fuerit,

rit, locare *militum operas*, aut etiam *proprias* pro certa mercede. Vt gens genti, ciuitas ciuitati rem locet, rarius euenit. Minimum ciuitati Lubecenſi ac ceteris Hanſeaticis peregrinum viſum eſt *Wallenſteinii* petitum, naues eorum conducere volentis. Sed eſt tamen e Gallorum monumentis notum, conduxiſſe illorum Reges, cum terram adirent ſanctam, ære ſatis magno ab Anglis & Italis naues eaque de cauſſa in graues aliquando diſcordias incidiſſe. Nec incognitum eſt, Danos locaſſe naues bellicas Principi Electori Brandenburgico, cum Hiſpanorum in Pomerania naues detinuiſſet, ob ſtipendia promiſſa ſibi non ſoluta. Vnde, quæ in genere ſupra de locatione diximus, hic quoque prudenter ſunt applicanda. Meritoque explosi ſunt Hiſpani, promiſſam mercedem pro præſtitis auxiliis *Friderico Wilhelmo* denegantes, Principem immodeſtis verbis appellando *mercatorem*, cui interea ſolenni ratione promiſere ſtipendia, vt copiis ſuis tueretur Belgium. Hinc Puffendorfius Hiſpanici legati, quem exhibuit, libellum *calidum* appellauit, hoc eſt, improuidum. v. *R. G. Frid. Wilh.* Lib. XVIII. §. 16.

§. XXII.

§. XXII.

De DEPOSITO inter gentes dicendum, esse id restituendum deponenti indistincte. Quæstio, quis iustiorem habeat petitionem, in statu libertatis decidi vix potest. Nec audiendus videtur deponentis hostis, nisi tales res depositæ sint, quibus ei noceri magnopere queat, si repetat deponens. Et tum enim æquum videtur, vt penes se retineat bello medius, nec deponenti reddat, donec finitum sit bellum. Exemplum huius rei nuper in bello Sueo-Polonico euenit: vrgentibus Suecis, vt, quæ Saxones deposuissent in Borussia belli instrumenta, sibi traderentur. Quod denegatum ipsis. Adde, si placet, sæpe facti qæstionem incidere, sitne depositum, nec ne? Exemplum apud *Puffendorfium* de *Rebus gestis Friderici Wilhelmi* lib. XVII. §. 83. obseruatur, qui bellica tormenta in Vesalienſi castro relicta a Galliæ Rege sibi *donata* contendebat, hic *depositа* affirmabat, idque ex *Spanii* præfecti consignatione atque tabulis perperam probatum ibat. Neque enim repugnat, adnotari a præfecto, quæ suo sint Principi liberaliter permissa.

§. XXIII.

MANDATORVM maior in liberis gentibus

tibus copia occurrit. Neque enim gentes, aut Principes ipſi agunt, ſed aliorum vt plurimum miniſterio vtuntur. Quocirca videndum, ſitne mandatum ſub *ſpecialiore forma*, an ſub *conſideratione generaliore* datum? Si *poſterius*, impleri illud poterit per aliud æque vtile, aut vtilius, quam quod mandato præſcriptum erat. Sin *prius*, fruſtra quæritur, an *æquipollens* prohibeatur? Pertinent eo exempla a *Grotio lib. II. cap. XVI.* §. 21. allata.

§. XXIV.

Vnde dubium non eſt, obligari ſupremam poteſtatem ex *miniſtrorum* ſuorum *facto*, (*) dum egerunt, quod aut *probabiliter* ipſorum officio continetur, aut etiam ex *præpoſitione* innoteſcit.

(*) Hinc ipſe Philippus II. improbauit ſuum factum, debita ab miniſtris ſuis contracta diſſoluere detrectans; cum non auderet negare, ſua auctoritate ſuoque nomine eos contraxiſſe cum vicinis populis. Refert id præter *Cabreram* in *Hiſtoria Belgica* EMANVEL METERANVS lib. XVIII. in fine.

§. XXV.

Primam ſpeciem *mandatum tacitum* appellare licet, poſteriorem *expreſſum*.

§. XXVI.

Ita DVCVM officio continetur, dare inducias, non autem bello quæsita concedere, imperia, homines, iura, agros, non itidem de bello transigere. Eam obrem recte apud Iustinum Lib. XL. cap. 2. *Antiocho* Syria adempta est, quamquam *Lucullus* dederat. Nec certe peccasset Pompeius, si auctoritate S. P. R. eam Antiocho rursum abstulisset: quod *Gronouius* ad *Grotium* Lib. III. c. XXII. n. 9. bene obseruat. Potestas *Wallensteinio* a *Ferdinando II.* data *extraordinaria* fuit & inaudita fere.

§. XXVII.

Quod si vero ARCANA Reipublicæ MANDATA neglexerit minister, vtut obseruauit mandatum, quod produxit, & produci iussus est, tum quidem obligatus manebit eidem: quemadmodum qui sine mandato promisit, obligabitur stipulanti. An vero liceat arcanum ministro mandatum dare? quæstio hodie est Domitiana fere. Mercantur inter se Principes ac Respublicæ, ac simulationibus dissimulationibusque vtuntur. Hinc aperte incedere nequeunt; nisi quidem decipi cupiant, & a scopo abludere suo.

§. XXVIII.

§. XXVIII.

Ceterum promissio sine mandato facta SPONSIO ab auctoribus appellatur.

§. XXIX.

Hæc non obligare Rempublicam dicitur, quia iniussu populi, aut Regis fit, aut facta est. Silentium autem non est iussus. Ita Romani apud *Liuium* Lib. XXI. c. 18. *Luctatii* Consulis fœdere se tenere negarunt, quia neque *auctoritate patrum*, neque *populi iussu* ictum erat.

§. XXX.

Sed quid, si vtilis sit eiusmodi sponsio? Et puto, naturalem æquitatem præcipere, vt confirmetur, quemadmodum vtilis negotiorum gestio; aut, ni placeat, in eum locum restituantur omnia, quo fuerunt, antequam sponsio fieret. Quo officio Romani deditione Ducis sui neutiquam videntur defuncti in *sponsione Numantina*, cum dedidere *Mancinum*: nec prorsus, quando in sponsione *Caudina* remiserunt Samnitibus duos *Consules*, duos *Quæstores*, ac duodecim denique *tribunos* militares: dubiumque nullum est, quin, etiamsi stricto iure non fuerint e sponsione suorum obstricti; tamen alia visione de-

Sponsiones à foederibus differunt. Sponsiones enim vocantur pacta quae à mandatarius gentis cuiusdam sine gentis speciali consensu sanciuntur: optimum sponsionum genus est, si à sponsore additur clausula de ratificatione principis sui addenda, sin aliter effectum validum habere debeat sponsio. Saepe vero periculum in mora est: in eiusmodi igitur casu prudentiae sponsoris omnia permittuntur, qui ipse magnum subit discrimen quoniam voluntas reip: vix unquam cum certitudine perspici potest. (: conf. c. 23. 475)

buissent consulere tum obsidibus relictis, tum Imperatoribus rem Romanam insigniter promouentibus. Sed obstitit Romanorum inepta ambitio, ne seruarent, quod suo factum est iniussu: vtut salutariter ac pro publico bono. Igitur prorsus absurdum erat, tribuere culpam bene merentibus, eorumque sanguine satisfacere inimicis, aut credere saltem, a sponsionis auctoribus satisfaciendum fuisse nimium credulis Samnitibus, Numantinisque. Neque etiam id poterant præstare sponsores, pacem promittentes Samnitibus, ac Numantinis, quam dedecori sibi futuram censebant reliqui Romæ agentes in tuto. Vnde fas erit certe, ponderare accuratius, quæ memoriæ produnt *Liuius*, *Appianus*, *Paterculus*, *Orosius*, excitati a GROTIO *Lib. II. c.* 15. & PVFFENDORFIO *Lib. VIII. c.* 9. quamuis verum sit, prudentius acturos fuisse populum vtrumque, si tam facile fidem non habuissent superbis Romuli nepotibus, causantibus, nec se, nec spondentes populi Romani mandato transegisse. Vix namque in pristinum statum se reponent elapsi, neque populus reponendos censebit omnes; euenietque per huiusmodi ingeniosas exceptiones, vt, vbi

in

in tale diſcrimen coniicietur exercitus, pereant ad vnum omnes.

Laudentur de ſponſione *Numantina* & *Caudina* diſſertationes *Thomaſianæ*.

§. XXXI.

SÆPE enim accidere poteſt, vt neceſſitas & publicæ rei vtilitas non adeo anguſtis ſummæ poteſtatis MINISTROS terminis includendos ſuadeat. Quod contra D. *Titium* obſeruandum, quippe qui RARIORA eiuſmodi ſponſionum exempla futura ſtatuit, ob maiorem bellandi peritiam, qua pollent noſtrates homines. Habemus tale ſponſionis exemplum apud *Guicciardinum* & Gallicos ſcriptores, *Ludouici XII.* tempore, vbi *Tremullius* Dux *Heluetiis* certam pecuniæ ſummam ſpopondit, vt agrum *Heduorum*, ſeu Burgundicum relinquerent, & obſidionem Diuioduni ſoluerent. Quid in *Batauis* a. 1668. cum triplex coaleſceret fœdus, ac denique *Holſatia* & *Pomerania* nuperrime fuerit actum, quibuſue in anguſtiis hæſerit ipſe Ruſſorum Imperator, ad *Prutham* fluuium, probe recolimus. De eo vero nemo ambiget, an conualeſcat ſponſio tacite, vel diſerte approbata a populo, aut ciuitatis principe?

§. XXXII.

Ceterum, quum gentes haud facile nudis promissionibus confidant, hinc *pignora* sæpe, *obsides*, *fideiussores* poscunt & dant.

§. XXXIII.

Sed PIGNVS vero ordinarie non soluitur, nisi debitum prius exsoluatur. Vnde *Galli* merito a Ferdinando Arragonio Ruscinonis & Ceritaniæ pagos apud *Belcarium* repetitum iuere, quia Carolo VIII. pecuniæ, pro qua obligati erant, summam non restituit: vtut sapientius fecissent, si tardassent in restituendo, donec solutio esset facta.

§. XXXIV.

Altioris indaginis quæstio est, an LVITIONI PIGNORIS vnquam præscribatur? Plerique negant, quia res sit mere facultatis. At cum pacis externæ interfit, ne, post tot sæcula, excitentur lites, ac debitis quoque personalibus præscribi queat, hanc solam rationem impedire vix existimo, quo minus etiam luitionis ius, post longam temporis intercapedinem, censeatur exstinctum. Debeo enim & hoc iure perinde ac aliis ita vti, vt ne derelictionis coniecturæ relinquatur locus. Quamobrem magis placet *Ziegleri* argumentum, qui, quod

quod pro aliena poſſideatur, lui ſemper rem poſſe pignoratam exiſtimat: cui poſſeſſioni diuturnum creditoris ſilentium nihil ſane adiicit, nec huius iuribus demit.

§. XXXV.

Eodem fine quamuis OBSIDES aliquando dentur, varia tamen de iis ſunt monenda.

Qualis est ratio pignorum, talis etiam est obsidum. Pro diuersa tantum obiectorum natura differentiae quaedam locum habent. Principia igitur de pignore adplicari possunt huic doctrinae.

§. XXXVI.

Aut enim *ſua*, aut eius, *cui imperium* eſt, *voluntate*, FIDEI publicæ ſeruandæ, vel SECVRITATIS cauſſa, dantur. Belli Duces non niſi *vi poteſtatis* a ciuitate *acceptæ* id faciunt.

§. XXXVII.

Inter *ſubiectos* autem vix diſtinguitur. Dantur ſine diſcrimine ſexus, ætatis, dignitatis: dantur etiam Regum liberi, vti ex hiſtoria *Franciſci I.* conſtat. Qui ſubiecti non ſunt, non etiam cogi ad obſidum poſſunt, vti *vaſalli*, qui a *ſubiectis* vtique differunt.

§. XXXVIII.

Qui vero obſidem dat, obſtringitur certe facto & conuentione ſua, ne ab accipiente obſidem recipiat, quam ſoluta ſit fides. Nec ambigitur, quin ei, quod ſine ſua culpa ſenſit, reſarciendum ſit damnum. Quæ *Hennigeſius* in con-

trarium in notis ad *Grotium* affert, vix ſtringunt. Non enim fas eſt, vni, aut paucis imponi, quod in ciuitatem totam incumbit onus.

§. XXXIX.

Qui SECVRITATIS cauſſa in poteſtate eſt, etiam cuſtodiri arctius poteſt, ſed liberaliter. Nec tamen aliam ob cauſſam retinetur ex *pacto:* vtut e iure, quo ſubiecti ex facto imperantium obſtringuntur, detineatur aliquando.

§. XL.

Quod ſi fides frangatur obſidis *culpa*, occidi poterit, vt hoſtis; ſin minus, humanius cum eo agendum *Grotius* cenſet, quoniam nihil ei perfidiæ attribui poteſt. Sed poſſet tamen adfirmari: & tum eum *iure* ſeueriori occidi, tanquam hoſtem. Hoſtis enim videtur, qui perfidæ & hoſtilis Reipublicæ ciuis eſt.

§. XLI.

Ipſe autem *obſes* obligatur, vt ne fugiat, ſed potius obnixe omnia faciat, vt is, qui eum tradidit, creditori ſatisfaciat.

§. XLII.

MORTVO obſide *ciuitas* obſtringitur, vt alium ſubſtituat, non *hæres*.

§. XLIII.

§. XLIII.

Mortuo autem eo, *pro quo* obses datus est, ius etiam pignoris exstinguitur: sed, *Principe* e viuis abeunte, populus deuinctus censetur adhuc amplius, qui, quod ille egit, hic sane merito creditur egisse.

si pactum personale tantum fuit, morte principis pars libertatem obsidum recuperat, minime vero, si realis est.

Laudetur *Schilteri* dissertatio *de Obsidibus.* *adi Beemanni Medit. polit. 622.*

§. XLIV.

FIDEIVSSORES, qui ciuitatum actibus accedunt, non vnius, sed varii generis sunt.

§. XLV.

Primum genus est, si inter alios paciscentes fidem suam interponunt, seque effecturos promittunt, vt pax atque amicitia contracta seruetur, & laesio reparetur. Teutonico vocabulo GVARANDI dicuntur: latino FIDEIVSSORES.

§. XLVI.

Sed recte animaduersum a *Puffendorfio*, tacitum huic fideiussioni inesse fœdus de ferendo auxilio illi, qui contra pactiones oppugnatur, aduersus iniuriæ auctorem. Cuiusmodi sponsiones in pacificationibus plerisque solent adiici: quod e Pace *Oliuensi* inter Suecos & Polonos itemque *Nouiomagensi* patefit. *Instr. Pac. Osnabr. art. 17. n. 8. Pac. Monaster. 618.*

§. XLVII.

Secundum, cum *ipsi paciscentes*, sed aliorum tamen compaciscentium intuitu, pacem spondent, quos vice mutua fideiussores non inutiliter accipi ex *Westphalicæ* pacis *art.* 115. *seq.* patet. *Pax Nouiomagensis art. 14.*

§. XLVIII.

Priori casu vt plurimum *mediatores* simul fideiussorum personam sustinent, qui conciliandæ paci interuenerunt: iique obligati sunt, vt pacem inter alios vel per se, vel requisiti tueantur. Exemplum in pace *Brandenburgico Polonica* a. 1657. occurrit.

§. XLIX.

Hinc vsu nonnunquam venit, vt ipsi, ceu fideiussores pacis, instrumenta subscribant: quod a. 1659. in pace *Hafnienſi* a Gallis & Anglis factum est.

§. L.

Tertium genus, vt vulgarius; ita etiam certius atque expeditius est, quando seliguntur, qui se ad certam pecuniæ summam soluendam eo casu obstringunt, si vel id, quod in pace promissum est, non præstetur, vel pax ipsa non seruetur. Sic in formula pacis *Camera-censis* inter *Elisabetham* Angliæ Reginam & Regem Franciæ disponitur, vt octo

octo mercatores externi, non Gallis subditi, fidem interponerent suam de solutione D. M. coronatorum, ni intra tempus statutum redderetur *Caletum.*

Commendetur *Obrechti* dissertatio: *Sponsor pacis.*

§. LI.

TRANSACTIONES, vti in statu naturæ omnium fere frequentissimæ sunt; ita ob finem, qui subest, exactissime sunt seruandæ. Non hic *læsio*, non *testamenti*, aut aliarum *tabularum* inspectio, non *noua instrumenta* attenduntur; nisi talia sint, e quibus noua caussa petendi exsurgat. Sed tum vero non tam transactio rescinditur, quam noua actio cooritur.

Transactio est conuentio de lite nondum finita, vel quauis re dubia, dato aliquo vel promisso vel retento componenda.

§. LII.

Contractus & pactiones aleam continentes inter gentes non minus, ac homines singulares valent. Præterquam enim quod in diuisione regnorum sæpe SORTI locus est; etiam bella nonnihil casus habent atque fortuiti; quæ propterea cum *alea* solent componi.

Ad contractus aleae pertinent duella principum pro salute publica, quae quidem non iniusta sunt, sed quam maxime periculosa; quoniam morte principis omnes respublicae labefactatur. Singularia vero certamina à priuatis publico nomine ineunda iuris gentium quam maxime sunt. Nobis adeo praeferenda videntur certaminibus integrorum exercituum; sed tamen vsu non sunt recepta nostra aetate, antiquioribus vero temporibus fuere frequentiora. conf. Müllerii §. de duellis principum. Heidanus l. 1.

§. LIII.

Saltem in his ea subesse conditio videtur, vt victor victo imponere leges possit, & pacis præscribere conditiones, quæ

quæ ſibi videntur iuſtæ. Hinc perperam *Franciſcus I.* apud *Belcarium* conqueſtus eſt, ſe indignis modis carceri mancipari, & ad pacem iniuſtiſſimam cogi.

§. LIV.

Quod vero bello, id *decretoriæ* pugnæ vnius, aut plurium, aut etiam propriæ licite committitur, quia in ſtatu naturæ non alia ſæpe expediendæ ſalutis ratio inuenitur.

§. LV.

Eſt & notum ſponſionis ex *Monacho Paduano* exemplum, vbi *Philippus Auguſtus* Galliæ Rex *Ottoni IV.* per regnum ſuum eunti promiſit, ſe ei meliores Galliæ, quas ſignabat, ciuitates daturum, ſi dignitate Cæſarea ornaretur. Addit *Monachus*, inde poſtea accenſum eſſe bellum inter ſpondentes, cum *Philippus Auguſtus* detrectaret ſtare promiſſis. At vix ambigendum, quin tota Galli rem ex parte alienam promittentis ſponſio nullius fuerit momenti: ſicut & Ottonem aliæ inflammauere ad pugnandum cauſſæ.

§. LVI.

De ALEÆ ludo memorabilis Auguſti apud *Suetonium* epiſtola *cap.* 72. obſeruatur, qui ſoluit, quod perdidit, & remiſit benigne, quod lucrifecit. Sed quid?

quid? ſi alea perderet Princeps bonam regni partem? Et tum fere ſimile, quod §. XIII. de *donationibus principum* tulimus, iudicium ferendum foret. Continet enim luſio tacitam & mutuam donationem, vtut conditionalem. Quod inofficioſe donatur, merito reuocatur.

§. LVII.

Id minus dubii habet, integram ciuitatem de auertendo periculo poſſe cauere. Eſt ſane apud *Liuium* L. XXIII. cap. 49. exemplum, vbi tota ciuitas ſeſe ad penſationem damni obligauit, ſi qua periret nauis *annonam* in Hiſpaniam portans. Et enim proprie loquendo talis, de quo *Liuius* loquitur, contractus non fuit, quem nos *aſſecurationem* appellamus, cum gratis damnum obſeruetur ſuſceptum; nullum tamen dubium eſt, quin licuiſſet quoque ſtipulari pretium, aut *foenus* ſat grande. Ac ſicuti fœnus rationi non repugnat; ita pro periculi menſura & augeri illud, & minui poteſt. Iuſtitiam talium conuentionum *Hertius* quoque defendit *paroem. I. G.* XLIII. §. 8. monetque ſimul, ſpem potius emi, quam vſurariam prauitatem exerceri.

§. LVIII.

§. LVIII.

Ad huiusmodi *emptionem* spei, præter ollas fortunæ publico sæpe nomine cautas, *Ioniorum* iuuenum controuersiam, in quam cum Milesiis piscatoribus inciderunt, referimus, de aureo tripode extracto, cum capturam piscium emisſent. Tota quæstio eo redit, vtrum iactus in genere, an speciatim captura piscium fuerit vendita? Oraculum Delphicum inepte litem decidit: quamuis *Diogenes Laertius*, *Plutarchus*, *Valerius Maximus* factum recensеant diuersimodis. Nec ad aliam classem, puto, pertinere, si quis spem emat successionis in regno, vel hæreditatis, quæ adhuc valde est incerta remotaque. Quod thema admodum fuit disceptatum in causſa ac lite Culmbacensi per transactionem demum finita.

§. LIX.

Vti vero solutione naturali; ita Principes ac gentes interdum SVBSIDIARIA vtuntur. Refert Comineus, *Sigismundum* Austrium *Carolo Audaci* obtulisse debitam pecuniæ summam, eaque Basileæ solenniter deposita, copias cunctantis Burgundi e Pfiretano Comitatu ac Suntgouiensi tractu eieciſſe: nemine dubitante, quin juste feciſſet,

LX.

§. LX.

COMPENSATIONVM themata multo frequentiora ſunt. Neque enim prudentia tantum, hoc imprimis in ſtatu requirit, non ſoluere, antequam ab altero tibi viciſſim ſit ſatisfactum; verum etiam iuſtitiæ congruit, contribuere vltro citroque, quod *liquido* debetur. Vnde mirandum non eſt, nexuiſſe moram Iudices a *Gelriæ* Principe & *Florentino V.* Hollandiæ Comite electos, cum vterque ſibi deberi contenderent. Nondum enim ad liquidum perductum fuit, quid *Batauus* deberet *Gelro.*

Conf. *Boxhornii* diſquiſitiones politicas p. m. 71.

§. LXI.

CONFVSIONIS noua ſpecies inter gentes occurrere videtur, ſi vna alteram vincat, ſibique ſubiiciat, aut princeps eius Reipublicæ Dominus hæreditarius efficiatur, quæ aut ſibi debuit, aut is illi. Ita *Ludouicus XII.* deuictis Ianuenſibus, pactiones omnes cum iis initas irritas; ac credita ſibi extincta pronuntiauit, quod non amplius duraret Respublica, ſed illa nunc ſub ſuo ſit imperio, nemoque ſui ipſius eſſe debitor, creditorque poſſit; ac, ſi ſupereſſet Ianuenſis respublica, eius iam ſe caput eſſe

&

& Dominum. Vnde *Autonus* in hiſtoria *Ludouici XII.* refert, cuſos eſſe varii generis nummos, in quibus is appelletur IANVÆ DOMINVS.

§. LXII.

REMISSIONIS *expreſſæ* & *tacitæ* perplura in hiſtoriis exempla proſtant. Inde merito dubitatum eſt, an *Braganzinus* in Luſitaniæ regnum aliquid iuris retinere potuerit, datis *Philippo II.* ceſſionis litteris. At ſcio, poſteros eiusdem Hiſpanis partim exceptionem metus, partim neglectæ acceptionis obuertiſſe.

Conf. *Paſſarelli bellum Luſitanum* p. 5.

§. LXIII.

Idem efficit inter Reges CHIROGRAPHI REDDITIO, quod inter priuatos niſi quis minus argute illos tacite & *facto* conſentire poſſe neget: dummodo interea certum ſit, chirographum a ſciente, nec per errorem fuiſſe redditum. Eiusmodi controuerſia inter *Cliuiæ Ducem* & *Moerſenſem* Comitem olim agitabatur ob litteras feudales, Mœrſenſi Comiti redditas, quarum fauore ab omni vaſallagio hic ſeſe pronuntiabat liberum.

Conf. *Grot. L. II. cap. IV. n. 4.*

§. LXIV.

§. LXIV.

Id magis intricatum videbatur, an, chirographo ab *Alexandro M.* THESSALIS reddito, hi liberati fuerint centum talentorum obligatione, quæ non debebant *Alexandro*, ſed *Thebanis* ab illo victis? *Quintilianus* a *Thebanorum* partibus ſtat, iisque ius agendi tranſcribit, quia *Alexander* non eſſet *hæres*, ſed victor. At, qui dominus perſonarum, ille & rerum eſt, & iuris omnis, quod perſonis Rempublicam conſtituentibus competit, merito ſic arguente *Hugone Grotio* L. III. cap. VIII. §. IV. Diuerſa plane ſpecies videtur, ceu recte monet *Hertius* ad *Puffendorfium* Lib. VIII. cap. VI. n. 23. ſi miles chirographum occupauerit, ceu priuatus. Hic enim nihil acquirit, niſi quod manu cepit, & abſtulit. At qui imperium occupat, iura ſimul publica occupat, ſub quibus *ærarium*, PVBLICA NOMINA, reliqua. Igitur & quod ciuitati deuictæ competit ius crediti, ſimiliter acquirit victor, eoque ærarii adminiſtratores ad rationes reddendas & reſidua penſanda iure cogit. Quale thema nuper in Bremenſi Ducatu ventilatum recordor.

§. LXV.

NOVATIONEM pro iuris ciuilis inuen-

to habuit *Puffendorfius* : vtut perperam. Est enim liberum omnibus, variare pactionum figuras. Vnde in fœdere Romanorum cum *Antiocho* apud Liuium lib. XXXVIII. cap. 30. speciatim addebatur, *si quid postea addi, demi, mutariue placuisset, vt id saluo foedere fieret.*

§. LXVI.

Et quemadmodum vero eiusmodi *nouatio* euenit, si *expresse* noua pactio, veteri sublata, substituatur ; ita *tacite* & facto fieri potest. Vnde Daniæ Rex *Fridericus III.* fœdus renouare cum Polonis apud *Puffendorfium* abnuit, ne, abruptis tractatibus, iidem arguerent, ius quæsitum ex veteri fœdere fuisse amissum.

§. LXVII.

Sed amplius tamen circumspiciendum, an fiat nouatio, cum quis fœdus antiquum, cuius tenor aliquid dubitationis continet, explicandum vrget, ne vnquam de eiusdem obscuritate oriatur disputatio? Quod non existimabant Brandenburgici.

Vid. *Puffend.* R. G. *Friderici Wilhelmi* L. IX. §. 6.

§. LXVIII.

Ceterum & nominum & aliorum iu-

iurium CESSIONES vti inter gentes sunt frequentes; ita, tametsi fiunt in *potentiorem*, licitæ omnino sunt. Non est necesse, vt in cessionis instrumento indicetur caussa. Nobile eius rei exemplum in historia Conradini occurrit, qui iura in Apuliæ regna ad Petrum Aragonium transtulisse fertur: quamuis non diffitear, dubitandi superesse rationes, an in facto id contigerit reuera? Et patet nunc e *Mazarini litteris* nuper editis, laborasse Gallos, vt in se transferrent Hispani sua in Belgas iura. Memoires de la paix de Münster. Appianus de bellocivili L. 5.

Vna gens aliam cessione obligare potest omnino, quoniam quilibet dominus dominium transferre potest pro libero arbitrio id quod ex notione dominii fluit. sed eiusmodi cessiones plerumque molestae sunt inter gentes, speciatim si potentiori genti, quam ei cui aliquid debetur, cedenda nonnulla sunt. vti enim in statu ciuili facilioris modo ius nostrum defendimus contra aequalem, quam contra potentiorem, ita quoque in naturali statu fauorabiliora plerumque sunt negotia cum populis minoribus quam maioribus ineunda.

§. LXIX.

De SVCCESSORVM obligatione confuse, vti iam monuit *Grotius*, a plerisque tractatum est. Nos videndum ante omnia existimamus, sitne successor omnium bonorum hæres, an regni & bonorum, an regni tantum? Si prius, dubitandum non est, quin ex contractibus eorum, in quorum locum succedunt, teneantur; sin secundum, idem dicendum est; sin tertium, considerari fas est, ciuitas consenserit, nec ne. Et id vero partim e regiminis forma patescit, partim contractus formula, partim vtilitate, quam animo intendit. Dico intendit. Est enim admodum durum, quid? quod ipsis Rebuspublicis mi-

nus commodum, si tum demum obligata ciuitas censeatur, cum actus in vtilitatem eiusdem redundat. Ex eo themata a *Bodino lib. I. cap. VIII.* de Republica allata definienda videntur. *Necessitas* de cetero semper videri debet excepta, cuius ad vltimum ac maximum telum cum interitu excipiendum nemo creditur obstrictus. De fœderibus supra *cap. XIX.* mentem nostram aperuimus.

§. LXX.

MORTE vero debitoris Principis extingui debitum *personale*, qui non habet hæredem, nec bona, nulla nos dubitare ratio cogit.

§. LXXI.

TEMPVS nihil in obligatione delet; sed pactio, qua quis ad certum tempus se tantum obligatum iri profitetur. Igitur exigendum est debitum, antequam præfixum petendi spatium effluxerit. Habet tunc temporis adiectio conditionem, qua neglecta, desinit ius & *comparate* obligatio. Ita promittere Princeps potest, vt, si quis intra triennium a se petierit emigrandi facultatem, eam consecuturus sit petitor; amplius non: vt de fideiussorum obligatione ad tempus nihil dicam.

§. LXXII.

Vicissitudines temporis, speciales determinationes in contractibus gentium producunt, speciatim ratione pretii eminentes, id quod pluribus mutationibus est obnoxium, dum a gentibus ipsis modo maior modo minor eiusdem valor constituitur. In eiusmodi casu proportio esse debet inter pristinum et praesentem valorem, ne gens quaedam dum damno alterius fiat locupletior.

Landesbibliothek Oldenburg

§. LXXII.

STATV mutato, ac conditione, quam paciſcentes vnice reſpexerunt, & ius videtur exſpirare, & obligatio. Sic qui regio munere priuatur, teneri vt Rex non amplius poteſt; nec ſubiecti viciſſim, qui in alterius ditionem vel volente Domino priori conceſſerunt, vel a Victore, inuito eo, ſunt ſubacti. Sat eſt, victum non poſſe iam eos tueri, nec interea priſtinum recuperare ius.

§. LXXIII.

De SCRIPTVRA addimus, eam non videri ſubſtantiæ contractus partem, niſi expreſſum ſit, ſcriptura confici debere & rata haberi. Quod poſtremum hodie moris eſt in pacificationibus Rerumpublicarum. Ex his principiis iudicandum de Muræna exceptione, qui Sullæ cum Mithridate pactiones irritas pronuntiauit, quod nondum fuerint conditiones ſcriptæ. Imperfectum enim eſt, cui aliquid deeſt. Recentiora exempla *Wicquefortius* larga manu ſuppeditat.

CAP.

Landesbibliothek Oldenburg

Cap. XXV.

DE RERVM PRETIO ET PERMVTATIONIBVS IN STATV CIVIVATIS.

§. I.

VTut vero naturaliter vnusquisque rem suam tanti, quanti placet, æstimare potest; sæpe tamen interest, ne imperium cititatis *stultis* hominum æstimationibus & affectibus nimium indulgeat.

§. II.

Hinc PRETII LEGALIS noua species surgit, quod nec *maius* recipit nec *minus*. Turcæ multis rebus, adnotante Turnefortio, tale pretium imponunt. Attenditur hic minima læsio, ac multo magis læsio vltra alterum tantum.

§. III.

Et durat istud, quam diu ciuitas vult, aut velle censetur. Sæpe enim euenit, vt *certam* ob *caussam* pretium determinetur, qua euanescente, ipsa quoque lex euanescere videtur.

§. IV.

§. IV.

Hoc pretium *legale* ſecernunt vulgo a *pretio communi*, quod communi aliorum æſtimatione definitur.

§ V.

Sed cum communis æſtimatio me nequaquam ſtringat, perperam ſane argumentantur, qui læſionem *vltra dimidium* ex communi pretio diiudicandam cenſent, niſi lex imperantium accedat.

§. VI.

Et hæc autem, quamquam poteſt accedere, & ſæpius etiam accedit, vereor tamen, ne nihil agant magiſtratus, aut ſane variis litibus ſibi ſubiectos inuoluant. Semper enim quæretur, an hæc res *communi pretio* vendi poſſit, aut iſtud recipiat? Occurrunt ſæpe circumſtantiæ, ob quas alterius eludi petitio queat.

§. VII.

Cui non obeſt, propterea *læſionem enormem* vltra dimidium, ſeu alterum tantum deſignari, & deſignatam quoque Imperatorum conſtitutionibus fuiſſe. Eadem enim difficultas remanet, cum quæritur, quid ſit lædi vltra alterum tantum? Quocirca vereor iterum atque iterum, vt *in concreto*, quem-

admodum loquimur, aut in applicatione ad factum clare ostendi possit, in hac, vel ista venditione alterum tantum excedi.

§. VIII.

Ex quo consequitur, oriri quidem & ortas sæpe fuisse ob læsionem enormem lites; decisas vero, nisi pro arbitrio, fuisse fortassis nunquam.

§. IX.

Inde recte dictum, æquitatem legis ciuilis Romanæ, ac ciuitatum, quæ eam imitantur, videri *cerebrosam*.

§. X.

Nam in statu naturæ æquitas illa non apparet, cum pretium a nostra conuentione dependeat; in statu ciuitatis autem æquitas propterea in auras vanescit, quia conuinci vix potest contrahens, partim, quod sæpe circa pretium commune dubitatio oritur, partim, quod inter res ipsas nonnihil differentiæ obseruatur, & in personis etiam occurrunt, quæ illis elabendi viam commonstrent. Fac enim, me equum, qui alias L. vncialibus venit, vendidisse centum & tribus, sed vendidisse, cum ipse indigerem, eoque sine magno meo incommodo carere non posse. Dices: non adesse

adeſſe tum enormem læſionem. Regero viciſſim: inde igitur patere, quam difficile ſit, definire in ſpecie, quid ſit enormiter lædi. Non eſſe autem & non apparere in moralibus perinde ſunt. Deficit hic fere probatio clara. Sed finge tamen, poſſe forte bis, aut ſemel per ſæculum læſionem ad liquidum perduci, an eſt prudentiæ, aperire tot litibus feneſtram, cum id raro fiet, quamuis cauſſidici, & læſi initio fieri id poſſe credant, iactitentque?

§. XI.

Id magis exploratum, liberum eſſe regnantibus, ſignare facie, aut alio indicio NVMVM, quo res ceteras dimetiantur ciues, ne partim in materia, partim in valore fraudi relinquatur locus.

§. XII.

Qui contra faciunt, lædunt alios, &, quantum in ſe eſt, pacem ciuitatis ſuique æqualium non quærunt.

§. XIII.

Etſi vero licitum eſt, determinare pro lubidine materiæ pondus, quod ſignetur; prudentiæ tamen ſimulatque iuſtitiæ videtur eſſe, vt tum ad ciuium commune iudicium, tum *raritatem*, tum etiam aliarum, quæ nobiſcum mer-

cantur, gentium mores respiciatur. Nam etsi quidam populi conchas varii generis, ferrum, cuprum aliaque, quæ a nostris ridentur, nummi loco, elegerunt; id tamen ceu c. XXIII. obseruauimus, in exemplum proponi nequit.

§. XIV.

Quibus obseruatis, facile nunc erit iudicatu, quid circa contractus, in quibus ponitur PRETIVM EMINENS & certus occurrit pacisentium finis, ciuitas possit. Nam cum sine pactis & contractibus viuere vix liceat, æquum est, præscindere fraudi & litibus occasiones, ac facere omnia, quo finem, quem intendunt contrahentes, sine *ambiguitate* obtineant, & commercia floreant, & ciuibus singulis vita reddatur haud iniucunda.

§. XV.

Inde prouenit, quod quædam non liceat EMERE, PERMVTARE, aut VENDERE, vt *venena*, *arma*, quædam non, nisi certo modo, vt *fructus* in *herbis*, *actiones*, *hæreditates*, quædam etiam non, nisi *publice* & sub *hasta*, ac præcedente causæ *cognitione* ac *decreto*, vt res *pupillares*, *minoris*.

§. XVI.

§. XVI.

Ex eo est, quod VSVRAS interdum prohibeat ciuitas, interdum permittat, sed pro *raritate*, aut *abundantia* pecuniæ itemque *conditione personarum* certos limites ponat. Hinc tot, ratione vsurarum, variationes.

§. XVII.

Ex eo itidem, quod FILIIFAMILIAS mutuum accipere prohibeantur, ne parentibus oneri sint, ipsique pecunia temere emungantur.

§. XVIII.

INDEBITI SOLVTIONEM, vti promutuum diximus; ita eandem in hoc statu appellamus. Nam qui *ignorans* soluit, non sane videtur donare. Tantum quæritur, quid sit INDEBITVM? quid sit *ignorare*? an *in iure errans* similis sit *scienti*? Atque id vero partim *ratio*, partim *lex ciuilis* determinat.

§. XIX.

LITTERARVM obligatio vero e litteris quidem *proxime* venire videtur; sed caussa *remota* est mutuum, quod contractum fuisse litteris indicatur. Rationis disciplina nihil dubii suppeditat, quare litteris a debitore scriptis, vel subscriptis non sit credendum? Sed Romani propriæ & ab vno latere factæ confessio-

feſſioni olim prorſus nihil tribuebant fidei: deinde poſt quinquennium mutuum interueniſſe cenſebant; donec Juſtinianus id contigiſſe poſt biennium præſumendum eſſe decerneret: a quo negotio obligatio nominum vetuſta prorſus differebat: de qua in diſſertatione ſingulari *Gundlingianorum* part. XL. obſeruat. 2. luculentius ſum commentatus.

§. XX.

DONATIONES vt vel prohibeantur, vel inſinuentur, vel ſolenniori ratione peragantur, e lege ciuili eſt. Admodum vero abſoni ſunt & ſimul, cum reprehenduntur, indecori, quando ACCEPTATIONEM ad ciuilia referunt; eamque in lege Cincia præceptam ſomniant. Rectius dixiſſent, in dicto plebiſcito ſolennem *mancipationem* fuiſſe præceptam aut in *iure ceſſionem*, ac *traditionem*: ita tamen vt ante legis ſolennem actum *acceptio* neutiquam excluderetur. Quod quamuis pluribus a me in *Gundlingianis* part. XXIX. fuerit inculcatum; neſcio tamen quam ſint aliqui vltra fidem obſtinati, dum ſua commenta mordicus defendunt, *acceptationem* pro hodierno barbaro adnexu venditantes; quia *acceptare* & *acceptatio* ſint bar-

barbaræ voces; quod itidem falsum. Hoc verum est: Iustinianus nudum iterum consensum admisit, vt esset perfecta donatio, ratione obligationis, sine *emancipatione*, atque in iure *cessione*, sine *traditione*, sine *stipulatione*, quod pluribus cum *Sandio* probaui *l. c. p.* 248. Acceptationem autem non sustulit, ac, si feciſſet, omnium sane Legislatorum stolidissimus fuisset. Quare vero lex Cincia atque Imperatores ita constrinxerint donatores, & *certam tantum summam* ipse Iustinianus sine solenni ritu, atque insinuatione demum transferri permiserint, ex variis caussis profluxit, quas alibi indicaui. Sed inter eas tamen præcipua fuit, quod *donare* idem credidetunt esse ac *perdere*: vt taceam, non placuisse itidem tribuno plebis Cincio, vt in Democratia profusa ac simul præcipiti liberalitate factiones alerentur, nouasque res molirentur ditiores.

§. XXI.

DONATIONVM REVOCATIO ob animum ingratum, pariter e iure arbitrario manauit. Quanquam enim virtus grati animi signa nunquam negligit; non potest tamen secundum ius strictum donator exigere ista: vt qui dedisse creditur, ac si nihil foret receptu-

rus.

rus. Aliter si dediſſet, donatio eius non sane fuiſſet benefica. Eadem obſeruanda ſunt de reuocatione donationis ob *ſuperuenientes liberos;* cum propoſitum in mente retentum nihil ſoleat operari. Omitto, animum inducere Doctores præclaros, *l.* 8. Cod. *de reuocandis* donationibus ſingularem fruſtra fuiſſe ad omnes donationes liberorum ingenuorumque hominum protenſam: quemadmodum precaria ſit opinio, donari non poſſe omnia bona, quia alioquin nihil reliquum foret, de quo conderetur teſtamentum. vid. *Beyer* ad *ff. de donationibus.* Inde vulgus Iuris peritorum concluſit, omnes donationes videri odioſas.

§. XXII.

Donationis inter virvm et vxorem prohibitæ rationes plurimæ adducuntur: vtut pleræque futiles ſunt. Præcipua eſt, quod ICti Stoici amorem honeſtum ſolis animis æſtimabant; non autem muneribus: inprimis, cum Vir & Vxor comparate ſibi Patris loco filiæque eſſent. Quod poſtremum, quia euanuit cum tempore, & Caracallæ totum iſtud ius vetus diſplicuit; ideo vſu venit, vt hic Imperator auctor fuerit Sena-

Senatui, aliquid vt laxaretur e iuris rigore, quod *lex* probat 32. *ff. h. t.* Atque hinc igitur ICti temperamentum e voce *donandi* exſculpſerunt: requirentes, vt *donator* ex liberalitate ſua *pauperior* & donatarius *locupletior* fieret. Alterutrum ſi deeſſet, donatum non cenſebant: vnde exceptiones fere regulam exſtinxere.

§. XXIII.

Vt SOCIETATI quocunque tempore renunciari poſſit, nec pactum obſiſtat, prouide ſtatutum videtur. Neque enim lucrum, quod in hoc contractu inprimis reſpicitur, facile obtinebitur, niſi lubentes volentesque eo collaborent ſocii. Eadem Romanos ratio impulit, vt mortuo vno ſocio, ſocietatem crederent concidiſſe; quia induſtria perſonæ eſſet electa: quod argumentum Grotius mere ciuile putat. Cumque Romani ſocios pro fratribus habuerint, idcirco, vbi nihil de partibus lucri, damnique diſerte conuentum, æqualitati partium locum dedere l. 29. *ff. pro Socio.* Quod vltimum iterum ſecundum ius naturæ ſimplex verum non eſt. v. *Grot.* Lib. II. cap. XII. §. 24. & notas *Barbeyracii* n. 4. & cap. XVI. *Lib. eod.* §. XVI. n. 7. Ceterum

terum quid sit *lucrum*, quid *damnum?* copiosius iuris ciuilis magistri exponunt.

§. XXIV.

In LOCATIONE & CONDVCTIONE, vti vsus conductoris, qui certo tempore ex fine contrahentium circumscriptus est, attenditur; ita, eo finito, locatio quoque finienda ac conductio. Si conductor re *abutatur*, obligatio locantis perit, quoniam res non ad abusum, sed vsum data intelligitur. Quid sit abuti, partim ratio, partim lex & consuetudo definiunt. Saltem is etiam abuti re locata creditur, qui *meretricibus* sciens domum conductam *sublocat:* licet alioquin sublocandi facultas conductori non sit censenda interdicta, ceu volunt aliqui, rem secundum rationis disciplinam pensitantes. Sæpe enim re quidem vtor; verum non integra. Etiam aliquando plane impedior, ne ipsemet vti queam: quamuis interea integra merces sit soluenda. Sed fac, me non *sublocare*, sed locatorem alteri locare; & tum reddendum a locatore, quod hic percepit: idque æquitati congruit, & iustitiæ: quod & Grotius agnouit *Lib. II. cap. XII. §. 18.*

§. XXV.

§. XXV.

Vt vero CONDVCTOR rem relinquat, quando dominus *re ſua* ipſemet indigere occipit, ex lege ciuili eſt, nec neceſſaria conſequentia ex ipſa contractus natura fluit. Etſi enim dici poteſt, me rem conducendam alteri tum demum permittere, cum non indigeo; fallit tamen hæc ſæpe argumentatio. Multi domum alienam incolunt, quamuis poſſideant propriam. Occurrit hic nonnunquam locatoris & conductoris incommodum. Vt præferatur dominus, neceſſe non eſt, quippe qui facto ſuo alteri vſum conceſſit. Conditio in mente retenta non adtenditur.

§. XXVI.

Quod ſi ad annum, vel plures prædium *ruſticum*, aut *vrbanum* conducatur, videndum, quo loco viuamus, & quando ex conſuetudine annus incipiat, itemque finiatur. Ita Romæ locatio in ruſticis menſe Martio, &, ſi menſis intercalaris inter Martium & Februarium intercidiſſet, merkedonio: in vrbanis Kalendis Iuliis incipiebat.

§. XXVII.

Vt VLTRA TEMPVS teneatur conductor inuitus, rationi vix congruit. Quic-

quid circa *vectigalia* publica constitutum, fauore Principum constitutum censeri debet.

§. XXVIII.

Nec magis videtur naturale, veterem conductorem nouo in fundis publicis esse præferendum: quanquam forte prudentia & æquitas id suadent. In se, quando res consideratur, prior sane locatio est finita.

§. XXIX.

Circa *tacitam relocationem*, aut *reconductionem*, cum variæ occurrant coniecturæ; idcirco ciuitas prudenter agit, si, ad præscindendas lites, legem condat, quæ sequenda.

§. XXX.

Vt locator aliquid de mercede ob STERILITATEM ingruentem remittat, plerique naturale existimant. Sed obseruauit iam *Grotius*, id potius iuri arbitrario videri adscribendum, quando is præstitit agrum prædiumque fructibus ferendis acipiendisque alioquin aptum. Idem in reliquis casibus fortuitis argumentum subesse: quos potius ferat conductor, quam locator, nisi in se receperit hicce. Quod in foro secus est tam Romano, quam nostro. Nec nocet, locari rem ad vsum. Sat est, in me nihil culpæ residere, nihilque doli. Periisse rem vide-

videri, dura certe fictio eſt: quandoquidem ſequentibus annis vſus iterum adeſt: qui non tam reuiuiſcit, quam caſu impeditus ita ſeſe prodit, vt res locata ad commodum percipiendum clariſſime obſeruetur.

§. XXXI.

Vt aliquis ad LOCATIONEM OPERARVM cogatur, e *pacto* venit, vel *decreto* ciuitatis.

§. XXXII.

Qui operas locauit & aduerſa valetudine, aut fortuito caſu eſt impeditus, ne præſtaret, integram mercedem petere ſtricto iure non poteſt. Leges autem ciuiles hic nonnihil charitati & miſericordiæ aliquando indulgent. *conf. Kemerich Pufendorf. enucleat. p. 152.*

§. XXXIII.

Vt quidam PROHIBEANTVR CONDVCERE, ratio muneris, quod gerunt, ſuadet, exemplo militum, decurionum, clericorum, tutorum, curatorum.

§. XXXIV.

Vt autem FABRI, VIETORES, & qui artem ſuam cum STREPITV exercent, arceantur a conductione circa litteratorum domus, fauor liberalium artium ac clericorum fecit.

§. XXXV.

In DEPOSITO reſtituendum videtur, quod eſt datum. Dupli præſtatio, tum in vulgari, tum miſerabili, quod in Leg. XII. Tabul. promiſcue ſancitur, vbi quis abnegat iſtud, pœnalis eſt, e peculiari Romanorum ac Græcorum opinione fluens, quam ex *Ouidio* & *Terentio* illuſtratam dedi in *Gundlingianis Part. II. obſerv.* 4.

§. XXXVI.

RES IMMOBILIS an queat deponi? diſputatur. Tu obſerua, vocabulum latinum non pati, vt rei immobilis depoſitum ſtatuatur. Si rem conſideres, nihil obſtabit: quod bene expendit in *Coniectural.* DVIRSSEMA.

§. XXXVII.

Circa MANDATVM nihil hic differentiæ obſeruatur: vtut iure ciuili quædam perſonæ a mandato ſuſcipiendo, præſertim in iudiciis, ob peculiares cauſſas, remouentur.

§. XXXVIII.

PROCVRATORES IN REM SVAM ad commenta iuris Romani referendi ſunt, quod ſingulari diſſertatione oſtenſum in *Gundlingianis part. VI. n.* 2. Huberus de iure ciuitatis L. 3. Sect. 2. c. 1. §. 31.

§. XXIX.

§. XXXIX.

In PIGNORIBVS legem commissoriam *Constantinus M.* eneruauit, ne fraudibus & auaritiæ diuitum locus relinqueretur. *Tacitæ hypothecæ* a lege veniunt: egitque sapienter *Franciscus Balduinus*, ad leges singulas animum aduertens.

§. XL.

Ne *feminæ* cum effectu possint FIDEIVBERE, itidem naturale non est. Habuerunt Romani peculiares, præter eas, quas vulgo colligunt, caussas. De quibus *Auerani* in *interpretationibus iuris Lib. II. c. 5.* consulendus. Idem de decurionibus, militibus, tenendum.

§. XLI.

Eidem iuri Romano tribuendum, quod verba requiruntur solennia. Idque fideiussionis nomen significat.

§. XLII.

CONSTITVTVM in effectu fideiussio est, vel *expromissio*: etiam *pactum geminum*, aut interdum *simplex*. Ipsi Romani istud tanquam pactum consultissimum sustinuere, ceu pactum *hypothecæ*. v. *Gundlingiana part. XX. obseruat.* 4.

§. XLIII.

Maiorem difficultatem habet, an

quis ad *cruciatum corporis* & *mortem* FIDEIVSSIONE sua obstringi possit? *Huberus* id fieri posse credit, sententiamque negantem Romanæ ciuitatis institutis adscribit, quæ corpus & vitam non esse in commercio putabat. At hoc etiam naturali iure verum est, atque experientia confirmat. Vnde nec *obsides* licet, ob eorum stipulationem, occidere; hincque est, quod *fideiussores* in criminibus corporis pœnam, vel capitalem merentibus non admittuntur.

§. XLIV.

BENEFICIVM EXCVSSIONIS ac diuisionis pro arbitrio ciuitatis aut concedi fideiussoribus, aut adimi potest. Id certum, antiquum ius Romanum æquius & prudentius videri. Neque enim subsidiaria obligatio hoc continet, vt prius excutiatur ad peram & saccum debitor principalis. Sufficit, eum nolle soluere. Vnde etiam Noribergæ aliisque in locis hoc beneficium cessat. Idem de BENEFICIO DIVISIONIS iudicium ferendum. Nisi enim ipse sibi fideiussor prospexerit, habet, quod sibi imputet. Epistola Hadriani hac in caussa commerciis minus, litibus autem serendis apprime videtur apta. Beneficium CEDENDARVM ACTIONVM subtilius est, quam vt simplicita-

vsus fideiussionis et sponsionum est amplissimus. Lex naturalis quoque in certis casibus admittit obligationem ad cruciatum ad poenam capitalem et quaeuis incommoda pro aliis suscipienda. Ius obsides dandi ex eodem principio supra fuit probatum: a. et in foro ciuili sponsiones ad carcerem cruciatus, exilium, mortemque ipsam non sunt vsu receptae. Rationes quidem non ex natura hominis, sed ex rationibus politicis, iisque arbitrariis desumuntur, e. g. ex ista formula: nemo est dominus membrorum suorum etc. Aristoteles eiusmodi contractus vocat συναλλάγματα ἀκούσια i. e. inuoluntarios contractus. Sed haec denominatio est contradictoria, quoniam contractus sine voluntate libera, vtriusque contrahentis nullam habet moralitatem.

citati naturæ conueniat. Nihil enim cedi potest, cum soluo, quod debeo: ac, si solui, nihil profecto amplius debetur; adeoque tota creditoris actio est deleta.

§. XLV.

CONTRACTVS ALEAM CONTINENTES hominum fraudulenta auaritia, otii cupiditas, litium abundantia prohibendos sæpe suadent. Hinc in aleatores apud Romanos odium: quanquam nimium rigidi videntur, qui vrnas fortunæ, quod auaritiæ hominum excitandæ inseruiant, absolute illicitas pronunciant. Obstruxit os ea ratione philosophantibus *Iohannes Clericus* peculiari in hanc rem scripto libello, *de eo quod est iustum circa lotarias.* Cumque in ludos fortunæ pariter excandescant nonnulli, eosque absolute damnent; *Barbeyracius* calamum prehendit, elegantique libello Gallico: *du Jeu* dissentientibus prouidenter respondit. Tacitus de moribus germ: c. 24. Specul: Sueu: c. 255. Heineccius: Jus germ: L. 2. c. 18. § 425.

§. XLVI.

In CVLPARVM præstatione nihil mutamus: quanquam est, qui nuperrime contendit, Romanorum ICtorum hac in caussa sapientiam nec prædicari satis, nec perfectius tradi potuisse quidquam. conf: Thomasii Diss: de praestatione culparum. ej. D: de vsu exiguo distinctionis culpar: in foris Germaniae; cui opposita est Schierschmidii D: de praestatione culparum

§. XLVII.

De futuris alimentis ne *priuatim* TRANSIGATVR, ideo Romani prohibuerunt, ne alimentarius aliquid remittens Reipublicæ oneri sit. Errori vero tribuendum, de *matrimonio*, ceu re spirituali, transigi priuato arbitrio non posse. Si alia ratio mouet Imperantes, quare huiusmodi transactiones vetent, toleranda est Legislatio.

§. XLVIII.

Ne quis TESTAMENTI TABVLIS NON INSPECTIS transigat, iidem Romani nunquam præceperunt. Incuria *Triboniani* & pragmaticorum error huic opinioni locum fecit: quod *Schultingius* ac *nos* quoque singularibus dissertationibus excussimus.

§. XLIX.

Est similiter falsum, valuisse transactionem de *criminibus*, SANGVINIS POENAM inferentibus. Aliud plane Diocletianus & Maximianus rescripserunt, quod *Noodtius*, vir clarissimus, singulari *Commentatione* ostendit. Nec ita unquam desipuere Romani.

§. L.

De SOLVTIONIBVS nihil est, quod moneamus amplius: nisi quod interdum Respublica aliud circa monetam, & mo-

& modum ſolutionis ſolennem adiiciat: quemadmodum eadem *oblationis*, *obſignationis*, & *depoſitionis* formam deſcribit, atque ordinis gratia nonnulla addit.

§. LI.

COMPENSARE ſicut idem eſt, ac ſoluere; ita *res meræ facultatis* videtur. Sed habent ſæpe imperantes, quare compenſationem *prohibeant*, aliquid argumenti. Ita, ne fraudi locus ſit, *depoſiti*, ne *confuſio* in publicis rationibus ac calendario oriatur, pecuniæ, quam in genere debet ciuitas, compenſationem impediunt, cetera.

§. LII.

De ACCEPTILATIONIBVS, quæ ſimpliciori ratione hodie fiunt, notæ ſunt Romanorum tricæ, nota AQVILIANA STIPVLATIO, notus etiam canon, *eodem modo tolli obligationem, quo incepit.* Sed hæc tamen omnia rationis dictata non vrgent, neque cauſſa ſuppetit cogens, quare finis obligationis æqualis eſſe debeat initio. Sufficit, conſtare, me debitorem pronuntiare ab obligatione abſolutum. Romani vero *verborum obligationes verbis* tantum poſſe tolli credebant: eodem nimirum genere, quo eſſent ligatæ. Reliquæ, quæ

verbis contractæ non erant, nec verbis, nec pactis dissoluebantur integre. Igitur circuitu vtebantur, & alteras in verborum obligationes, per stipulationem, a *Gallo Aquilio* inuentam transfundebant: ac dein noua stipulatione tollebant. Qui circuitus admodum est artificiosus. v. AVERANI *Interpret. Jur. l. c. XII. §. V.*

§. LIII.

De *confusione*, aliisque modis tollendi obligationes nihil; de CESSIONE autem id adhuc adnoto, finxisse hic Romanos procurationem in rem suam, vt cessionarius quadantenus mandatario similis fieret: vtut alias mandatarius non retinet, quod ex mandato consequitur, sed reddit; eoque procurator in rem suam non est merus mandatarius, aut procurator tantum. *Vulteii Jurispr. l. 1. c. 57.*

§. LIV.

NOVATIO sicuti a nouando dicitur, ita obligationi vel adiicit aliquid, vel eam immutat prorsus. De *adpromissione* nunc dicendi locus non est: adpromittit quoque, qui fideiubet. Ergo de immutatione sermo nunc sit. Vbi *mutatio* obligationis, ibi *vetus* interit, & *noua* oritur. Si noua oritur, non sane manent veteris accessiones. Vnde fideiussio soluitur, & pignora cessant.

sant. Qui securitatem promisit de deposito, non promisit pro mutuo. Idque & naturali iuri conuenit, & arbitrario, vt tollantur *accessiones*, sublata obligatione principali.

§. LV.

DELEGATIO proprie dicta commutatio est, puta, creditorum & debitorum. Qui debet mihi, soluissetque, debet nunc Caio & soluit: prorsus accessus debitor soluit cessionario, qui alius est & a me diuersus. Si quid differentiæ occurreret, *delegatio* forte haud male diceretur euidentior *cessio*: delegato clare acceptante cessionem, & cedente cessum debitorem immunem perspicue pronuntiante. Quod illustrationis gratia prioribus cap. XXIII. propositis adiiciendum duxi.

CAP. XXVI.

DE CONIVGIO.

§. I.

VTut CONIVGIVM non est contractus Romanus, quoniam non adest res veniens in commercium; tamen, cum homines non more pecorum genus suum propagare debeant, sed pactis,

ctis, quæ, ratione firmitudinis, contractibus similes sunt, huiusmodi *consociatio* coalescat; hic contractuum doctrinæ merito subiicitur.

§. II.

Et velle autem Deum, vt genus humanum immortale efficiatur, nihil ambiguitatis habet.

§. III.

Idcirco ante omnia quæritur, quomodo eiusmodi societas *coagmentari* debeat? Et puto, MODVM & finem iam in idea propagationis *generis humani* latitare. Neque enim is genus humanum multiplicare videtur, qui brutis sese iungit, aut sui sexus personas eligit, aut cum femina coeundo eam prægnantem efficit, sed qui fœtum ad obseruantiam legum, per sollicitam educationem, ita disponit, aut saltem disponere adlaborat, vt ne bruteſcat, & homini rationali dissimilis euadat.

§. IV.

Igitur *societate* opus est, in qua coniunctis viribus eo connitantur paciscentes, vt sobolem generent, eamque rite educent, ac rationalem efficiant.

§. V.

Ad hanc ineundam obligantur, qui *commode* possunt, nec continere se sciunt:

unt: quod e natura omnium præceptorum affirmantium fluit.

§. VI.

Omnis vero *societas arbitraria* CONSENSV perficitur. HVNC sæpe tractatus præcedunt, dein promissio seria *inchoat*, conuentio de nuptiis *perficit*, quæ nomen SPONSALIORVM gerit, ac *solenniter* repetita promissio & cohabitatio *absoluit*, quod negotium NVPTIARVM nomen nanciscitur.

§. VII.

Omnes hi actus, vti non semper obseruantur; ita de iure naturæ, vt seorsum occurrant & existant, necesse non est: quamuis mos populorum ferat, dicente *Hubero*, *vt solum consensum* SPONSALIA *vocent*, *eosque* SPONSOS *qui tantum consensu matrimonium inierunt*.

§. VIII.

EDVCATIO vero non *momentaneam* ac volaticam vitæ societatem requirit, sed *durantem*, quæ eo perfectior est, quo amor est perfectior, & diuturnior.

§. IX.

Vnde falluntur, qui ad coniugium non nisi voluntatem procreandi prolem necessariam dicunt.

§. X.

§. X.

Est id πρῶτον eorum ψευδος, qui CONIVGIA TRANSITORIA admittunt, & secedere viris feminisque, cum lubet vtrinque, permittunt.

§. XI.

Etsi enim id omne e conuentione talem societatem ineuntium dependere videtur; tamen, ne *ita paciscantur* mortales, ratio iubet, & externæ pacis conseruatio exigit, vt ne bruti naturam adsumat partus in lucem editus.

§. XII.

Dices: sæpe euenire, vt vel mater parturiens, vel pater post nuptias diem obeant, aut mali mores societatem initam soluant; repono, non esse videndum, quid fatum, perfidia & necessitas efficiant, sed quæ animi intentio hominum talem societatem ineuntium & ratione vtentium esse initio debeat. Nec mouet, inde tamen non constare de necessitate perpetuæ vitæ consuetudinis, quamlibet ad propagationem rationalem requiratur societas satis diuturna. Respondeo namque, *perpetuum* præualere *diuturno:* deinde cum coniugium AMICITIA sit, ob quam coniux vnus alteri auxiliares manus porrigat, NOVA nunc oritur ratio, quare indiuidua vsque

que ad mortem vtriusque manere conſuetudo: ac de tali amicitia ſeruanda iniri debeant pacta, ſoleantque.

§. XIII.

Ex quo elucet, quare ſcriptura ſacra, quæ *perfectionem* & honeſtatem in omnibus hominum actibus, quoad fieri poteſt, commendat, perpetuitatem præcipiat.

§. XIV.

Patet inſimul, DIVORTIA, quæ clariſſimam cauſſam non habent, ſuapte natura repugnare pacto de amicitia perpetua ſeruanda; coniugiumque rationale, quod hanc pro fundamento habet, aliter ſane iniri nequit. Coniugium *irrationale* vero non eſt coniugium: conciditque quæſtio, an talis coniunctio ſit iuſta, aut honeſta, aut decens? Irrationale neutrum prædicatorum admittit.

§. XV.

Vnde, quid de CONCVBINATV ſit dicendum, conſtat. Nam ſi concubina dicatur, quæ libidinis gratia adſumitur, non affectione maritali; ſed ad tempus, claret, eiusmodi ſocietatem aduerſari & temperantiæ, & amicitiæ, quæ, niſi ſit continua, videtur imperfecta; eoque iuris ſenſu, non erit amicitia.

§. XVI.

Landesbibliothek Oldenburg

§. XVI.

Quod si vero *concubina*, quæ Romanis appellatur pellex, vxore viuente, in domum inducitur, tum videndum, sit ne id contra pactum antecedens, nec ne? Si prius, *fidei violatio* & *adulterium* adest; sin posterius, tum quidem nihil pacto contrarium admittitur; sed occurit mentis perturbatæ vitium certissimum.

§. XVII.

Quæ consideratio eo nos ducit, vt simul, quæ de POLYGAMIA disceptantur, intelligamus. Polygamia muliebris, seu πολυανδρία scopo coniugii duplici argumento repugnat. Experimentis enim constat, mulierem, quæ cum multis consuescit, vix parere, &, si pareret, educatio haud dubie male procederet. Quæ rationes tam sunt perspicuæ, vt nulla gens vnquam sit inuenta, quæ ab illis recesserit, & plures FEMINÆ maritos permiserit. Vix mentem percepere meam, qui contrarium ex annalibus demonstrare sunt conati. Putant illi, sexcenta inueniri exempla feminarum, quæ pluribus sese maribus substrauerint. In quo recte arguunt. Sed mares non sunt illico mariti, quos coniugio sibi copulant libidinosæ mulie-

lieres. Feminæ vero meretricio more viuentes non sunt adsciscendæ ex vetustis historiarum libris. Occurrunt vndique.

Dicatur de Matre *Papirii*, aliisque feminis Romanis, quæ plurium Maritorum consuetudinem vrgebant.

§. XVIII.

POLYGAMIA VIRILIS autem, seu πολυγυνία vtut procreationem sobolis non impedit; vix tamen promouet, sed libidinem & intemperantiam arguit, educationis onus difficilius reddit, ideoque sic pacisci nemo cum ratione potest: vt de imprudentia nihil addam, itemque *de populis orientalibus polygamis, numerosa prole carentibus.*

§. XIX.

Factis *Patriarcharum* aliorumque hominum sanctorum opponimus: non esse existimandum, omnes eorum actus fuisse sanctos, incorruptos & rationis pleniſſimos. Qui eos imitari gestiunt, in iis imitentur, quæ rationi videntur *exacte* congruere: immo non sequitur, Patriarchas ius naturæ accurate semper obseruasse.

§. XX.

SECVNDÆ NVPTIÆ vero etsi apud veteres *minus honoratæ;* tamen iure naturæ

turæ legitimæ sunt, cum in iis requisita coniugii inueniantur.

§. XXI.

Coniugii FINE constituto, & quæstionibus eo pertinentibus definitis, sine negotio nunc intelligitur, ad *essentiam*, seu naturam matrimonii pertinere, vt contrahentes matrimonium apti sint ad concumbendum, & educandum, & cum aliis viuendum.

§. XXII.

Vnde *impotentia, eunuchismus, sterilitas, insania desperata* istud partim impediunt, partim soluunt.

§. XXIII.

VIRGINITAS eo non pertinet, nisi, quæ ducitur, pro tali sese venditet. Et tum matrimonium nullum est ob *dolum* a persona contrahente commissum, & deficientem partis alterius consensum.

§. XXIV.

Coniugium autem virgineum repugnat, estque, si vsu venit, amicitia potius solenniter contracta, quam coniugium.

Dicatur de *Henrici II.* & Kunegundæ connubio.

§. XXV.

Nec dubitandum, quin quæuis malitia

litia coniunctionem impediens, eaque *moraliter*, seu iuris sensu, immutabilis; dissolutioni matrimonii iure naturæ occasionem præbere possit. Vti enim de adulterio nemo ambigit; ita eadem ratio in ceteris caussis militat. Quis enim cum tali persona vna viuet, aut viuere poterit, quæ vitæ meæ insidias struit, quæ perpetuo ebria est & sordida, quæ me deserit? cetera.

§. XXVI.

Male vero rationes subduxerunt quidam *Iudæi*, & cum iis *Miltonus*, qui ob quamcunque displicentiam matrimonii vinculum censuere rumpendum.

§. XXVII.

Vti vero facultas ad sobolem procreandam *physica*; ita etiam *moralis* requiritur. Nefas enim habetur ducere uxorem, quæ tibi vel consanguinitate, vel affinitate est proxime coniuncta.

§. XXVIII.

Consangvinitatis natura, ipso nomine submonente, communionem sanguinis earum personarum inuoluit, quarum vna vel generauit, vel generata est, eoque ex vna stirpe descendunt.

§. XXIX.

AFFINITAS est *extensu* ad personas concumbentes *consanguinitas.*

§. XXX.

At quodnam notissimæ huius prohibitionis sit fundamentum disceptatur?

§. XXXI.

Doctores hic varia comminiscuntur. Mea sic est sententia, non quidem eiusmodi coniunctiones externæ paci repugnare; sed repugnare tamen castitati, eoque etiam a Romanis appellatas esse incestas, & libidinosas, repugnare pudori, quatenus hic indecentiam sonat. Quod autem virtuti aduersatur, licitum sane censeri non debet. Et DEus vero non solum vult, vt simus iusti & externe tranquilli; verum etiam ne pactum huiusmodi, vel societatem sectemur, affectus immoderatos stabilientem.

§. XXXII.

Ceterum facile est ostensu, neminem cum *parentibus*, aut *liberis* appeturum coitum, nisi sit extreme libidinosus, & impudens, neminem *nunc* cum fratre sororeque, aut persona per concubitum familiæ inserta, nisi eodem œstro,

ſtro, aut alio affectu irritetur. Dico NVNC; cum orbis eſt vtriusque ſexus hominibus oppletus, ac turpe putant *ſapientiores*, conſueſcere cum fratre, ſorore, ac ſanguine propinquis; idque bona educatio præcauet, & horrorem & pudorem a teneris iniicit animis mortalium. Contra hunc pudorem ac morem *bonum*, quis ineat matrimonium? aut, cum ſtimulum huiusmodi ſentit, non ſimul animaduertat, aberrare iſtum a regula? Qui liberorum Adami & Noachi connubia nobis obiiciunt, vix perpendunt, ea ex neceſſitate coaluiſſe. Quod *neceſſario* fit, ob libidinem non fit; eoque *inceſtum* vix eſt. Ex quo ſimul patefit, quare non fuerit inceſtus, quando Leuir fratris ſui viduam vxorem duxit. Neque enim id ex libidine fiebat. Sapiens, quidquid a bono ordine declinat, omni ſtudio deuitat; ſimulatque cauet, ne promiſcua matrimoniorum licentia offenſioni occaſionem præbeat. Quod forte in cauſſa fuit, cur a fratrum ſororumque nuptiis ordinarie abſtineretur. Neque enim placere Deo poteſt libido præceps & inconſulta, quam nuptiarum harum permiſſio non tam refrænaret, quam promoueret.

§. XXXIII.

At cum hæc tamen philosophia paullulum subtilior non omnibus, qui alio vagari cogitationes patiuntur, satis clara sit; hinc DEus eam *Iudæis*, qui ipsi non erant castissimi, & inter voluptarias gentes educati, distinctius ante oculos posuit, & scriptis in hanc rem legibus explicatius tradidit.

§. XXXIV.

Vtrum vero istæ alios quoque homines, *præter Iudæos*, stringant, ad quæstionem facti pertinet, de qua in vtramque partem perplura dicuntur. Mihi ita videtur: esse exploratum, DEum nolle, vt homines libidinibus inquietentur, sed eas, quoad licet, eiiciant, & sibi ipsis limites ponant. Quod cum plerique negligant, voluisse itidem, vt Christiani, qui e Iudæis primum prodiere, eandem temperantiæ legem obseruarent, vtpote quæ rectæ rationi congruit, nec e figura Iudaicæ Reipublicæ, nec Leuitico cultu descendit. Neque enim adeo absona, quam *Campegius Vitringa* defendit, sententia est, Christianos esse IVDÆOS REFORMATOS. Inde est, quod *Ioannes*, qui Christi erat antecursor, *Herodi* istud celebre *non licet* occinerit.

§. XXXV.

§. XXXV.

Altera quæstio, vtrum tantum ad *personas* in legibus Iudæorum *nominatas*, an ad rationis paritatem sit respiciendum? e doctrina hermeneutica decidi debet. Iam vero cum in omnibus Legibus interpretandis regula valeat: vbi eadem est ratio, ibi eadem est legis dispositio, consequitur, vt etiam ad has leges exponendas eadem sit applicanda. Exempla & opiniones recentiorum Iudæorum nihil in contrarium probant. Sat enim scimus, eos a morum integritate, & religionis simplicitate mirum in modum desciviſſe. Cauſſæ, quas *Grotius* e recentioribus Rabbinis in medium tulit, peculiares, satis sunt a viris doctiſſimis explosæ: vt taceam, si tantum personas nominatas ducere, aut nubere istis non liceret, fratri posse nubere sororem.

§. XXXVI.

Quid autem GRADVS, quæ COMPVTATIO sequenda, partim in iurisprudentia particulari, partim Theologia copiosius docetur.

§. XXXVII.

IMPERIVM, quod alias marito competere in vxorem dicitur, omisimus, partim, quod istud ex natura societatis

& amicitiæ, quam colunt vir & vxor, non consequitur, partim quod in sacris litteris non proditur diuersum.

§. XXXVIII.

Ius vero diligendi, quod marito tanquam prudentiori tribuitur, non est imperium proprie dictum.

Conf. quæ cap. III. §. LI. dicta sunt.

§. XXXIX.

Inde fit, vt nec in foro hodie *imperium maritale* ad facultatem infligendi verbera extendatur.

§. XL.

Quin facit potius *arcta*, quam descripsimus *societas*, vt, secundum ius naturæ, mutuum aliquod ius coniugibus in bona competat.

§. XLI.

Dos enim ex lege humana & pacto venit; communio naturæ coniugii fere conuenientior videtur.

§. XLII.

Hinc & cura bonorum mulieris, quæ Viro apud nos vt plurimum tribuitur, lege ciuili accepta ferenda.

CAP.

Landesbibliothek Oldenburg

CAP. XXVII.

DE CONIVGIO IN STATV LIBERTATIS.

§. I.

ET qui in libertate viuunt, homines sunt, & genus suum propagant: hinc nihil iis amplius in plerisque ratio indulget, quam hominibus singularibus, & sub imperio viuentibus.

§. II.

Quocirca si vxorem ducere, vel nubere feminæ illustres cupiãt, ad coniunctionem rationalem obligantur.

§. III.

Idem vitium, quod *polygamiæ, concubinatui, diuortiis* sine caussa, *incestis nuptiis* adhæret in genere, eorum quoque coniunctionibus, si aberrent a scopo, adhærere merito censetur: vtut plus sibi permittunt vulgo in excelso ætatem agentes.

§. IV.

A CONCVBINATV vero differt, quod vulgo vocant, ad MORGANATICAM (*) coniugium, quando & amori & conscientiæ & dignitati obsequi cupientes

feminas ignobiles sibi adsciscunt, sine præiudicio liberorum prioris matrimonii, vel agnatorum. *Tales enim*, verba *Huberi* sequor, *quo minus sint veræ coniuges & matres familiarum, quando nullum matrimonii requisitum deficit, nihil obstat.*

(*) Quod Germani Morgengabe, id scriptores medii ævi, atque Itali inprimis *morganaticum* appellitant. Talis enim femina vna cum liberis suis *morgengaba* erat contenta; hique successionis incapaces sunt ex regula.

§. V.

IMPERIVM in vxorem etiam in hoc statu aliud non est, quam præcedente capite signauimus, nisi pactum peculiare interueniat. Eo cessante femina libera libertatem retinet, nec marito, præter ius dirigendi, nouum, ob imperium ciuile, quod illa non agnoscit, ius competit: vtut hic dissentiunt Doctores; multaque insulsa proferunt: in quibus est, neminem in territorio Principis agere posse, qui ipsius sit exemptus imperio. Quod prorsus falsum. Fac namque, Reginam Sueciæ tendere aliquando in Hassiam cum marito Rege, quis dicat, Reginam tunc fieri marito

suo

suo subiectam, ceu alii homines ac ciues?

§. VI.

Quæ Principes sibi in *coniuges* aliquando permittunt, non tam iuris, quam facti illiciti sunt.

§. VII.

Sed possunt tamen iidem proprio iudicio, quamlibet sapienti, *discedere ab vxoribus* & vxores vicissim a maritis, si caussæ appareant sat graues. Non est necesse, vt id sacerdotum, aut aliorum auctoritate faciant. Sufficiunt caussæ prægnantes, nec fictæ.

§. VIII.

Quod & in Germaniæ Principibus obtinet, quoniam ad imperii tribunalia eius rei cognitio non pertinet: Principes vero Euangelici Pontificis imperium merito faciunt flocci.

§. IX.

Est & iis permissum, vt *sine* HIEROLOGIA, vtpote quæ e lege ciuili est, coniungantur. Rectius tamen agunt, si id non faciant, sed morte consueto copulentur, ciuibusque exemplo bono præluceant.

§. X.

Quin possunt illi interueniente PROCVRATORE non tantum inire sponsalia,

lia, sed etiam consummare per procuratorem matrimonium, præsertim cum ad consummationem, & executionem pacti non tam carnalis copula, quam lecti genialis conscensio requiratur, idque & ratione & gentium more.

Differatur de matrimonio *Maximiliani* cum *Anna* Britannica. An hæc fuerit adultera?

§. XI.

COMMVNIO inter Coniuges principes, etsi ad priuata bona sese extendit, & extendere potest; tamen ad imperii communionem non pertinet, quippe quod voluntati populi acceptum fertur.

Dicatur de Imperatoribus Romanis, de *Theodora* Iustiniani Coniuge, de apologia *Paganini Gaudentii*, de Reginis Teutoniæ.

§. XII.

Sed inualuit tamen, nec rationi contrarium est, vt DOTEM afferant nunc quoque feminæ principes, hisque vicissim DOTALITIVM statuatur, quod voluntate pacisscentium & more determinatur.

§. XIII.

Neque enim absolute necessarium est, vt *dotalitium* in compensationem dotis

dotis constituatur; sicuti nec absolutæ necessitatis est, dici dotem. Saltem ante Caroli M. tempora Principum ac Regum Francorum vxores nihil apportabant dotis loco.

CAP. XXVIII.

DE CONIVGIO IN STATV CIVITATIS.

§. I.

QVod si sine vxore possent esse mortales, multis sane molestiis carerent iidem. Sed quoniam ita natura & experientia tradidit, vt nec cum illis interdum satis commode, nec sine illis vllo modo viui possit, hinc saluti perpetuæ ducentium ac nubentium ciuitas consulit.

§. II.

Consulit nonnunquam *prudenter*, aliquando vero *superstitiosis* innixa rationibus prospicit.

§. III.

Prudentiæ est, non permittere, vt sine solenni consensu in eiusmodi societa-

etatem, quæ indiuidua & perpetua esse debet, ruant spondentes.

§. IV.

Hinc parentum consensus, hinc testes sæpe requiruntur, quorum numerus pro arbitrio definitur, hinc etiam, facilioris probationis gratia, ARRHÆ dantur: ac iure inuisum est CLANDESTINVM.

§. V.

At perquam absurdum est, e *sponsalibus clandestinis*, concubitu accedente, fieri publica, quantumuis vulgo affirment. Seckendorfii Histor. Lutheran. L. 3. §. 26.

§. VI.

Valida SPONSALIA, quamlibet seruanda sint, & is quoque peccet, qui parte altera inuita recedere a pacto vult; non video tamen, quare mutuo dissensu, vt cetera pacta, dissolui nequeant.

§. VII.

Sed obtinuit in praxi alia sententia, posteaquam spiritale continere eiuscemodi conuentionem firmiter cœpimus credere. Sunt quidem nonnulli, qui hunc apud Euangelicos morem e iure arbitrario Principum deducunt, eosque valde reprehendunt, qui anale-

cta

cta papismi se in isto putant agnoscere. Sed errant certe denuo. Propterea namque tale ius arbitrarium inualuit, quod spiritale subesse matrimonialibus existimatur.

§. VIII.

Ex eo etiam est, quod, etsi alias ad factum nemo facile cogitur, per exsecutorem in templum ducatur repugnans, vt ibi inuitus vxorem ducat. Quod quam sit absonum, ii facile vident, qui ad amicitiam & societatem arctissimam cogi posse neminem intelligunt. Vt acerbe puniantur violatores pactionum suarum, rationem habet summam. At ipso eos matrimonio affligi ac perpetuis peccatis ansam sic dari, oppido iniquum videtur. v. Böhmeri Jus eccles. Tom. 3. L. 4. Tit. 1. §. 50.

§. IX.

Ceterum non est improbandus mos, vt publica nuptiarum ineundarum PROCLAMATIO fiat, ne aliquod impedimentum lateat. Modus proclamandi vt arbitrarius, ita variat: nec omnibus in ecclesiis est receptus; vtut constat, eum esse apud Francos primitus ortum. v. Alteserra de *bannis ecclesiasticis*.

§. X.

Adhibetur quoque non male apud Christianos HIEROLOGIA, *& sacerdotalis bene-*

benedictio: vtut non est absolutæ necessitatis, & *abrogari* potest, nisi aliæ considerationes obstent. Omnia enim, quæ sunt arbitraria & adiophora ex arbitrio mutantur, vtut prudente.

Dicatur, quomodo *benedictio sacerdotalis* inualuerit pedetentim. Tertullianus de pu[illegible] c. 4. Pfanner Observ. eccl. L. 2. c. 7.

§. XI.

IMPERIVM in vxorem latius, quam dictat naturæ ius, partim *pactis*, partim *more* protenditur. Romani olim ius vitæ ac necis in vxores maritis concesserant, quæ sibi erant filiarum loco.

§. XII.

Ea *permissio*, vtut forte dura; non tamen prorsus videtur iniqua, aut iuri naturæ repugnans. Quidquid enim tum maritus facit, publicæ rei nomine facit; quæ, vt delinquentes ipsa punit; ita per alios punire potest, si adsit delictum morte dignum.

§. XIII.

At caueant interea ICti, ne, vbi talis duritia recepta non est, nimium indulgeant iracundis maritis, eoque immodestiæ stigmate notentur.

§. XIV.

Et quemadmodum vero imperantes affectibus & libidini subiectorum quascunque occasiones præscindunt; ita libe-

liberum iis eſt, ſignare *gradus conſanguinitatis*, ac definire *affinitatis genera*, ac ſpecies, ne limites honeſtatis facile migrentur.

§. XIV.

Sed dubium non eſt, quin in hac quoque cauſſa *auaritia* prohibentium, ac *ſuperſtitio* ſæpe obſeruetur. Hardiuni Concil: T. 3. p. 591. Struv: Not: ad Brunnem. Jus eccl: L. 2. c. 17. § 30.

§. XVI.

Circa DIVORTIA vera ſunt, quæ cap. XXV. monuimus. At inualuit error, e peruerſa verborum Chriſti interpretatione reſultans, non niſi ob *adulterium*, aut, quæ huic ſimilis videtur, *malitioſam deſertionem* vinculum matrimonii poſſe ſolui. Ad oculum ψευδεξηγησιν *Seldenus* oſtendit; quidquid in contrarium moueant Viri celeberrimi. 1 Cor. VII. v. 10.

Differatur de occaſione præcepti Chriſti: de ſectis Iudæorum de diuortiis litigantium. Conſiderentur ſimul, quæ vir clariſſimus, *Joannes Franciſcus Buddeus* Seldeno obiiciat. Putat is, Chriſtum non prorſus *Schammæanorum* ſententiam approbaſſe, vt qui propter laſciuiam, libidinem atque impudicitiam diuertendi libertatem permiſiſſent; Chriſtum vero *ſolum adulterium*, &, quod huic ſimile eſt, pro cauſſa legitima agnouiſſe. Quod poſtremum is interea perſpicue non probat. vid. eius *Theolog. moral.* pag.

761. Est enim exploratum, *Hillelianos ob quamcunque causſam* diuertendi ius indulſiſſe maritis. Chriſtus id negat; atque ſic ſeueriorem *Schammæanorum* doctrinam probat. Hi vero, præter adulterium proprie dictum, laſciuiam, inuerecundiam, alias cauſſas graues admittebant, inque lege Moſis hanc latitare interpretationem contendebant. Itaque eo res redit, an Chriſtus aliquid Schammæanorum doctrinæ detraxerit, & duntaxat adulterium proprie dictum pro cauſſa diuortii habuerit? hocque voce πορνείας ſignauerit? Et non putem. De adulterio nec ipſi Schammæani dubitabant: inque hoc conſentiunt Chriſtus & Schammæani certiſſime. Quomodo igitur dici poteſt, in ceteris Seruatorem Schammæanorum explicationem reieciſſe? Dices: Schammæani cauſſam adulterii in Moſis verbis inueniri nunquam vel ſtatuerunt, vel hariolari potuerunt, quia adulterium ex lege Moſis capitali pœna afficiebant. Quæ reſponſio premit ſimiliter diſſentientes. Nam qua ratione potuit Chriſtus quoque adulterii mentionem iniicere, quod & ſuo tempore apud Iudæos crimen capitale? Itaque Chriſtus ſine dubio reſpondit ad mentem Schammæanorum, graues in diuortio cauſſas flagitantium, qualis ſit πορνεία, adulterium, laſciuia, cetera.

§. XVI.

Landesbibliothek Oldenburg

§. XVII.

SEPARATIO quoad ad mensam & torum perpetua, sensu iuris, diuortium est: sed fingitur tamen, durare vinculum spirituale, quod, nescio quibus rationibus ineptis stabiliatur, vtut fatendum, vetustissimum esse hunc errorem atque a Patribus iam primis seculis admissum. Rectius nostri talem separationem concedunt ad tempus, vt concilientur sibi altercantes, & ad frugem bonam redeant.

Separatio quoad thorum et mensam vsque ad mortem praescribitur a magistratu, sane prorsus repugnat legi naturali: vbi enim finis matrimonii obtineri nequit, ibi cessat matrimonium ipsum. Iam vero perpetua eius modi separatione nec liberi procreari, nec educari possunt. ergo plane cessat matrimonium. Recitari de infinitis incomodis inde oriundis, et grauitate poenae, qua omnis libertas hominis restringitur, et impossibilitate physica, dum instinctus eius, qui in matrimonio viuere cupit externa ciuitatis vi reprimitur.

§. XVIII

Interea, cum non statim ciuibus sit credendum, si mores intolerabiles, aut perfidiam coniugis accusent, caussæ cognitio præcedat oportet, nec priuato cuiuis eius rei iudicium permittendum; eoque Romani hac parte extra oleas sunt vagati: quorum decreta sicuti non sequimur hac parte; ita Iudæorum licentiam, ratione ac Christi doctrina prælucente, merito reiicimus.

§. XVIIII

Id quæri dignum, an CONCVBINAM exercens & *polygamus* in ciuitate queant bona conscientia tolerari? Et putem. Nam etsi, qui ita affectibus indulgent, videntur imperfecti; non est tamen receptum, vt propter quascunque

imperfectiones ciues eiiciantur e ciuitate. Toleramus ebriosos, auaros, iracundos, & aliis sæpe petulanter insultantes. *Tolerare* autem non est *approbare:* meliusque interea acturum Principem pronuntio, si, quando sine periculo reipublicæ fieri potest, id genus concubinos & concubinas haud toleret, nec polygamis faueat vnquam.

§. XX.

Iam vero cum ex hypothesi Romanorum DOTES fere vndique inualuerint, hinc non solum de corporibus, sed bonis quoque communicandis pactiones fiunt, vt personæ coniunctæ ad earum *tenorem* vitam transigant: communione interea multis gentibus placente.

§. XXI.

Dos autem rem ponit vel incorporalem, vel corporalem, eamque vel mobilem, vel immobilem, qua maritus fruatur ad *onera* matrimonii ferenda.

§. XXII.

Ea vt pactis & conuentione definitur; ita vel vere *numeratur*; vel *cauetur* verbis.

§. XXIII.

CAVTA exigitur, NVMERATA dominium dat, aut ius dominio simile, quamuis temporarium. §. XXIII.

§. XXIIII.

Dotem constituit vel sponsa, vel pater, vel etiam aliquando mater, vel extraneus, cui Romani matrem adsimilarunt quoque. Beyer. D. de dote Licinia

§. XXV.

Eius *retentionem*, aut *redditionem* pacta finiunt. Vnde in priuato iure de *pactis dotalibus* sermo multus.

§. XXVI.

Vi DOMINII, seu iuris, quod adscribunt iura Romana marito, lucratur fructus: quod ad fructus non pertinet, auget dotem. Sed idem tamen impensas fructuum & publica onera sustinet.

§. XXVII.

Res *mobiles* maritus pro arbitrio alienat; *immobiles* non item, nisi venditionis gratia sint datæ.

§. XXVIII.

Quæ postrema constitutio, vtut cum principiis iuris primum constituti non cohæret, sed *dominium* mariti fere extinguit; tamen cum lege Romana (*) recepta est, ita vt, ne muliere quidem *nude* consentiente, fundus dotalis rite alienetur.

(*) Lex Julia dominium mariti in fundo dotali restrinxit; ita vt deinde mariti dominium imaginarium fere visum fuerit præclaris JCtis. vid. Brenkmanni *Euremat. cap.* V. p. 76. seq.

§. XXVIII.

Recepta etiam fere sunt priuilegia dotis, quamuis nonnulla naturali æquirati multis modis repugnent: in quibus est cum maxime *ius prælationis* mulieri a *Justiniano* indultum præ omnibus creditoribus *priorem hypothecam* habentibus.

§. XXIX.

Data & admissa dote, admissa quoque est *antipherna*, seu ἀντισήκωμα in securitatem dotis: quin fabricatum quoque DOTALITIVM, (*) in eius compensationem, vt confusio fieret maior. Vix enim iuris materia tot litibus est exposita, quam quæ agit de dotalitio, vtpote quod non nihil e more Germanorum retinuit, in quibusdam vero dotem præponit eamque consumere & compensare creditur. Qua commixtione semel approbata necesse fuit, vt in conclusionibus infinitæ controuersiæ surgerent: quæ etiam est querimonia illustris *Cocceii*.

Tacitus de morib. Germ. c. 18.

(*) Non

(*) Non equidem ignoro, quam plurimos venditare *dotalitium* pro dote Germanica. Sed acutius vident, qui novam hic κτίσιν obseruant, compositam e dote Teutonica, Romana, ac donatione propter nuptias: hinc est, quod ferme nulla in prouincia homogenea inueniatur consuetudo, vel legislatio.

CAP. XXIX.

DE PARENTVM ET LIBERORVM SOCIETATE.

§. I.

QVi coniugium intrant, de liberis generandis aut cogitant, aut cogitare saltem debent.

§. II.

Liberi *educandi* sunt. Ad EDVCATIONEM *imperio* opus est. Vnde recte *Lockius* illud *naturale* appellauit, hoc est, nexum cum educandi onere habens naturalem.

Educatio est perductio sobolis ad maturitatem et perfectionem animi, tum corporis.

§. III.

Quo obseruato vanescunt sane lites omnes, quas idea IMPERII proprie dicti excitauit, vtpote quod consensum præponit. Vnde *Pufendorfius* alii-

aliique varia de *consensu tacito* & *præsumto* sunt commenti.

§. IV.

Ea ratione nec opus erit, conuellere cum *Hobbesio* argumentum *Grotii:* generarunt Parentes, ergo imperant. Non enim Parentes tantum, cum coit inter eos societas, ad generandum sese obligant, verum etiam educandum & *formandum* partus sui mores, ne homini fiat dissimilis.

§. V.

FORMARE MORES significat dirigere & excitare intellectum eorum, qui illo vti nondum possunt, vt faciant, quod hominibus est præscriptum.

§. VI.

Vsus intellectus sese vix exserit, nisi remoueantur impedimenta. Impedimenta in hominibus sensus consulentibus nonnunquam vi resecanda sunt, quæ cessat, si ipsimet, prælucente intellectu, faciant, quod sui est officii, aut aliorum dicta audiant.

§. VII.

Quocirca non videtur necesse, vt factum, præter consensum parentum, exigatur, aut *belli*, aut *captivitatis* quoddam ius cum *Malmesburiensi* effingatur, quo fœtus in potestatem matris, & deinde,

inde, interueniente pacto, ſub patris imperium redigatur.

§. VIII.

Ergo patria poteſtas non *patri* propria eſt, ſed *matri* communis, quia educandi onus eſt commune: vtut Pater ob intellectum excellentiorem partes gerit potiores.

Hobbes de ciu. c. 9. Soli matri ~~patriam~~ potestatem in liberos competere putat; sed contra omnia iuris nat: principia.

§. IX.

Ergo etiam EXPOSITIO partus, aut eius *cædes* iuri naturæ contraria eſt, quoniam homo eſt, quem nemo licite lædit & occidit: vt obligationem de educatione tacitam ſilentio inuoluam.

Inquiratur, quare Romani expoſitionem partus permiſerint aut non puniuerint aliquando? Diſſeratur de *Noodtii* Julio Paulo eiusque controuerſia cum *Bynkerſhoeckio*.

T. 1. oper. p. 566.

§. X.

Poteſtate Parentum vero ad educandum reſtricta, liquet, non eſſe illam *maieſtatem* appellandam, aut *regiæ* aſſimilandam, aut cum *heri* auctoritate in pari collocandam, vtpote cui vulgo dominium ſerui tribuitur.

Hobbesius principium illud: bellum omnium contra ves in felici successu ad statum liberos: et parentum applicauit. Summa enim vi et auctoritate parentes liberos coercere posse statuit. Sed naturali instinctu plane repugnat illud adsertum, nec ex notione liberorum, qui particulas sanguinis parentum constituunt, vllo modo concipi potest. Ergo nec est vox rationis; ergo nec lex naturalis.

Notetur *Filmerus* Anglus, quem *Lockius in* tractatu de *gubernatione ciuili* confutandum ſumſit.

§. XI.

Liquet itidem, non esse *ius vitæ & necis*, aut *vendendi* liberos ad hunc scopum necessarium, nisi *necessitas* summa & *paupertas* vrgeant, aut hostem induat filius. Sed tum vero Pater eum occidit vt hostem, quod aliis etiam, præter patrem, non est prohibitum. Ceteroquin *castigandi potestas* sufficit.

§. XII.

Ex educationis necessitate fluit obligatio *ad alendum* pro facultatibus parentum.

§. XIII.

Sub ALIMENTIS etiam sumtus comprehenduntur ad animum rectius perficiendum.

§. XIV.

Iuri parentum ex parte liberorum respondet *obligatio*, qua imperium & directionem eorum admittere, & eos venerari ac commoda illorum promouere omni modo obstringuntur.

§. XV.

Hinc nullum illi actum scopo Parentum honesto contrarium suscipere possunt.

§. XVI.

Ius in *bona liberorum* non quidem αὐτόθεν e patria potestate fluit; sed æquum

quum tamen est, vt, quamdiu pars sunt familiæ, fructus & reditus bonorum maneant penes parentes, quo illis onus educandi reddatur tolerabilius. Alias *coniugium* & *generatio* non videntur esse modi acquirendi dominium.

§. XVII.

LVCRA & PECVLIA, quæ e patris substantia ad liberos profecta sunt, non vt plene habeant, sed administrent, secundum finem præfixum, manent eiusdem.

§. XVIII.

Vt vero *bona*, quæ aliunde obuenerunt, patris sint *propria*, quod Romanis olim placuit, aut *is emancipationis præmium* consequatur, ad ciuilia commenta pertinet.

§. XIX.

In liberorum numero habentur non tantum, qui ex iustis nuptiis sunt procreati, sed & ex INORDINATO concubitu concepti, *incestuosi*, *naturales*. Vtut enim peccant parentes, qui affectibus indulgentes generant; tamen liberorum conditioni & patrio iuri naturali nihil inde decedit. Huberg de iure ciuit. L. 1. Sect. 1. C. 5

§. XX.

ADOPTIVI liberi, vti non sunt naturales, sed facto nostro pro liberis fusci-

ſcipiuntur ; ita ſecundum pactum ſunt tractandi, alendi, atque interdum educandi. Quod vt arbitrarium eſt, ita *forma* & *finis* adoptionis pro *more* gentium, & contrahentium animi intentione variare ſolent.

§. XXI.

Vti vero liberi ex ephebis excedunt, & veſtimenta infantibus propria mutant; ita etiam libertatem accipiunt, quando ſe ipſos regere ſciunt, eoque patriæ poteſtati ſubducuntur, quando libertatis, quæ ratione ſuſtentatur, ſunt capaces.

§. XXII.

Quod ſi darentur, qui nunquam ad illum rationis gradum peruenirent, quales ſunt *lunatici*, dubium non eſt, quin ſemper a voluntate parentum dependeant.

§. XXIII.

Vt cum *Grotio* ſollicite tempora diſtinguamus, neceſſe non eſt. Incurrit liberorum virtus in oculos, & rationis debitus vſus : qui certe præſumitur, vbi ipſi ſeorſum agere, & rationes ſuas ſeparatas habere, occipiunt.

§. XXIV.

Vnde *ipſi* MATRIMONIVM inire poſſunt, nec ad parentum conſenſum expe-

expetendum obstringuntur iure stricto. Quicquid hic obseruandum, virtus ostendet, & gratus animus, qui virtutis index est.

§. XXV.

Sed fac vero, liberos manere in familia, & frui alimentis, tum sane, vtut rationis vsu non destituuntur, actus accommodare suos arbitrio parentum debebunt, quamdiu fruuntur, & eorum carere auxilio nequeunt.

§. XXVI.

Sapiens autem pater non aliam obedientiam flagitabit, quam quæ liberorum, & veræ familiæ vtilitati est accommoda: reuerentia & gratus animus durabit, credo, perpetuo.

§. XXVII.

Sed caue vero obedientiam, aut reuerentiam exigas in iis, quæ pendent ab *intellectu*. Potest filius, cum ipse ad maturam ætatem peruenit, modeste dissentire a patre: potest in sacris & opinionibus deligendis ipsemet ratiocinari, & sequi doctrinas, quæ sibi videntur veræ.

§. XXVIII.

Patre moriente consentaneum rationi est, vt MATER iam totum educationis

tionis onus suscipiat. Non est naturale, vt *mater* vocetur *tutrix*.

§. XXIX.

Si mater non sit, aliis TVTORIBVS opus est, qui educent pupillos.

§. XXX.

Tutores non constituit pater, multo minus mater. Deficit eorum voluntas, cum moriuntur.

§. XXXI.

Quicunque vero educationis onus suscipit, eandem in impuberes & puberes nondum satis rationales potestatem iure poscit, quam fere parentes.

§. XXXII.

Sed possunt tamen parentes viui, si ipsi impediantur, aliis liberorum curam committere, possunt etiam, si suis rebus sufficiant, eos *de potestate* dimittere, ac *separare*, quid? quod, cum obedire detrectant, *expellere*, quoniam alendi officium cessat, quando vel ingenio, vel manibus parare victum ipsimet possunt, vel is, qui educari debet, omnia ad educationem necessaria media proterue respuit.

CAP.

CAP. XXX.

DE PARENTIBVS ET LIBERIS IN STATV LIBERTATIS.

§. I.

ETiam ab imperio liberi generant homines & ad legum tenorem educare eosdem obstringuntur; igitur & iis IMPERIVM competit.

§. II.

Idque non maius, quam *ceteris*, qui sunt & vocantur *parentes*.

§. III.

Nam etsi inueniuntur, qui, extra ciuitatem, patriam potestatem ius vitæ & necis continere docent; puto tamen, eos miscere potestatem, quæ patri competit, qua tali, cum illa, quæ ei propria est, tanquam capiti familiæ, aut Principi, qua in rebelles & minus obsequiosos nonnunquam vtitur & vti potest. Non autem sunt confundendæ *personæ* diuersæ, quas vnus gerit homo, ac gerere potest.

§. IV.

Hinc si *Philippus II.* rationis & argumenti sat habuisset, nec alio affectu

ctu impulsus, Carolum filium rebellem iussisset occidi, culpari sane non posset.

Dicatur de arcanis *Philippi* rationibus, quas *Wilhelmus* Arausionensis partim in Apologia sua detexit, partim etiam *alii* summa libertate detegere sunt conati.

§. V.

Hoc autem imperium acerbum non *naturale* est, sed ex alio facto, quemadmodum *ciuile*, descendit.

§. VI.

Quod si ipse filius in solium eueheretur, ambigi non debet, quin parentes in Republica manentes filii imperio ciuili, tam ratione vitæ, quam fortunarum forent subiecti: quod profecto indicio est, ius vitæ ac necis in liberos imperiumque proprie dictum non tam e patria potestate, quam *aliunde* permanare. Et vt vero, imperio ciuili saluo, durat liberorum reuerentia; ita, eodem concurrente, potestas patria est ac manet ab iuræ vitæ ac necis imperioque proprie dicto distincta.

§. VII.

Ex quo iterum consequitur, vt filius in rebus ad imperium pertinentibus non debeat respicere ad matris, aut

aut patris voluntatem. Potest is dextrum patris latus occupare, eiusque ausis, si & ipse Rex sit, contraire, *cetera*: quemadmodum *Philippus Andegauensis*, Hispaniarum Rex, auum reapse antecessit, eique, necessitate postulante, isque huius sese desideriis potuisset, occasione sic ferente, obiicere.

§. VIII.

Hinc prouerbium inualuit, viros Principes *Melchisedeco* videri similes, vtpote qui nec patrem habeant, nec matrem, nec fratres.

§. IX.

Addo amplius, non videri IVRI naturali contrarium, si FILIVS *patrem* in carcerem compingat, & tandem occidat, vbi is ius eripere quæsitum ex se nato pertentauerit, aut turbas det, & rempublicam subuertere conetur. Quid virtus, prudentia ac decens suadeat, iam non disquiritur.

§. X.

Vt aliquis sibi ADOPTET filium in statu libertatis, prohibitum censeri vix debet. Vt vero adoptet ad successionem in regno, a populi voluntate dependet, nisi regnum in patrimonio sit. Ita Sigismundus Imperator Albertum II.

Austriacum, Hungarorum consensu, adoptauit, hicque socero successit: de quo *Bonfinius* cum aliis *scriptoribus Hungaricis* consulendus. Romanorum Cæsarum adoptiones sicuti frequentes; ita, illarum interuentu, per obliquum ad imperium grassabantur *adoptiui*. Directe adoptiones, sine populi consensu, imperium dare non poterant.

§. XI.

De PRINCIPVM ac REGVM TVTELA pauci cogitarunt. Solus *Hertius* peculiarem ea de re dissertationem conscripsit.

§. XII.

Et esse vero eos in tutela experientia docet. Tantum quæritur, quis iure ambiat, quis non? Quod antequam decidatur, obseruandum est, ad *regiam tutelam* non tantum tuitionem personæ, verum etiam regni referri. Si posterius omitteretur, dubium non est, quin, post mortem Patris, matri potestas educandi filium competat. Et hæc autem perperam *tutela* appellatur, Quod si vero regni administratio educationi addatur, subsisto.

§. XIII.

Nam etsi *foeminæ* non sunt prorsus incapaces, vt præsint territoriis, populis-

pulisque; tamen non ſtatim ab educatione perſonali argumentum rite ad regni adminiſtrationem ducitur: præſertim, ſi regnum non ſit *in patrimonio.*

§. XIV.

In patrimonio enim ſi foret, quod tantiſper ponimus, donec in ſequentibus hæc controuerſia de regnis patrimonialibus finiatur & componatur, ambigendum non eſt, quin etiam matri in gubernando populo aliquid poteſtatis competeret. Populus namque eo caſu nullum ius, nullum arbitrium habet. Sin ſecus, tota res ad populi diſpoſitionem redit, qua maternæ ſæpe rectioni locus relinquitur. Sed quæ arbitraria ſunt, nullam regulam faciunt.

Differatur de tutela materna in Galliæ regno aliisque, quidue diſputatum ea de re ſit indicetur.

§. XV.

Si mater non ſit, laudatus *Hertius* ad *teſtamentum* reſpicit. At huius rei deciſio tum a *præiudiciali quæſtione* pendet, an *teſtamenta* in ſtatu naturali aliquid firmitudinis contineant? tum ab *altera*, qua ratione ſub imperium defuncti conceſſerint ſubiecti?

§. XVI.

Ergo de propinquis in *regno patrimoniali* quæstio remanet. His, vti successionis iura competere possunt; ita competet tutela, ac regni administratio. Duntaxat disceptatur, vtrum omnibus, an *propinquiori?* In propinquiore metus est, ne pupilli morte ac neglectu ad successionem illicitis modis grassetur. Idcirco *Hertius* cum *Grotio* omnes admittit. Quod, fateor, tutius est. Sed quis propinquiorem absterrebit, si administrare solus contendat? Forte pro iniuria is eiusmodi suspicionem accipiet. Et populo vero nihil iuris adsignari poterit, quoniam *seruit*, ac nullo iure vtitur.

§. XVII.

In *non patrimonialibus* optimum erit, si tutelæ ius certis legibus definiatur antea. TESTAMENTARIA partim ob rationes generales, partim speciales non obtinebit, nisi expresse *testamenti factio* antecessori concessa.

§. XVIII.

LEGITIMA vero locum non habebit, non tantum, quia periculum a successore imminet, sed, quod populus non est omni iure exclusus. Ergo penes *populum* erit, aut eum, cui populus com-

commiſerit. Huius quippe maxime intereſt, infantis perſonam conſeruari & rite educari, & regnum quoque ſine detrimento ſuo adminiſtrari. Ita Ludouici XIII. & XIV. Galliarum Regum teſtamenta ſunt neglecta; proceresque proſpexere pupillis.

§. XIX.

In REGNIS & principatibus IMPERFECTIS ac feudalibus ius penes *dominum ſupremum* erit, niſi aliud diſpoſitum, vt in *Bohemia* & Electorum terris.

§. XX.

In TVTELA EXTRAORDINARIA *furioſorum* ac *mente captorum*, idem fere tenendum. Dico fere. Nam ſi nulla reconualeſcentiæ ſpes, tutor erit, cui ius ſuccedendi a populo datum, vel ex antecedenti cauſa permiſſum.

§. XXI.

Sed quid vero ſi Rex captus? Et tum in *patrimoniali* regno libertas non ſtatim redibit ad populum, ſed adminiſtratio potius penes *propinquiorem* erit. In non patrimonialibus curabit is, quem volunt proceres, aut plures ciuitatem repræſentantes. Coniux, aut Mater per ſe nihil iuris habent, quanquam ſcio, *Lu-*

douicam Franciſci I. matrem gubernaſſe aliquamdiu Galliæ regnum.

§. XXII.

Et *ceſſabit* autem tutela, quando Rex *ratione vti* & regnare poteſt. Virtus ac rationis vſus ſenſibus patent.

§. XXIII.

Sed cum vero de facto lis ſæpe exoriatur, intereſt vt pragmatica ſanctione *ætas definiatur.* Quod in multis regnis ac principatibus factum eſt.

§. XXIV.

De actibus tutorum eorumque pactis validis, an inualidis, c. 12. fuit actum.

CAP. XXXI.

DE PARENTIBVS ET LIBERIS IN STATV CIVITATIS.

§. I.

REi-publicæ vtilitas poſcit, vt ad hanc quoque reſpiciant imperantes ſocietatem, ne ciuitas ſceleſtis & male moratis ciuibus aliquando impleatur.

§. II.

§. II.

Ergo *addere* illa aliquid POTESTATI parentum poteſt, non autem *demere*, niſi iuſtiſſima cauſſa ſubſit.

§. III.

Ita Romulus, *Dionyſio Halicarnaſſeo* teſte, Patribus non ab vno populo, ſed diuerſis terrarum partibus ortis, illimitatum ius, & vitæ ac necis poteſtatem in liberos permiſit, quod deinde a decemuiris probatum eſt: vt Gallos, Perſas aliosque ſileamus.

§. IV.

Quod vtut ad finem educationis neceſſarium non eſt; non repugnat id tamen rationi, ac naturali iuri. Quidquid tum pater facit, nomine ciuitatis facit, quæ plectit *nocentes*. De *innocentibus* nulla quæſtio eſt, quia nemo eosdem puniet, vel, ſi fiat, contra Reipublicæ ſcopum id contingeret.

§. V.

Atque hinc vſu venit, vt certis iterum cancellis Romæ includeretur patria poteſtas, cum inualeſceret philoſophia & abuterentur Parentes iure ſuo, idque in atrocitatem degeneraret: manentibus ceteroquin e *prima ruditate* quibusdam veſtigiis.

§. VI.

Est enim notum, tractasse patres *liberos* suos, tanquam *seruos*. Cædebant loris, carcere coercebant, in agros ad opera rustica amandabant, Magistratibus pœnam, qua liberos affici volebant, præscribebant, omnia per filios acquirebant, se eosque pro vna persona habebant, filios in potestate, licet adultos, retinebant, impuberibus substituebant, nepotibus eodem modo imperabant, ac non, nisi solenniter publiceque, etsi diuersismodis, emancipabant; notique sunt modi emancipandi varii.

§. VII.

Vnde mirum vix est, non potuisse liberos matrimonium inire pro lubidine; quantumuis separatim agere, & res sibi habere suas cuperent, sed iussu Patris præcedente.

§. VIII.

Qui mores cum in Germaniam irrepsissent quadantenus, euenit, vt nec hodie liberi sine consilio & iussu Parentum coniugium intrare *iure* queant. Nec ambigo, quin hac parte durior sit eorum conditio. Nam & *matres* impedire nuptias possunt; quid? quod aliquando *curatores*.

§. IX.

Landesbibliothek Oldenburg

§. IX.

Sed cur vero apud Romanos matribus nullum ſit poteſtatis veſtigium relictum, exinde eſt, quod & ipſæ vxores ſub manu eſſent, & ſeruili quadam ratione maritorum poteſtati ſubiectæ: vt de mulierum perpetua tutela nihil addam.

§. X.

Vnde claret, quare non frequententur in Germania ſolennes EMANCIPATIONES, quamuis peculia, & plura alia, quæ patriam Romanorum poteſtatem quodammodo ſapiunt, principia in forum ſint introducta. Namque emancipatio Germanorum *tacita* inane doctorum commentum eſt.

§. XI.

De ADOPTIONIBVS tenendum, ſatius videri liberis operam dare vere, quam, quos non generauimus, optare. Sed inualuit apud *Græcos* mos adoptandi, & ab illis tranſiuit ad *Romanos*. Noſtrates adoptionibus parum tribuunt. Nam, quas apud Francos inuenimus & nobiles quasdam familias, toto cœlo a Romanis adoptionibus, ob deficientem patriam poteſtatem, diſtant. Idem de *vnione* prolium obſeruandum, quæ liberos e diuerſis matrimoniis ſuſceptos in ſucceſſione parentum exæquat: hinc-

que magis *pactum* est de successione, quam vera adoptio. Quidquid nunc in vsu animaduertimus aliquando, *mutuatitium* est.

§. XII.

TVTELARVM ius, quod apud Romanos obtinuit, itidem ab eorum commentis defluxit.

§. XIII.

TESTAMENTARIA quippe tutela e patria potestate & *iure fiuitatis* videtur coorta, quod ne morte quidem, ratione effectus, extingui credebant. Hinc rei suæ tutorem dare dicebatur Pater.

vid. *Noodt.* obseruat. Jur. Rom. lib. II. c. XIX.

§. XIV.

LEGITIMA iis deferebatur, quibus lex deferebat *successionem:* hinc, successionis iure variante, legitimæ quoque tutelæ modus variabat.

§. XV.

DATIVA subsidiaria fuit, vbi neque hæc, neque illa obtinuit.

§. XVI.

Distinguebant iidem subtiliter *ætatem impuberem* ac *minorem.*

§. XVII.

GERMANI vero, interueniente ma-

magiſtratu, minoribus proſpiciebant, & pupillis, eodemque fere modulo vtramque ætatem dimetiebantur. Quod ſimplicius multo ac tutius eſt, quam quod excogitarunt Romani ſubtiliter.

§. XVIII.

Hac enim ratione perplura incommoda deuitant. Non eſt ab agnatis periculum, non nocet pupillis falſa patris coniectura, quia onus tutelæ nemini defertur, aut ſaltem deferri debet, quam de cuius moribus bonis in præſenti conſtet. Quo fit, vt tota de *excuſationibus* doctrina nullius pene vſus ſit, quia inuitis canibus noſtrates non venantur; neq; multum differentiæ inter *tutorem* & *curatorem* occurrat, quia prudentia a minoribus haud ſecus, atque ab impuberibus creditur abeſſe: eoque concidi quoque *auctoritatis* & *conſenſus* artificioſum diſcrimen, a Romanis confictum.

Dicatur de *Athenienſium* ac *Solonis* argumentis contra agnatorum tutelam: itemque de principiis, quibus tutorum auctoritas innitebatur.

§. XIX.

Sed cum vero nec patres ſemper, nec tutores ipſimet perducere in infirmiori ætate conſtitutos ad veritatem poſſint;

possint; factum est, vt SCHOLAE aperirentur publicæ, de quibus nunc dicendi locus non est, quanquam euidentibus signis doceri facile posset, nihil iis in omnibus fere Rebuspublicis inueniri corruptius.

CAP. XXXII.

DE DOMINIS AC SERVIS.

§. I.

SOCIETAS HERILIS non est a *natura*, sed *facto* humano. Si enim omnes homines essent sapientes ac virtute præditi, ad laborem apti, paucis contenti, modesti itidem, ac pacifici, fortassean seruorum nomen non audiretur. Sed fecit insciția partim, partim paupertas, fecit etiam luxuria, ignauia, ambitio & auaritia, vt seruitus innotesceret. Hinc absurda est *I. F. Hornii* sententia potestatem dominorum in seruos a Deo ἀμέσως deducentis, itemque *Aristotelis* seruos dari natura statuentis: de quo *Heinsii* epistola ad *Georgium Richterum* legenda.

§. II.

Landesbibliothek Oldenburg

§. II.

Nec melius rationes subducunt, qui e sola CAPTIVITATE, vti fere vulgo fit, seruitutis primordia ducunt.

§. III.

Iam vero cum e *facto* descendat hæc societas, sollicite ad illud respiciendum est, vt FINIS eius euidentius pateſcat, a quo omnium societatum humanarum *essentia* pendet.

§. IV.

Et animaduertimus, *seruum* non minus, quam *despotam* suam quærere *vtilitatem.*

§ V.

HIC, vt per seruum aliquid acquirat, ILLE, vt e domini alimentis viuat.

§. VI.

Ex quo concluditur, ad scopum huius societatis obtinendum, *vitæ ac necis* ius neutiquam necessarium videri. Est hic *locatio* & *conductio* operarum perpetuarum pro perpetuis alimentis, cum annexa ad obsequendum obligatione: nec, si vellet seruus, ius dare in vitam domino posset. Quod quis enim non habet ipse, id sane alteri permittere nequit.

§. VII.

§. VII.

Tota igitur ex vtraque parte obligatio eo redit, vt seruus, quemadmodum pactus est, ministeria exhibeat sua, & dominus præstet vicissim, quod promisit. Quis enim adeo erit ineptus, ac sui oblitus, vt suam ab alterius arbitrio vitam vellet suspendere?

§. VIII.

Ergo *victoriæ* ius remanet, vnde vulgo ista immanis in vitam serui potestas deducitur. Occidere, inquiunt, hostem possumus: quod ni subire fatum velit, consentiat victori, & iugum eligat triste: sin minus, pereat, mortemque præferat.

§. IX.

Et fateor, non habere victum, de quo conqueratur. Qui enim hostilem animum induit, & extrema omnia alteri minatus est, extrema exspectet. Potest occidi hostis, potest etiam occisio differri. Sed tum, quando differtur, belli status durat. Tacitus Histor. L. 1. c. 44.

§. X.

At, cum cessat hic status, & pacta ineuntur, vanescit quoque interficiendi ius, quamuis mancipium in illud consensisset. Nec enim potest id in vitam suam facultatem permittere alteri, cuius

cuius facultatem non habet; idque *itera*to monemus.

§. XI.

Cui non obest, posse ciues ab imperante occidi, atque hinc etiam seruum a domino. Largior quippe, posse eos occidi, qua hostes, non autem qua ciues, aut seruos, quoniam, belli statu sublato, pace vtique frui debent, quamdiu viuunt tanquam ciues, aut serui pacati.

§. XII.

Ex quo amplius colligas, etiam hominem belli iure in seruitutem redactum, arctiori obligatione vix stringi, quam vt ad arbitrium domini, licet sæpe durum, vitæ actus perpetuo componat. *Senecæ de benef. L. 3. c. 20.*

§. XIII.

Quod autem adfert *Proeleus*, non etiam occidi posse victum a victore, aut in seruitutem redigi, nisi hic *sapientior* sit deuicto, parum roboris habet. Quis enim determinabit ex asse, quis sit maiori sapientia præditus? Nemo de se male sentit, nemo imprudentiorem se aliis existimat. Non esse autem & non apparere in moralibus conueniunt.

Vid. *Proelei* notata ad *Puffendorfium* L. II. cap. IV. §. 2.

§. XIV.

§. XIV.

Ceterum altioris indaginis quæstio est, possitne dominus eandem sibi in LIBEROS serui potestatem asserere? Et negat id vir clarissimus *I. F. Buddeus*, negat itidem *Emanuel Proeleus*. Sed puto, eos sibi atrociorem, quam par est, seruitutis finxisse ideam. Quæ enim immanitas, exigere ab eo, quem aluimus atque eduximus, mercenarias operas easque perpetuas? An pater potest generare meliorem ac liberiorem, quam ipse est? an vitio verti domino poterit, si ei, cui vitam seruauit, leges viuendi præscribat? Ponimus enim, non habere dominum ius vitæ ac necis in seruos; nec iis, si ratione vtatur, vllo posse modo abuti, quia non res, sed homines sunt.

Vid. *Grot.* de I. B. & P. lib. II. cap. V.

§. XV.

Vnde indubium, quin & seruis fieri INIVRIA possit. Quod *Seneca* quadantenus, cum *Persio*, durante adhuc seruitutis durissimo iugo, agnouit.

§. XVI.

Eandem ob caussam, si immanis sit domini sæuitia, fugere seruus potest.

Conf. *Grotius* lib. II. cap. V. §. 29.

§. XVII.

Landesbibliothek Oldenburg

§. XVII.

Id autem quæsitu non indignum, an VENDITIO seruorum sit iuri naturæ contraria? Vendimus enim *res*, non *personas*. Sed cum iura nostra permutare & vendere queamus, nihil obstat, quo minus etiam ius regendi seruum, eique imperandi & operis eius vtendi in alium transferri fas sit. Iura enim nostra pretium recipiunt. Romani, seruum pro *re* habentes, aliam sectati sunt rationem. Thomasius Iurispr. diu. Lib. 2. c. 5. §. 16. aliter, sed rationi minus conuenienter sentit.

§. XVIII.

Quibus constitutis consequitur quoque, vt seruus in *vsumfructum* dari, aut *locari* queat, quo operis seruorum fruatur is, cui ius fruendi dedimus, aut qui conduxit.

§. XIX.

Ex eo est, quod antiquissimis temporibus venditiones, alienationes atque permutationes seruorum inualuerint, certo, in seruorum capita, pretio constituto. Saltem ipsi *Hebræi* tali iure vsi sunt.

§. XX.

Interea tamen non nego, posse pactionibus ius alienandi *restringi*. Si nihil dictum, per se intelligitur, posse alienari: vtut non est sine caussa ven-

dendus domino acerbiori ac truculento. Secus si faxit dominus, seruus sibimet consulat decenter.

CAP. XXXIII.

DE SERVITVTE GENTIVM.

§. I.

QVemadmodum vnusquisque priuatus seruitutem potest subire; ita populus homini alicui, eius heredibus, aut pluribus hominibus, aut etiam populo alteri in ditionem sese dare potest, tam *voluntarie*, quam *coacte*. Exempla *Grotius lib. III. cap. VIII.* de *J. B. & P.* suppeditat larga manu.

Iungatur *Puffendorfius* Lib. VIII. cap. V.

§. II.

Hinc, quando Rex ius suum illibatum seruauit, subiecti non alio iure tenebunt sua, quam serui Romani peculia: vnde & illi ad vitam necessaria decerpunt. Ita in regno *Siamensi* aliisque proprietas *rerum immobilium*, atque etiam mobilium, semper pertinet ad Regem, atque ab arbitrio eius pendet, quid vnicuique velit relinquere: vt Turcicum

cicum imperium taceamus, aliaque exempla ab *Hertio* in *elementis prud. ciuil. p. I. p.* 213. adducta.

§. III.

Sed quid? si dominium, si *libertatem personalem* reliquerit, hoc est, si non constrinxerit vinculis, an saltem ius alienandi censetur retinuisse? Et putem. Nam cum dediditii nihil reseruauerint sibi, ex facto Victoris determinandum est, quid hic reliquerit, iique recuperauerint. At ius absolutissimum is retinuit. Hoc autem absolutissimum non foret, nisi & *alienandi potestatem* complectatur. Saltem præsumitur, non habere populum subiectum aliquid caussæ, quare refragetur alienandi facultati, qui deleri & exscindi totus potuit.

§. IV.

De tyrannide, aut atrocitate facti differere eiuscemodi gens non potest, vtpote quæ sibi tribuat merito, quod patitur volens. Quid prudentia suadeat, ac generosa virtus, non pertinet ad κρινόμενον.

§. V.

Aliud est, an ius vitæ ac necis arbitrarium competat? quod e supra dictis decidi potest ac debet.

§. VI.

Vnum, quod obiicitur, speciosum est. Ponitur, inquiunt, non expresse sibi ius alienandi reseruasse victorem, forte, quod non sit ausus, petere difficillimum obtentu. Quibus repono: non esse præsumendum, victorem adeo fuisse meticulosum. Potius coniectura suppetit, non existimasse eum, victos repugnaturos, vt quorum vita in manu vincentis fuit. Addo argumentum rem valde illustrans. Quod si enim non est absurdum, homines seruos vendi, ac alienari cum toto territorio, in quo viuunt, etsi nihil sibi reseruauit dominus; quare quæso repugnaret, vendi atque alienari populos victos cum toto, vbi sunt, regno, aut principatu? Vt de Victoris liberalitate tam ample præsumamus, ratio vix suadet. Nec adeo sæuum est, ius acquisitum pari conditione transferri in alterum. Quod contra sentientes inprimis pungit, *alienationis* vox est. Res, aiunt, alienantur: alienatio pertinet ad dominium, non autem ad imperium. Verum tamen vix obscurum peritioribus esse potest, iura quoque in alium transferri. Ius imperandi absolutissimum est ius; transferri in alium Dominum potest igitur.

In

In subiectione absoluta latet quoque obligatio, ne quis murmuret, si seruatum hostem alteri relinquat regendum, eodem iure, quod is accipit; nec declinare vllo modo potuere deuicti: contenti interea, vt seruarent vitam, nec in vincula coniicerentur, ceu facere potuisset Victor iracundus. Formulæ *deditionum* apud auctores historiæ Romanæ hac parte dissentientes doceant.

§. VII.

At vti vero populus nondum noster seruituti subiici; ita multo magis is, qui in *nostra ditione* iam sub tolerabilibus conditionibus exstitit, in pœnam rebellionis, eandem subire sortem potest. Sic olim *Romani*, Liuio teste, *Brutios, quia primi Italiæ ad Hannibalem defciuerant, postquam Hannibal Italiæ decessit superatique Pœni sunt, non amplius pro sociis habuere, sed magistratibus, in prouinciam euntibus, parere, & præministrare seruorum vice iusserunt.* Quæ in Catalanos statuerit *Philippus*, nota sunt. Sed puto tamen, non meruisse eos pœnam, multo minus adeo trucem: cum dubium esset ius succedendi.

§. VIII.

In quo istud adhuc peculiare, quod POPVLI SERVITVS sit PERPETVA, quia

ſucceſſio partium non impedit, quo minus ſit ac maneat vnus populus. At ſingulorum ſeruitus *pœnalis* ob delictum perſonas vix egreditur. Quod ſi mitius agatur cum deuicta gente, id Domini benignitati acceptum ferendum, inque politica prudentia merito *Victoribus* commendatur.

CAP. XXXIV.

DE DOMINIS AC SERVIS IN STATV CIVITATIS.

§. I.

VTi ciuitas proſpicit, ne quis rebus ſuis vtatur male; ita multo magis prouidet, ne ſeruis abutantur domini, aut ab illis aliquid periculi immineat rei publicæ.

§. II.

Etſi enim rationi contrarium non eſt, vt in ſeruos dominis concedat ciuitas vitæ ac necis ius; tamen id *neceſſe* non eſt: ſed vbi eo abuti cœperint domini, merito abutentibus adimitur.

§. III.

Ita Principes Romani variis atro-

ces

ces dominos legibus circumſcripſerunt, cum *Stoicorum* principiis ſeducti peccata exiſtimarent paria, & ob leue ſæpius delictum mancipia in furcam agerent, aut modis indignis lacerarent.

Explicetur locus *Galeni* ad rem maximè faciens, cuius ætate ſeruos indigniſſime tractabant. Romani. *de affectibus.*

§. IV.

Sed caue tamen, atrocitatem voces, Romanos ſeruos iumentis adſimilaſſe, & *rebus*, non iis connubia permiſiſſe, ſed contubernia, non caput, non nomen, non Quiritium ius reliquiſſe, ſed habuiſſe pro mortuis. Duntaxat verba inhumana ſunt: res ipſa nihil crudelitatis continet: niſi abuſus accedat.

§ V.

Sat ſcio, Germanos duriores adhuc leges ſeruis ſuis præſcripſiſſe: vtut plerique exiſtimant, ſeruile nomen non amplius in Germania audiri. Falluntur, qui ita ſentiunt, vti dudum demonſtrauit illuſtris *Thomaſius*.

§. VI.

Cauſſa vero, quare ita rationes ſubduxerint Doctores, ea eſt, quod ad decempedam moris Romani omnes

exegerint seruos : cum tamen id ab arbitrio paciscentium, aut etiam imperantium prorsus dependeat. Iam vero quum obseruassent, homines proprios aliis obligari & acquirere, & contrahere, & coniugia inire, statim induxerunt animum, eos non habere seruos: quod perinde est, ac si quis diceret, *Græcos* caruisse mancipiis, quod tolerabiliores iis conditiones, in quibusdam causis, permiserint.

§. VII.

Vnde etiam prorsus absonum est, quod refert *Huberus*, seruos ex India adlatos ad libertatem in Europa proclamare posse. Quis hoc vnquam credet ? vbi vsus huic respondet adserto ?

§. VIII.

Id verum est, inualuisse fere inter Christianas gentes morem, vt ne amplius mancipiorum loco habeantur *captiui*, sed, *pretio dato*, vel euadant liberi, vel, pace facta, redeant post limen. Causam ei consuetudini aut Pontifex dedit Romanus, aut aliæ circumstantiæ, vti ostendit *Hertius* dissertatione de *Lytro*.

§. IX.

Turcas vero simili, quo nos tractant,

ctant, modo tractamus. Sed inde tamen non nisi stupidissimus concludet, vigere apud nos *seruitutem Romanam*.

§. X.

Vti vero diuersa apud Romanos seruitutis ratio, atque apud alios populos inualuit; ita necesse non est, vt eosdem MANVMITTENDI modos vbiuis gentium admittamus. Dependet id iterum ab arbitrio dominorum, & ciuitatis.

seruitus diuidit. in perfectam et imperfectam; illa vocatur, si indeterminata ac perpetua in solis alimentis domino immittuntur officia. Imperfecta autem definitas operis ratione rei, temporis et mercedis praesupponit.

§. XI.

Vnde in hac disciplina necessum non est, vt de LIBERTIS eorumque conditione, vtpote re arbitraria, nimium simus solliciti. Quidquid hac parte discimus, ad historiam iuris Romani pertinet.

aliarumq; gentium

§. XII.

Id addimus, non habuisse *Iustinianum* sat rationis, vt promiscuam *manumittendi* facultatem contra maiorum instituta permitteret. Quod & de *sacerdotibus* in Germania meretur obseruari: qui aliter hac parte, quam primi Christiani sunt philosophati.

Hobbesius de ciue c. 8. §. 7. tria fumis miscet, et parum adcurate philosophatur de hac materia.

CAP.

Landesbibliothek Oldenburg

CAP. XXXV.
DE CIVITATE.

§. I.

CIVITAS coetus familiarum perfectus est, vt sub eodem imperio coniunctus securitate & sufficientia fruatur.

§. II.

Ergo FINIS CIVITATIS *securitas* est, atque *sufficientia.*

§. III.

SECVRITAS obtinetur, quando plures sese ad defensionem communis vtilitatis, sociant.

§. IV.

Numerus plurium definiri *absolute* non potest. Vnde, quæ ab *Apuleio* & *Bodino* de *quindecim* hominibus sunt adlata, inania videntur. Pendet id a comparatione ciuitatum vicinarum.

§. V.

Est & inanis *Huberi*, aliorumque disputatio, an sine familiis coalescere ciuitas possit? Recte enim ab illustri *Thomasio* obseruatum est, miseram & breuis æui futuram Rempublicam eccle-

siasti-

siasticorum, si nimirum sacerdotes soli forent, qui regnarentur.

§. VI.

Qui vero *securitatem* quærunt, primo *metuunt*. Ergo ciuitates ob metum sunt ortæ.

§. VII.

Metus violentiam præponit, quæ vel a *feris animalibus* venit, vel *hominibus*.

§. VIII.

Fera animalia in terra Sinear multas strages fecisse, adeoque omnibus ad vnum mortalibus ansam dedisse, vt, inter alias caussas, vna viuere decreuerint, erudite nuper in *originibus Babylonicis* ostendit *Iacobus Perizonius*.

§. IX.

Sed puto tamen, malos deinde hunc metum auxisse, dum aliis sæpe *insultarunt*.

§. X.

INSVLTANTES forte non statim imperio ciuili ad regulam composito copulabantur; sed veluti manus latronum vagabantur.

§. XI.

Vagantes paullatim, cum & ceteri ad defensionem, sese accinxissent, accreuerunt,

runt, hincque ciuitates vtrinque videntur exortæ.

§. XII.

Quæ obseruatio facit, vt magis perspicue nunc intelligatur, quomodo IMPERIVM CIVILE partim per *vim*, partim ex libera proprii iuris *renunciatione* sit coortum.

Conf. quæ supra *Cap. III.* §. 45. *seq.* sunt dicta.

§. XIII.

Vtrique tam boni, quam mali *securitatem* ac deinde *sufficientiam* quæsiuere. Illi *veram* & ex ratione: hi *imaginariam* prauisque cupiditatibus innixam.

§. XIV.

Nam quæ Vir clarissimus *Theophilus Gerhardus Titius* congessit, vt probaret, non opus fuisse imperio ciuili, & potuisse homines segreges eundem obtinere finem, nimis theoretica sunt, & ab experientia, affectus hominum detegente, aliena.

§. XV.

Id fateor, non vbiuis gentium ac locorum tales consociationes semper videri necessarias.

§. XVI.

Quin permitto, non vno temporis mo-

momento in ciuitates coiuisse vniuersos; sed hos istis, alios aliis caussis commotos, nonnullos imitatione ad similes cœtus instituendos fuisse pellectos.

§. XVII.

Nunc sufficit, tales ciuitates & Respublicas, in quibus inuenitur summa potestas, omnibus fere terrarum partibus occurrere.

§. XVIII.

Itaque natura *summi imperii* eiusque efficientia, vtpote sine quo ciuitas non existit, circumspicienda est.

§. XIX.

IMPERIVM propterea necessarium videtur, vt vnum fiant, & in vnum conspirent plures, qui appellantur ciues.

§. XX.

Talis harmonia artificium desiderat. Ergo ciuitas imperio constans res *artificialis* est.

§. XXI.

ARTIFICIVM *pacta* ponit, violentia ortum dederit consociationi, an voluntas omnium propria?

§. XXII.

Ad PACTA *consensu* opus est. CONSENSVS est vel *expressus*, vel *tacitus*.

§. XXIII.

§. XXIII.

Consensus vero eo tendat oportet, vt *primum* vna viuant, *postea*, vt imperium agnoscant, & *demum*, vt in personam, quæ imperet, conspirent.

§. XXIV.

IMPERIVM *libertatem* a parte imperantis requirit, & *libertatis imminutionem* a parte eorum, qui iunguntur.

§. XXV

Hæ regulæ non in cerebro Philosophorum nascuntur, sed ex ipsa natura rei fluunt.

§. XXVI.

LIBERTATIS IMMINVTIO vix rectius concipitur, quam si consideretur, quænam sit libertas singulorum, antequam coeant.

§. XXVII.

Sed hæc vero in iure faciendi consistit, quod lubet, ad conseruationem sui procurandam, itemque in iure auertendi malum, aut impedimentum, quod contra fas nostræ voluntati obiicitur.

§. XXVIII.

Vtrumque deponendum est. Quo facto, is consequitur facultatem conseruandi cœtum, qui in mente & dispositione libertatem retinentis acquiescit quique

quique & puniendi contraeuntes arbitriumque tollendi impedimenta, vno verbo, ius eligendi media ad conseruationem apta pro bono publico excubias agenti permittit; dumque permittit, & simul suum robur ad exsequenda iussa domini confert, summa certe, cui in ciuitate resisti nequit, potestas oritur, quam sub schemate *Leuiathanis* expressit & Lectoribus suis obtulit Malmesburiensis Philosophus, id est, HOBBESIVS.

§. XXIX.

Et hic imperans, MAGISTRATVS summus, ceteri *subiecti*, aut *ciues* audiunt.

§. XXX.

Ex quo concluditur, *Magistratum* esse mentem totius ciuitatis, eius voluntatem esse voluntatem vniuersorum & singulorum.

§. XXXI.

Talis ordo DEO displicere ex hypothesi non potest, quandoquidem homines aliter secure ac beate agere nequeunt. Quæ sententia, vti *Grotii*; ita omnium est verisimillima.

§. XXXII.

Eo sensu imperium ciuile est a DEO: non autem altero, quando maiestas ἀμέσως infundi imperantibus, non sine miraculo, creditur.

Dica-

Dicatur de controuersiis eam ob causſam inter eruditos obortis.

§. XXXIII.

Quin nec cum *Puffendorfio* affirmandum, DEum *antecedenter* iuſſiſſe, vt homines talem ſocietatem intrarent, cum ſæpe a *malitia aliorum* ea originem ſumſerit.

§. XXXIV.

MAIESTAS autem ſubiectum, in quo reſideat, expoſcit. Id vel *vna vera* perſona eſt, vel *myſtica*. MYSTICA vel *pluribus*, vel *paucioribus* conſtat. Goldast. Const. Imp: T. 3. p. 424.

§. XXXV.

Ingenii præſtantia, nobilitas, virtutis, aut diuitiarum abundantia nihil ad rem faciunt: PACTVM, ſeu conuentio vtramque hic paginam conficit.

§. XXXVI.

Vnde *Monarchomachorum* dogma per ſe corruit, qui ſummam rerum ex naturæ inſtituto penes populum eſſe affirmant: cum tamen iſte omni ſeſe robore ac iure contradicendi exuerit. Buddei Hiſtor. iur. nat. et gent. p. 52.

§. XXXVII.

Corruit quoque *I. F. Hornii* opinio, ad PAVCOS eam transferri poſſe, negantis.

§. XXXVIII.

§. XXXVIII.

Nec maioris firmitudinis *I. Bodini* in Tr. de republica. commentum est, FEMINIS ius imperii abiudicantis.

§. XXXIX.

Nec denique repugnat, istud HÆRETICO, seu INFIDELI tradi: quia regnandi ars ex ratione innotescit; nec ad vllam religionem in specie adstringitur.

CAP. XXXVI.

DE

IVRIBVS MAIESTATIS.

§. I.

MAIESTAS vti summa potestas; ita libera ab imperio & omni seruitute est.

§. II.

Est etiam INVIOLABILIS, ita vt summus a nemine vel iudicari vel puniri queat.

§. III.

Ast SOLVTA LEGIBVS, non quidem naturæ, aut diuinis, sed ciuilibus.

§. IV.

Est denique, secundum quorundam

opinionem, ita *indiuisa*, seu *indiuisibilis*, vt intellectu magis partes habeat, quam corpore. Sed non videntur recte, qui ita sentiunt, subducere rationes. Concipiunt illi maiestatem, tanquam rem physicam, cum tamen sit res moralis, e consideratione variorum modorum orta, nec melius definiri queat, quam plurium iurium imperii complexus; cui omnium ciuium robur accedit coniunctione indiuidua.

§. V.

REGALIVM voce non vtor, quia multiplici ac varia interpretatione sequioris ævi Iurisconsulti eam adeo contorserunt, vt vix tolli omnis ambiguitas possit. Qua de caussa etiam *Boeclerus* parce ea censuit vtendum.

§. VI.

At quænam sint imperii iura, quaue methodo debeant tradi, discceptatur.

§. VII.

Nonnulli vel ad DEI potestatem oculos intendunt, atque inde humanæ potestatis imaginem capiunt. Verum *hi*, iudicante doctissimo Hertio, *ea nituntur hypothesi, quasi a solo Deo summa potestas ἀμέσως proficiscatur, cum* ea

ea potius sit HOMINVM *in ciuitatem coeuntium* PRODVCTIO.

§. VIII.

Ergo videndum, quem illi finem habeant, quando summo sese imperio subiiciunt.

§. IX.

Et volunt, credo, vt 1) regantur ceu *homines* ac 2) *contra vim* iniustam defendantur.

§. X.

PRIMVM obtinetur, si leges ferantur genio subditorum accommodatæ, & reprimendis vitiis humanis aptæ.

§. XI.

Vnde claret, quam sit ineptum introducere leges PEREGRINAS, vti fecerunt & Romani, & Germani. An potuerint peregrinis legibus locum dare? alia quæstio. Vnde in transcursu duntaxat aliquid de *imprudentia* insperſimus, quæ in politicis lectionibus magis exponetur.

§. XII.

Per LEGES hic non intelliguntur leges naturales, sed ciuiles. Quod si magistratus aliquid ex naturæ legibus inculcent, tum istud non tam ius ciuile, quam ius naturale sanctione pœnali munitum censetur.

§. XIII.

Sed cur vero ciuitas naturalibus suas addat, & addere sæpe debeat, *cap. I.* §. *LXXVI.* est ostensum.

§. XIV.

Sufficit iam, non habere subiectos, quare legibus obedire renuant. Militat enim pro imperante, cui sese subdidere, præsumtio, nihil eum propositurum populo, quod non sit vtilitatibus ciuitatis conueniens: etsi non semper causſæ in oculos incurrunt.

§. XV.

Ex quo infertur, non esse Magistratum obstrictum, vt legem cum *prologo* emittat.

§. XVI.

Id vero certum est, vix aliquid effecturam legem, nisi SANCTIO adiiciatur POENALIS pro necessitate & vtilitate Reipublicæ.

§. XVII.

Neque enim cum *Cumberlando* sentio, qui non tam POENIS, quam PRÆMIIS excitandos homines ad obseruationem legum credidit. Quid enim si præmiis iidem renuncient.

§. XVIII.

Vti vero imperantium *expressa volun-*

luntate nititur lex scripta; ita ab eorum tacita voluntate manat CONSVETVDO, quippe quæ imitationem subditorum & repetitos eorundem actus consequitur & approbat. Ex qua demum factis stabilita approbatione infertur, velle eos, vt in *futurum* ab omnibus obseruetur idem, aut minimum ita agentes non impediantur. Quæ voluntas sicuti seria; ita vix ambigitur, quin *sanctionem* contineat *pœnalem*, vtut rursus *tacitam*. Valde enim errant, qui *consuetudinem* PERMISSIONEM duntaxat operari contendunt, non autem OBLIGATIONEM. Quod quanquam aliquando verum est, fallet tamen sæpissime: quod iam Wesenbecius in *paratitlis* animaduertit. Saltem Germanorum leges quam plurimæ, quæ nunc sunt scriptis comprehensæ, olim vsu inualuere; atque ex illo vsu tum *ius* pullulauit, tum obligatio. Idque auream bullam cogitantibus patebit amplius: vt taceam quæ in *Gundlingianis* part. VI. & Pandectis adtuli.

§. XIX.

Quod si autem *sanctione pœnali* muniri possunt leges, per se sequitur, etiam magistratui competere ius *puniendi*.

§. XX.

POENA est malum passionis infli-ctum propter malum actionis, aut, si mauis, est MALVM *molestum*, quod a superiore infligitur *peccanti*, vt tum ipse, tum alii a iucunditate peccandi, *publicæ vtilitatis* caussa, abstrahantur.

§. XXI.

Ergo a pari non infligitur pœna: nisi quidem vocabulis ludas.

Notetur *Grotii*, *Lockii* & *Barbeyracii* philosophia.

§. XXII.

Ergo, vbi nullum *peccatum*, ibi nulla pœna.

§. XXIII.

Ergo, vbi plures ex VNIVERSITATE peccant, non omnes, sed illi, qui reuera deliquerunt, *vere* puniri possunt.

§. XXIV.

Ergo nec *filius* pro patre, nec *pater* pro filio puniendi, etiam, vbi maiestatis crimen committitur.

§. XXV.

Sed possunt tamen patris bona fisco addici, ita vt liberi caussam conquerendi non habeant: quamlibet iis bonum speratum intercipiatur.

§. XXVI.

§. XXVI.

Quemadmodum qui pro delinquente fideiussit, & ad solutionem cogitur, non tam punitur, quam secundum obligationem, cuius ipse auctor est, excutitur. Nec aliud dicendum, cum ciuitati, municipio, atque vniuersitati adimuntur priuilegia, quibus deinde insontes in tanta multitudine carent quoque, sicque per indirectum aliquid incommodi sentiunt. vid. *differt. nostra* de *vniuersitate delinquente.*

§. XXVII.

MALVM hic late capitur, nihilque refert, siue illud vitam, corpus, libertatem, siue existimationem, siue bona nobis chariſſima afficiat.

§. XXVIII.

Tantum magistratus perüideat, quomodo iuste determinet istud malum, & delicto accommodet, & publicæ rei, vt finis pœnarum obtineatur.

§. XXIX.

Itaque non eo fine imponat, vt delinquenti duntaxat *ægre* fiat, & molestia creetur. Est hæc CRVDELITATIS quædam species.

§. XXX.

Potius *bonum futurum*, quod mediis humanis obtineri potest, spectandum.

§. XXXI.

§. XXXI.

Illud BONVM FVTVRVM ſecuritas communis eſt, qua cum alii fines, nempe emendatio peccantis, eiusque imminutio, aut etiam ſublatio, aliorumque terror optime conſiſtere poterunt.

§. XXXII.

Hincque eſt, quod, vbi aliter ſecuritas ſocietatis obtineri nequit, etiam *capitalis pœna* imponatur. Etſi enim eo modo non emendatur delinquens; tamen abſterrentur alii, & ſic publica ſecuritas tum morte ſceleſti, tum terrore ad paria graſſantium atque auocatione eorundem a delictis obtinetur.

§. XXXIII.

Sed fatendum tamen, ſæpe vltimum ſupplicium imponi, vbi mitior pœna ſufficeret. Quod exemplis facile oſtenditur.

§. XXXIV.

Qui omnia capitalia iudicia reſpuunt, partim vmbraticam vitam ſectantur, partim intempeſtiue mites ſunt & artes regnandi ignorant.

§. XXXV.

De EXPIATIONE mali, cuius vt plurimum inter fines pœnarum mentio iniicitur, ſilemus: cum illa ſatisfactio, quæ iuſti-

Princeps nonnunquam veniam dare et ab ordinaria poena nonnullos transgressores legis excipere debet: si nimirum finis poenae in certo casu nec necessarius est, si plane obtineri nequit, aut si maiora incommoda quam commoda ex poena oriuntur. Hinc considerati debet 1) effectus peccati 2) res ipsa in quam quis fuit iniurius 3) personae delinquentis merita et demerita in vita antea acta observata 4) frequentia peccati 5) malum in rep: inde productum; et secundum haec momenta rationale iudicium de infligenda poena facile ferri potest.

iustitiæ fieri dicitur, aut nimiam mentis præcisionem sapiat, aut ad classem finium, quos DEvs in pœnis sibi suis præfigit, pertineat. Princeps ciuitatis etenim, quantacunque acerbitate puniat; nequaquam efficiet tamen, vt pœna cesset diuina futura. Vnde concluditur, *expiationem* finem imperantium in pœnis infligendis vix esse; sed emendationem delinquentis, vel etiam aliorum, ne sic delinquant ipsimet.

§. XXXVI.

Interea caue, ob quiduis delictum infligendam pœnam existimes. Ita enim omnes ciues quotidie forent publice puniendi.

§. XXXVII.

Caue, ne delictum facias, quod non est, vti *delictum religionis*, quæ imperio humano non subiacet.

§. XXXVIII.

Caue, ne, quæ in *solo animo* consistunt, nec societatem humanam lædunt, ad pœnam trahas, aut affectus exstirpare humanos, aut vitia omnia inolita vno concidere *ictu* affectes. *Festina lente* etiam hoc obtinebit loco.

§. XXXIX.

Caue, ne pœnam cum REPARATIONE DAMNI commisceas.

§. XL.

Caue denique, ne nunquam delinquentibus VENIAM concedendam censeas. Suadent sæpe circumstantiæ, vt vel pœnæ durities propter *malitiam minorem* mitigetur, vel delictum paucis cognitum, aut *obliuione abolitum* impunitum relinquatur, vel denique bene merita peccantis clementiam experiantur. Ex eo fundamento PRAESCRIPTIONES criminum inualuere, quia post tantum temporis spatium & probationes deficiunt, & offensio cessat, quam vulgo appellamus *scandalum*.

§. XLI.

MALITIA autem censetur esse minor, vbi contemtus legum in peccante obseruatur minor: hinc persona delinquentis, delinquendi consuetudo ac facilitas, & caussæ, ob quas ad peccandum commouentur homines, & modus, quo peccarunt, caute sunt dispicienda: de qua mensura plus diximus capite III. estque hinc diiudicandum, quod de potestate *dispensandi*, seu *indulgentiam* delinquentibus impertiendi disputatur.

§. XLII.

Illud certum, LEGEM MOSAICAM *particularem*, vel *talionem* non esse normam

mam pœnarum. Si quid hodie e iure Mosaico receptum, ex eo est, quod vel existimatur omnium hominum intuitu latum, vel iustitiæ specie sese commendat, vti HOMICIDII pœna: quæ capitalis est, nec iniusta certe: etsi alia plane quæstio est, an ea commutari cum leuiori possit, aut prorsus remitti? Saltem ipsi Iudæi ac Principes Iudaicæ Reipublicæ istud præceptum non adeo obseruarunt rigide. Meretur legi responsum Facultatis iuridicæ Hallensis, quod suppeditat *Granzius* in *inquisito defenso* part. II.

§. XLIII.

Magis quæri dignum, an delinquens ad *pœnam obligetur*? Et credam, vocabulum *obligandi* exponendum esse omnium primo, ne præter necessitatem nodos fingamus, vbi nulli sunt. Nam si ita explicentur verba, *ad pœnam obligari*, peccantem mereri pœnam, consentio. Sin ea ratione, ac si peccans sit obstrictus, vt ipse sese reum profiteatur, nec trahentibus ad pœnam repugnet, subsisto: cum nemo sit obligatus ad id, quod fieri per naturæ humanæ conditionem nequit: quod argumentum nondum respondit *Barbeyracius*, contrariam opinionem amplectens.

GRAN-

GRANZIVS vero *l. c.* Puffendorfium vix cepit, quando ea ratione ſententiam illius proponit, ac ſi exiſtimaſſet, *reum*, ſeu accuſatum recte negare ſibi obiecta; eoque huius generis opinionem admodum videri periculoſam ſtatuit. Videtur, nec eſt tamen. Quin fac, ad vnum omnes ICtos confeſſionem iniungere *inquiſitis*, *denunciatis* & *accuſatis* promptam; & verebor interea, an ſtatim faſſuri ſint patrata a ſe? Quæſtio eo redit, num homo naturæ ſtimulis obtemperans, obligatum ſe intelligat, ad confitendum delicta: quorum confeſſionem ſequitur mors, aut pœna vitæ, ſanitati, ac fortunis omnibus inimica? Qui grauiter peccarunt, nunquam ita ſunt animo depingendi, ac ſi illico eos vitæ huius tædium ſit correpturum, alteriusque vitæ ac melioris deſiderium mentes, peſſimorum ceteroquin hominum, occupaturum. Vnde totum ζήτημα ita ordinandum eſt, vt memores ſemper ſint doctores, occurrere hic homines extreme malos, non autem ſapientes, ac *regenitos*. Et illi vero naturam humanam vix exuunt, cum perueſtigatio criminis inſtituitur, nec ſane naturalibus exuere viribus poſſunt. Quid facturus ſit vere pœnitens, ac

ac *regenitus*, vitæ æternæ desiderio animatus? ad quæstionem non pertinet?

Confer, quæ supra cap. XVI. §. 14. disputauimus.

§. XLIV.

Quod vero *Barbeyracius* ait, sic militem non fore violatæ fidei reum, si stationem ob hostium vim ingruentem naturali impulsu relinquat, rem nondum conficit. Habet miles spem euadendi, si fortiter resistat. In hac caussa, vbi reus ad supplicium trahitur, aut profecto mox trahetur, nulla spes reliqua est. Ergo cogat Magistratus, cogat ad veritatem dicendam quæstione, quam appellitamus *torturam*, conuincat per testes, seruis publicis, vel militibus, vel ciuibus vtatur, vt ne resistere queat amplius. Primum falsum *Barbeyracii* aliorumque in eo cubat, quod iuri Magistratus obligationem delinquentis respondere contendant: cum tamen supra a nobis sit ostensum, fallere canonem: vbi ius, ibi ex altera parte obligatio. Finge enim tres quatuorue in tabula salutem e naufragio quærere. Habet vnusquisque, si tabula tot sessores non ferat, ius propellendi alterum: sed neuter vero, vt se patiatur propelli, obligatus erit naturaliter. Applica

plica & dic: Magistratum facere, quod potest iure. Obligatio ad pœnam in fure, vel malefico, ne repugnet, sed ad supplicium subeundum læto animo vadat, sicuti ius magistratus nec gignit, nec tollit; ita ob collisionem instinctus naturalis in contrarium, eiusque concursum, obligatio ex naturæ lege profluens non apparet certe.

§. XLV.

Quod si modus loquendi *ad poenam obligari*, ratione punientis, eo sensu circumscribatur, vt imperans semper ad pœnam infligendam iudicetur obstrictus, dicendum est: male quidem facere eundem, si *sine caussa* delictum, quod turbat humanam societatem, impunitum dimittat; non autem peccare, si *sat rationis* habeat idque suadeant adiuncta: de quo §. XL. dictum.

§. XLVI.

Iam vero cum summi imperantes non semper ipsimet *punire* ac *leges interpretari* omni loco queant, consequitur, vt facultas iis sit relinquenda, constituendi IVDICEM leges interpretantem.

§. XLVII.

§. XLVII.

Et *hic* autem inter partes ante omnia amicabilem compositionem tendet, &, hac deficiente, secundum leges *litem dirimat*, aut *poenam infligat*.

§. XLVIII.

Ex quo elucet, IVRIS DICENDI potestatem vel ad CIVILIA sese porrigere, vel ad CRIMINALIA.

§. XLIX.

VTRAQVE duabus partibus absoluitur: COGNITIONE & EXECVTIONE. Quare Romani separauerint & Græci, e peculiaribus rationibus fluxit, quas nostris in rebuspublicis neque obseruamus, neque Romani semper obseruandas putarunt.

§. L.

Quid ad vnamquamque iurisdictionem de cetero pertineat, ratione vtentibus obscurum non est; modo considéremus, controuersias *de meo & tuo* vix poscere imperium acerbum, seu MERVM; bene vero crimina, quæ pacem Reipublicæ perturbant atque artificiosa, quibus publica securitas defenditur, stamina rumpunt. Vnde in ceteris dictio iuris sufficit; imperiumque moderatum, quod MIXTVM appellant Iurisconsulti, tum demum requiritur, quando

quando condemnati proterue sunt contumaces.

§. LI.

Difficultas omnis e *morum nostrorum* ac *Romani iuris* confusione merito repetitur.

§. LII.

Interea ad COGNITIONEM haud temere retulimus ius exponendi leges, easque applicandi ad factum.

§. LIII.

EXPONERE LEGES sonat, voluntatem Legislatoris indicare, quæ vel sine laboriosa ratiocinatione in oculos incurrit, vel in *argumento* & *ratione* legum *latet*, perque *consequentiam* inde deducitur.

§. LIV.

Vnde tota iudicialis iurisprudentia interpretatione occupatur; eoque *iudex*, qua iudex, nec seuerior est, nec mitior lege: hoc est, nec grauius punit, nec delinquentibus gratiam facit; nec nouum ius fundit, sed præsens cum applicatione ad factum interpretatur, sicque stupidioribus clarius ante oculos constituit.

§. LV.

Vnde vix dubium, quin Prætores Romani hac parte modum excesserint, quan-

quando, sub obtentu interpretationis, nouas fere leges condiderunt.

§. LVI.

Quod si leges nullam commodam interpretationem recipiunt, imperantis voluntas de nouo exquirenda est. Qua apparente, *noua* simul *lex* apparet, cum prior intelligi non potuerit; eoque nec explicari. Lex obscura & *inexplicabilis* vero, sensu iuris, non est lex; hinc quod explicari nunc potest, legis vigorem habet eiusque *nomen* meretur.

§. LVII.

Sed tota legum interpretatio inutilis foret, nisi factum prius pateſcat.

§. LVIII.

Circa illud duæ quæstiones oriuntur, *an sit*, & *quale?*

§. LIX.

PRIOR ad substantiam eius pertinet, POSTERIOR ad adiuncta.

§. LX.

VTRAQVE lucem accipit vel ex rei ipsius, vt ita loquar, *cognitissimis* circumstantiis, vel *probationibus*, quæ fidem iudici faciunt.

§. LXI.

PROBATIO est vel *inartificialis* vel *artificialis*.

§. LXII.

INARTIFICIALIS vel a *parte litigantium* oritur, vel *ab alio*.

§. LXIII.

ILLA dicitur *confessio*. CONFESSIO est vel *spontanea*, vel *extorta*. PRIMA certior videtur *secunda*.

§. LXIV.

SECVNDA in *ciuilibus* rarius adhibetur, bene autem in *criminalibus*: vtut hic prouidentia iudicis insignis requiritur, ne innocentis vita, sanitas, fortunæ in discrimen adducantur. Thomasii D. de tortura e foris christianor. proscribenda. Hal. 1705.

§. LXV.

PROBATIO, quæ AB ALIO est, quam litigante, in TESTIMONIVM resoluitur atque INSTRVMENTVM: hinc in ciuili iure de *testibus* ac *instrumentis* tractatur; eorumque valore.

§. LXVI.

ARTIFICIALIS probatio *præsumtionibus*, quid? quod *argumentis certis* constat. Thomasii Specimen iurisp. iudic. c.6.

§. LXVII.

Præsumtio coniectura probabilis est.

§. LXVIII.

Hinc, quia probabilis, lex ei adsistit, ita, vt vel onus probandi reiiciatur

tur in affirmantem contrarium, vel maior probatio secure negligatur.

§. LXIX

Prius fit, cum minor adest verisimilitudo. *Posterius* cum maxima.

§. LXX.

Omnis verisimilitudo autem, vti in logica ostendimus, experientia nititur, obseruationibus suffulta indubitatis.

§. LXXI.

In *criminalibus* præsumtiones *indicia* dicuntur. INDICIA aliquando quæstioni locum faciunt, pro modo & qualitate verisimilitudinis.

§. LXXII.

Vti vero iudex ipse iudicare; ita etiam hanc facultatem, si necesse sit, & vtilitas publica flagitet, aliis committere potest: qui propterea DELEGATI dicuntur, item COMMISSARII, quorum officium e *mandato*, quod acceperunt, diiudicandum.

§. LXXIII.

Ab his ARBITRI differunt, qui libera voluntate a *priuatis* ad *componendas controuersias* eliguntur.

Arbitri sunt homines priuati, quos litigantes eligere solent, vt instar iudicis litem diiudicant.

§. LXXIV.

Electi vel ex *æquo & bono*, vel

obseruato iudicii ordine procedunt: de quibus iterum in priuato iure fusius.

§. LXXV.

Idem summum imperium, quod iudicia *summa*, & *inferiora* constituit, etiam ceteros MAGISTRATVS creat, quibus tanquam oculis, & auribus vtatur.

§. LXXVI.

Vnde consequitur, vt eorum partes & singula officia a summa potestate semper pendeant; eiusque sit, nobilitare, eligere capaces, determinare ætatem, abrogare, reuocare, limitare, circumscribere potestatem, deiicere ex caussa, quia illius est constituere ac creare.

§. LXXVII.

Idem vel *ciuiles*, vel *criminales*, vel *militares*, vel *perpetui*, vel *temporarii* innumerique sunt, de quibus hac in disciplina generali non agemus.

§. LXXVIII.

Enim vero cum leges omnes certam rem ponant obiectam, atque tum summus Princeps, tum Magistratus inueniat, quantum suadere possit RELIGIO malorum; igitur videndum, quid circa illam possint, qui τὸ κύριον in ciuitate gerunt. Et hoc vero intelligi vix potest, nisi, quomodo se habeat *religio* ad rem publicam, indagemus: quæ inter-

ea

ea cultum ponit diuinum, tum *internum*, tum *externum*: atque hic vero cantando, laudando & gratias agendo indicat, quid sentiant homines de supremi Numinis potentia, sapientia aliisque perfectionibus.

§. LXXIX.

Ac certum est, homines non religionis gratia coiuisse in cœtus ciuiles, sed securitatis & sufficientiæ.

§. LXXX.

Ergo, de quo non cogitarunt coeuntes, de eo etiam disponere non poterunt imperantes. Vnde *Houtyni* inepta ratiocinatio, sub absoluta populi submissione etiam ius in conscientias latere somniantis, prorsus concidit.

§. LXXXI.

Quin fingamus, populum fuisse initio adeo improuidum, vt ea ratione sese subdiderit arbitrio imperantis; sat tamen scio, illud pactum nullius fore stabilitatis. Quis enim de veritate poterit pacisci?

§. LXXXII.

Igitur religio, in notitia de Deo & cultu eius consistens, arbitrio ciuitatis merito eximitur.

§. LXXXIII.

Sed cum tamen illa debeat esse socia-

Potestas legislatoria se extendit vnice adres, quas concesserunt subiecti, ad quas concedere potuerunt dum summum imperium detulerunt ad principem. Ergo non ad moralitatem seu physice impossibilia est extendenda legislatoria facultas. Ergo nec ius in conscientiam, ergo nec in religionem principi competit; eo minus, quoniam ob religionem nemo se contulit in ciuitatem, licet imperium ciuile ad tranquillitatem et conseruationem doctrinae in ecclesia receptae aliquid conferre queat. Vocatur vero a nobis ecclesia societas eorum, qui cultum Dei externum coniunctis viribus exercent. Quae notio a Theologorum conceptu separanda est quippe qui coetum vere credentium ecclesiam appellare solent.

ciabilis; ne finis ciuitatum eludatur; hinc inueſtigandum, quid poſſit in illa *turbare* publicam quietem?

§. LXXXIV.

Et omnes conſentient, poſſe imperantes impedire, ne, *ſub obtentu religionis*, ſcelera, fraudes, coniurationes aliaque nefaria patrentur. Sed probe circumſpiciendum, ne pro conſociatione nefaria, aut ſcelere habeatur, quod tale elogium non meretur.

§. LXXXV.

Quamobrem id manet fixum, non eſſe tolerandos in ſocietate, qui *imperium ciuile reſpuunt* & contemnunt: quoniam fini ciuitatis repugnant.

§. LXXXVI.

Nec ferendos in principatu, qui MONARCHAS de ſolio poſſe deiici, & interfici exiſtimant: quoniam talis opinio, quæ facile in externos actus erumpere poteſt, iſti ciuitatis figuræ plane repugnat, obſeruandumque hac parte, aliqua dogmata in Democratia iure tolerari, aut etiam Ariſtocratia, quæ in Monarchia videntur turbulenta ac pernicioſiſſima. Igitur & illi huiusmodi in ciuitate in ſcelere verſantur, qui Principi *ſacris diris deuoto* vel non parendum,

dum, vel alii homini externo magis, quam domino ciuitatis, obediendum ſtatuunt.

§. LXXXVII.

Sed caue tamen QVACKEROS iis adnumeres abſolute, quia omne ciuile imperium contemnant. Putant hi, vti bene obſeruauit reuerendus D. *Buddeus*, ſe tantum *non ſubeſſe imperio cogenti*, quod ſponte facerent, quæ ciuitas iubet: aliter, ſi ſentiant, expellendos concedo.

§. LXXXVIII.

Multo minus ATHEIS iniuria fiet, ſi non tolerentur. Quamuis enim ſecundum principia, quæ profitentur, non ſemper viuant; ſed affectus & inclinationes aliis hominibus communes ſequantur; tamen periculum eſt, ne, vbi metus decreſcit, aliquid monſtri alant. Quod ſi tamen & hos tolerare ciuitas ſuo periculo velit, facere id ſine probro impietatis poterit: cum exploratum ſit, non approbare magiſtratus eorum opiniones, quos tolerant. Et hoc eſt, quod *Ioannes Braunius* Theologus reformatæ religioni addictus *Stouppio* Heluetio reſpondit, cum hic *Batauos* nullam colere religionem adfirmaſ-

set, quod *Spinozam* e suis non expulissent finibus.

§. LXXXIX.

Addo, nec eos esse in ciuitate ferendos, qui dissentientes sine conuicio atque innocua ratione statuunt persequendos. Hoc si obseruaretur, forte dilapsuri essent persecutores, horumque mancipia & instrumenta emoritura.

§. XC.

Iam vero cum non vnus, aut alter priuatim religioni suæ vacet, sed in ECCLESIAM, seu cœtum coeant plures, videndum, quid imperanti in *hunc*, secundum rationis dictata, iuris sit. Et putant saniores, ecclesiam talem iurisdictioni ciuitatis fere subesse, vt aliud quoddam collegium externum, seu vniuersitas.

§. XCI.

In quo certe bene iudicant. Nam vt personæ physicæ rectioni ciuitatis sunt subiectæ, ita *morales* atque *mysticæ*.

§. XCII.

Nec repugno, vt dicatur ecclesia esse in republica, non autem, respublica in ecclesia.

§. XCIII.

Sed inde tamen vix puto consequi, vt

vt magistratus maiorem debeat habere in eiusmodi *coetu* auctoritatem, quam in *collegio alio.*

§. XCIV.

Tota vero auctoritas imperii ciuilis eo pertinet, vt ne vlla uniuersitas securitatem ciuitatis externam conuellat, & sedibus suis moueat.

§. XCV.

Cui non obest, ecclesiam non tam collegium priuatum, quam publicum referre, adeoque *maiorem imperantium* in illa requiri POTESTATEM. Facile enim repono, ecclesiam societatem esse liberam, quam intrant plures sponte sua, vt publice seruiant Deo, secundum eiusce modi modum, quem ipsi ad salutem æternam consequendam censent necessarium. Hac autem definitione præposita, per se elucet, non vllam humanam potestatem iure aliquid in ea moliri, aut mutare. Quod si enim mutaret quidquam, non amplius esset societas libera, aut libere ratiocinans; sed ratiocinia sua ad voluntatem principis, vel alterius imperantis accommodans.

§. XCVI.

Vnde iterum concluditur, non posse aliquid imperium ciuile circa

DOGMATA nouare, cum iam veluti postulatum a nobis sit constitutum: nihil seditiosum ab eiusmodi cœtu doceri: nec plus ei potestatis competere, intuitu ADIAPHORORVM, in cultu externo. Nam etsi *adiaphora* videntur mutationi obnoxia & arbitraria; non consequitur tamen, vt hæc ab arbitrio Principis in ciuitate pendeant. Ipse hic arbitratur coetus; cumque nulla religio inueniatur, in qua non obseruentur cærimoniæ, relinquendæ illæ sunt dispositioni ad vnum coetum pertinentium; si quidem libertas religionis permittatur, aut permitti debeat. Cultus internus per se liber est; nec a mortalium aliquo restringi potest, quia in animo colentium peragitur. Externus sine adiaphoris inuenitur nullus: in quo *Maldonatus* recte rationes subducit. Quorum electionem liberam qui tollit, libertatem religionis, quam tamen probat, penitus subruit.

§. XCVII.

Dices: imperantem considerari nunc, vt membrum talis coetus, regero: accedere imperantem ecclesiæ, non, qua imperantem, sed Christianum, aut similia dogmata probantem. Ex quo nullo

nullo negotio intelligitur; neque hac ratione eum velut ecclesiæ caput, aut episcopum posse considerari.

§. XCVIII.

Quidquid imperanti concedendum, eo spectat, vt ei generatim INSPECTIO in ecclesiam permittatur, qua prouideat, ne, sub obtentu vitæ æternæ consequendæ, turbæ excitentur; sacerdos sit, qui id ausit, Doctor, an auditor? per vim externam id efficere satagat, an sub velo religionis, *Zeli, excommunicationis?* dolo, an ignorantia? pernicioſa doctrina? an pessimis exemplis meliores corrumpat? corruptosque in malis moribus confirmet? *Müller Historia protestationis*

§. XCIX.

Sed vti vero Princeps, vel alii, qui regnant, non affectabunt ius peculiare circa theatra, forum, hortos, mercatorias domos, vbi insignis sæpe hominum multitudo in vnum conuenit; ita nondum cerno, quare *maior* in ecclesiam sit affectanda *auctoritas*, in qua hominum insignis multitudo coit, vt seruiant DEO?

§. C.

Inquis: ibi de ciuilibus tractari, hic de *spiritalibus*. Tum & ego inquam, nondum esse probatum, a spiritalibus maio-

maiorem ciuitati metum impendere. An qui religionis cauſſa ſociantur, maiorum ſcelerum ſunt ſuſpecti, quam mercatores, aut cateruatim in publicis locis conuenientes?

§. CI.

Nec mouet, ſæpe ſub religionis obtentu agitari ſeditiones. Fac factum. Sæpe, ſub ſpecie libertatis exercendi mercaturam, concordia rupta eſt. Ergo puniendi corruptores, puniendi, vt publicæ pacis turbatores.

§. CII.

Sed perpende tamen, turbas in eccleſia maximam partem propterea oriri, quod ſentiendi & credendi libertas intempeſtiue conſtringitur: ac, dum *adiaphora* oppugnantur, ipſum *religionis* corpus petitur, animique ſubiectorum exacerbantur, vel etiam, cum rei *indignitas* creſcit, in deſperationem deniique aguntur. Quod in Gallia aliisque Rebuſpublicis vſu veniſſe ſcimus.

§. CIII.

Ceterum ne adfirmes, me imperantibus ſubtrahere, quod vno fere ore omnes permittunt, age notes; me iis generalem in eccleſiam inſpectionem, ceu §. XCII. diximus, quemadmodum in alia collegia fere concedere, nec repugna-

pugnare, vt Doctores, contra pactum societatis, auctoritate sua, ad ciuium perniciem & infamiam, abutentes, coerceantur, vel moribus perditi remoueantur, seditiosa docentes puniantur, quid? quod inspectores peculiares constituantur, qui vitam sacerdotum obseruent, ne extra oleas vagentur, leges, quæ ecclesiasticos, ciues & iudices stringant, præscribantur, & locus aliquando ac tempus publicorum sacrorum determinetur, ipseque suam religionem, sine vi, doceri curet: nisi pacta cum ciuibus obsistant, eiusque potestas hac parte haud temere sit restricta.

§. CIV.

Interea cum §. IX. dictum sit, velle ciues SECVNDO, vt contra vim iniustam defendantur, per se patet, non posse imperanti ius belli negari, quodue ad illud pertinet; puta, ius *cogendi militem*, item *muniendi*, cetera, quo interea *moderate*, vtendum, vt defendantur subiecti, non opprimantur.

§. CV.

Quæ de *moralitate belli* gerendi disputantur supra cap. IX. §. 1. seq. excussimus.

§. CVI.

BELLVM vel *defensionis*, vel *offensionis* caussa paratur: qua de diuisione eodem *capite* nostrum iudicium interposuimus.

§. CVII.

§. CVII.

Quodnam vero sit *iustum*, quod *iniustum*? in theoria & generatim, facile ex præceptis de pactis seruandis & non lædendis aliis; in applicatione autem difficulter, vel plane non potest decidi. Quis enim hoc sibi sumat, vt hunc iuste, illum iniuste corripuisse arma sit dicturus? an hostis? At tum alteri quoque eadem iudicandi facultas competet. An aliæ gentes? at hæ pares non tantum sunt, verum etiam vel ab illo, qui bellum gerit, longe distant, vel proxime eum contingunt. Si hoc, aut hostes erunt aperti, aut odio arcano prosequentur vicinum. Est enim finitimis semper litigandi materia. Sin illud, circumstantias totius discordiæ nec cognoscent exacte, nec, si cognoscerent, cum auctoritate de illa, quia sunt æquales ac clarissimæ probationes deficiunt, iudicium ferent. An totus orbis? Sed hoc vel nimis oratorium est, vel totus nunquam in vnum conspirabit orbis.

Confer, quæ in dissertatione de *efficientia metus* cap. II. §. 12. & inprimis §. 14. & 15. diximus: quin addas licet, quæ cap. XII. §. XVI. supra diximus hoc loco vix repetenda.

§. CVIII.

§. CVIII.

Id inquiri præstat, an ad solas Respublicas, personasque illas repræsentantes ius belli gerendi pertineat? Et obseruandum, in statu libertatis vnicuique ius belli gerendi competere: quod singulis fere capitibus obseruauimus. Constitutis vero ciuitatibus ad eos illa facultas pertinebit, quibus imperium delatum est, vel ad imperium exercendum concurrunt.

§. CIX.

Qua visione bellum SOLENNE dicitur, quod Respublicæ gerunt.

§. CX.

Sed an vero ad istud INDICTIO SOLENNIS de iure requiratur? disputatur. Id permitto, indicendum esse bellum ab iis, qui se læsos existimant. Potest enim adhuc aliquid dubii circa ius & factum occurrere; nisi læsio continuetur & ita perduret, vt defensio sine mora sit suscipienda. Sed vt vero per FECIALES solenniter fiat, non consequitur. Exigit enim externæ pacis custodia, vt pax quæratur: isque minime iustus foret dicendus, qui, parte altera non audita, sine vlla iuris ac facti inquisitione, præcipiti consilio ad arma sit prolapsurus. Cetera *solennitates* iniustitiæ

ſtitiæ ſæpe commenta ſunt & fuerunt, ſcilicet, vt bellum exiſtimaretur haud *iniuſtum*, vbi obſeruantur IVSTA; aut ſaltem ſuperfluæ videntur.

Confer. Cap. VIII. §. IX. & X.

§. CXI.

Qui vero ſint, qui nos lædant, hoſtilemque animum induant, ex ſuperioribus, credo, ſatis pateſcit.

§. CXII.

Belli præludium REPRESSALIAE dicuntur, quæ a *talione* itidemque ab *arreſtis*, vt loquuntur, differunt. TALIO par pari refert: HÆC debitorem eiusque res afficiunt: in REPRESSALIIS autem tam curate ſingula vix diſtinguuntur: hoc eſt, par ſæpe pari refertur, nonnunquam perſonæ, nonnunquam res apprehenduntur, ac perduntur. Iuſtitiæ ratio inde videtur petenda, quod, quæ agit ciuitas, omnes agere & probare cenſeantur, per ea quæ cap. priori adſtruximus.

§. CXIII.

Quæ de ARMIS ILLICITIS itemque LICENTIA in bello diſſeruntur, cap. IX. copioſe diſcuſſimus.

§. CXIV.

Illud nondum diſputauimus, quid de

de OCCVPATIONE BELLICA sit tenendum. Et certum puto, pacis vinculo abrupto, liberum vnicuique belligerantium relinqui, quomodo cogere repugnantem hostem velit. Ergo etiam liberum est, prehendere res hostis mobiles, eas auferre; & occupare immobiles, quæ, *tertii* intuitu, statim videntur acquisitæ, quamprimum apprehensæ. Sed hosti vero tam diu recuperare eas licitum est, quam durat bellum. Quocirca occupanti tum demum plena securitas obtingit, si inter eum & aduersarium *pax* coalescat, occupatumque in manibus victoris maneat.

§. CXV.

Ex quo intelligitur, parum operari distinctionem receptam, in *castra* ne sua & præsidium occupantes retulerint res abreptas mobiles, nec ne? Nam *tertius* non poterit iis eripere prædam, quamlibet non retulissent. *Hostis*, quandocunque potest.

§. CXVI.

Ratione SVBIECTORVM vero iniquum erit, denegare damnum facientibus sua, aut quæ sua fuisse docere possunt, ex ea ratione, quia hostis cum spoliis ad sua peruenit, aut res ereptas, 24. horarum spatio, possedit. Milites nam-

que nostri hosti occupata rursum eripientes propterea pugnant, & velitationibus decertant, vt defendant ciues eosque seruent recuperataque veris & antiquis Dominis restituant. Ivs BELLI, quod vulgo iactatur, ἄλογον est.

§. CXVII.

Difficilior quæstionis species est: an vindicari res ALIENATA immobilis possit ab externo populo, qui caussam habet ab hoste vendente, aut alienante? Saltem *Hispaniæ* Rex *Dunkerkam* repetiit ab Anglis, in quos transtulere Galli: nec incognitum, supplicasse Græcos, vt *Exarchatum* a *Langobardis* ablatum sibi redderet Victor *Pipinus:* quanquam neuter obtinuit quidquam, belli iure vtrinque in contrarium prætexto. Ego vero animum haud temere induco, *iustius* facturum, qui, Victore bellum adhuc gerente, nihil emerit, aut cum eo ne quidquam permutauerit. Quod si namque valide talia a Victore, cui tantisper fauet belli alea, comparari possent, nunquam certe recuperare liceret alteri sua, quamuis, secundantibus iterum fatis, prosterneret hostem isque nunc victor esset, quin antea infelici strage habebatur victus. Nec acquieturum, credo, repetentem alienata,

nata, si occineret emptor, aut donatarius illi: *a Victore acquisiui, qui factus est* DOMINVS. Hæc enim *acquisitio dominii* in cerebro Romanorum ICtorum nata tantum est.; nec pacem iri quæsitum ab eo existimem, qui, dum bella gerunt alii, tanquam e specula prospiciens inhiaret ablatis, obtentu emptionis; mercatorem acturus, dum altera pars in eo est, vt recuperet amissa; animumque redhibendi nondum deposuit; nec deposuisse censeri potest, dum feruet bellum: quanquam sat scio, aliter opinari plures, occupationem bellicam pro modo acquirendi habentes *dominiumque*, vbi adhuc incerta omnia, somniantes. Diuersum foret, si quis extrema ab vrbe obsessa auertens pecuniam *obsidenti* numeraret, vt recederet, atque interea vrbem seruatam retineret, donec sibi pecunia expensa restitueretur. Quod thema inter *Sueciæ* & *Borussiæ* Regem ventilatum meminimus: arguente *hoc* simul, Sueciæ Regem suo id negotii consensu approbasse. In contrarium facta & actitata probant, quid *fieri* soleat; non autem ius omni exceptione maius. vid. *Grot. lib. III. c. VI. §. II.* ac *Barbeyracii* not. 1. *ad h. l.* De rebus mobilibus aliud dicen-

dum, non, quia credendæ sunt illico ab hoste acquisitæ, sed quia dignosci haud facile possunt; nec obligatus est emptor, vt longa perquisitione indaget, cuius res illæ sint fuerintque?

§. CXVIII.

Quemadmodum autem omnis occupatio, in bello solenni, *publico nomine* fieri debet; ita *sine permissu* facta occupatio in latrocinium incidere videtur.

§. CXIX.

Dico: SINE PERMISSV. Nam sæpe fit, vt ciues priuato ausu, non tamen, sine ciuitatis consensu, generali, aut speciali oppugnent hostem. Et tum vero retinent isti, quod acquisiuerunt, *secundum legem* a ciuitate præscriptam, aut pactorum conditiones publica auctoritate munitas. Vnde, quid de CARAVANIS, ADMIRALITATIBVS, maritimisque excursionibus, quas Capereyen vocant, sentiendum, patet.

§. CXX.

Quidquid vero publico decreto & apparatu in manus belligerantium peruenit, *fisco publico* merito infertur; nisi hic iuri suo, ratione *mobilium*, renuntiauerit, aut, ratione *immobilium*, in fauorem militarium virorum & præfectorum

rum, aliter disposuerit. Quod amplius probat, quam præpostere occupatio bellica inter modos acquirendi dominium iuris gentium, etiam priuatorum consideratione, referatur.

§. CXXI.

Vt vero in hostem ire, cum bellum durat, publico decreto & permissu licet; ita NEVTRARVM PARTIVM, qui vel amici communes, vel saltem hostium loco haberi non possunt, lædi neutiquam debent, quamdiu in eo statu manent, & *neutri* fauent.

Ad neutralitatem nemo aliam obligare potest in statu nat: quoniam tertio non competit ius iudicium ferendi de moralitate belli ab altero gerendi. Si vero altera gens alteri eiusmodi ratione neutralitatis praescribere vellet, tunc alterius ius belli et pacis vel tolleretur prorsus, vel tamen restringeretur et violaretur in certo casu, id quod cum repugnet summae potentiae, quam quaelibet gens tenet vel inde patet id ipsum repugnare iuri nat: et gentium.

§. CXXII.

Hic status nonnunquam NEVTRALITATIS *generalis*, nonnunquam *singularis* nomine insignitur.

§. CXXIII.

In HAC pacta interueniunt vel expressa, vel tacita, quibus standum tum a parte eorum, qui neutrarum sunt partium, tum etiam illorum, qui actu bellum gerunt, ne videlicet hi exigant conuentioni contraria, nec isti faciant.

§. CXXIV.

Belli furore cessante ad PACEM omnibus optabilem deuenit ciuitas, summum habens imperium, cuius est, conciliare & pangere illam.

§. CXXV.

Pacem sæpe præcedunt *induciæ*, vt bellum *repressaliæ*.

§. CXXVI.

Ergo de illis videndum primo. Et nituntur vero INDVCIAE VERAE *conuentione* belligerantium, vt *ad tempus* ab armis desistant.

§. CXXVII.

Conuentiones eiusmodi sancte seruandas esse, nemo negat.

§. CXXVIII.

APPARENTES induciæ, cum nempe hostes, vtrinque fessi *sine conuentione* sibi otium faciunt, huc non pertinent: manet enim hostilitas & ius nocendi. Tale exemplum in historia Seculi XV. inter Maximilianum I. & Venetos obseruatur, post fœdus Cameracense ruptum.

§. CXXIX.

In *veris* vero cum perpetua quies deficiat, tempus certe in consideratione veniat necesse est.

§. CXXX.

CVIVS ratione modo *longius*, modo *breuius*, modo *breuissimum* inducirarum interstitium obseruatur.

Inducias dividuntur plerumque in illimitatas et limitatas s. restrictas; illae à praefectis et imperatoribus exercituum s. ministris principis fieri possunt, sed obligationem plenam non producunt, quoniam si contrarium visum fuerit hostile, actus hostiles continuare possunt. Haec in re plerumque omnia ad consensum praesumtum sed incertum. Illimitatae autem inducias dependent a voluntate principis quoniam eius pacis competere probauimus.

§. CXXXI.

POSTERIORIS generis inducias etiam mini-

miniſtri Reipublicæ dant; eæque ſeruandæ ſunt vel a toto exercitu, vel, ſi dux ſit inferior, ſaltem ab huius copiis, cum dare inducias officio ipſius contineatur.

§. CXXXII.

Sed quæ ad LONGISSIMVM tempus e. g. in centum annos ineuntur, induciæ quidem nominantur, ſed ridicule. Quis enim, poſt tantum temporis ſpatium elapſum, iniuriarum meminiſſe poteſt, aut meminit? Sed habemus tamen eius generis exemplum apud CONNESTAGGIVM, *de coniunctione Portugalliæ cum Regno Caſtellæ*, a commentatoribus *Grotii* non obſeruatum, vbi *Alphonſus* Rex Luſitaniæ cum *Ferdinando & Iſabella* Caſtellæ Regibus pacem pepigit in ſæculum & quod excedit.

§. CXXXIII.

Vbi tempus ponitur, ibi *terminus a quo* & *ad quem* occurrit. Itaque diſputant, VNDE computatio *inchoanda*, quaue hora, quoue menſe *finienda*? *Grotius* primum diem ab initio, quemadmodum poſtremum a fine induciarum excludit: *Puffendorffius* contra vtrumque includit. Neuter argumentis deſtituitur. *Puffendorffii* opinio probabilior doctis videtur, quippe qui magis quieti

eti producendæ, quam contrahendæ fauere solent. Rectius faciunt, qui ambiguæ disceptationi per verba clarissima legem dicunt.

§. CXXXIV.

Et per se autem intelligitur, tum demum obligari subiectos, cum rescisscunt inducias, quanquam effectus belli cessant: & restituenda sunt, post tempus perfectæ conuentionis, erepta, nisi aliud placuerit.

§. CXXXV.

Durantibus induciis, vti *arma cessant*; ita quæritur, an *reficere moenia*, *conscribere milites*, itemque *munitiones nouas efficere* liceat? Et circumspiciendum existimem, sint ne inducię non *limitatæ*, & bene longæ, an ad *certos actus* restrictæ? PRIORI CASV omnia, quæ enumerauimus, & ad defensionem pertinent, licent. Vnde eo omnis controuersia redit, quid pertineat ad defensionem? Et cum inter eos, qui in libertate viuunt, vix adeo accurate termini defensionis & offensionis definiri queant; hinc ancipiti disputationi sæpe locus relinquitur. Quid inter Gallos & Germanos de munitionibus, induciarum tempore, exstructis a. 1687. sit disceptatum, PVFFENDORFIVS de *R. G. F. W.*

F. W. lib. XIX. §. 56. seq. in vtramque partem recensuit. POSTERIORI CASV vero a PVFFENDORFII decisione I. N. & G. lib. VIII. §. IX. merito recedimus. Nam quamuis is existimet, in omnibus induciis, etiam vbi obsessi & obsidentes duntaxat de mortuis sepeliendis conueniunt, ius defendendi non excludi; opinor tamen, vltra cogitata non fore extendendam verborum interpretationem. Ergo, quid cogitauerint pacisentes? quæritur. Sed omnes, puto, conspirabunt, eo in themate, quando *tantum* ius sepeliendi petitur, & permittitur, excludi cetera omnia. Ius *defendendi* vero ita videtur circumscribendum, vt circumscribitur *oppugnandi*. Quamobrem vti ius oppugnandi post finitas demum inducias; ita defendendi incipit.

§. CXXXVI.

Id magis certum, belli indictionem nouam, *elapso inducierum tempore*, non requiri. Reuiuiscit bellum ipso iure, si interea controuersia non fuerit extincta, aut actus, cuius intuitu concessa quies, finitus. Quidquid nonnulli, *pacis reducendæ* amore, faciunt, prudentiæ, & honestati & magnanimitati facientium, merito tribuitur.

Stricto iure occidi, aut in vincula coniici potest, qui post finem induciarum in hostico deprehenditur. Conf: Strauchii Diss: ac de induciis.

§. CXXXVII.

Quin nec illud prorsus absonum, aut *prodigio simile*, vti apud *Grotium in Historia Belgica* disserebant Hispani, continuare bellum in Indiis, & in Europa quiescere. Etiam nostro tempore tales in Hispania & Italia innotuerunt induciæ. Cur enim non liceret designare agrum, in quo belli maneat materia, & excipere alterum, vbi tranquille peragantur omnia?

§. CXXXVIII.

Ab induciarum iure omnino differt IVS TVTO COMMEANDI. Conceditur hoc certis *personis* & *rebus*, vt sine offensione & damno eant redeantque. Quidquid litium occurrit ad ἑρμηνείαν dictorum, aut litterarum pertinet, quæ, secundum intentionem paciscentium, optima ratione instituitur. Eum laborem, cum iam in dissertatione *de litteris commeatus*, per varia exempla, occupauerit *Hertius*, *Grotiique* doctrinas maiori luce donauerit, nos simili operæ merito supersedemus.

§. CXXXIX.

Itaque de PACE potius, qua penitus

tus exstinguitur bellum, & bellandi causſa obliuioni mandatur, breuibus agemus.

§. CXL.

Et ineunt eam ordinarie *ſummi imperantes.* Vnde probe conſiderandum, quis ſit ſummus imperans, quæue rerumpublicarum conditio?

§. CLXI.

Ineunt cum Rebuſpublicis iisque, qui eas repræſentant, ineunt etiam cum ſubiectis interdum, qui ab obſequio reſiliuere, & peculiaris corporis ſpeciem induere.

§. CXLII.

Ineunt bona fide, aut ſaltem inire ſic debent. Vnde *exceptio quod metus cauſſa* locum poſtea non habet, cum ad pacem ſine metu vix perueniant belligerantes, ceu ſupra oſtenſum.

§. CXLIII.

Ineunt vel *pure*, vel *ſub conditione*, vt videlicet tota pactio ab *euentu* alicuius pugnæ, aut *deciſione arbitrorum* ſuſpendatur. An prudenter faciant tali modo tranſigentes, iam non quæritur. De iure nemo ambiget, ſi ciuitas, vel is, qui ciuitatis loco eſt, conſentiat. Ergo quidquid hic diſputatur, ad quæſtionem

onem *facti* pertinet, *qualem* videlicet *potestatem* contrahentes habeant?

§. CXLIV.

Paci pangendæ MEDIATORES, seu conciliatores aliquando interueniunt, quorum obligatio, veluti arbitrorum, est, vt sine fraude, procul ab odio & fauore, munere suscepto fungantur. De cuius præcepto neglectu nunquam non querimoniæ audiuntur. Vnde multi principes *sine interuentu conciliatorum* ad pacem procedere maluerunt. Exempla Suecorum in *Osnabrugensi* & Gallorum in *Pyrenæa* nota sunt.

§. CXLV.

Pace facta securitatis gratia *pignora*, *obsides*, *fideiussores*, seu GVARANDI, quid? quod *iusiurandum* & *ratihabitio accedit*, de quibus omnibus cap. XXIX. & cap. XVII. suis locis egimus.

§. CXLVI.

Similiter, concordia inter belligerantes partes redeunte, redire quoque dicuntur tum *personæ*, tum *res post limen*: vnde de iure POSTLIMINII apud scriptores iuris gentium longa tractatio; sed quæ mirifica confusione vel deformatur, vel admodum ieiune adtingitur.

§. CXLVII.

Landesbibliothek Oldenburg

§. CXLVII.

Si quid tamen recte statuitur, hoc sane est, quod victus populus reciperet res suas, & captiui itidem, quæ relinquere sunt coacti, cum in hostium venissent potestatem, iura sua resumant. Cuius reuersionis vim atque effectum *ius postliminii* appellare solemus; dummodo ne animum inducat quisquam, vniuersa, Romanis approbata, iuris esse naturæ, vel gentium.

§. CXLVIII.

Sed quum tamen aliquis redire domum queat feruente adhuc bello; ita *postliminium* considerari assolet, velut est *ante pacem*, vel *post pacem*. Vtrumque LIBERATIONEM ab hostium *manu* præponit, siue ad eos, qui socii nostri, vel saltem hostes non sunt, siue eo, vnde aliquid ablatum, vel in captiuitatem abducta perueniat *persona*, aut *res*.

§. CXLIX.

Nihil enim amittit *iure simplici naturæ*, qui capitur; nihil quoque, dum manet res; capiatur persona cum re, an res sine persona? Iniquum quippe foret, addi afflictionem afflicto: cuius conditio commiseratione potius digna, dum hostis iram sensit, certus, an vnquam

quam ab eius liberandus potestate foret?

§. CL.

Igitur nulla prorsus *iuris fictione* tota res indiget, perierit captiuus, an vixerit? Romani vero, etiam ratione suæ ciuitatis, captiuum apud hostem habebant pro seruo, ac capite minuto, cuius omnia simul iura in ciuitate essent exstincta: quandoquidem seruus ciuis Romanus non erat, nec aliquid proprii possidebat. Quod est exstinctum recipi nequit, nisi tollatur impedimentum, seu *mors ciuilis*. Ergo per fictionem æquitate subnixam tollebant istud, partim fictione *iuris postliminii*, partim *legis Corneliæ*: quibus mediis interea hac in disciplina neutiquam opus est, quoniam nihil domi amittit captiuus, ac multo minus pro seruo iure necessario reputatur. Hinc qui nihil iuris amisit, nihil quoque recuperat, quia *omnia*, ratione suæ ciuitatis, *retinuit*: cumque potestas patria Romana a simplicitate naturali nimium quantum discedat; hinc patefit, *vtraque fictione* impune nos carituros, cum FILIVS non sit *seruo* Romano similis, qui omnia acquirat Patri; nec *Pater* DESPOTÆ, cuius dominium & ius acquirendi morte

te demum perimatur. Igitur nec mors fingenda, nec vita morali sensu restituenda reduci ex captiuitate, quia reapse mortuus non est, non *physice*, non item *moraliter*.

§. CLI.

Quæ amplius adiecere Romani, eo pertinent, vt exponerentur vocabula *hostis*, *captiui*, *liberati*; simulatque ab hoc iure excluderentur, qui se dedidere sponte, ac iuris sui, alioquin recuperandi, indigni erant: sicuti nec *vestes*, nec *arma* indipiscebantur, ea indignissime abiicientes, aut amittentes.

§. CLII.

Ex quo claret, haud temere separasse Titium, *in obseruationibus ad Lauterbachium*, POSTLIMINIVM *inter gentes* a POSTLIMINIO *ciuitatis*, ex qua *quid* captum, aut *ciuis* denique in hostium potestatem est redactus. *Posterius* pro re nata variat, *prius* non item: nisi quid pactis in pace sigillatim definiatur. Nam quod durante adhuc bello ante pacem redit, aut inimicorum potestati eripitur, meum iterum est, sicque ad dominum venit, quod fuit ante suum, absque ficto postliminii iure, in *patria* versetur iaceatque ereptum, an apud

ter-

tertium, *amicum communem*, an belli *socium*? Sat est, hosti nihil amplius ea in re potestatis esse, non ex iure, non facto: quemadmodum nec illico prior dominus suum recipere potest, si hostis ad tertium detulit, atque ibi deposuit. *Communis* namque amicus neutrarum esse partium creditur: & quoniam id ponitur; hinc supra definitum est, illum quoque nec emere scienter, nec alio modo acquirere conari, quod amicus vnus amisit, atque alter tantisper tenuit, vel tenet adhuc. Occupatio bellica cum effectu pleno, quam aliqui, Romano iure imbuti, depereunt; tam diu quiescit, donec pacificatio clarius determinet, quis nunc pro *domino* irreuocabili sit habendus: idque iam supra §. CXVII. monuimus.

§. CLIII.

Etsi enim certum videtur, hostem victorem leges omnes sibi præscribendas iure spernere; eoque rebus captis vti atque abuti; non sequitur tamen, vt tertius statim, qui hostis non est, sese interponere ac rem victi sibi seruare, eo obtentu, possit, ac si videlicet illam comparasset ære suo a Victore Domino, dum interea nec victi, nec vincentis hostis esset. Rectius enim facturus is fuisset,

fuisset, si animum habendi rem adhuc *dubiam* ac certo modo *litigiosam* ostendisset nondum: quod *prioribus* merito existimauimus addendum, ne quem de novo vrat depulsa obiectio.

§. CLIV.

An vero captiui *recipiant libertatem*, si nihil de ea *singulariter* conuentum? quæstio facti est, quid nempe cogitauerint pacisentes? idque regulis bonæ interpretationis ad liquidum perducitur. Aliquando etiam, pro numero captiuorum, λύτρον soluitur, si plura sunt capita vnius in potestate, quam alterius. Λύτρον itidem conuentio definit, quam *Cartel* appellamus vulgo.

§. CLV.

Bello & paci vti inseruiunt *foedera*; ita dubitandum non est, quin IVS PANGENDI FOEDERA pars sit summæ potestatis.

§. CLVI.

De *foederibus* ipsis eorumque diuisionibus cap. XI. §. 33. seq. satis diseruimus.

§. CLVII.

In his autem occurrunt LEGATI. *Legati* mandatarii sunt: de quibus silere possemus, quia eorum officium cap.

XXII. & XXIII. copiose satis delineauimus.

§. CLVIII.

At cum tamen peculiare IVS LEGATORVM permulti animo depingant, videndum hac de re amplius.

§. CLIX.

Et dicuntur illi, cum liberam negotia tractandi potestatem habent, *plenipotentiarii.*

§. CLX.

Vnde valde errant, qui hoc nomen aut honoris esse existimant, aut etiam PLENIPOTENTIARIVM legato characterem habenti apponunt.

Conf. *Furstenerius de Suprematu Principum German.* Cap. 6.

§. CLXI.

Deinde quidam sunt primi ordinis legati, qui AMBASSADORES hodie appellantur, a voce Ambacht, quæ est Teutonica: sunt enim illi *officiales* suæ Reipublicæ.

§. CLXII.

A quibus distinguuntur secundi ordinis legati, missi, nuncii, ABLEGATI, ENVOYES.

§. CLXIII.

ILLI, dicente *Hertio* V. C. FACIEM REIPVBLICÆ secum afferunt, ac proinde eo,

eo, quo mittens, honore sunt colendi, qua mos & ratio non refragatur. Absurdum enim foret, *Maiestatis* elogium affectari a Legatis. *Excellentiæ* titulus sæculo præcedente inualuit.

§. CLXIV.

Hi *repræsentatitio* charactere atque circumposito splendore destituuntur, missi propterea, vt sumtibus parcatur & negotia interea facilius ad exitum deducantur, nullis cærimoniarum tricis obstantibus.

Conf. *Hert. prudent. Ciuil. part. I. Sect. IX. §. VII.*

§. CLXV.

Vtrique sunt vel *ordinarii*, seu assidui, perpetua legatione fungentes, vel *extraordinarii*. Hinc primi & secundi ordinis legati perpetui, seu ordinarii ac temporarii, seu *extraordinarii* dantur.

§. CLXVI.

Ex quo patet, falli nonnullos, qui *extraordinariis* legatis maiorem auctoritatem ac nonnihil prærogatiui iuris, præ ceteris, tribuunt.

§. CLXVII.

Tales legatos mittunt summa potestate, seu maiestate pollentes. Nam etsi quisque priuatorum mandatarium mittere ad alterum potest; tamen is

nequit præstare, vt maior legato, quam leganti competat auctoritas. Subiecti vero, seu priuati parent, & leges accipiunt ipsimet; eoque mandatariis illorum *Legati* nomen vix tribuitur.

§. CLXVIII.

Sed caue existimes, statim, cum mittitur *legatus*, eum iure gentium quocunque tempore fore INVIOLABILEM: requiritur primum, vt *admittatur*.

§. CLXIX.

ADMISSIO autem *voluntatis* est, non *necessitatis*, tametsi nihil causſæ repudianti suppetit: quidquid in contrarium *Grotius* moliatur.

§. CLXX.

Sicuti enim nemo cogitur, vt legatum alteri mittat; ita etiam nemo per se obstringitur, vt legatum accipiat.

§. CLXXI.

Ergo iniuriæ loco haberi nequit, Legatum non esse admissum, nisi quidem cum conuicio reiiciatur. Quod *Gustauus Adolphus* Sueciæ Rex Ferdinando II. Cæsari obiecit, cum ipsi aditus ad conuentum pacis Lubecensis præcluderetur.

§. CLXXII.

Multo minus vitio dari gentibus potest,

potest, si legatum *assiduum* recipere nolint, vti *Poloni* olim ac Turcæ. Sed cum mos inualuerit, vt & hi in omnibus fere aulis degant, minus forte *decorum* foret, eos non recipere hodie.

§. CLXXIII.

Admisso legato *securitas* saltem tacite, si non expresse, promittitur.

§. CLXXIV.

Sed probe circumspiciendum, an quis sit admissus? vnde & peculiari conuentione & litteris *commeatus* opus est, antequam ex *hostico* veniat legatus.

§. CLXXV.

Et tum vero SECVRITAS summatim consistet in *defensione* ab *iniuriis*, in *libertate sermonis*, in *immunitate a foro*.

§. CLXXVI.

DEFENSIO AB INIVRIIS, vtut omnibus in territorio aliorum pacata ratione viuentibus iure naturæ; ita legatis eorumque comitibus *speciatim*, dum publica fide venerunt, debetur.

§. CLXXVII.

Hinc laudatur *Ferdinandus III.* qui *Sparrium* Ducem copiarum, alias sibi clarissimum, custodiæ mancipari iussit,

quod litteras paullo petulantiores ad Venetum Legatum dediſſet.

Conf. PRESBEVTAM de Iure *Legat.* Imp. p. 141. plura colligentem exempla; adde *Vicquefortium*, *Kulpiſium*, aliosque, qui de Legatis eorumque iuribus cateruatim ſcripſerunt.

§. CLXXVIII.

Sed caue tamen, ne pro iniuria accipias, quod non eſt.

§. CLXXIX.

MINÆ autem ſpeciem iniuriæ continent. Vnde & ab his tutus præſtandus.

§. CLXXX.

Nec committendum, vt LITTERÆ, quas mittit, & quæ ad legatum mittuntur, aperiantur, vt CVRSORES violentur, qui mittuntur ac remittuntur.

§. CLXXXI.

Eiuſmodi ſecuritas durat, etſi bellum inter Legati Dominum, ac ciuitatem, vbi degit, oriatur, propter ſecuritatem *generatim* & *ſine limitatione*, etiam in hunc caſum, promiſſam.

§. CLXXXII.

Quod ſi vero quadantenus reſtringatur libertas Legati, vel notum iam ante receptionem fuerit, quid ciuitas, vbi agit, poſtulet, tum & legatus legi ſeſe accom-

accommodet, quia vel expresse consensisse, vel tacite in eam videtur. Ita non poterit ASYLVM concedere malitiose *delinquentibus*, etsi hæc libertas legatis olim, & alias fuisset relicta. Neque enim ius quæsitum allegari potest ab eo, qui *factum*, non *rationem*, habet pro argumento. Quod Pontifex Romanus *Lauardæi* Gallorumque omnium querelis reposuit.

§. CLXXXIII.

Eodem modo eorum dignitati vix repugnat, quando præscribitur, vt pacem cum *aliis*, vtut *hostium legatis*, seruent. Secus facientes sibi tribuant, quando pro legatis amplius non habentur.

§. CLXXXIV.

Quid? quod, etsi pactum non interceſſiſſet expressum; puto tamen, non esse obstrictam ciuitatem, vt *hostilia molientes* intra pomoeria sua toleret.

§. CLXXXV.

Id magis dubium, an iure talionis Respublica occidere legatum queat, propter suum legatum ab alio principe, aut imperante occisum? Et *iure stricto* fieri id posse putem, quia hostis mei subiecti itidem tractantur vt hostes. Quidquid in contrarium disputatur, ad magnanimitatis regulas pertinet.

§. CLXXXVI.

Aliud foret, si *concursu* populi, aut in *seditione*, aut per insidias læsus sit legatus. Tum enim videndum, an summa potestas huius sese facti participem reddat, aut istud approbet? Ita nihil tribui culpæ Philippo IV. potuit, cum Reipublicæ Anglicanæ legatus *Madriti* ab ignotis hominibus est occisus; multo minus *Britannis*, quando ædes ministri Hispanici Londini expilauit plebs vltima. Auxiliares namque læso manus sunt porrectæ & acriter puniti sceleris consortes. Neque enim Regum quisquam impedire semper malorum ciuium facinora potest.

§. CLXXXVII.

LIBERTAS SERMONIS propterea concedenda est, aut post admissionem concessa videtur, quoniam mandata exponere sua legati obligantur: quod sine eiuscemodi facultate fieri non posset. Vnde hi recte ad libertatem prouocant. Exempla *Presbeuta*, & *Kulpisius* suppeditant. Fuitque hac parte magnus Turcarum *Vezirius* prorsus stolidus, qui Franciæ Regis ablegato, iura Principis sui exponere laboranti, alapam infringi iussit, cuius vi dentes innocenti excussi sunt aliqui. Qua de re *Rigaltius* Lectorem

ctorem instruet in *descriptione imperii Ottomannici* p. 34. s.

§. CLXXXVIII.

Sed caue, ne *libertatem loquendi* cum LICENTIA permutes: quamuis *licentia* non sit, cum Legatus feruentius Domini sui causſam tuetur: reprehenditurque a *Vassore* Gustauus Adolphus, Suecorum Rex, baculum ostendens *Stephano* Galliæ Regis ministro pro Bauariæ Duce enixius instanti.

Dicatur de *Pontifice Romano*, cuius aures omnium semper impatientissimas deprehendit *Cardin. Ossatus*.

§. CLXXXIX.

Immunitas a FORO loci eam ob causſam permissa videtur, quod tanquam alieni domini administer est receptus, in quem recipienti nihil potestatis competit.

§. CXC.

FORVM est vel *ciuile*, vel *criminale*. Hinc ad vtrumque respiciamus oportet.

§. CXCI.

Quod ad PRIMVM, elucet sane, legatum e CONTRACTV non posse in ius trahi, aut detineri, aut pignora capi, aut obsides ab eo posci. Etsi enim legatus peccat, qui æs alienum contra-

hit, nec soluit, aut id, quod dare, vel facere debet, non præstat; tamen iudicari ab alio, quam a Domino, non potest. Vnde recte faciunt, qui sibi subiectos certiores hac de re reddunt, ne posthac importune conquerantur, aut turbas excitent. Quod in Anglia nuper factum meminimus, occasione Russici legati.

§. CXCII.

Quocirca *Presbeutæ* vix consentio, qui legatos pinguiori, ac priuatos hac in causa frui negat. Quidquid in medium affert, eo duntaxat pertinet, legatum non soluentem non habere iustas conquerendi causas, si adigatur ad soluendum. Quod permitto. Solum quæritur, per quem sit cogendus? Illi vero prorsus a scopo abludunt, qui intrantes aliorum dominorum territoria ac regna sine discrimine eorum *subiectos temporarios* dicunt, & ideam ministri alieni, qui pro tali est agnitus & consequenter in subiectorum numero ab recipiente non habitus, ex animo dimittunt, subditum somniantes, cui definitio subditi, ratione eius, ad quem mittitur, nunquam competit.

§. CXCIII.

Igitur de FORO CRIMINALI circumspici-

spiciendum. Et adfirmant plures cum ratione, legatum recipientis iurisdictioni minime subiectum videri, sed domino mittentis ad puniendum fore remittendum, si crimen in *priuatos* fuerit commissum: a quo nec *homicidium* excipiendum.

§. CXCIV.

Nam quamuis nonnulli existiment, ea recipi legatum conditione, vt tranquille viuat, nec crimine sese commaculet; non habent tamen sat rationis, vt eum propterea alieni domini pœnis subiiciant. *Puniendus* est, sed a DOMINO PROPRIO.

§. CXCV.

At vero, si in ipsam Rempublicam, aut Dominum, ad quem missus est, aliquid moliatur, aliud sine dubio dicendum. Nam quod nec ipsi, si adesset, Domino liceret, id multo minus eius administer & procurator impune ferat. Vnde omnino a scopo *Furtenerius* abludit, qui DOMINOS inuiolabiles pronunciat, quamlibet insidiatorum aut hostium personam induant.

§. CXCVI.

Aliud est quæsitum, num ex regulis prudentiæ etiam tale legati facinus sit dissimulandum, isque extra fines reipu-

reipublicæ potius deportandus, quam occidendus? Quod in *Polonia* nuper Gallico legato factum scimus. Eodem consilio *Cromwellus* vsus est, cum *Bellievrius* turbas in Britannia excitasset.

§. CXCVII.

Interea caute prouidendum, ne criminis insimuletur legatus, qui forte ministros alterius ciuitatis largitione commoda ad partes heri sui pertraxit. Est hoc cuiusque ministri apud extraneos agentis *finis*.

§. CXCVIII.

Vti vero LEGATI PERSONA, ceteris paribus, in tuto collocanda; ita ÆDES legati, & CVRRVS, aut NAVIS eadem securitate frui debent.

§. CXCIX.

Nam etsi dignitati legatorum repugnat, versuram facere, aut defraudare telonium; non efficient tamen hæc omnia, vt propterea vestigatoribus ciuitatis facultas sit permittenda, scrutandi res, currum, nauemque ministri. Quid Venetiis *Manchestrio* Britannniæ Legato contigerit, memoria tenemus: sed scimus etiam, eum fortiter fuisse a Britannis defensum.

§. CC.

§. CC.

Ceterum de SIGNIS HONORIS, quæ petunt legati, ambigua disceptatio est, partim quod a *consuetudine* & *moribus* cuiusque ciuitatis id dependet, partim *pactis*. Sed putem tamen, eum, qui liberæ ciuitatis ministrum recipit, vt faciem Reipublicæ secum ferentem, consentire quoque, vt legatus iisdem, quibus respublica, honoribus fruatur, aliisque priuilegiis vbiuis gentium receptis. Cetera a benevolentia regnantium ac liberrimo eorum arbitrio dependent. Fürstenau de Supremat. c. 34.

§. CCI.

Vnde eo sæpe disputatio redit, an quis sit *minister liberæ ciuitatis*, quæ tales honores exigere queat?

§. CCII.

Disceptatur quoque, quousque REPRÆSENTATITIVS extendi CHARACTER debeat? Nam & supra affirmauimus, repræsentare administrum Principem, quoad *mos* & *ratio* permittunt. Ita eundem non affectabit titulum, quem herus; nec præcedere Regem præsentem conabitur; vel, dum facit, ægre non ferat, si repulsam accipiat.

§. CCIII.

uersiæ ſtatus ponatur, Habebunt tum omnino. Sed quid ſi cum ciuibus aliquid negotii intercedat? quid ſi cum alterius Legati famulis; atque hic iuſtitiam deneget? Et exiſtimem, forum delicti & forum legatorum concurrentem iurisdictionem nacturum. Quod ſi vero hic iuſtitiam deneget, non recte reprehendi magiſtratum, aut alios legatos, ſi ipſi vindictam in peccantes exerceant. Quid nuper *Vltraiecti* contigerit, recordamur.

§. CCIX.

De cetero cauendum, ne quis *domeſticorum* numero audeat comprehendere, qui vt magiſtratus ſui iram effugiant, in ædes legati ſe recipiunt. Quidquid in contrarium affertur, moribus & indulgentiæ illius, ad quem mittitur miniſter Reipublicæ, acceptum ferri debet.

§. CCX.

Plura de legatis non addimus, ne nimium excreſcat *Synopſis* noſtra.

§. CCXI.

Igitur ad VECTIGALIA procedamus, & bona, quæ partim *imperantium conditio*, partim *iurium maieſtatis exercitium* requirit.

§. CCXII.

§. CCIII.

In ABLEGATIS eius generis lites vix occurrunt. Nam etsi hi quoque Dominos suos *repræsentant in agendo*, non repræsentant tamen in honoribus, adeoque vix affectabunt adeo amplos.

§. CCIV.

Sed caue tamen, *securitatem* & *sanctitatem* eorum ad honores referas.

§. CCV.

Fruuntur isti eadem, qua legati cum charactere, immunitate. Illud δεῖγμα eximium huc nequicquam facit.

§. CCVI.

Nec dubium, quin & RESIDENTES eodem pertineant. Nam *residens* seu legatus assiduus ablegatus ordinarius est: quamuis vulgo aliter existiment, erroremque praxis tueatur.

§. CCVII.

AGENTES autem & TVBICINES non alia iura, ac ceteri procuratores, & mandatarii habent.

§. CCVIII.

Illud adhuc quærendum, an Legati IVRISDICTIONEM in suos habeant? Et nihil forte difficultatis occurret, si de domesticorum litibus inter se controuersiæ

§. CCXII.

Et præponimus namque, necessaria esse imperantibus ad imperii dignitatem conseruandam BONA. Vt autem quædam adscribantur FISCO, quædam ÆRARIO necesse non est. Ita ostendit *Schilterus*, in Germania olim *ærarium* & *fiscum* non fuisse distincta. Nec incognitum, sub Imperatoribus Romanis *fisci* & *ærarii* discrimen nullum in actibus rerum esse obseruatum aliquando: quanquam ex iure ciuili innotescit, ÆRARIVM Reipublicæ necessitatibus destinatum fuisse, ac *fiscum* Principis patrimonium publicum esse dictum, a PRIVATO ipsius PATRIMONIO distinctum: quod postremum peregrina hodie voce *Scatoul* insignitur. Vide, quæ ad *ff.* de *procuratoribus Cæsaris* differui.

§. CCXIII.

Quod si tamen *imperantibus* quædam adsignauerit ciuitas, quorum prouentu magnos & regios sumtus toleret, videndum certe, quo pacto tribuerit? an pro se & successoribus? ceu fieri fere in *rebus immobilibus* consueuit.

§. CCXIV.

Hoc enim si est, nulla, sine consensu concedentium, alienatio locum habebit, nulla oppignoratio, nulla itidem

dem præscriptio, aut vsucapio. Hinc BONA CORONÆ & DOMANIA, quia sunt talis conditionis, alienari non posse existimantur. *Necessitas* legem non habens ad quæstionem vix pertinet. Frisen de iure domaniali Tyb. 1701.

§. CCXV.

Tantum peruidendum, an reuera sint *domanialia*, de quibus quæstio mouetur? Sæpe *feudalia*, sæpe *patrimonialia* Principum hic commiscentur: in quibus ex aliis fontibus decisio petenda.

§. CCXVI.

Quin haud raro de facto potius, quam iure disputatur: sitne consensum a populo, nec ne? sitne accepta pecunia in vtilitatem Reipublicæ versa, an secus?

§. CCXVII.

Enim vero ambiguum adhuc manet, an omnia ADESPOTA *ipso iure* pertineant ad imperantes? Et opiner, eiuscemodi res, e sola summi imperantis idea, dominio publico non subiici.

§. CCXVIII.

Quanquam enim consequi videtur: hæc res priuatorum dominio exempta est, ergo ad publicum dominium pertinet; tamen dubitatur, sitne potius

res dicenda nullius, antequam ea alicuius denuo efficiatur propria?

§. CCXIX.

Quare vel factum populi, vel factum imperantis requiritur, vt res dominio singulari vacua publica fiat.

§. CCXX.

Populus enim in fauorem imperantis iuri renunciare suo poterit: Regnantes autem ex imperio sibi concesso occupandi libertatem adimere subiectis poterunt, ex ea inprimis ratione, quod non tam ius *quæsitum*, quam *acquirendum* intercipiatur incertum.

§. CCXXI.

Nec ambigendum, quin, si neque hæc, neque illa ad reipublicæ molem sustinendam sufficiant, etiam ius summæ potestati competat, aliquid e subditorum bonis, aliorumque, qui non nihil vtilitatis e ciuitate nostra asportant, tributi, aut vectigalis nomine, decerpendi, vt sic fiscus, vel ærarium augeatur.

§. CCXXII.

Hinc liberum est, in *freto*, in *via publica* aliquid exigere.

§. CCXXIII.

Nam etsi quidam de vectigali, quod, occasione freti, poscitur, dubitationem moue-

mouerunt; tamen id ex inuidia potius, & proprii commodi studio vel factum est, vel etiam nunc fit. Neque enim absolute necessarium videtur, vt tum demum, eoque loco vectigal requirat ciuitas, vbi aliquid expendit. Sat est, præternauigantes non sine lucro, aut commoditate illo freto vti, cuius firmare aditum facile liceret.

Commendentur, quæ *Barbeyracius* pro Danorum iure ad *Puffendorf. Lib. III. cap. III. §. 7.* itemque *Auctor defensionis contra Molesvvorthi calumnias* in medium tulere.

§. CCXXIV.

Quomodo vero tributa sint imponenda, an *pro modo fortunarum* cuiusque, an *ratione immobilium* tantum, an eorum denique intuitu, quæ, *victus amictusque* gratia, consumuntur? prudentiæ regentium relinquitur.

§. CCXXV.

Collectandi autem iure concesso, nouum summæ potestatis ius exoritur, vt & priuatorum *expensis* moderari, ciuibus *leges sumtuarias* præscribere, *abusum* rerum prohibere, rationem acquirendi & conseruandi bona signare, noxia commercia interdicere, ineptas *donationes* impedire, rerum pretia determina-

minare, abusus inueteratos tollere, ac nouas lucrandi occasiones suppeditare possit.

§. CCXXVI.

Quid? quod si necessitas vrget, idem imperium ciuile omnia bona, vel eximiam eorum partem vni, vel alteri iure aufert; sed ita tamen, vt, quod adimitur quibusdam, vel de publico, vel collatione ceterorum ciuium damnum facientibus rependatur. Quod imperium *eminens* potius, quam *dominium* dici debet: nisi quidem λογομαχίαν totam litem existimes.

§. CCXXVII.

Atque ita quidem *præcipua* imperii iura proposuimus, nulla adhibita distinctione inter *iura maiestatis maiora* & *minora*, vtpote quæ aut nullum in actibus rerum vsum habet, aut saltem in hac disciplina plane inanis est. Neque enim vnum ius magis est, *maiestaticum*, quam alterum. Alio sensu qui *maiora* vocitant, quæ *vim* quandam *singularem* imperii secum ferunt, vt *belli pacisque ius*; ac *minora* dicunt, quæ in vtilitatibus atque emolumentis certis consistunt, vt *ius vectigalium*, *metallifodinarum*, cetera, tolerantur; cum de definitionibus nominalibus nemo certet sapiens.

§. CCXXVIII.

§. CCXXVIII.

PLVRA qui fingunt *maiestatis iura*, ad *abusum* fere incitant Principes, atque eorum aliquando *tyrannidi*, quæ est mera insipientia, adulantur: quorum de inuentis in *prudentia ciuili* tractabitur.

§. CCXXIX.

Quæ vero ex vnoquoque iure consequa ratione deducuntur, seorsum docenda non sunt: cum jam in iis, quæ generatim proposita, lateant. *conf: de hac materia C. Zigleri Fr. de iuribus maiest.*

CAP. XXXVII.

DE DIVERSA RERVM PVBLICARVM FORMA SEV VARIA MAIESTATIS MODIFICATIONE.

§. I.

IVra maiestatica simul sumta *ipsissima maiestas* sunt, seu summa potestas, hæc itidem *merum* ius, quod diuersis nominibus insignitur.

§. II.

Quæ, vbi in vna *persona* ita coalescunt, vt *vnam voluntatem* totius ciuitatis, vnamque quasi *vitam* atque *animam*

Respubl: diuiduntur in simplices et compositas; illas referuntur democratia, aristocratia et monarchia. Compositæ ciuitates diuersimode variant, nec omnes definiri possunt quoniam numero carum est infinita et quotidie nouae formae oriri possunt.

mam efficiant, formam dicuntur constituere certam.

§. III.

Talis *persona* cum etiam in *Aristocratia*, vbi PAVCIORES & MELIORES itemque in *Democratia*, vbi POPVLVS, seu PLVRES regnant, inueniatur, consequens est, neque has destitui FORMA.

§. IV.

FORMA est vel *regularis*, vel *irregularis*.

§ V.

ILLA dicitur, non quæ regulam habet, ceu somniant aliqui, sed in qua *imperii vis* obseruatur & subiectum cognoscitur illico, in quo illa resideat integre.

§. VI.

Quæ sicuti cum in *Aristocratia*, *tum* in *Democratia* sese exserit clare; ita peream statuuntur istæ *irregulares*, ceu fere *Hobbesius* persuadere suis voluit: quamuis diffitendum non sit, ἐνεργειαν potestatis summæ in Monarchia apparere paullo celerius. Sed inde tamen ab-ione concluderetur, deficere sic vitam in huiusmodi *formis*.

§. VII.

Multo minus recte aliquis ex eo inferret, Monarchiam *optimam* Reipubli-

cæ,

cæ ſpeciem eſſe, aut Ariſtocratiam & Democratiam peſſimas. Neutra *abſolute* optima eſt. Inueniuntur in vnaquaque *commoda*, inueniuntur etiam *incommoda*. De comparatis autem in vtramque differi partem poteſt.

§. VIII.

Sufficit, in *omnibus* vnam voluntatem inueniri, cum opus eſt iſta: ſiue ea deinde ab vna perſona phyſica, ſiue myſtica, hoc eſt, collegio, certisque curiis exerceatur.

§. IX.

Quin falſum eſt, quod credunt nonnulli, in *democratia* imperare *omnes*, & *ſingulos*, aut tum ſtatim adeſſe *democratiam*, vbi *plures* coeunt.

§. X.

Nec magis verum, antiquitatem aliquid huic, vel illi *formæ* prærogatiuæ conciliare. Nam etſi REGNVM omnium *memoratur primo*, non ſequitur tamen, vt, quod *primum* eſt, ſit *abſolute optimum*. Qui *Democratiæ* ſpeciem omnium primam dicunt, ratiocinationibus indulgent, vbi de facto diſceptatur.

§. XI.

Id quæri dignum, an perduret vita & *anima ciuitatis vna*, etiamſi vel ELECTIO obtineat, vel SVCCESSIO? Et putem

tem id *contingentibus* adnumerandum, quæ vnitatem nec efficiunt prorsus, nec tollunt. Scilicet *electio* & *successio* personas tangit, non autem modum regnandi definit, nec illum impedit, nec multum promouet. Imo *successio* pæne ab antecedente electione pendet; vnde qui succedunt, e populi eligentis voluntate primæua succedere videntur.

§. XII.

Quæ *regula* non infringitur, *primum genitus* succedat ex sorte nascendi? an qui Patre natus est Rege? legitimus, an filius naturalis, mas, an femina? quamuis cum ad sanguinem primum electi conseruandum respicitur, legitimorum *maior* fauor sit, atque *certior* ortus; nec tanta *dignatio sequiori sexui* obtigerit, quanta *masculimo*: cuius ratio obuia est certe vniuersis.

§. XIII.

Ceterum SVCCESSIO vel *pura* & *illimitata* est, vel *limitata*.

§. XIV.

ILLAM appello cum a certa familia *non discedit*ur; simulatque ordo succedendi in antecessum est signatus. HANC, vbi ex certa familia eligendus demum est,

est, qui sit regnaturus: qualis successio in *Dania* obtinuit olim.

§. XV.

ORDO successionis vel SENIORIBVS ex familia fauet, vel LINEAM primum geniti præfert, qui propterea *linealis* dicitur.

§. XVI.

LINEALIS vel *agnaticus* est, vel *cognaticus*. COGNATICVS & masculos admittit & feminas ex linea delecta: qualis successio vulgo appellatur *Castellana*. AGNATICVS tantum masculos includit, feminas excludit: eaque successionis species vocatur *Francica*.

§. XVII.

Quod sicuti ab arbitrio populi primigenio pendet; ita vel *euidenter* omnia sunt disposita & definita: vel aliquid *ambiguitatis* adhuc in prima dispositione remansit. *Posterius* si contingat, commoda interpretatio non negligenda est quidem; sed vereor, vt multum proficiant doctores; aut populi vox finitura sit litem. Neque enim parti vtrique deerunt rationes; ac populi fauor vero contrariæ factioni semper videbitur suspectus.

§. XVIII.

Cumque arbitraria populi de successione disponentis voluntas dicitur; per se patet, plures posse excogitari successionis species, quam indicauimus. *Mauri* FRATRES defuncti regnatoris præferre solent FILIIS; vt qui certius participare illius sanguinem creduntur, quam qui pro filiis eiusdem habentur. Etiam alternatio aliquando inter filios placet, antequam ad *primi successoris* DESCENDENTES redeat Principatus: quem modum Germani nostri Mutschierung appellitant, isque aliquibus in prouinciis obseruatus est interdum.

§. XIX.

Ad nostrum propositum vero sat est, adnotari varia themata, & succedendi modos diuersos; quos ius naturæ necessarium determinare nequit; nec quemquam illorum respuit interea.

§. XX.

Quin addas, velim, animaduerti non solum successionis ordinem in Monarchiis, verum etiam in Aristocratiis, quid? quod Democratiis: qua de re *Hertius* euoluendus in *element. prudentiæ ciuilis* part. I. sect. X. n. 9.

§. XXI.

Quod quemadmodum iterum ab arbitrio

bitrio populi paciſcentis, aut etiam aliquando a *violentia* procedit, ita admodum decipiuntur, qui inde fontem cauſſamque rerumpublicarum irregularium vnice repetunt, atque, vbicunque populus cum imperante paciſcitur, vitam, atque vnitatem imperii tolli, aut ſaltem vehementer imminui cum Hobbeſio contendunt.

§. XXII.

Abſonum quippe eſt, POPVLVM tantum paciſci inter ſe, non autem Imperantes cum populo, ne rumpatur imperii energia, aut tollatur. Perinde namque hoc eſt, atque ſi quis ſtatueret, tolli patris auctoritatem, vel vehementer concuti, cum is aliquid liberis promittit ſuis.

§. XXIII.

Potius auſim adfirmare, etiam in ciuitatibus, quibus VIOLENTIA ortam dedit, non deeſſe pacta Principum cum populis, ſub iugum licet miſſis. Conſentiunt namque 1) vt maneant coniuncti, vt 2) agnoſcant nouum Dominum pro vero imperante 3) vt hæc vel iſta maneat ciuitatis forma regimenque.

§. XXIV.

Quidquid differentiæ occurrit, in eo cubat, quod pactum hoc loco incipiat

piat a capite, ac principe victore; altero casu vero initium ducat a populo, sui adhuc iuris existente. Sat est, nullam *sine pactis* Rempublicam concipi, & *imperantes* interea *iubere*, *subiectosque obedire*.

§. XXV.

IVSSSIO, seu IMPERIVM HERILE vero vtut distingui mente potest a paterno, seu rectorio; timeo tamen, ne in *concreto* & applicatione illa distinctio nullius momenti sit, quia iste modus regendi & imperandi in actibus rerum vix comparet distincte. Quod enim in mente imperantium, ac paciscentis populi latet simulatque variis obtentibus eludi potest, nullam certe in controuersiis gentium præstare vsum potest: eoque in praxi (*) herilium atque rectoriarum rerumpublicarum distinctio concidat necesse est; multoque minus *herile imperium* ciuitatem efficiet a regula declinantem, etiam si tale regnum simul in patrimonio foret, in quo, alienandi facultatem Rectori competere aliquando iure posse, defendimus. Saltem *Senensium* imperium sat lene est; & tamen eorum Principes e domo regnatrice futuro imperio destinant, quem volunt, &, quando non reperi-

peritur in ea ſucceſſor, ſuo iudicio, dignus, alium nominant pro arbitrio. Ex quo, præter ea, quæ cap. XXXIV. animaduertimus, perſpicue elucet, nomen *patrimonialis regni* duntaxat horridum videri, rem autem non item, Doctoresque id verbi cauillari, ceu vocem *regni uſufructuarii*: immemores, omne ſimile claudicare, remque comparandam cum comparata in vno ſolo *tertio* conuenire.

(*) v. *Thomaſ.* ad *Huberum* L. I. S. VIII. c. 3. n. 20.

§. XXVI.

Igitur reſtat *poteſtas ſumma* TEMPORARIA, quam deflectere a regula credunt quidam. Negat etiam *Bodinus*, eam poſſe *certo tempore* circumſcribi. Quod non habet ſatis argumenti: dummodo cetera recte ſint conſtituta. Ad naturam poteſtatis *duratio* ac tempus nihil facit: quanquam maiorem is incutit terrorem, qui *perpetuo* maieſtatis ſplendore micat, quam, qui *temporario* iure eſt ornatus. Quidquid diſceptatur, ad exempla pertinet. *Grotius* Dictatori Romano ſummam poteſtatem adſcripſit. *Puffendorfius*, & *Boeclerus* negarunt. Idem de Tutoribus dubium obiectum fuit. Sed ipſe *Dionyſius Halycarnaſſeus* Dicta-

Dictatorem vt summa potestate fulgentem describit. *Hertius* vero, quod ad tutores, ita exposuit *Grotii* doctrinam, vt de iis potissimum ea sit intelligenda, qui summam simul auctoritatem a populo acceperunt, vti *Odo* Franciæ Rex, ac nostra ætate REGENTES in Gallia.

Confer. *Hertius* Element. prudent. Ciuil. *part. I. Sect. VII. n.* 8. *p.* 129.

§. XXVII.

Ergo potius IRREGVLAREM definio Rempublicam, vbi maiestas pluribus, simplici solum obligatione coniunctis, vel *diuisim* in ea competit, vel *indiuisim*.

§. XXVIII.

REGVLA enim est a natura Reipublicæ petita, vt ita sit connexus status, ne vna illa voluntas impediatur; omnisque scissio tollatur, nec controuersia de iure potestatis reliqua maneat. Talis vnitas est anima Reipublicæ: ad eam totum artificium tendit.

§. XXIX.

Ex quo prorsus confutantur, qui in rebuspublicis quibuscunque, etiam in Germania, *regulam* offendi clamitant. Neque enim *hoc* ad κρινόμενον pertinet, an adsint leges? verum, an ita illæ sint com-

comparatæ, vt ne remora iniiciatur ſpiritui imperii vitali, nec vnus alterum impediat in iurium exercitio.

§. XXX.

At iam vero facile deprehendemus, non poſſe ſeruari *vnitatem*, vbi aut plures *indiuiſim*, quemadmodum in *dyarchiis*, aut *tryarchiis* imperant, aut ita iura ſunt *diuiſa*, vt penes *principem* ſit ius belli, penes *ſenatum* pacis, penes *populum* tributorum. Ea ratione NEVTER habebit maieſtatem, quia cuique nonnihil deeſt: neuter conſpirabit, niſi cum metus externus vrget, aut potentia infirmiorem cogit. Potius quisque alterum, quando vult, in ſui iuris impedire exercitio poterit.

§. XXXI.

Talem Reipublicæ ſpeciem qui appellant MIXTAM, ferendi quadantenus ſunt, ſi mixtum idem ſonet atque *irregulare*.

§. XXXII.

Et tum vero concidet fortaſſis *decantata* mixtæ reipublicæ *formoſitas*: quam acutiſſimus *Sidneus* Anglus aliique mente depingunt.

§. XXXIII.

Dico mente. Extra mentem enim nihil ſuauitatis deprehenditur, nihil con-

cor-

cordiæ, nisi ex accidenti. Vnde etiam *Hertius* emendandus, qui sub *irregulari* Republica felicem sæpius vitam viui scripsit. Felicitas quippe, pro diuersa relatione atque comparatione, varias species induit. Polonia seruatur in turbis; talisque felicitas oritur aliquando ex contingenti, quam neutiquam miratur, aut approbat sapiens.

Adde *Bælii* meditationem *dans les pensées diuerses sur la comete* de felicitate Germanici regni.

§. XXXIV.

Vnde nunc facile diiudicatur quæstio: an LEGES, quas vocant, FVNDAMENTALES, *irregularem* efficiant ciuitatem? Et credam, quidquid *Grotius* distinguat inter obligationem, quæ cadit in exercitium actus, & quæ directe in ipsam facultatem. Constat certe potestatem sic fieri deuinctam, & cogi posse; nempe, vt sic, non aliter expediatur administratio imperii. At *supra* demonstrauimus, summum imperium solutum esse a coactione.

§. XXXV.

Vnde patefit, quid de TEMPERATIS rebus publicis, quas regularibus atque irregularibus alioquin interponunt, habendum sit? Summum imperium, aiunt, manet,

manet penes personam vnam, *physica* sit, an *mystica;* sed exercitium quorundam iurium fit per certum collegium, cui istud committitur, aut hoc uni iterum committit personæ, seu Principi: taliaque temperamenta obseruari igitur cum in monarchiis, tum polyarchiis.

§. XXXVI.

Verum vt, quod res est, fatear, aut eadem cantilena, quam accepere a *Grotio*, occurrit, aut nihil singulare affertur. Quæritur, an libere committat is, cui facultas committendi exercitium iurium maiestatis tribuitur? Si HOC, manet forma *ad regulam* composita; & tum nihil noui dicitur. Sin ISTVD, nempe, vt obstringatur ad committendum; cogique possit, vt committat; insulsus certe sit oportet, qui non intelligat *maiestatis diuisionem*, aut ius exercitiumque *pro indiuiso.* Immo vero ius summum non est, quando eius exercitium liberum deficit. Nam & ipsum ius libertas est, per ea, quæ cap. III. in medium tulimus.

§. XXXVII.

Id verius est, a *ciuitate simplici* differre COMPOSITAM, quam σύστημα ciuitatum dixeris.

Ex duabus pluribusue ciuitatibus vna componi potest resp:, ea quidem lege et conditione, vt iura omnium ciuium mutuo communicentur, seu vt altera resp. prae altera praerogatiua gaudeat. In vtroque casu vnio imperiorum admittitur, quae a systemate ciuitatum differt. Potestas vero ciuitates, coniungendi per vnionem deprehenditur in populi vtriusque consensu seu in voluntate principum absolute regnantium. Denique non requiritur plenaria amissio seu diminutio iurium vniuscuiusdam gentis ob vnionem ineundam, quam tamen nonnulli Doctores fingunt.

§. XXXVIII.

Multi vero SYSTEMATA ciuitatum ad irregulares reſpublicas referunt: tametſi non habent rationem.

§. XXXIX.

Quod vt eluceat, videndum primo, quomodo coaleſcant diuerſæ ciuitates.

§. XL.

Et accidit illud ea ratione, vt vel *vna* fiat *textura*, vnum os, vti *Sabini* coaluere cum Romanis, vel, vt maneant ciuitates *diſſimiles*, ſuasque leges retineant, etiamſi in publicis regni conuentibus admittuntur, vti nunc *Scotia* iungitur *Angliæ*; vel denique, vt inſtar APPENDICIS primariæ ciuitatis habeantur regna & prouinciæ, ceu vetere in imperio Romano.

§. XLI.

De IIS non loquimur, quoniam non manent prorſus *diuerſæ* ciuitates.

§. XLII.

Et HAE vero vel ita coniunguntur, vt EADEM perſona imperet diuerſis corporibus, vti CAROLVS VI. imperat *Hungariæ*, *Bohemiæ*, *Neapolitanis*, vel vt accedat PECVLIARE FOEDVS, cuius vi quædam

dam ſummi imperii partes coniunctim ſunt exercendæ, e. gr. vt eosdem habeant hoſtes, eosdem amicos, ceu *fœderatum Belgium*, *Heluetii*.

§. XLIII.

PRIORIS generis Respublicæ non ſunt ſyſtematicæ: tametſi a multis ita vocantur, quoniam *non adeſt coniunctio*.

§. XLIV.

Ergo de POSTERIORIBVS ſermo eſt. Et hæ vel ſunt *regulares*; vel *irregulares*.

§. XLV.

IRREGVLARIS eſſe videtur, cum latenter & quaſi fortuito ita ciuitas aliqua magna in eum ſtatum delabitur, vt plures nouæ quaſi ciuitates ſurgant, quæ cum vno quodam capite vtcunque connexæ, ſed locis, iuribus, adminiſtratione disiunctæ, laxo imperii vinculo ſub ANTIQVIS interea SCHEMATIBVS ſubſiſtunt: qualis eſt *imperium Romano Germanicum*, in quo CAESAR aliqua iura præcipua ſeruat, alia ELECTORES, PRINCIPES, COMITES, CIVITATES, ſub antiquis *nominibus* exercent; cumque extra imperii conuentus conſiderantur, ſeorſum quaſi agere & imperare videntur: indeque eſt,

quod nonnulli Auctores imperium nostrum depingant vt fluctuans inter *Monarchiam* & σύσημα *fœderatorum.*

§. XLVI.

Et eiuscemodi Respublicæ, cum non vno momento, sed variis casibus, bellis, conuersionibus, religionis diuersitate ac suspicionibus in neruum erumpentibus, in talem formam abierint, non quidem conuiciis proscindi debent; sed nemo tamen eas pulcerrimas & suauissima harmonia conspirantes appellare cogitur.

§. XLVII.

Quo sensu ferri potest MONSTROSAE reipublicæ appellatio. *Regularia* certum & artificiale nomen gerunt, quia ad artem omnia, quam reipublicæ natura poscit & patitur, coagmentata sunt. *Irregularia* distincto nomine carent & confusa vagaque voce signantur; prorsus ac domus, nihil, quod architecturæ congruat, ostendens, sine *peculiari* nomine indicatur, vel inter *irregulares* per auersionem refertur. Estque iam cognitum, plures in orbe Europæo *irregulares* inueniri ciuitates, quam regulares: quod malum *stultitia* regnan-

regnantium videtur peperisse: ita vt *minus malum* nunc habeatur pro *bono*.

CAP. XXXVIII.

DE MORBIS ET MORTE CIVITATIVM.

§. I.

VIta ciuitatis in vnitate virium & voluntatum consistit ad verum *finem*, securitatem puta, & ἀυτάρκειαν efflorescens.

§. II.

Quum vero aliquid ex illa vnitate vel imminuitur, vel tollitur, vel fini ciuitatium contrarium infertur, *morbus* incipit, aut *mors* subsequitur.

§. III.

MORBVS est vel *hominum*, vel *status*. HOMINES vel sunt *imperantes*, vel *ciues*.

§. IV.

MORBVS STATVS vel e *communione* maiestatis, vel *diuisione* venit, vel denique e *defectu virium*.

§. V.

De *prioribus* capite præcedenti diximus.

§. VI.

Ex quo claret, omnes *irregulares* respublicas posse dici *morbidas*, non autem *morbidas* viciſſim *irregulares*. Quod in notis ad *Puffendorfium* non videtur obſeruaſſe *Hertius*.

§. VII.

Ita monarchia manet monarchia, ariſtocratia ariſtocratia, democratia democratia; vtut imperantes ſummam virtutem in *potentia* & vi bellica ponunt, aut *diuitiis*, aut *voluptatibus*, aut, quod raro accidit, in *paupertate*, aut etiam ciues non faciunt, quod ſui eſt officii. LANGVENT hæ ciuitates & ad interitum vitio regentium ciuiumque inclinant: etſi interea de numero *regularium* non ſunt euellendæ.

§. VIII.

Idem dicendum eſt, vbi DEFECTVS virium tantum deprehenditur. Inde enim Respublicæ quidem *clientelares*, *feudales*, *vectigales* oriri poſſunt, ſed quæ ceteroquin manent *regulares*.

§. IX.

In CLIENTELARIBVS fœdus inæqua-

æquale inuenitur: quod sine imminutione maiestatis potest fieri.

§. X.

FEVDALES fidem & operam debent ex pacto seu contractu: VECTIGALES pacem aut tutelam annua pensitatione redimunt: in reliquis manet illibata summa potestas.

§. XI.

At MORS vero vel *penitus* extinguit ciuitatem, vel in *aliam speciem*, quasi per μετεμψήχωσιν *mutat*.

§. XII.

Etsi enim non *interit* populus mutata *forma*; tamen, hac conuersa, substantia huius, vel illius ciuitatis videtur interire. Monarchia enim, aristocratia, & democratia inter se vtique *sine*, hoc est, *essentia* differunt.

§. XIII.

MVTATIO vel *volentibus* contingit ciuibus, vel *inuitis*.

§. XIV.

VOLENTIBVS, quando, manente

te republica, vel *plures ciuitates* in *vnam* coaleſcunt, vel vna in *plures diuiditur*.

Conf. *Puffendorf. Lib. VIII. cap. XII. §. 1. ſeq.*

§. XV.

INVITIS, quando *inuaſores* ſuperueniunt vel *externi*, vel *interni*, hoc eſt, in ſinu ciuitatis degentes.

§. XVI.

INVASOR EXTERNVS hoſtis eſt, quamdiu populus in eius imperium, quod animo intendit, nondum conſenſit.

§. XVII.

Igitur depelli poteſt, &, ſi depellatur, acta eius reſcindi poſſunt. Vt rata habeantur, forte publicæ vtilitatis cauſſa fit; ac fieri poteſt, non autem debet. Ita *Conſtantinus Magnus* quædam a Licinio inſtituta probauit, vt *Carolus II.* quædam *Cromvvelli*.

§. XVIII.

Sed num vero *inuaſorem agnoſcentes* auxilium iis ferre queant, qui ſunt depulſi? ſpinoſa quæſtio eſt. Sed pla-

placet ſententia negans. Nam cum tam diu ciuis imperanti ſuo credatur obſtrictus, quam diu eum defendere, ac ſe ipſum poteſt, per ſe ſequitur, poſſe ciues quacunque ratione conſulere ſibi, ſi ſpes illa decollet. Tantum abeſt, vt perfidi poſſint appellari in hunc ſtatum redacti.

Conf. quæ ſupra cap. XII. §. XXIX. diſſeruimus; add. *Hobbeſius corp. Polit. Part. II. cap. II. n.* 15.

§. XIX.

INVASOR INTERNVS vel ipſe eſt *populus*, vel *vnus* ex *populo*, vel *pauciores*.

§. XX.

Populi inuaſionem *factiones* præcedunt, ſæpe etiam *ſeditiones*.

§. XXI.

Vnde quæritur, an POPVLVS vnquam in Republica *regulari* contra PRINCIPEM, vel OPTIMATES gladium educere e vagina iuſte poſſint?

§. XXII.

Multi preces ſuadent, lacrymas,

& patientiam, humana sæpe maiorem, iis inculcant, si imperans absoluta potestate polleat. In quo recte faciunt. Nam quamuis querimonias sat videantur habere iustas, & de *tyrannide*, quæ est dementia, grauiter expostulent; tamen res difficilis est disceptationis, an reuera sit tyrannus, qui sic reus peragitur? Populus non habet iudicium: maiora suffragia in tumultu non concludunt: maiestas realis & personalis inuenta ingenii otiosi sunt; adeoque non deerit semper principibus, vel optimatibus, quod reponant. In abstracto facile decidi tota quæstio poterit, quando ea ratione formatur status controuersiæ: an, illi, qui PERNICIEM subditorum quærit, possit resisti? At quis quærit perniciem subditorum, nisi furiosus? Cum furiosis non est bellum. Ceteris obtentus non desunt. In irregularibus aliter res est decidenda. Tuetur hic vnusquisque ius suum e pactis quæsitum.

§. XXIII.

Ergo de eo *inuasore* circumspiciendum, qui *vi* atque *dolis* ad summam potestatem, veluti Julius Cæsar, grassatur.

satur. Et hic pro hoste habendus, quemadmodum inuasor externus, quamdiu nondum eius probatum est imperium. Eo approbato vix est, vt cædes inuasoris, in quo *vitium est purgatum*, extra crimen collocari queat, vti recte arguit ad *Velleium Bœclerus.*

§. XXIV.

Sed *penitus* vero interit ciuitas cum omni forma, si vel *vniuersi* ciues deleantur, vt in terræ motu, vel multitudo, morali vinculo cohærens, *dissipetur*, vti Troiani, & Scoti a Maximo leguntur dispersi, vel denique in *prouinciæ* formam respublica redigatur: qualia exempla prostant infinita.

§. XXV.

At caue existimes, *mutationem loci* solam, aut oppidorum, aut detractionem munimentorum, ablationem armorum eius generis mortem inferre. Sic Athenienſium Respublica in naues conscendens non periisset. De conatu Batauorum, cum Ludouicus XIV.

XIV. eos primo impetu maxime terrefeciſſet, res in vulgus nota eſt.

§. XXVI.

Caue extingui cenſeas *ciuitatem monarchicam*, cum per INTERREGNVM, quod *lege, arbitrio, caſu* contingit, certi imperantis poteſtas aliquamdiu ſuſpenditur. Durat eo tempore tota ciuitatis ſtructura, ſuntque interea vicaria poteſtate regentes, donec in vnum conueniant eligentes *nouum* Dominum. Quæ remedia ſint excogitanda, ne diſſipetur, aut detrimenti quidpiam capiat publica res, in lectionibus politicis ſpeciatim expenditur.

§. XXVII.

Caue idem euenire putes, cum *ciues* vel *ſine* ciuitatis, vel *cum* eius *conſenſu alio* diſcedunt. Manet enim tum *eadem* ciuitas: etſi ciues eximuntur imperii vinculo, vbi territorio antiquo excedunt. Vnde dubium non eſt, quin etiam eorum extinguatur *officium:* idque, quod de *amore* in patriam nonnulli inſulſe & confuſe afferunt, flocci fit merito. Locus atque ædificia non ſunt

sunt *patria*; &, quod alioquin de PATRIA recte se habet, ponit, aliquem adhuc loci natalis legibus esse subiectum. Alium *dominum* habens *huic* paret iuste: quamuis prudentius agat, qui contra ciues pristinos arma non fert, ne se iudicio vulgi inepto exponat, aut truculenti Principis simulatque stupidi plumbeas iras sentiscat victus. Confer *Pufendorfii* dissertationem doctam de *patriæ amore*; ex qua *Praschii* paralogismos de *caritate patriæ* sine negotio corrigas.

§. XXVIII.

Id magis ambiguum, an ciues *singulatim*, vel gregatim discessuros impedire summa potestas possit? Et dissentiunt hic auctores. Ego existimo, fieri id *propter pactum* posse: quamuis vbiuis fere receptum sit, vt *census emigrationis* soluatur, abeatque, qui cupit. Quod quam non sit iniquum, ratio iam allegata peruincit. Necessitatis casum semper excipimus; intempestiuamque discessionem approbabimus nunquam, pactum adfuerit, an minus. Impium enim foret euadere, cum ciuitas oppugnatur ab hoste.

§. XXIX.

Ceterum ex eadem æquitate manat,

nat,

nat, ciuem sine caussa non posse *expelli*, aut *derelinqui*.

§. XXX.

Caussa vero vel antecedens *delictum* est, vel itidem *necessitas*.

§. XXXI.

Vnde indicium fit, quid reponere *Aquitanis* apud Froissardum potuissent Galli, eos, necessitate coacti, cedentes Anglis? quid Burgundis? cum Franciscus eos cessisset Carolo V.

§. XXXII.

Exilivm vel *solitarium* est, vel cum *ademtione* bonorum coniunctum. Prius non tollit omne ciuitatis ius: posterius extinguit. Ita Romani *relegationem* a capitis diminutionibus rite seiunxerunt.

§. XXXIII.

Quid vero *pactum* efficiat, aut *seruitus gentium*, supra cap. XXXIII. fuit edoctum.

FINIS.

Landesbibliothek Oldenburg

CONSPECTVS CAPITVM IVRISPRVDENTIÆ NATVRALIS.

Cap. I. De Lege, & quæ ad illam respicit Iurisprudentia naturali eiusque effectibus. p. 3.
II. De primo Iuris naturalis principio. 25
III. De statu hominum diverso, inprimis libertatis & imperii. 37
IV. De applicatione Iuris ad factum s. imputatione. 48
V. De non contemnendis aliis in statu libertatis. 63
VI. De non contemnendis aliis in statu imperii s. ciuitatis. 74
VII. De Iure contemti in contemnentem tum in statu libertatis, tum ciuitatis. 82
VIII. De non lædendis aliis tam in statu libertatis, quam ciuitatis. 87
IX. De iure læsi in lædentem & huius obligatione ad resarciendum damnum in statu libertatis. 92
X. De iure læsi in lædentem & huius obligatione ad resarciendum damnum in statu ciuitatis. 111
XI. De non turbandis allis ob pactum, huiusque natura in genere. 121
XII. De effectu pactorum s. conuentionum in statu libertatis & inter gentes. 135
XIII De effectu pactorum in statu ciuitatis. 161
XIV. De non lædendis & turbandis aliis per sermonem in genere. 169
XV. De non lædendis & turbandis aliis per sermonem in statu libertatis. 170

Landesbibliothek Oldenburg

Cap. XVI. De non lædendis & turbandis aliis per sermonem in statu civitatis. 185
XVII. De iureiurando. 192
XVIII. De effectu iurisiurandi in statu libertatis. 198
XIX. De effectu iurisiurandi in statu civitatis. 201
XX. De dominio. 213
XXI. De causa & effectu dominii in statu libertatis. 245
XXII. De causis & effectu dominii in civitate. 257
XXIII. De rerum pretio dominii accessorio & inde profluentibus commutationibus. 273
XXIV. De rerum pretio & permutationibus in statu libertatis. 309
XXV. De rerum pretio & permutationibus in statu civitatis. 344
XXVI. De coniugio. 365
XXVII. De coniugio in statu libertatis. 379
XXVIII. De coniugio in statu civitatis 383
XXIX. De parentum & liberorum societate. 393
XXX. De parentibus & liberis in statu libertatis. 401
XXXI. De parentibus & liberis in statu ciuitatis. 408
XXXII. De dominis & servis. 414
XXXIII. De servitute in genere. 420
XXXIV. De dominis & servis in statu civitatis. 424
XXXV. De civitate. 428
XXXVI. De iuribus maiestatis. 435
XXXVII. De diversa rerum publicarum forma, seu varia maiestatis modificatione. 503
XXXVIII. De morbis & morte civitatium. 519

In-

Landesbibliothek Oldenburg

INDEX I.

AVTORVM, IN VIA AD IVRISPRVDENTIAM NATVRALEM ALLEGATORVM.

A.

Alberti *Valentinus* 30
Alteserra *Dadinus* 191. 384
Appianus 326
Apuleius 428
Aquinas *Thomas* 155
Aristoteles 30. 315
Arnoldus Lubecensis 318
Aubery *Ludovicus* 70
Auerani *Iosephus* 359. 364
Augustinus 171. 175. 177
Anton *Iohann. d'* 338
Autor defensionis contra Molesvvorth calumnias 501

B.

Bælius *Petrus* 136. 147 514
Balduinus *Franciscas* 118
Barbeyracius *Iohann.* 89. 119. 142. 166. 242 301. 315. 317. 353. 361 440. 469 501
Becmannus *Ioh. Christoph.* 253
Belcarius *Franciscus* 328 334
Beyerus *Georgius* 352
Blondellus *David* 70
Bodinus *Iohannes* 342 428
Boeclerus *Ioh. Henricus* 30. 70. 85. 511. 525
Boileau *Despreaux* 65
Bonfinius *Antonius* 147
Boxhornius *Marcus Zuerius.* 337
Branchu *Balthasar* 9
Braunius *Iohannes* 457
Brenckmannus *Henricus.* 392
Brenneysen *Enno Rudolph.* 287
Buddeus *Ioh. Franciscus* 34. 167. 179. 387. 457
Buffier 65
Ryncketshœck *Cornelius van* 230. 235. 236. 264

C.

Cabrera *Ludovicus* 323
Calixtus *Georgius* 30
Calovius *Abraham* 183
Camdenus *Guilielmus* 86. 246
Carneades 135
Carpzovius *Benedictus* 204

Chatre *Edm. de la* 252
Chiffletius *Ioh. Iacob* 70. 118
Cicero 30. 188 208
Clericus *Iohannes* 361
Cocceius *Henricus* 30 105. 227. 229. 252. 392
Comineus *Philippus* 363
Conanus *Franciscus* 126
Conneſtaggius *Ieremias* 473
Conringius *Hermannus* 35
Cruſius *Iacob Andreas* 69
Cumberland *Richard* 35. 438
Curcellæus *Stephanus* 23
Czecherod *Ioh. Peſſina de* 148

D.

Daniel *Pere* 138
Diogenes Laërtius 336
Dionyſius *Halicarnaſſeus* 202. 409. 511
Duirſſema 358

E

Engelbrecht *Chriſtoph Ioh. Conrad.* 256
Eremita *Daniel* 70

F

Felden *Iohannes* 57
Filmerus 395
Finckelthuſius *Sigismundus.* 205
Furſtenerius. 71. 492

G.

Galenus 425
Gaudentius *Paganinus* 382
Gentilis *Albericus* 96
Godofredus *Iacobus.* 69
Granzius *Tobias* 445
Gravina *Ian. Vincent.* 24
Gronovius *Ioh. Fried.* 221. 324
Grotius *Hugo* II. 20. 30. 31. 60. 93. 95. 96. 132 137. 139. 146 150. 176 184. 196. 200. 201. 221 227 243. 246. 247. 251 252. 314. 315. 317. 318 319. 322. 326. 338. 339 341. 353. 354. 356 406 418. 433. 440. 469 473 476. 511
Grotius *Guilielmus* 35
Guicciardinus *Franciſcus.* 327

H.

Hedingerus *Ioh. Reinhard* 35
Heinſius *Daniel* 414
Henninges *Henr.* ab 329
Hertius *Ioh. Nicol.* 78 96. 120. 127. 183. 200 272. 277. 282. 307. 319 320. 335. 405 406. 420 426. 436. 476. 485. 508 512. 520
Heumannus *Chriſtoph. Auguſt.*

Hob-

Landesbibliothek Oldenburg

Hobbesius *Thomas* 20. 20
35. 41. 43. 122. 155. 189
190. 198. 282. 367. 433
523
Hochstetterus *Andreas Adam* 179
Hornius *Ioh. Frider.* 423
Houtyn 455
Huberus *Ulricus* 142
154. 172. 178. 202. 251
426. 428

I.

Iustinus 324

K.

Klausingius *Henricus* 23
Kulpisius *Ioh. Georg.* 23
126. 223

L.

Leibnitius *Godofred. Guilielm* 50
Lettres *de Filits Morits.* 152
Livius 325. 326. 335. 340
423
Loccenius *Iohannes* 318
Loockius *Iohannes* 46
89. 97. 393. 395. 440

M.

Maldonatus *Joh.* 460
Mariana *Iohannes* 138
150
Matthæi *Antonius* 205
Mazarini 341
Melanchton *Philippus* 35
Merillius *Edmundus* 37
Meteranus *Immanuel* 322
Mevius *David* 30
Meyerberg *Augustinus de* 87
Monachus *Paduanus* 334
Montaltius *Ludovicus* 175
Mornacius *Anton* 202
Muelen *Gvilielm. van der* 96

N.

Noodt *Gerhard.* 58. 118
210. 271. 291. 362. 412

O.

Obrechtus *Vlricus* 333
Observat. *Hallenses* 94
Orosius *Paulus* 326
Osiander *Ioh. Adam* 23
Ossat *Arnold. d'* 155. 491
Otto *Everhardus* 194
Ovidius 358

P.

Pascalius *Blasius* 175
Passarellus *Caietanus* 338
Paulus Servita 74
Perizonius *Iacobus* 277
429
Pin *Ludov. Ellies Du.* 215
Placette 171
Plutarchus 258. 336
Poiret *Petrus* 30
Praschius *Ioh. Ludovicus* 30. 527
Presbevta 488. 400. 492

Pritius *Ioh. Georg.* 30
Proeleus *Immanuel* 417
Puffendorffius *Samuel* 12.20.30.31. 57.61.94 97.101.113. 152.170 183.189.243.247. 275 281. 282. 291. 310. 321 322 326.340 393.420 434.473.474. 501.511 522. 527
Puteanus *Petrus* 253.266

Q.

Quinctilianus 339

R.

Ricault 491

S.

Salmasius *Claudius* 165
Sarpius *Paulus* 74
Scharrockius *Robert* 35
Schilter *Iohannes* 118 321. 498
Schultingius *Anton.* 362
Seckendorf *Vitus Ludovicus a* 30
Seldenus *Ioh.* 30.255
Seneca 41
Sidneius 513
Strauchius *Iohannes* 91
Strimesius *Samuel* 35
Struckius *Samuel* 265
Svetonius 334
Surita *Hieronymus* 138

T.

Tacitus
Terentius 358
Thomasius *Christianus* 23. 118. 138. 142. 181. 189. 229. 232. 236. 265 275. 301. 327. 425. 428 511
Thuanus *Iacobus Augustus* 86.246
Thurocius *Joh.* 147
Titius *Gottlieb Gerhard* 79. 165. 191. 296. 219 223. 236. 228. 241. 275 307. 327. 430. 481.

V.

Valerius Maximus 336
Vasquius *Ferdin.* 313
Velleius Paterculus 326
Velthemius *Valentinus* 35
Velthuysen *Lambertus* 30
Vffelmannus *Henricus* 50. 132
Vitringa *Campegius* 276
Vlloa *Alphonsus* 138

W.

Wachterus *Ioh. Georg.* 30
Werenfelsius *Sam.* 179
Werlhoff *Ioh.* 253
Whitby *Daniel* 178
Wicqueforth 488

Z.

Zentgrafius *Ioh. Ioachim.* 30
Zieglerus *Casp.* 179. 328
Zwanzig *Zacharias* f. *Ehrenfried Zweyburg* 60

Landesbibliothek Oldenburg

INDEX. II.

PRÆCIPVARVM RERVM IN VIA AD VERITATEM JVRISPRVDENTIÆ NATVRALIS CONTENTARVM.

Ablegatorum iura & differentia a Legatis. 496
Absolutio a iuramentis an recte a superiori concedi queat. 211
- - - - - a principe & non a iudice ecclesiastico suscipienda est. 212
Abundantia tollit & minuit rerum pretia. 275
Acanthos qua ratione controversia inter Andrios & Chalcidenses, de eius occupatione orta, decidi debuisset. 258
Acceptatio in omni pactione necessaria. 123. 132
- - an pro tertio ab aliquo sine mandato suscipi queat? 133
- - an ex parte promissarii requiratur? 137. 142
- - an promissori innotescere debeat? 142
- - in pactis rerum publicarum & principum primario consideranda est. 139
- - an in donationibus sit necessaria 291. sq.
- - - - - an in lege Cincia præcepta sit. 350
- - - - - pro hodierno barbaro adnexu stolide venditatur. ibid.
- - an acceptare & acceptatio sint voces barbaræ. 351
Acceptilatio apud Romanos certis stipulationum formulis fiebat. ibid.
- - hodie simpliciori ratione i. e. verbis claris aut signis certis peragitur. 306. 363

Acceſſio non eſt modus acquirendi dominium, ſed tantum acquiſitionis occaſio. 223
- - eſt vel artificialis, vel fortuita. ibid.
- - quid circa acceſſiones tam induſtriales quam fortuitas in ſtatu libertatis ſit obſervandum. 225. 250 263
Accipiter in Finlandia cum appenſo Regis Galliæ ſigno captus, an vindicari potuiſſet? 247
Acquirendi dominium modus eſt vel originarius vel derivativus. 215. 222, 234
- - modus & titulus quomodo diſcrepent. 216
- - - - - occupatio bellica non eſt. 469. 471
Acquirendi modos cum occaſione acquirendi confundunt veteres JCti Romani. 263
Actiones antecedenter ad voluntatem divinam bonæ an dentur? 6
- - omnium actionum humanarum principium voluntas eſt. 50
- - quænam actiones humanæ imputari nequeant. 55
Actio quod metus cauſa quando detur? 61
- - iniuriarum an e foro ſit proſcribenda? 84
- - - - æſtimatoria Germanis quadantenus odioſa apparet. ibid.
- - - - ad palinodiam ratione nititur non contemnenda. ibid.
- - ob ingratitudinem an detur? 85
- - iure competens an ipſo iure quoque tolli poſſit. 86
Accuſatio. Ad ſeipſum accuſandum, vel alium, cuius damnatione vita ſibi acerba futura eſt, nemo obſtringitur. 190
Adespota an ipſo iure pertineant ad imperantes. 196. ſq. 382, 499
Adiaphora an ab arbitrio principis in civitate pendeant?

Landesbibliothek Oldenburg

Adiaphora dum impugnantur, ipsum religionis corpus petitur. 462
- - prudenter mutari possunt. 386
Adiunctio est acquisitionis occasio. 223
Admiralitates. quid de iis sit sentiendum? 470
Adoptio eius forma & finis pro more gentium & contrahentium animi intentione variat. 398
- - in statu libertatis non est prohibita. 403
- - mos adoptandi a Græcis ad Romanos pervenit. 411
- - - - - an apud Germanos obtineat. ibid.
- - ad successionem in regno, non patrimoniali, a populi voluntate pendet. 403
- - Cæsarum Romanorum erat modus obliquus grassandi ad imperium. 404
Adoptivi liberi quænam iura habeant? 398
Adpromissio quid. 364
Adsertio generalis s. simplex nullam obligationem producit. 124
Adventitii status facto & arte constant. 38. 47
- - - - - quinam. 47
Adulter quomodo damnum resarcire debeat? 109. sq.
Adultera e domi mariti expulsa, aut ultro secedens, aut etiam soluta, an ab adultero duci possit? 110
Adulterium dissolvit matrimonium. 373 387
Aedificatio occasionem dat acquisitioni derivativæ. 226
Aegyptiacæ obstetrices, mandato Pharaonis non obtemperantes, ex quo capite defendi possint? 188
Aequalitas in quo consistat. 40
- - hominibus est naturalis & in statu libertatis communis. ibid. & 65. 67
- - hominum in statu libertatis tollitur vel affectu interno, vel opere externo. 65. sq.

Aequalitas hominum in ſtatu civitatis tamdiu præſumitur usque dum improbitas ſingularis pateſiat. 75
- - intenta exiſtimatione minuitur. 75
- - rerum & factorum in contractibus ex opinione pacisentium pendet. 288
Aequivocationes non omnes illicitæ. 174. ſq.
- - eis Jeſuitæ ad abuſum indulgent nimium. 175
Aer non eſt in dominio. 235
Aerarium olim non differebat a Fiſco. 498
- - proprie Reipublicæ neceſſitatibus deſtinatur. ibid.
Aeſtimatorius contractus an detur. 300
Affectio an cadat in res fungibiles. 280
Affinitas quid ſit. 374
- - cur cum perſona, quæ affinitate mihi coniuncta eſt, matrimonium inire prohibitum ſit. ibid.
Agentes Principum quæ iura habeant? 496
Ager, terræ motu in alienum territorium translatus, ad quem pertineat? 250. ſq.
- - limitatus & arciſinius. 221
Aggreſſor in ſtatu naturali quis ſit? 96
Alapa an morte infligentis vindicari poſſit? 114. 96
Alea contractus & pactiones aleam continentes tam inter gentes, quam homines ſingulares valent. 333
- - - - - - cur in ſtatu civitatis prohiberi poſſint? 361
- - cum alea bella ſolent componi? 333
- - quid obtineat, ſi princeps bonam regni partem alea perdat? 335
Aleatores odio proſequebantur Romani. 361
Alexander M. an iure pro latrone gentium habeatur. 68

Ali-

Landesbibliothek Oldenburg

Alimenta liberis dare, parentes naturaliter tenentur. 396
- - quid sub se comprehendant. 396
- - danda occisi coniugi, liberis & propinquis. 107
- - mutilato, eiusque propinquis. 108
Alienatio an ex dominio, an ex libertate non restricta œconomica pendeat? 238
- - an in bonis coronæ & domaniis locum habeat? 150. 498
- - rerum in civitate ex iusta causa restringi potest. 267
- - in mortis eventum, num recte dicatur Testamentum. 227
- - an victor dedititios populos, quibus libertatem personalem & dominium reliquit, alienare possit. 421. sq.
- - alienata res immobilis an vindicari possit ab externo populo, qui causam habet ab hoste vendente aut alienante. 468. sq.
Alluvio est accessoria occupatio. 220
- - inquibus agris locum non habeat? 221
- - quid circa alluviones sit observandum. 247
Alphonsus Rex Lusitaniæ cum Ferdinando & Isabella Regibus Castiliæ pacem pepigit in seculum. 473
Alternatio quænam successionis species sit? 508
Alveus derelictus ad quem spectet? 221
- - a fluvio finitore derelictus an mutet imperii terminum. 248
Ambassadores quinam, & unde sic appellentur. 484
Ambiguitas an mendacium? 187
- - vocabulorum in omnibus linguis occurrit. ib.
Ambitio propria libertate non est contenta. 42
America an iure ab Hispanis fuerit occupata. 246

Amicabilis Compositio inter partes a iudice ante omnia tentanda est. 449
- - tentanda, antequam gladius e vagina educatur. 95
Amicitia principum aut amicitia non est, aut debilis valde laxeque cohærens. 180
Amor intellectualis non est principium Jur. nat. 35
Amissa a quocunque possidente vindicari possunt. 237
Anima per animam iurare est implicitum s. tacitum iuramentum. 194
Angli & Batavi disceptant de libertate maris. 255
- - ab Hispanis inique quæsiverunt, quo Jure Americanas terras acceperint? 246
Anna Britannica, Maximiliano I. desponsata, & postea Carolo VIII. Reg. Gall. nubens an fuerit adultera? 382
Animalium appetendi norma instinctus naturæ dicitur. 3
- - fœtura est exemplum accessoriæ occupationis. 220
Animalia fera, in terra Sinear multas strages facientia, hominibus ansam dederunt, ut una vivere decreverint. 429
- - peregrina, e custodia elapsa, cur non cedant occupanti? 259
- - mansueta, possessione amissa, tamen in nostro dominio manent. 259
- - quæ pauperiem fecerunt, vel noxæ danda sunt, vel damnum ab iis datum resarciendum est. 117
Antiochus quale cum Romanis fœdus inierit? 340
Antipherna datur in securitatem dotis. 392
Antiquitas an principibus & gentibus det prærogativam præ aliis. 69

Apes

Apes an manſvetæ? 259
Applicatio Juris præſupponit claritatem facti. 49
Aquiliæ legis decreta in damno culpa dato non ſufficiunt. 118
- - an plura fuerint olim capita. ibid.
Aquiliana ſtipulatio cur, & a quo inventa fuerit? 363
Arbitri ad controverſias componendas quando, & quales ſint adhibendi? 94
- - quid ſint, & in quo eorum officium conſiſtat. 453
Arcana imperii non ſunt vulganda. 181
- - mandata an miniſtro licite a Principe aut Republ. dari poſſint? 324
Arrhæ facilioris probationis gratia dantur. 384
Ariſtocratia an optima respublica? 504. ſq.
Arma quotuplicia. 103
- - illicita & venenata, an contra hoſtes adhibere iure natur. liceat? *ib. & ſq.* vid. pl. *bellum.*
Artes magicæ ſ. occultæ cur in bello non ſint licitæ. 105
Aſſecurationis contractus iuri naturæ non repugnat. 299. 335.
Aſſeveratio ſub fide iuramenti und bey dem Worte der ewigen Wahrheit an ſit verum ſacramentum? 204
Aſſignatio an ſit modus tollendi obligationem? 308
Aſſimilatio Dei non eſt principium Jur. nat. 30
Aſyli ius an Legati in ſuis ædibus habeant, & quo iure? 489
Athenienſes cur agnatorum tutelam reiecerint? 413
Atheus non plene veritates morales perſpicit. 11
- - an in Republica tolerari debeat & poſſit? 457
- - iuramentum eius quale. 194

Ava-

Avaritia omnia inutiliter corradit. 42
-- iuri naturæ repugnat. 43
Aurelianus Imper. Amazones in triumpho ducens, cur reprehendendus non sit. 98
Autochiria est illicita. 88
Augustinus falsiloquium pro mendacio habet? 175
-- mendacium distinguit in iocosum, officiosum, vel perniciosum. 177
Aurum & argentum cur hominibus tam grata & accepta sint reddita. 277
Auxilium proprium contra lædentem quando locum habeat? 93. 111
----- an Legislatori supremo displicere possit? 93
----- effectus eius est bellum. ibid.
-- nos oppugnantibus & lædentibus ferens pro hoste habendus est. 97
-- promissum quando iuste denegari possit. 154

B.

Bassinæ adulterium cum Chilperico. 109
Batavi cum Anglis disceptant de libertate maris. 255
-- Batavorum Societas Indiæ orientalis omnes contractus & acta sua saluti Belgii fœderati convenienter accommodare tenetur. 151
Bellum omnium adversus omnes an Hobbesius laudaverit? 35. 43
-- gerere an liceat, & quo iure. 93
-- manifeste perniciosum est. 43
-- unde oriatur? ibid.
-- omne *Meum & Tuum* parit. 213
-- defensionis quædam species esse debet. 93. sq.
-- in quem finem suscipiatur? 43. 94. 106

Bellum

Bellum an ſtatim neglectis lenioribus remediis ſuſcipi queat. 94.465
- - eſt vel defenſivum vel offenſivum. 463
- - offenſivum an iuſtum. 94
- - punitivum an detur. 97
- - quodnam ſit iuſtum vel iniuſtum. 464
- - ſolenne quid. 465
- - quamdiu gerendum. 101.106
Bellum iuſte ſuſcipitur propter læſos ſubditos & ſocios. 97
- - - - - contra illos, qui oppugnantes excitant, non impediunt cum poſſint, & lædentibus auxilio ſunt. 97
- - - - - contra eos, qui hoſtes vel ſcienter recipiunt, vel iis inſtrumenta, quibus noceatur, conſulto ſuppeditant. 99
- - - - contra fœminas. 97
Bellum quando iuſte inferri poſſit filio patris hoſtis 98
- - - - - rectori civitatis, ſi ſubditi damnum dederint. 98
- - an recte ſuſcipiatur propter officium humanitatis aut beneficium denegatum. 100
Bellum gerentes omnem facultatem nocendi conceſſam habent. 100
- - - neminem, qui vel neutrarum eſt partium, vel ſaltem hoſtis loco haberi non poteſt, lædere debent. 471
Bellum quomodo finiatur. 471
Bellum gerendi ius ad quos pertineat. 465
Belli cauſſa legitima an ſit ſuſpicio futuræ læſionis vel oppreſſionis. 94.95
- - - - - an metus creſcentis potentiæ. 95
- - - - - an iniuria. 83.95
- - præludium quale. 466

Ad

Ad bellum fictis sermonibus vel alienos, vel subditos excitare non est licitum. 180
Ad bellum solenne indictio solennis an & ob quam caussam requiratur? 99. 465
In bello omnia media cogendi & nocendi sunt licita. 102. 103. sq.
- - perduntur & abstrahuntur res omnes, etiam religiosæ. 106
- - Stratagemata sunt licita. 182
- - præuenire præstat, quam præueniri. 94
Bellica occupatio. Quid circa eam sit obseruandum. 467
- - - præpostere inter modos acquirendi dominium refertur. 469. 471
- - - publico nomine fieri debet. 470
- - - sine permissione facta in latrocinium incidere videtur. ibid.
Bellica societas quare instituatur. 318. *conf.* 158
Benedictio sacerdotalis in nuptiis apud Christianos non male adhibetur. 385. sq.
Beneficii denegatio an sit iusta causa belli. 100
Beneficium excussionis & divisionis æquitati naturali repugnat. 360
- - - cedendarum actionum subtilius est, quam ut simplicitati naturæ conveniat? *ibid.* & sq.
Beneficentia in conventionibus onerosis exulat. 280
Benevolentia omnium erga omnes quare non pro principio iuris naturæ haberi possit? 35
Bestiæ feræ, e custodia elapsæ cur nostræ esse desinant? 247. 258. sq.
- - - - si appensa γνωρίσματα ostendant, ad quem pertineant, an rite vindicari possint. 244

Landesbibliothek Oldenburg

Beſtiæ quæ manſuetis animalibus ſimiles declarentur. 259
- - - in noſtris regionibus raræ, aut plane non obuiæ, forte cuſtodiam noſtram euadentes, an cedant occupanti? 259
Bona fides, quare in uſucapione requiratur. 231
267
Bona coronæ unde. 498
- - non alienari, oppignorari, præſcribi aut uſucapi poſſunt. ibid. ſq.
- - cum bonis principis patrimonialibus & feudalibus commiſcentur. 499
Bona fortunæ quid ſub ſe comprehendant. 89
Bona naufragorum occupandi ius, ex quo fundamento profluat. 255, 272
Bonorum communio in ſtatu libertatis primæuo obtinuit. 45. 213
Bonum homines ſectari tenentur. 6
- - neceſſarium & arbitrarium a Deo exſpectare debemus. 14
- - ei non niſi inuiti homines renunciant. 43
Bornholmenſes bona naufragorum occupantes ex quo capite defendi poſſint. 272
Brabantini cur alienationem Belgii prouinciarum, a Philippo II. in Albertum Cardin. & Iſabellam Claram Eugeniam translatarum, invalidam eſſe negauerint? 150
Brugenſes ciues, an ob pactionem, Maximiliano vi metuque exortam, perduellionis veniam iuſte impetrauerint. 148
Burgundia an valide a Franciſco I. in Carolum V. Imper. pacto Madritano transſcribi potuerit? 150

C.

Cædes lædentis ut aggreſſoris iure natur. non eſt prohibita. 113

Landesbibliothek Oldenburg

Cædes principis vel patris, innocentem appugnantis & interficere conantis, an sit licita? ib.
- - furis tam diurni, quam nocturni, quousque sit permissa? 97
- - & res ablatæ vel aufferendæ, absone inter se comparantur. 97. 116
Calliditas bellica quousque sit licita? 182
Calor Solis an in dominio? 235
Calumniarum sparsio in statu naturæ pacato est illicita. 180
Caperey vid. *Excurs. marit.*
Capio seu *corporalis apprehensio* rei capiendæ an ad acquisitionem dominii & occupationem pertineat? 217. 258. 246
Captiui cur inter Christianas gentes non amplius mancipiorum loco habeantur? 426
- - Turcæ an iuste a Christianis in seruitutem redigi possint? 426. seq.
- - iure simplici naturæ nihil amittunt, & vel ante vel post pacem reduces pristina iura sua resumunt. 479
- - an recipiant libertatem, si nihil de ea in pacis tabulis singulariter conuentum? 483
Captiuitatis effectus secundum ius Romanum quinam? 480
Carauanæ quid circa illas sit obseruandum. 470
Carneades pactorum effectum ad priuatos homines restringit. 135
Carnifices eorumque adiutores cur habeantur infames? 77. sq.
Carolus audax an iure bellum Heluetiis ob spolium currus, a rusticis quibusdam commissum, intulerit? 98
Carolus V. Imp. se legatis Francisci I. G. R. vero & serio Ducatum Mediolanensem promisisse negat. 137

Caro-

Landesbibliothek Oldenburg

Carolus II. Rex Angliæ merito reprehenditur, quod artis nauticæ peritiam Gallis vulgauerit 181
Cartel quid? 483
Caſimirus Polon. Dux, vitæ monaſticæ repudium mittens, an liberationem a voto a Pontifice petere opus habuerit? 141
Caſus eſt extra facientis factum, & imputari aut præſtari nequit. 55. 58. 117. 119
- fortuitus a commodatorio non eſt præſtandus. 320
Caualiers parole an obliget? 205
Cauſſa debendi cur in pactionibus & contractibus exprimenda? 163
Cautio a lædente læſo exhibenda, ſufficiens eſſe debet. 102
- - - a quo determinanda. 101
- - de auertendo periculo ab integra ciuitate præſtari poteſt. 335
Cenſus emigrationis cur ſit ſoluendus? 527
Ceſſio an ſecundum ius naturale a delegatione discrepet? 307. 365
- - nominum & iurium in potentiorem eſt licita 341
- - an eius cauſſa in inſtrumento ceſſionis ſit indicanda. ibid.
- - in iure veterum Romanorum quid. 269
Ceſſionarius qua ratione a mandatario & procuratore differat. 364
Character repræſentatitius legatorum quousque extendi debeat. 495
Charta ſignata Stempel-Papier ob fiſci lucrum adhibenda in pactionibus eſt. 162. 164
Chilperici cum Baſſina adulterium. 109
Chirographi redditio quem effectum habeat inter gentes. 338
- - a victore occupati redditio an tollat obligationem ſoluendi? 339

Chirographi a milite, ceu priuato, occupati reddi-
tio non est valida. 339
Ciues qua ratione sint inter se æquales & paris
existimationis. 75
- - an infamiam sociis per se infligere possint. 81
- - quando testimonium veritati perhibere debe-
ant, nec silere possint. 188
- - an singulatim vel gregatim discedere possint.
527
- - qui alio discesserunt, an contra pristinos ci-
ues arma susciperе possint? 527
- - sine caussa non possunt expelli aut derelinqui.
528
Ciuitas parua quo sensu familia dici possit? 47
- - magna quid. 47. 428
- - ex quibus causis & quomodo sit orta. 329. sq.
- - non religionis gratia orta est. 455
- - eius finis est securitas & sufficientia. 428
- - an sine familiis coalescere possit? ibid.
- - sine summo imperio esse non potest. 432 sq.
- - composita differt a simplici. 515
- - determinare potest modos acquirendi 258
- - - - quid pro re mobili & immobili sit haben-
dum. ibid.
- - - - usucapionis tempus. 266. sq.
- - - - usumfructum, usum & seruitutes &c. 269.
sq.
- - effectus dominii ex iusta caussa restringere
potest. 267
- - quando penitus intereat? 525
- - an mutatione loci, aut detractione munimen-
torum &c. extinguatur? ibid.
- - monarchica an per interregnum exspiret. 526
- - an discessu ciuium pereat. ibid.
Ciuitatis vita in quo consistat. 519

Ciui-

Civitatis morbi quinam. ibid.
- - mors quotuplex. 521
In civitate multa sunt toleranda, quæ rigidum morum examen non sustinent. 165
- - quinam tolerari non debeant? 456. sq.
Civitates piraticæ cur habeantur infames. 69
Civitatum systemata non rite ad respublicas irregulares referuntur. 516
- - plurium coalitio quomodo fiat. 516. sq.
Codicilli ex solo iure civili validitatem suam habent. 230
Coemiteria a reliquis locis merito seiunguntur. 268
Cogitatio. homines semper *quid cogitent* aperire obstricti sunt. 172
Cognitio iudicis quid sub se comprehendat. 450
Collectandi ius quousque summæ potestati competat? 500
Colloquium inter læsum & lædentem est modus vitandi bellum. 95
Commeandi ius quid? 476
Commercia sunt indicium luxuriæ. 273
- - requ runt commutationem rei. 274
- - cur necessaria & utilia. 273
- - noxia cur a principe prohiberi queant. 501
Commerciorum libertas quousque extendi non possit. 99
- - interdictio non est iusta causa belli. 100
Commissarii quid? 454. *eorum* officium e mandato diiudicandum. 453
Commissaria lex cur a Constantino M. sublata. 359
Commixtio inducit rerum communionem. 226
Commodatum quid. 293

Commodatum. cur exacta diligentia in illo requiratur. 293
- - ad usum concessum, non semper restitui potest imminutum. 320
- - si casu fortuito perit, damnum sentit commodans. 320
Cooperanti factum certo numero imputari potest 53
Communio non recte dispescitur in positivam & negativam. 212.sq.
- - est duorum pluriumve dominium coniunctum pro indiviso. 224.conf.319
- - in illa tam res quam fructus sunt communicandi & dividendi, & si quid impensum pro rata rependendum. 292.319.240
- - inter coniuges principes tantum ad privata bona sese extendit, non vero ad imperii communionem pertinet. 382
Commutatio sine comparatione rerum concipi nequit. 274
Compensatio quid. 305.363
- - in quibus debitis locum habeat. 305
- - in quibus casibus sit prohibita. 363
- - a principibus & gentibus iuste suscipitur. 337
Compositio amicabilis, antequam bellum suscipiatur, tentari debet. 95
- - inter partes a iudice ante omnia est tentanda. 449
Conatus in sectando bono nullam extraordinariam meretur. 53
Concubinatus quousque iure naturali permissus. 369.sq.
- - num in civitate tolerari possit? 389
- - a matrimonio ad Morganaticam differt. 379
Conditio promissum suspendit. 127

Landesbibliothek Oldenburg

Conditio proprie non eſt, quæ generaliter in omni promiſſo continetur. 127
- - - - nec etiam, quæ adiicitur in tempus præſens vel præteritum. 128
- - - - non item, quæ vere impoſſibilis eſt. 128
- - poſſibilis ſola eſt vera conditio. ibid.
- - - in poteſtativam, caſualem & mixtam perperam diſtinguitur. ibid.
- - ſuſpenſiva & reſolutiva an inter ſe differant. ibid.
- - alternativa qua ratione obliget. 129
- - copulativa promiſſionem atque obligationes auget. 129
Condominium æquale ius & æqualem obligationem tribuit. 319
Conductio. 293. 321. 354
- - quibus prohiberi poſſit. 357
Conductor re locata abuti non debet. 354
- - an facultatem ſublocandi habeat. ibid.
- - an meretricibus conductam domum ſublocare poſsit. ibid.
- - an ante tempus, ſi dominus re ſua ipſemet indigere incipiat, rite expelli poſsit. 355
an ultra tempus invitus teneri poſsit. 355
- - - vetus, an præferendus novo. 356
Confeſſio quid & quotuplex. 452
- - extorta ubi locum habeat. ibid.
Confuſio dat rerum communionem. 266
- - obligationis quid. 305. 364
- - - quando inter gentes occurrat. 337
Coniugium an inter contractus referri poſsit. 365 ſq.
- - quando ſit ineundum. 366
- - eius finis quis ſit? 366. ſq.
- - quinam ad illud ineundum obligentur. 366. ſq.

Landesbibliothek Oldenburg

Coniugium quænam solennia ei præcedant 367
- - transitorium non est permissum. 368
- - quomodo partim impediatur, partim solvatur. 327. sq.
- - virgineum est absonum. 372
- - inter consangineos cur prohibitum? 373. sq.
- - ad Morganaticam an sit verum coniugium. 379
Coniux in coniugem testimonium dicere non obstringitur. 190
Conradinus an iura in Apuliæ regna ad Petrum Arragonium cessione transtulerit. 341
Consanguinitas quid. 373
Conscientiam probationibus exonerare quousque sit licitum. 209
Consensus est causa imperii. 45
- - reciprocus in omni pacto requiritur. 123
- - quid. ibid.
- - serius & specialis esse debet. 124
- - expressus, tacitus & præsumtus unde oriatur. 125
- - præsumtus absone dicitur fictus. ib.
- - verus an sine verborum solennibus declarari possit. 126
- - naturalis in statu civitatis interdum vel plane subruitur, vel ad certa solennia restringitur. 161
- - imperfectus seu nullus in statu civitatis aliquando sustinetur. ibid.
- - iudicialis, tutorum itemque parentum cur in pactis sit introductus. 163
- - solennis, *itemque* parentum, quo iure ad matrimonium requiratur. 383. sq.
- - consociationis an sit causa matrimonii. 367
Conservatio etiam nonnihil recreationis & iucunditatis comprehendit. 42

Landesbibliothek Oldenburg

Conservatio vitæ & corporis hominibus curæ esse debet. 88
- - ad conservationem vitæ quid pertineat? 89
Constantinus M. an moris, quod testi iniurato non creditur, autor præcipuus sit. 208
- - Legem commissoriam in pignoribus enervat. 359
Constitutum quid. 359
Contemnere quid significet. 64
Contemtus in statu libertatis cessare debet. 65
- - quot modis inferatur. 65. sq.
- - iniuriam in se continet. 66
Contractus an, & quomodo a pactis differant? 135. 281
- - pro re nata & diverso paciscentium scopo utique differunt. 282
- - quotuplices. 283
- - reales, & innominati, itemque consensuales apud Romanos unde? 284
- - nominati ab innominatis non sunt separandi 284
- - nominati quotuplices. ibid.
- - litterales vim obligandi non e litteris, sed mutuo præsumto habent. 285
- - bonæ fidei & stricti iuris unde. 285
- - quasi contractus sunt Romanorum commentum. 286
- - omnes sensu iuris naturæ considerati, sunt consensuales. 287
- - accessorii quinam. 297
- - aleam continentes, quid in se contineant. 299. *vid. plura sub voce: Alea.*
- - innominati ex doctrina de pactis sunt diiudicandi. 300
Contrahentium finis & intentio in omnibus pactis & contractibus probe attendi debet. 287. 303

Controverſiæ de *meo* & *tuo* non poſcunt imperium merum. 449
Contumacia ſuos habet gradus. 51
Conventiones dolo ac metu initas ſæpe inſcitia ſtabiles facit. 164
Corporalis res quidnam? 90
Corporalis apprehenſio vid. *Capio.*
Corpus & vita hominis an æſtimari poſſit? 107
Creditum cui tribuatur. 61
Crimen delinquenti imputatur. 61
- - transactio de *crimine*, ſanguinis poenam inferente, an apud Romanos valuerit. 362
- - cur in *crimine*, corporis pœnam vel capitalem merente, fideiuſſores non admittantur. 360
Cultus divinus principium iuris naturæ haud eſt, & ad Ethicam pertinet. 35
- - Dei externus an ſine adiaphoris eſſe poſsit? 460
- - an de culparum præſtatione generalis regula ſuppeditari poſſit. 301
Culpa quid. 301
- - in mutuo non præſtatur. 291
- - quænam præſtanda in locatione conductione. 294
- - - - in mandato. 295
Cura rei in quibus contractibus ſuſcipiatur? 294
Curatela non multum a tutela differt. 413
Cuſtodia beſtiarum & ferarum cur civibus ſit iniuncta. 258. ſq.
- - rerum occupatarum quando ſit neceſſaria. 218

D.

Damnum neceſſarium & arbitrarium homines timent. 17
Damnum quid? 97
- - quot modis fiat? 87

Landesbibliothek Oldenburg

Damnum datur in vita & fortunis noſtris. 88
- - quot modis corpori inferatur? 89
- - *dandum* an bello iuſte averti poſſit? 94
- - *datum* eſt reparandum. 106
- - quomodo ſit reſarciendum in interfectione. 107
- - - - in mutilatione membrorum. 108
- - - - in pudicitia imminuta. ibid.
- - - - in adulterio. ibid.
- - in ſtatu civitatis datum reparatur vel magiſtratus auxilio, vel manu propria. 111 ſq. cf. 117
- - *infectum*, ubi res poſcit, eſt avertendum. 117
- - quod quis caſu vel neceſſitate ineluctabili fecit, quomodo ſit reſarciendum. 117
- - dolo vel culpa noſtra illatum, omnino eſt reparandum. 117. 119
- - ab animalibus & ſervis datum, aut etiam ex cauſis leviſſimis, ad quas culpa noſtra concurrit, ortum, reſtituendum eſt. 118
- - poſitivum, non privativum, vindicat lex Aquilia. 119
- - mero caſu factum non reſtituitur. 119
- - ab infantibus & furioſis datum an ſit reſarciendum. 119
- - reparandi modus eſt penſatio rerum. 110 102
- - in venditione mercium reticere, mendacium eſt. 187
- - vt quis ſolus ſine omni lucro ſentiat, legibus ſocietatis repugnat. 318
David delirium coram Rege Achis ſimulans, an peccati poſtulari queat. 183
Debitum imputatur promittenti. 61
- - perſonale principis quando cum morte eius extinguatur. 342

Landesbibliothek Oldenburg

Debitum in pactione, qua quis ad certum tempus se tantum obligavit, est exigendum antequam præfixum petendi spatium effluxerit. 342
- - vel facto proprio, vel alieno tollitur. 62
- - an chirographi redditione remissum censeatur. 338
Decalogus pro universali iuris principio non est habendus. 92
Declaratio consensus quomodo fiat. 125
Decipere hostem, ab hostili statu redeuntem, non licet. 184
Defensio privata quousque iure naturali sit licita. 112
- - an Christianæ religioni obsistat. ibid.
- - violenta an adversus parentem & principem qui innocentem interficere conatur, permissa sit. 113
- - - an pro conservanda pudicitia suscipi queat. 114
- - - an & quando ob alapam liceat. 114
- - - an pro nostris & propinquis sit permissa. 114
- - - rerum quousque sit permissa. 115
- - - quando incipiat, & desinat. 115
Delegatio iure naturali est evidentior cessio. 307 365
Deliberatio nondum est promissio. 125
Delicta sola, eaque aperta in statu naturali infamiam operantur. 68
- - ex metu necessitate patrata an agenti imputari queant? 61
- - cur & quomodo in statu civitatis sint punienda? 441. 442
- - Religionis an dentur? 443
- - universitatis an ob illud singuli sint puniendi. 440

Ob

Ob delictum patris vel filii filius vel pater coercendus non est. 440
- - alienum qua ratione interdum etiam delicti immunes pœnam luere teneantur. 440. 441
in *delictorum* imputatione mensura moralis est observanda. 54. 444
Delinquens ex inevitabili necessitate, & instinctu naturali an legem violet. 59
- - negans fidiculis ad veritatis confessionem cogi potest. 190. 447
- - an ad pœnam obligetur? 445
- - an ei nunquam venia sit concedenda. 444
Democratia an sit respublica irregularis & pessima. 504. sq.
- - an in ea imperent omnes & singuli. 505
- - an species omnium rerumpublicarum prima sit? 505
Denunciatio publica an requiratur in bello. 99. 465
Depositum quid. 295
- - qualis *hic* custodia a depositario, & qualis diligentia a deponente sit adhibenda. ibid.
- - an inter gentes deponenti indistincte sit restituendum. 322
- - quomodo in statu civitatis restituendum. 358
Derelictio domini prioris præsumta est fundamentum usucapionis. 253. 266
- - An in præscriptione debiti, litterarum & instrumentorum possessio præsumtionem *derelictionis* elidat? 332
Desertio malitiosa solvit vinculum matrimonii. 387
Despoticum imperium s. dominatus quale ius in personas & res subditorum imperanti tribuat? 420. sq.

Deus est autor uniuersalis legis. 4. 28.
- - nihil pro arbitrio præcipit & ex mera voluntate prohibet. 5
- - talia præcipit, , quæ naturæ humanæ congruere videt. 6
- - quicquid serio & seuere vult illud etiam seuere præcipit, & quidem cum imperio. 12
- - tarditatem supplicii grauitate sæpissime compensat. 13
- - vniuersis & singulis irascitur, qui a dictamine rationis recedunt. 136
- - an maiestatis s. summæ potestatis autor sit. 436
- - *Eius* præcepta non tantum veluti veritates, consilia, ac paterna monita considerari possunt, sed & *legis*, proprie dictæ, nomen habitumque induunt. 12
- - *Eius* leges sunt bonæ atque vtiles.
- - Assimilatio Dei, s. conformitas hominis cum Deo, itemque amor Dei, obscura & non adæquata iuris naturæ principia sunt. 30
- - mori præstat, quam contemnere *Deum*. 59
- - an Deo ius & dominium singulare in rebus sacris competat. 268
- - an Dei maiestas ferat, vt secum aliquis mortalium paciscatur. 140
- - an Deo ius nascatur ex obligatione iuramenti. 195
- - Deus tanquam testis & vindex inuocatur iuramento. 193
- - - - per falsum iuramentum contemnitur. 197
- - Dei inuocatio vana in coacto iuramento tam exigenti, quam præstanti imputatur. 196
- - cur de Dei existentia & perfectionibus *Autor* in Iurisprud. naturali nihil præceperit? 4

Dicta-

Dictamen rectæ rationis an principium iuris naturæ. 35
- - quomodo in ſtatu libertatis oriatur. 136
Dictator Romanus an ſummam poteſtatem habuerit. 511
Diligentia ſuos habet gradus. 301
Diſpenſandi ius ex quo fundamento principibus competat. 62. 444
Diſſeminatio falſi rumoris ad turbas hoſti excitandas permiſſa eſt. 182
Diſſimulatio quid? 174
- - modo præcepta, modo prohibita, modo licita eſt. ibid.
- - in ſtatu libertatis ſæpius eſt adhibenda. 179. ſq.
- - non omnis in contractibus e vita tollenda. 164
Diuiſionis beneficium an æquum & prudens. 360
Diuitiæ in ſtatu libertatis æqualitatem non infringunt. 64
Diuites in ſtatu ciuitatis interdum deprimuntur. 76
Diuortia mutuo conſenſu, ſed ſine cauſa facta, repugnant iuri naturali. 369
- - principum proprio iudicio, & ſine autoritate ſacerdotum, fieri poſſunt. 381
- - ob quas cauſas in ſtatu ciuitatis ſint permiſſa? 387
Docti in republica interdum extolluntur, interdum minuuntur. 76
Dolus quid. 57. 58. 164
- - tam dans cauſam contractui, quam incidens, iure natur. in pactis & contractibus eſt prohibitus. 57. 134
- - apud Romanos in negotiis ſtricti iuris non attendebatur. 58

Dolus

Dolus in negotiis bonæ fidei semper abesse debebat. ibid.
- - doctrinæ de restitutionibus in integrum occasionem dedit. *ibid.* & 164
- - in delictis aggrauat meritum. 58
- - inter gentes non præsumitur, sed probandus. 146
- - differentia doli boni, malique vnde. 174
- - in hostem est licitus. 103
Domania quid? 150. 498
- - an alienari possint? ibid.
- - sæpe cum feudalibus & patrimonialibus bonis principum confunduntur. 499
- - an principes Germaniæ habeant? 150
Dominium voluptas, avaritia & ambitio invexit. 42
- - in statu libertatis non datur. 41. 213
- - sine *meo* & *tuo* concipi nequit. 213
- - singulare quid? *ibid.* & 235
- - vnde ortum. 215
- - acquirendi modus quotuplex. 215. sq 223. 234
- - quomodo acquiratur occupatione. 215. sqq. 245 sq.
- - quomodo deriuetur expresse? 222. sq. 250. sq.
- - ad transferendum dominium an traditio sit necessaria? 223. 250. 163
- - an per accessiones artificiales & fortuitas transferatur? 224. sq.
- - an per testamentum valide de iure naturæ in alium transferri possit? 227. 251
- - quomodo transferatur tacite? 230. 253
- - acquirendi modus derivatiuus an de iure naturali sit successio ab intestato? 233
- - quales res sub dominium veniant. 235
- - oceani seu maris an detur? 236. sq. 245
- - in rebus occupatis an vltra possessionem duret? 236. 246. 258

Domi-

Dominium, eius effectus quinam. 337. 256. 267.
- - plenum & minus plenum, *item* directum & utile quid? 238. 271
- - in seruitutibus non tam *dominii* pars, quam facultas inde emolumentum percipiendi transcribitur. 239
- - eius causæ & effectus in statu libertatis. 245. seq.
- - - in ciuitate. 257. sq.
- - dominii effectus ciuitas & iusta causa sæpe restringit. 267
- - ac ius singulare an Deo in rebus sacris & religiosis competat. 270
- - in quibus contractibus transferatur. 282
- - mariti in fundo dotali quale. 391. sq.
Dominus. Eius ius & potestas in seruum unde. 414
- - ea, quæ seruo promisit, præstare tenetur. 416
- - an habeat ius vitæ & necis in seruum? 416. sq. 424
- - an eandem sibi in liberos serui potestatem asserere possit, quam in seruum ipsum. 418
- - an ius vendendi & permutandi seruum habeat? 419
Dominatus vid. sub voce: *despoticum imperium*, item *seruitus gentium*.
Donationes cur inter contractus, dominii translationem requirentes, referri possint. 291
- - - principum externis factæ, quousque valeant & sint firmæ. 316
- - - subditis factæ an & quando reuocari queant? 317
- - an ad eas acceptatio requiratur? 291. 250. sq.
- - cur quædam vel prohibeantur, vel insinuatione & solenniori ratione peragi debeant? 350

Donationes vtrum reuocari ob animum ingratum & superuenientes liberos possint ? 352. sq.
- - omnium bonorum an valeant. 353
- - inter virum & vxorem cur & quousque prohibitæ. 352
- - mortis caussa, reuera est donatio inter viuos ac conditionalis. 229
Dos ex lege humana & pacto venit. 378
- - etiam a foemina principe nunc afferenda est. 382
- - datur ad onera matrimonii ferenda. 390
- - cauta, & numerata quid ? ibid.
- - a quo constituenda ? 391
- - Eius retentionem aut restitutionem pacta finiunt. 391
- - *dotalis fundus*, ne muliere quidem consentiente, rite a marito alienari potest. 391. sq.
- - nonnulla priuilegia *dotis* æquitati naturali repugnant. 392
Dotalitium fabricatum est in compensationem dotis. 392
- - an pro dote Germanica venditari possit ? 393
- - multis litibus & controuersiiis inter ICtos ansam dedit. 392
Duces militares. Qualis potestas ipsis vi officii competat ? 324
Dyarchiæ & triarchiæ. In illis communicanda sunt & lucra & damna & impensæ. 319
Dunckerkam a Gallis in bello occupatam & in Anglos translatam, an Rex Hispaniæ iuste ab his repetierit ? 468

E.

Ebrii cur non pacta inire possint ? 130

Landesbibliothek Oldenburg

Ecclesia an iurisdictioni ciuitatis subsit? 458
- - est in republica, non autem respublica in ecclesia. ibid.
- - quid? 459
- - an imperantes maiorem in *Ecclesia* autoritatem & potestatem habeant, quam in collegio alio? 459. seq.
- - circa ecclesiæ dogmata & adiaphora quodnam ius principi competat. 460
- - inspectio in *ecclesiam* qua ratione principi aut magistratui sit permissa. 461
- - turbæ in ecclesia ex quibus causis plerumque oriantur. 462
- - doctores ecclesiæ, autoritate sua ad ciuium perniciem abutentes, vel moribus perditi, & seditiosa docentes quemadmodum sint coërcendi. 463
Eduardus III. Rex Angliæ, an Philippo Valesio exceptionem minoris ætatis rite obduxerit, quum iuri suo renunciasse argueretur ipso facto, inuestituram a Valesio accipiens. 143
Educatio liberorum non momentaneam & volaticam vitæ societatem, sed durantem requirit. 367
- - ad onus educationis qua ratione parentes sese obligauerint? 394
- - ad educationem imperio naturali opus est. 393
- - quos effectus producat? 396
- - moriente patre onus educandi matri, & si non sit mater, tutoribus incumbit. 400
Electio formam reipublicæ non reddit irregularem. 505
- - ab electione antecedente pendet successio. 506

Landesbibliothek Oldenburg

Emancipatio quando locum habeat? 398
- - solennis quare apud Germanos non sit in usu. 411
Emphyteusis 239. 271
Emtio quid? 289
- - traditio rei emtæ non ad perfectionem, sed ad executionem *emtionis* pertinet? ibid.
- - an iure ciuili ob læsionem enormem contractus emtionis rite rescindatur. 345. sq.
- - an in emtione læsio ultra dimidium, seu alterum tantum, adesse possit. 290. 314. 345. sq.
- - rem aliquam minoris emere non est iniustum. 310
- - an emtio, si a regibus fiat, sine certo pretio valeat? 313
- - quarum rerum emtio vel sit prohibita, vel non nisi certo modo permissa, vel publice & sub hasta fieri debeat? 348
Emtio spei in quibus negotiis occurrat. 335. sq.
Emtor an, & quando in re, nondum tradita, casum & periculum sentiat? 289. 314
Elisabetha Angl. regina, dum noxio, ementitis signis vtentes, puniendos vel dedendos Gallis respondit & promisit, ab omni culpa fuit libera. 98
- - an licite subditos regni Scotiæ in Mariam excitauerit? 180
- - in pace Cameracensi octo mercatores externos, non Gallis subditos, postulat fideiussores de solutione 5000. coronatorum, ni intra tempus statutum redderetur Caletum. 333
Errans, cur & quando ei nulla actio imputari possit? 55. 130. 145
Error quando obstet contractibus, 56. 145
- - in dubio nocet erranti. ibid.

Error

Error qualis in delictis excuſet. 56
- - efficax intuitu decepti, dolus eſt. 57. 131
- - cur errorem & ignorantiam non ſoleant diſtinguere JCti. 57
Evangelium & lex pro norma generali ſ. principio iuris naturæ male venditatur. 29
Evictionis præſtatio ex quo principio ſit deducenda. 215
Evnuchiſmus an matrimonium impediat & ſolvat? 372
Exarchatus, Longobardis ablati, reſtitutionem an victor Pipinus Græcis iuſte denegaverit. 468
Exceptio de dolo quando data fuerit? 58
- - quod metus cauſa apud gentes poſt pacem non locum habet. 146. 477
Excoriatores cur contemti. 77
Excurſiones maritimæ, quid circa illas liceat? 470
Excuſſionis beneficium an æquum & prudens. 360
Exhæredatio filiorum, a principe facta, in ſtatu libertatis non valet. 252
Exilium quotuplex. 528
- - ſolitarium non tollit ius civitatis. ibid.
Exiſtimatio quousque ex iure connato æqualis? 66. ſq.
- - maior vel minor redditur inſigni probitate, & imperio. 67. 78
- - civium quousque æqualis. 74
- - in ſtatu civitatis quotuplex? 75
- - *ſimplex* quid & quousque duret? ibid.
- - intenta ſ. *aucta* quid? ibid.
- - - eius fundamentum virtus & ingenium eſſe debet. ibid.
- - - a principibus ſæpe non merentibus confertur. 57

Landesbibliothek Oldenburg

Existimatio a civitatis iudicio & opinione unice dependet. 76
- - an auferri & restitui possit? 82
Expiatio mali, finis imperantium in infligendis poenis non est. 442. sq.
Expositio partus eiusque cædes est iuri naturæ contraria. 395
Expromissio ad modos tollendi obligationem pertinet. 298. 307
Expromissor sese nove obligat, & delegantem liberat. 307

F.

Fabulæ neque falsiloquium, neque mendacium. 174
- - novarum rerum immodice cupidis fabulas narrare licet. 183
Factiones præcedunt invasionem populi. 523
Factum quid requirat? 49
- - cui, tanquam autori, tribui non possit. ib. sq.
- - in imputatione facti quid sit respiciendum? 50
- - producit meritum. 51
- - alienum quomodo alteri imputari possit. 53
- - - utrum valide possit promitti. 133
- - alterius promittens ad summum in procurando conatum obligatur. 133
- - - absolute in se recipiens, ipsemet loco tertii tenetur. ibid.
Falsiloquium an sit mendacium & peccatum. 173. 175. 178
- - aliquando est præceptum & licitum, aliquando indifferens. 173. 179
- - quando vanum aut etiam iniustum evadat. 177
- - propter commune vel singulare bonum committere, etiam principibus licet. 183
- - an ad hostem decipiendum adhiberi queat?
Familia. 182

Landesbibliothek Oldenburg

Familia quo sensu & ratione veluti civitas parva considerari possit. 47
Felicitas quid sub se comprehendat? 7
- - cur externa felicitate & quiete mortales contenti esse debeant? 9. sq.
- - externa relationem continet, nec sine aliis hominibus concipi potest. 10. 32
- - - quomodo turbetur. 32. sq.
- - qualis sub republica irregulari adsit, & unde oriatur? 514
Ferae an nostræ fieri incipiant & acquirantur vulneratione & persecutione. 217. 258
- - quæ in sylvis circumseptis vagantur an a nobis possideantur? 218. 258
- - e custodia elapsæ an, & cur desinant esse nostræ? 247. 259
- - quænam opinio de captura ferarum iuri naturali sit convenientior, Romanorum, an Teutonum? 259
Ferdinandus Catholicus cur negaverit, Carolo VIII. fuisse promissum, Regem Neapolitanum a se iri desertum. 138
- - ob perfidiam male audit. 68. 338
Ferdinandus III. Imper. Sparrium Ducem custodiæ mancipari recte iussit, quod litteras petulantes ad Venetum legatum dedisset. 488

Feudalia & emphyteutica iura non a iure necessario naturæ immediate prodeunt. 271
Feudum partem dominii transcribit. 239
Fideiussio quid & quotuplex? 298
- - mulieris, postea SCti Velleiani, aut curatoris absentis exceptionem creditori obiicientis, non absolute meudacium est. 186

Fideiussio cui opponitur exceptio excussionis, & divisionis est non mendacium. 187
- - fœminarum, decurionum, militum, a Romanis ex peculiaribus rationibus fuit prohibita. 359
Fideiussores qui civitatum actibus accedunt, non unius sed varii sunt generis. 331
- - dividuntur in Guarandos, Mediatores, & sponsores. 331. sq.

Fides an sit servanda hæreticis & infidelibus, aut illis qui aliquando nos deceperunt? 155
Filii familias non debent abuti suis privilegiis ad infirmos circumveniendos. 186
- - cur mutuum accipere prohibeantur? 349
Filius pro patre non est puniendus. 440
- - in solium evectus, civile imperium in patrem habet. 402
- - - in rebus ad imperium pertinentibus non debet respicere ad voluntatem aut matris aut patris. 403
- - - potest dextrum patris latus occupare, eiusque ausis, si ipse rex sit, resistere. 403
- - - quando ius patrem in carcerem conpingendi, & tandem occidendi habeat? 403
Fiscus quid? 498
Foedera pacis, etsi ad illam ineunda metu quis sit compulsus, firma sunt. 146.477
- - ob dolum abrumpi possunt. 146
- - quænam & quando non sint servanda. 149 sq. 154
- - quid sint, & in quantum cum omnibus gentibus sint ineunda? 157

Foedera

Foedera sunt vel æqualia vel inæqualia, & *utraque* vel pacis vel societatis. ibid. sq.
- - quæ ad successores transeant? 158
- - quæ cum subditis tractant panguntque imperantes vel *iure* nituntur, vel *gratia*. 159. sq.
- - pangendi ius est pars summæ potestatis. 483
Foeminæ principum an tutrices esse possint. 405
- - quando iis beneficia iuris negentur? 186. sq.
- - curatore destitutæ, apud Germanos non obstringuntur. 161
Forma civitatis an gentibus det prærogativam. 69
- - rerumpublicarum est vel regularis vel irregularis. 504
Formulæ solennes quomodo apud Romanos ortæ. 162
Fortalitii exstructio an sit iusta causa belli. 95
Franciscus I. Rex Gall. an insignis probitatis specimen ediderit, quod Carolum V. Imper. breviori itinere per Galliam Gandavum contendentem, non detinuerit captivum? 147
- - ob quam causam a pacto Madritiano resilere potuerit? 147. 149
Fridericus III. Rex Daniæ cur foedus cum Polonis renovare abnuerit. 340
Fundi actio quid? 260
Furis nocturni occisio num licita? 116
Furiosi cur pacta cum effectu inire nequeant. 130
Furtum iure natur. est prohibitum. 92

G.

Galli de eminentia cum Hispanis certant. 70
Gladii fractio est signum ignominiæ & infamiæ. 21
Gentes in statu libertatis præter Deum nullum superiorem & legislatorem agnoscunt. 21. inter se sunt pares & nulla præcedentia gaudent. 21

69. ex gentium moratiorum consensu, tanquam positione fundamentali, ius naturæ non est deducendum. 24. an pacta non aliter, quam si ipsis videantur utilia, servare teneantur. 135. sq.
Gvarandi s. fideiussores pacis qui. 331

H.

Habitatio quid sit, & quomodo ab usufructu & usu differat. 239
Hæredes cur obstringantur e contractibus defunctorum. 309
Herile imperium unde oriatur. 46
Hermaphroditi an dentur? 38
Hispani cum Gallis de eminentia certant. 70
Homines naturæ impulsus ratione temperant, & legem suam sequuntur. 3. felicitate & quiete externa contenti esse debent. 9. sunt vel imperio communi subiecti, vel in libertate agunt. 10. habent obligationem non tantum internam, sed & externam exequendi ea, quæ Deus per rationem revelat ac manifestat. 13 damnum timent, & bonum affectant. 14. secundum status diversos diversi videntur. 37. sunt vel mares vel fœminæ. 38. nati vel nasciturí. 39. æquales vel inæquales. 40. omnes externe nascuntur liberi, & possunt facere, quod placet. 40. a natura & citra pactum ius habent, ne contemnantur & lædantur. 63. sine aliorum auxilio vivere non possunt, & hinc pactis indigent. 121. sq.
Honestum comprehendit iustum & decens. 7. non uno halitu obtinetur. 8
Honor unde derivandus. 76. an quis ad signa aut verba honoris cogi possit? ibid.

Honores interdum principes sibi ab aliis stipulantur. 71
Hostes quinam? 97. 522. quibus mediis & adiutoribus sint obruendi & occidendi? 103. sq. 466. an stratagemate & fictis sermonibus decipi possint? 182. ad pacem redeuntes decipere non licet? 184. amicos communes vel neutrarum partium non debent lædere 471. *Hostes* sunt invasores externi civitatis. 523
Hostium res, quænam dicantur, & quomodo acquirantur? 106. 467. 471
In hostem ire non nisi publico decreto & permissu licet. 472
Humanitatis officium denegatum non est causa belli. 100. *Humanitas* exulat in conventionibus onerosis. 280
Hypotheca quid? 298. 359

I.

Immodestus quis. 121
Impensæ sunt vel utiles, vel necessariæ vel voluptuariæ. 245. cur, & quando a domino sint possessori restituendæ. ibid.
Imperium in statu libertatis non datur. 41. ex quibus affectibus sit ortum. 42. ex qua causa prætendi queat. 45. *Imp. civile* unde sit coortum. 45. cur in republica sit necessarium. 430. sq. *Imp. paternum* non est *proprie* imperium. 45. an competat matri. 46. *Imp. mariti* in uxorem an detur. 46. *Imp. herile* unde oriatur. 46. *Imp. eminens* quid. 502
Improbitas insignis minuit æqualitatem natural. 67
Implantatio, quid circa illam sit æquum? 226
Impotentia partim impedit, partim solvit matrimonium. 372

Impu-

Landesbibliothek Oldenburg

Imputatio in imputatione alicuius facti semper ad voluntatem, & quanta qualisque fuerit respiciendum est 50. 55. *Imputatio* e consideratione variarum circumstantiarum vel maior, vel minor redditur. 53. *Imput.* alieni facti quando locum habeat? 53

Inæqualitas hominum quid, & quotuplex, & unde? 40. 44. post se trahit proprietatem & imperium. 44

Indicia in criminalibus quem effectum habeant? 453

Indictio publica belli cur fieri debeat? 99. *Indictio* belli per feciales an de iure requiratur? 465. *Indictio* belli nova an elapso inducirarum tempore sit necessaria? 475

Indolentia interna & externa quid. 7

Inducia sunt vel apparentes, vel veræ. 472. si ad longissimum tempus ineantur absone inducia nominantur. 473. a quibus dentur. 473. Earum computatio unde inchoanda, quave hora, quove mense finienda sit? 473. Earum effectus quinam? 474

Infamia qua ratione gentibus irrogetur? 68. *Infam. Juris* a civitate infligitur vel immediate, vel mediate. 79. affligit peccanti maculam positivam, quæ non nisi imperii auxilio tolli potest. ibid. *Infamia facti* tollitur si emendatior observetur vita 79. Eius effectus & signa. 80. 81

Infantes an ad damni dati resarcitionem obligentur. 119. cur pacta & contractus inire nequeant? 130

Infantiæ & pueritiæ momentum cur lege naturali vix determinari possit? 130

Infe-

Landesbibliothek Oldenburg

Infelicitas sine aliis hominibus concipi nequit. 10
Ingratitudo an iniuriæ nomen mereatur. 85
Ingenii solertia aut stupiditas genti præ altera non tribuit prærogativam, 69
Iniuriam facere quid? 20
Iniuria unde oriatur, & cur a lege naturali prohibeatur. 20. in statu libertatis vindicatur bello, in statu ciuitatis actione 83. *Iniuria* non est denegatio eius rei, quæ a sola benevolentia vel virtute alterius pendet. 85. principibus non infligitur, si ipsi noua honoris signa & ritus, quos poscunt, denegentur. 86. an seruis fieri possit? 418
Iniustus quis? 121
Insania desperata matrimonium impedit. 372
Insidiæ, vitæ structæ, an coniugium dissoluant. 373
In Insula occurrit exemplum accessoriæ occupationis. 221
Intellectus & voluntas diuina nunquam separari debent. 6
Interpretatio legum quid, & quousque sit licita? 450. sq.
Intextura quid circa illam iustum sit. 226
Inuentio thesauri, veteris pecuniæ depositæ, amissorum & abiectorum, itemque gemmarum est occupatio accessoria. 221
Iocus non est mendacium. 174
Iudices cur ab imperantibus constituantur, & quomodo officium suum administrare debeant? 448. sq. quotuplices. 453. sq. nec seueriores sunt, nec mitiores lege. 450
Iudicia capitalia an sint reiicienda? 442
Iuramentum cur pactis hominumque sermoni accedat? 192. quid, & an legi diuinæ repugnet? 192. sq. an deferendum illis, qui verum

Landesbibliothek Oldenburg

rumDeum non agnoſcunt. 193. *Iuram.* Athei quale. 194. eorum, qui per animam ſuam, aut id quod ſibi chariſſimum iurant, an valeat? 194. ſq. an per illud aliquis Deo peculiariter obligetur? 195. 199. dolo elicitum, aut ab errante præſtitum, an vim obligandi habeat? 195. a perſonis, quibus reuerentia non debetur, metu extortum, *item* ſtipulationibus factorum turpium adiectum, non eſt ſeruandum. 195. ſq. falſo præſtitum eſt graue peccatum 196. *Iuram.* quodnis eſt tantum *promiſſorium.* 197. Eius denominationes ſ. diuiſiones diuerſæ. 198. 210 quando & a quo remitti, imminui, & relaxari poſſit? 200. 210. ſeq. an hoſti publico, barbaris, hæreticis, infidelibus, periuris & piratis ſeruandum ſit? 201

Iuramenta extraiudicialia quando apud Romanos maiorem, quam nuda pacta, obtinuerint effectum? 202. *Iuram. iudicialia* apud Romanos iam Numæ Pompilii tempore inualuerunt. 202. apud Germanos cœperunt frequentari, poſteaquam Chriſtianæ religioni nomen dederunt. 203. eorum formam, effectum & formulam rectores ciuitatum determinant. 204. eorum abuſus quinam? 297

Iuramentum idque explicitum an contineant verba: bey dem Worte der ewigen Wahrheit. 204. an effectus iurisiurandi attribui poſſit formulæ: bey Fürſtlichen, Gräflichen, Adelichen Ehren und Worten. 205. quando exigi, deferri, referri, acceptari, quod in ſupplementum imponi, quibus in cauſis & quare declinari poſſit, quare non? determinant leges ciuitatis. 206. *Iuram.* veritatis & affectionis, ſ. in litem quid? 206. an omne ſeruandum, quod ſalua ſalute æterna ſeruari poſſit. 207.

sit. 207. *Iuram.* an roborare possit id, quod lege divina humanaque infirmum & nullum est, ibid. ad extrajudiciale *Iuram.* acceptandum nemo cogi potest? 209
Iurare per alios deos aut genium principis an Christianis liceat? 194
Iuris dicendi potestas quotuplex & quod partibus absoluatur. 449
Iurisdictio in alterius territorio an seruitus iuris publici. 156
Iurisprudentia naturalis quas leges explicet, 15 sq. versatur non tantum circa legum cognitionem sed & circa applicationem legis i. iuris ad factum. 48. *Iurisprudentia* iudicialis tota occupatur interpretatione legum. 450
Ius quid & quotuplex. 19. connatum & acquisitum vnde. 19. *Ius* perfectum, solum est ius. 20. imperfectum non datur, aut incongrue ita appellatur. 20. *Ius* internum an detur? ibid.
Ius Gentium quid sit? 21. est vel absolutum vel hypothe icum 21. non mutabile. 21. non humana sed diuina nititur autoritate. ibid.
Ius naturæ a ICtis Romanis diuersis modis consideratur, 4. non ex Scriptura S. aut iure ciuili, sed ex ratione petendum est. 5. est immutabile, 6. Eius virtutes. 16. principium primum quale? 35
Ius publicum docere in multis regnis prohibitum est. 181
Ius quæsitum alteri adimere non licet. 172
Ius Romanum non tanta sapientia est refertum, ut ipsa recta ratio dici possit, sed multis vitiis & nævis scatet. 25

K.

Κυνοφοφία apud Francos signum ignominiæ erat. 81

L.

Lædere quid? 87. *Læsi* quando sibi ipsis auxilio esse possint? 93. *Lædentes* quinam? 97. sq. *quinam* pro *lædentibus* habendi non sint? 100. quid *læsis* in lædentes liceat? ibid.
Læsio non est, quod ex necessitate ineluctabili suscipitur. 108. non solum per nosmet ipsos, sed etiam per alios fit. 97 sq.
Læsio ultra dimidium non datur in statu libertatis. 310. an ex communi pretio diiudicanda. 345. seq.
Legati qui? 483. quinam polleant charactere repræsentatio? 484. sq. extraordinarii an gaudeant maiori autoritate & prærogatiua præ ordinariis. 485. an quocunque tempore sint inviolabiles. 486. an semper admittendi? 486. *Legatis* admissis securitas quomodo & quamdiu sit præstanda. 487. litteræ, quas *Legati* mittunt, & quæ ad *Legatum* mittuntur, non sunt aperiendæ, nec eorum cursores violandi. 488. *Legati* an ius asyli habeant? 489. 497. hostilia molientes, an tolerandi? 489. an iure talionis occidi queant? ibid. *Legatis* per insidias læsis auxiliares manus princeps porrigere debet. 490. cur *illis* libertas sermonis sit concedenda? 890. *Legati* libertatem loquendi non cum licentia permutare debent. 491. cur *illis* immunitas a foro loci, ubi degunt, sit permittenda. 491. *Legati* an e contractu in ius trahi, aut detineri, queant? 491. si delictum commiserint, a quo sint puniendi. 429. sq. *Eorum* res, currus, naues, plena securitate frui debent. 494. *Legati* quænam signa honoris petere possint? 495. quousque character eorum repræsentatitius extendi debeat? ibid, an iurisdictio-

dictionem habeant in domesticos. 496. *Eorum* læsio an iusta belli caussa. 97. Apud Venetos nulli *Legatorum* permissum est cum Patricio sine testibus colloqui. 181.
Legislatores humani an propriam vtilitatem respiciant? 13
Legitima de iure naturali non datur. 234
Leuis notæ macula in spuriis, carnificibus, lictoribus &c. unde? 77
Leges a superiore dantur. 50. an a magistratu cum Prologo sint edendæ? 438. *Legum* peregrinarum introductio inepta est. 437. *Legum* ferendarum ius competit summis imperantibus. 437. an *Leges* actionem iure competentem ipso iure rursus tollere possint. 186
Leges sacratæ an a ciuitatibus mutari possint. 201
Leges fundamentales an irregularem faciant rempublicam. 514
Lex æterna nimis generaliter Iuris naturæ principium vocatur. 30
Lex forensis Iudaica an a christianis pro norma sit recipienda? 25. an *Lex Iudaica* de gradibus, in matrimonio prohibitis, Christianos quoque stringat. 376
Lex gentium non differt a Iure naturæ. 21
Lex Mosaica an sit norma pœnarum. 445
Lex diuina positiua vniuersalis non datur. 22. *particularis* non omnes homines sed certam tantum gentem stringit, & ex peculiari reuelatione innotescit. 23
Lex naturæ absoluta & hypothetica quid? 8. 9. an *vtraque* legis proprie dictæ rationem habeat? 11. seq. Lex naturæ vna tantum 37. cur ea hominibus lata. 37. *Eius* autor est Deus. 4. 28. *Eius* virtutes & effectus. 16. 18. ex ratione ordina-

rio modo patefit. 4. 23. differt a lege positiva diuina & humana. 22
Lex positiua humana quotuplex. 23. 24
Liberatio ab obligatione & debito fit vel facto proprio, vel alieno. 61. seqq. 303. *liberatio plena* quid, & quotuplex. 303. seqq. *minus plena*, quid? 306. seqq.
Liberi. In numero *liberorum* quinam habeantur? 397. an per belli aut captiuitatis quoddam ius in potestatem matris, & deinde interueniente pacto sub patris imperium redigantur. 394. seq. *Eorum* obligatio & obsequium erga parentes in quo consistat. 396. Ius in bona *liberorum* cur & quousque parentibus competat? 397. Educatio *eorum* quomodo instituenda. 194. an & quando occidi & vendi possint? 396. quando de potestate patria dimittendi, vel emancipandi? 398. quinam e familia expellendi? 400. quinam semper a voluntate parentum dependeant? 398. an matrimonium absque consensu parentum inire queant? 399. 410. quamdiu & quousque se arbitrio parentum accommodare teneantur. 399. In quibus rebus obedientiam & reuerentiam parentibus iuste denegare possint? 399. *liberi* puberes & impuberes patre mortuo a matre, aut mater non sit, a tutoribus sunt educandi. 400
Libertas bonum est, cui non nisi inuiti homines renuntiant. 43. qui *libertatem* alteri adimere conatur, vitæ insidias ponere videtur. 89. quod ex scelere sit, ius *libertatis* non immutat. 40
Libertorum apud Romanos conditio. 427
Lictores cur contemti. 77
Lingua. Turcæ non nisi sua se obligari *linguæ* credunt. 162. Romani antiqui solam Latii *linguam* in stipulationibus admittebant. ibid.

Litteræ ad essentiam pactorum non requiruntur 125. ob ciuitatis arbitrium & meliorem probationem sunt necessariæ. 162. 163. quid in præscriptione longissimi temporis probent? 232. an *litterarum & instrumentorum* possessio in præscriptione debiti præsumtionem derelictionis elidat. *ibid.*

Locatio Conductio. Eius definitio & diuisio. 293. seq. an inter gentes sit vsitata. 321. *Locatio rerum* cur finiatur abusu? 354. an indigentia locatoris finiatur? 354. quid circa *Locationem prædiorum* sit obseruandum. *ibid.* An *locator* aliquid de mercede ob sterilitatem ingruentem remittere teneatur? 356. An is qui *operas locauit*, & aduersa valetudine aut fortuito casu impeditus est, ne præstaret, integram mercedem petere possit. 357. an servus locari possit. 419

Loci adiectio in pactis & promissis quid contineat? 129

Locutiones tropicæ non sunt mendacium. 174

Lucri ademtio est subtilis læsio. 92

Luctatii consulis fœdere cur se teneri Romani negauerint? 325

Ludouicus Princeps Badens. quid regesserit ciuitati cuidam imperiali, quæ tormenta castro Kelensi tuendo commodata, & a Gallis abducta repetiit. 320

Ludouicus XII. R. Gall. deuictis Ianuensibus pactiones omnes, cum iis initas, irritas, ac credita sibi extincta pronunciat. 337

Lumen an in dominio? 235

Lumen aliquod fanaticum pro norma generali iuris naturæ non est ponendum. 29

Lytrum. Eo præstito captiuos dimittere, arbitrii est. 425. 483

M.

Magistratus summus est mens totius ciuitatis. 433
Magistratus inferiores. Illis tanquam oculis & auribus princeps vtitur. 454
Maiestas quid sit; & vnde originem ducat? 433. 434. 436. quo sensu eius autor Deus dici possit. *ibid.* Eius subiectum proprium, est vel *vna vera* persona, vel *mystica*. 434. an ex naturæ instituto penes populum sit. *ibid.* an ad *Paucos* transferri possit. *ibid.* an fœminis, hæreticis, & infidelibus tradi possit. 435. *Eius* diuisio. 435
Maiestatis iura præcipua sunt *a*) Ius legum ferendarum. 437. seqq. *b*) Ius puniendi. 439. seq. *c*) ius iudiciorum. 448. seq. *d*) Ius circa sacra. 454. seq. *e*) Ius belli. 463. *f*) Ius pacis. 470. sq. *g*) Ius pangendi fœdera. 483. *h*) Ius Legatos mittendi. 484. *i*) Ius vectigalium. 597. seq. *k*) Ius collectandi. 501
Maiestatis sacræ titulus quo sensu soli Imperatori Romano, & non ceteris regibus tribui possit. 70
Malum necessarium & arbitrium homines timent. 14
Malitia ordinaria vel veniam vel pœnam leuiorem meretur. 53. extraordinaria pœnam auget. 54. Malitia supplet ætatem. 187. quando censeatur minor. 444
Malitia moraliter *immutabilis* an matrimonii dissolutioni occasionem præbere possit? 373
Mandatarius culpam leuissimam præstare tenetur, & fines mandati transilire nequit. 296
Mandatum quid? 295. morte mandatarii extinguitur. 295. obitu mandantis aliam faciem nanciscitur. 296. vtrum mandati terminos excedat, qui per æquipollens implet. 296 323. *Mandatum prin-*

principis tacitum & expreſſum quid. 322. quando per æque utile aut utilius, quam præſcriptum eſt, impleri a miniſtro non poſſit? 323.
Manumiſſionis modi ſunt iuris arbitrarii. 427. promiſcuam *manumittendi* facultatem an Iuſtinianus ſat prudenter conceſſerit. 427
Mare ob quam cauſam dominio ſit exemtum. 236 ſeqq.
Mares & foeminæ eadem iura & easdem obligationes iure natur. habent. 38. ſeq.
Maritus an & quale imperium iure natur. habeat in uxorem? 377. ſeq. 380. ſq. an imperium maritale ad facultatem infligendi verbera extendere poſſit. 378. apud Romanos ei ius vitæ & necis in uxorem conceſſum erat. 396. an res dotales alienare poſſit. 291. *Eius* dominium in fundo dotali ita reſtrictum eſt L. Iulia, ut imaginarium fere videatur. 392
Mater cur patriam poteſtatem iure naturali habeat? 395. poſt mortem mariti totum liberos educandi onus ſuſcipit. 399. in regno patrimoniali tutelam filii principis gerere poteſt. 405. cur apud Romanos matri nullum poteſtatis veſtigium relictum? 411. an eius conſenſus ad nuptias liberorum ſit neceſſarius. 410
Matrimonium: Eius finis perpetuam vitæ conſuetudinem requirit? 367. ſeq. an mutuo conſenſu ſolvi poſſit. 369. ex quibus cauſis partim impediatur, partim ſolvatur. 370. ſeq. 387. quod nam prohibitionis, ne matrimonium cum conſanguineis & affinibus ineatur, ſit fundamentum? 374. gradus matrimonii, in legibus Iudæorum prohibiti, an Chriſtianos quoque ſtringant? 376. an in illis tantum ad perſonas nominatas, an ad rationis paritatem ſit reſpiciendum. 377. an conſummatio matrimonii per procura-

curatorem fieri possit. 382. *Matrimonium* in statu civitatis requirit parentum consensum, testium præsentiam, & arrhæ dationem. 384. item proclamationem publicam & hierologiam. 385 seq. an ad matrimonium supplendum invitus cogi possit. 385

Mazarinus quo argumento se defenderit, cum ab Hispanis mendax & impostor appellaretur, quod Legatum Cromvvelli iussu Philippi IV. occisum publicasset. 182. an excusandus, quod scripserit, se Ludovicum Haræum, decepturum ingeniosissime. 184

Matthias Hunniades an ob denegatam solutionem 50. aureorum millium, quæ Georgius Podibradius ab eo in carcere stipulatus erat, perfidiæ accusari possit. 148

Mediatores pacis, & eorum officium. 332

In membrorum mutilatione non membrum, sed damnum, quod quis ob mutilationem vel ablationem eiusdem sentit, æstimatur. 108

Mendacium quid? 176. seq. *Eius* natura in quo consistat. 177. an recte dividatur in iocosum, officiosum & dolosum. ibid. *Mendaciis* contra hostem uti an licitum? 180. 182. *Mentiri* Civi est prohibitum. 185. *Mendacium* an committant fideiussores, si postea exceptionem excussionis & divisionis, item Scti Velleiani, aut curatoris absentiam creditori obiiciant, 186. 187 an Fictiones Iuris pro *mendaciis* haberi possint. 190

Mente capti cur pacta & contractus cum effectu inire nequeant? 130

Mercator immodeste appellatur princeps, qui militum operas pro mercede locat. 321

Merces generatim laudare non est mendacium. 287 damnum mercis læsæ debet indicari. ibid. *Mer-*

ces

Landesbibliothek Oldenburg

ces coemere, & maiori pretio distrahere, an liceat? 315. cur distinguantur in *voluptarias*, & eas, quibus hostis potentior redditur *Marchandises de contrebande.* 99
Meretrix iure Romano mercedem ob stuprum exigere poterat. 165
Meritum ex facto descendit & vel legi congruit, vel non. 51
Metus crescentis potentiæ an sit legitima causa belli. 95
Milesiorum piscatorum lis cum Ioniis iuvenibus de extracto aureo tripode Delphicum oraculum inepte decidit. 336
Miles, Ius cogendi militem principes moderate exercere debent. 463. *Militum operæ* an locari possint. 321
Minæ. An minas, exsequi solitas, spargens tanquam aggressor haberi & occidi possit? 96. *Minæ* in statu civitatis ad moderamen inculpatæ tutelæ non sufficiunt. 114. sunt species iniuriæ. 488
Minister quousque mandatum principis per æquipollens implere possit, & quousque id ipsi non liceat? 323. quando ex *ministrorum* facto obligentur principes? ibid.
Minores, quod cum effectum non possint promittere & contrahere, iuris est arbitrarii 161. quando illis beneficia iuris denegari possint. 186
Minoris ætatis exceptio an inter personas liberas locum habeat? 143
Minorum beneficia an rebus publ. competant? 144
Moderamen inculpatæ tutelæ quid? 112. an in *illo* respectus ad personas vel alias circumstantias sit habendus? ibid. in *illo* constitutus impune alterum occidit, & nullam satisfactionem vel reipublicæ, vel occisi propinquis, vel Ecclesiæ debet 113. an *Moderamen inculp. tut.* adversus principem & patrem liceat? ibid. an pro conserva-

servatione pudicitiæ it. pro liberis & propinquis sit permissum. 114. quando *Moderaminis* tempus incipiat, & quando desinat. 115. quousque *illud* pro defensione rerum sit concessum? 115. seq.

Modestia quid? 63

Modus acquirendi dominium quotuplex? 215 seq. vid. plura sub titul. *acquir. dom. modus.*

Modi tollendi obligationem quinam? 303. usque ad 309.

Moersensis Comes an ob litteras feudales, a Duce *Cliviæ* redditas, ab omni vasallagio sese liberum iuste pronunciaverit? 338

Monarchia an optima Reipublicæ species. 505. an per interregnum extinguatur. 526

Monarchomachi summam rerum ex naturæ instituto penes populum esse affirmant. 434. non sunt in Republica tolerandi. 456

Monopolia iuri naturæ non repugnant. 315

Mores liberorum formare parentes tenentur. 394

Morbi civitatum quinam & unde. 519

Mundi ordo & finis nimis generatim pro genuino Iuris naturæ principio venditatur. 30

Mulierum apud Romanos tutela erat perpetua 411.

Mutschirung quid? 508

Mutuum quid? 290. debet in eadem quantitate ac qualitate determinato die restitui. 291. an ob *mutuum* usuræ exigi possint? 291. 316. 349. cur *mutuum* filiisfamilias dare sit prohibitum. 349

N.

Naturales liberi qui dicantur. 397

Naturali instinctu compulsus nihil facit, quod ipsi possit imputari. 55. 59

Naves bellicæ an conduci & locari possint? 321

Naufragorum bona occupandi ius ex quo fundamento profluat? 255. 272
Neceſſitas. quod ex neceſſitate fit, imputari nequit. 55. 58. utrum mortem potius ſubire obſtringamur, an neceſſitatem ſequi. 59
Negotiorum geſtio quid, & in quo a mandato differat. 296. quem & ad quid obliget. ibid. quis caſum ferat, utrum geſtor, an is cuius negotia geſta ſunt? 297
Neutrales quinam dicantur? 471. ab hoſtibus læsi neutiquam debent, quamdiu in eo ſtatu permanent, & neutri favent. ibid.
Neutralitas ſingularis quid? 471
Nobilitas nullam gentis dat prærogativam. 69
Noachica præcepta male pro norma generali & principio Iuris naturæ venditantur. 29
Nocendi facultas, bellum ſuſcipientibus conceſſa, an infinita? 100. ſeq.
Nocendi media vel vi expediuntur, vel dolo. 102
Nomina quare ICti neque ad res mobiles, neque immobiles retulerint? 91
Novatio ſtricte dicta, quid? 307. non eſt inventum iuris civilis. 350. *Novatio* inter gentes evenit vel expreſſe vel tacite. ibid. an fiat *novatio*, cum quis fœdus antiquum, cuius tenor dubius, explicandum urget. 349
Nuptiæ inceſtæ cur ſint prohibitæ? 374. *nuptiæ* ſecundæ iure naturæ ſunt legitimæ. 371. vid. pl. ſub. voc. *matrim.* & *coniug.*
Numus non eſt ipſa materia, ſed valor eius & poteſtas. 91. cur inventus? 277. cur facie principum, aut alio indicio ſignandus. 279 347

O.

Obedientia in quibus rebus a liberis exigi poſſit. 399

Obligatio unde oriatur? 16. libertatem hominis limitat & circumscribit. ibid. Est vel *interna* vel *externa*; *connata* vel *acquisita*. 17. dividitur a nonnullis in *veram* & *præsumtam*. 18. *Obligatio perfecta* sola obligationis nomen meretur. 18. *imperfecta* non datur, aut incongrue ita appellatur. 18. *Obligatio* ius operatur. 18 ubi adest *obligatio*, ibi ab altera parte ius est, sed non vice versa. 18. *obligationi* satisfaciens superiorem observat, qui non, contemnit. 51. *Obligatio* ad id quod fieri per naturæ humanæ conditionem nequit, an detur? 189. 445. *Obligatio* in pacto & contractu est eadem. 281. In omni *obligatione* ad finem agentium & permutantium est respiciendum. 282. *Obligatio* quot modis tollatur 303. *Ab obligatione Liberatio plena* fit vel solutione s. præstatione debita. 304 vel compensatione, confusione, & remissione. 305. seq. *minus plena* fit in novatione, cessione, & assignatione. 307

Obligatio ad pœnam quid denotet? 445. an delinquentes vera obligatione obstricti sint, ut sese reos profiteantur, nec trahentibus ad pœnam repugnent. 445. & 189. an puniens semper ad pœnam infligendam *obligatus* sit. 448

Obsequium quid. 51. *extraordinarium* præmia & honores auget. 54

Obsides aut sua, aut eius, cui imperium est, voluntate dantur. 329. quinam dari possint. ibid. quamdiu sint detinendi. ibid. quomodo custodiendi. 330. num iure gentium, si fides frangatur, interfici possint. ibid. ad quid sint obligati. 330 liberantur mortuo eo, pro quo venerunt. 331 an obsidibus mortuis novi sint substituendi? 330

Oceanus an in dominio? 235. seq.

Occupatio est modus dominium acquirendi originarius

narius. 215. cur neceſſaria fuerit 215. ſucceſſu temporis & pedetentim facta eſt 215. ſeq. oſtendit animum habendi & apprehendendi. 216. an corporalem apprehenſionem flagitet, utque manu velut atque haſta prematur captum? 217 246. an unam eandemque rem plures occupare poſſint. 219. *occupatio* quemadmodum in rebus mobilibus & immobilibus rite fieri poſſit ibid. ſeq. 258. *Occupatio principalis & acceſſoria* quid? 220. exempla *acceſſoriæ occupationis* occurrunt in fœtura animalium, alluvione, adiectione terrarum, in theſauro, in amiſſis & abiectis, in inſula, & in derelicto alveo. 220. ſeq. 247. 262. *Occupatio* qua ratione in ſtatu libertatis obtineat? 246. quid circa *illam* ſit obſervandum in civitate. 258. ſq.

Occupatio adespotorum apud Germanos in rempublicam & principem eſt tranſcripta. 262

Occupatio bellica vid. *bellica occupatio.*

Occupatio ferarum vid. *Beſtiæ, Feræ.*

Occupatio loci, hoſtibus commodi, an in ſolo pacato ſit licita? 100

Operarum locatio conductio. 294. 357. *operæ* militum apud Germanos locari ſolent. 321. an is, qui *operas* locavit, & adverſa valetudine, aut fortuito caſu impeditus fuit, ne præſtaret, mercedem petere poſſit. 357

P.

Paciſci quid ſit & ſignificet; 122

Pactum cur neceſſarium? 121. ius irrevocabile transfert. 122. ſeq. requirit conſenſum reciprocum, ſ. promiſſionem & acceptationem. 123. ſq. *pacta* non ſunt pollicitatio, aut generalis aſſertio. 123. ſeq. nec quoque tractatus 125. *pactum* nudum an valeat; 126. *pactum* non obligat infan-

fantes, furiosos, mente captos & ebrios. 130. an error & dolus vitiet 130. sq. quomodo revocetur 134. ratione obligationis est unum. 135. 157 dividitur in *personale*, *reale*, *liberatorium*, *renuntiativum*, *affirmativum*, *negativum*, *detrahens*, *adiiciens*. 135

Pacta qualem vim & obligationem inter gentes habeant? 136. an & quando inter liberas personas exceptione minoris ætatis elidi queant? 144 an a tutoribus vel administratoribus regni & principatus inita, sub obtectu ætatis nondum profectæ, revocari possint? 144 an error gravior reddat invalida. 145. dolose & fraudulenter inita, non sunt servanda. 146. firma manent, etsi ad illa ineunda metu quis sit compulsus. 146. seq. ob metum iniustum a principe, qui non est hostis iniectum, licite revocantur. 147. sq. a subditis vi metuque extorta dominus non servare tenetur. 148. in rebus illicitis & turpi causa non habent vim obligandi. 149. *Pacta* sine consensu ordinum a principe, qui lege fundamentali adstrictus, aut regnum usufructuario iure administrat, inita, sunt invalida. 149. a proceribus aut populo iniussu principis aut contra leges Reipublicæ facta, sunt irrita. 150. seq. an de re aliena sine illius mandato, quem rem tangit, iniri possint? 151. 153. *Pacta renuntiatoria* an sint licita? 152. *Pacta* temere revocare non licet. 153. an *pactum* revocetur, si quis pactionem implere desinat. quam alter violavit primus? 153 *item* si ex post facto, & sine omni culpa, moraliter impossibile pactionis implementum reddatur. 153. an *pactum* violetur ab illis, qui extrema exspectantes se tandem dedunt, aut a fœdere resiliunt. 154. An *pacta* perfidis, hæreticis, & infidelibus sint servanda? 155. seq. an in *pactis* liberarum gentium detur restitutio in integrum? 156

Pacta

Pacta quando effectum obligationis in statu ciuitatis habeant? 161. seq. *pactionibus* matrimonialibus maiorem, quam reliquis, autoritatem superstitio conciliauit. 163. *Pacta* emtioni venditioni, & omnibus contractibus adiici possunt. 289
Papirius an matri, curiose roganti, quid in Senatu decretum, tam fabulosa recte insinuauerit? 183
Parabolæ non sunt mendacium. 174
Parentes an & quale habeant imperium in liberos? 393.395 401. tenentur liberos educare, eorumque mores formare. 393. seq. obligati sunt ad alimenta liberis danda. 396. an & quando ius vitæ & necis, aut vendendi liberos habeant? 397. e bonis liberorum, quamdiu illi sunt pars familiæ, fructus & reditus percipiunt. 397. an percipiant lucra & bona liberis aliunde obuenientia. 397. qualem reuerentiam & obedientiam a liberis flagitare debeant? 399. quando liberos de potestate dimittere ac separare, itemque expellere possint. 400. quo casu imperio filiorum subiiciantur. 402. apud Romanos tractabant liberos tanquam seruos. 410
Pater pro filio puniendus non est. 440. an in crimine maiestatis patris bona fisco addici possint, ita vt liberi caussam conquerendi non habeant. 440
Patria potestas cui competat? 395. 411. quomodo a Romanis extensa & iterum restricta fuerit? 409. seq.
Patriarchæ an ius naturæ accurate semper obseruauerint. 371
Paupertas in statu libertatis non infringit æqualitatem. 64
Pax externa an sit Iuris naturæ principium cognoscendi. 31. turbatur contemtu, vulneratione,

ne, læsione, mendacio &c 32. pactis & sub imperio commodius obtinetur. 36. an ante pacta ad hanc *pacem* seruandam homines sint obstricti. 36. an ad *pacem externam* seruandam tam *interne*, quam *externe* obligentur?

Pax a quo & cum quibus sit ineunda. 477. pangitur vel pure vel sub conditione. ibid. ad pacem interdum interuentu Mediatorum proceditur. 478. *Eius* effectus. 478

Peculium profectitium manet patris. 397

Pensatio rerum quomodo fiat. 110. in statu libertatis interdum omittitur. 111. in statu ciuitatis sine aperta iniustitiæ specie omitti vix potest. 120

Perfidiæ reus an fiat miles, si stationem ob hostium vim ingruentem naturali impulsu relinquat. 477

Perfidi & Periuri vnde. 199. periuri an sint, qui fidem, bey Fürstl. Gräfl. Adel. Ehren und Worten datam, fallunt. 205

Permissio, vel sub præcepto, vel prohibitione latet. 16

Permutatio quid? 288. etiam inter gentes est necessaria. 309. seq.

Philippus II. Rex Hisp. an iuste filium Carolum occidi iusserit? 402. sub obtentu iniquitatis Ianuensibus usuras negat, nec sortem exsolvit. 316

Phil. Augusti Gall. R. sponsio qua Ottoni IV. promisit, se ei melores Galliæ urbes daturum, si dignitate Cæsarea ornaretur, nullius fuit momenti. 334

Pictura an tanquam accessorium sequatur tabulam. 226

Pignoratitius contractus. 295

Pignus tanti, aut maioris esse solet, ac ipsum debitum. 297. in quibus rebus constiat, & quomodo ab hypotheca differat. 297. apud Germanos dominium temporarium transfert. 298. sub lege commissoria datum naturaliter iniquum non est. 298. 359. ordinarie non soluitur, nisi prius debitum exsolvatur. 328. an luitioni pignoris vnquam præscribatur. 328

Pisces, qui in stagnis sunt, an a nobis possideantur. 218

Plebeia conditio vnde orta? 76

Plenipotentiarii qui? 484

Plus quando non contineat *minus*. 124

Poena an Deo a læso sit committenda. 93. quid sit? 440. a quibus infligatur. ibid. vbi habeat locum? 440. quibus imponenda? ibid. qualis constituenda & in quem finem? 441. *capitalis* quando locum habeat? 442. non comiscenda cum reparatione damni. 443. quando mitiganda & relaxanda. 444. *poenarum* norma an sit lex Mosaica vel talio. 445. an delinquens ad *poenam* obligetur? 445. seq. an imperans semper ad infligendam *poenam* sit obstrictus? 448

Pollicitatio iuri naturæ incognita. 123. in statu libertatis firmo obligationis vinculo destituitur. 139. *pollicitationes* in antecessum acceptasse ciuitas fingitur. 163

Polyandria scopo coniugii repugnat. 370

Polygamia simultanea cur illicita? 371. an in ciuitate bona conscientia tolerari possit? 389

Pontifex cur suum imperium nominet sacrum? 71. an regnum & gentium προεδρίαν decidere possit? 74. seq. quo obtentu in Reges & Principes multum sibi autoritatis sumserit. 199. an iura-

iuramenta relaxare queat? 200. an Americam Hiſpanis concedere & donare potuerit. 246

Populus an vnquam in republ. regulari arma contra imperantes ſumere poſſit. 523

Poſſeſſio quid? 241. tamdiu dat ius in rem, donec alter contrarium probet. 241. ſq. in *poſſeſſione* ſe quoque reges & principes, quemadmodum priuati, fundant. 256

Poſſeſſor bonæ fidei & malæ fidei quis? 242. vterque ad reſtitutionem tam rei extantis, quam conſumtæ obſtringitur. 242. an b. f. poſſeſſor pretium, quod pro re poſſeſſa dedit, a domino, eam vindicante, repetere poſſit. ibid.

Poſtliminium quid? 479. eſt vel ante pacem, vel poſt pacem. ibid. nulla iuris fictione indiget, perieritne captiuus, an vixerit? 480. *poſtliminium* inter gentes bene ſeparatur a *poſtliminio* ciuitatis. 481

Potentia per ſe, ſine accedente facto nouo, nihil eminentiæ in ſtatu libertatis gignit. 69. 72. ſq.

Poteſtas ſumma an certo tempore circumſcribi poſſit. 511

Prærogatiua inter gentes ceſſat in ſtatu libertatis. 69

Præſtatio debita tollit obligationem. 305

Præſcriptio an in præſcriptione debiti litterarum & monumentorum poſſeſſio præſumtionem derelictionis elidat. 239. cur in longiſſimi temporis præſcriptione Jus Canon. iuſtum titulum & bonam fidem perpetuo exigat? 267

Præſumtio quid? 452. ad quid proſit? 453. in criminalibus *præſumtiones* dicuntur *indicia*. 453

Prætor

Landesbibliothek Oldenburg

Prætor cur iurisiurandi actionem introduxerit? 202
Precarium an differat a commodato? 293
Pretium quid? 274. in æstimatione consistit, & rebus ex suo habitu non inest, 187. 274. unde dependeat. 275. an periculosus locus *ei* aliquid detrahat, 276. *pretium* vulgare & eminens quid? 276. quibus rebus insit. 277. a cuiuscunque arbitrio dependet. 279. non ita determinandum, ut nullum inveniat res emtorem, 280. non est ante conventionem. 310 *pretium affectionis* quando locum habeat. 280. *legale* quid & unde. 344
Principes in statu libertatis sunt æquales. 69. honorum & officiorum nonnulla genera sibi ab aliis stipulantur. 71. intentam existimationem sæpe non merentibus conferunt. 75. 77. an eorum cædes liceat, si innocentem interficere conentur? 113. an *principes* pactis suis non obstringantur, quam quoad ipsis videntur utilia? 135. an a votis se ipsos liberare possint, 141. an exceptionem minoris ætatis obducere, aut tutorum gesta sub obtentu ætatis nondum perfectæ revocare possint. 143. sq. pacta ab altero principe non hoste, metu extorta servare non teneantur. 148. nec ea, quæ per vim metumque subditis promiserunt. 148. quando sine ordinum consensu nihil valide spondeant? 149. domania non alienare possunt. 150. res alienas inaniter promittunt, & ex plenitudine potestatis tertio ius quæsitum adimere nequeunt. 151. quousque iura sua cedere & renunciare possint. 152. fidem aliis, etiam hæreticis & infidelibus, datam non debent fallere. 155. an possint privilegia revocare. 159. cur difficilius

principibus credatur, quam privatis. 180. olim non iurabant, 198. proximiores teſtamento excludere, aut filios exhæredare non poſſunt. 251. ſq. hodie occupant beſtias, & ſoli venantur. 260. ſq. ἀδέσποτα acquirunt. 262. modum teſtandi præſcribere poſſunt. 264. propter læſionem enormem ſe ipſos in integrum reſtituere non poſſunt. 313. an monopolia exercere queant. 315. an tam exteris, quam ſubditis donare poſſint. 316. ſq. quouſque teneantur ex facto miniſtrorum ſuorum. 323. an obſtricti ſolvere id, quod alea perdiderunt. 335. cur facie ſua ſignent nummos. 279. 347. in pactis & contractibus civium fraudi & litibus occaſionem præſcindere debent. 318. 348. licentiam habent, proprio iudicio, & ſine ſacerdotum autoritate, ab uxoribus diſcedendi, & ſine hierologia nuptias contrahendi. 381. per procuratores ſponſalia inire, & matrimonium conſummare poſſunt. 381. ſq. an maiorem habeant autoritatem in Eccleſia, quam in alio collegio? 459. ſq. adiaphora non temere reſtringere, & nihil circa dogmata novare debent. 460. ſq. an ad poenam infligendam ſemper ſint obſtricti. 445. an cives gregatim vel ſingulatim diſceſſuros impedire queant? 257

Principium generale & primum quomodo debeat eſſe comparatum? 28. ſq.

Principium iuris naturæ. Lites & altercationes eruditorum de *iur. nat. principio* unde ortæ fuerint. 26. ſq.

Privilegia an principes revocare poſſint, 159. ſq. *privilegiis*, a iure conceſſis, nemo abuti debet. 186. ſq.

Probatio quotuplex. 451. unde inartificialis oria-

riatur. 452. artificialis quid? 452. extraordinaria quid, & quousque *probatione* conscientiam liberare & exonerare sit licitum. 209. sq.
Proclamatio publica nuptiarum non est improbanda. 385
Procuratores in rem suam ad commenta Jur. Rom. referendi sunt. 358
Promissio per verba honoris vel iocum facta, non obligat. 124. modus *promittendi* diversus est. 126. promissio pura, & in diem quid? 127. *promissio* absolute impossibilium est stulta. 131. difficilium qua ratione valeat. ibid. metu extorta est nulla. 132. 147. sq. rerum & factorum alienorum quousque obliget. 133. 151. sq. 167. rerum turpium, & lege impossibilium, quid operetur? 131. 149. 165. barbaris & hæreticis facta, an sit servanda? 155. an ab aliquo pro tertio sine mandato acceptata, valeat? 133. 153. an in promissione facti proprii promittens se liberare possit præstando id quod interest? 167. *promissa* sunt implenda, vel adducendæ causæ cogentes, quamobrem impleri nequeant. 168
Promutuum quid? 291. 349
Proportio inter vitam & rem ablatam in occisione aggressoris aut furis consideranda non est. 97. 116
Proprietas unde derivanda? 44
Pudicitia ad conservationem vitæ pertinet. 89. an pro conservatione pudicitiæ defensio violenta sit licita. 114
Puniendi ius competit Magistratui. 439. sq.
Pupilli non debent abuti suis privilegiis. 186

Q.

Quackeri an e republica ejiciendi? 457
Quantum sine numero concipi nequit. 50

Landesbibliothek Oldenburg

Quasi Contractus sunt Romanorum commentum 286
Quies interna quid, & in quo ab externa differat. 7. maior præsumitur in civitate, quam statu libertatis. 111

R.

Ratio est medium quo nobis lex naturalis innotescit. 4. 23
Raritas est specialis causa pretii. 275. est vel vera vel imaginaria. ibid.
Rapina est prohibita. 90
Raptor uti fur occidi potest. 116
Receptores hostium iuste bello peti possunt. 99
Rector civitatis quando ob facta subditorum teneatur. 98
Reges vid. *Principes.*
Religio gentibus nullam dat prærogativam 69. Christiana an defensioni violentæ obsistat? 112. non dat ius occupandi. 246. non origo civitatis. 455
Relocatio & reconductio tacita, quousque videatur facta, civitas determinat. 356
Renunciationis principum quousque sese porrigant? 152 168
Revocatio pactorum & promissorum non temere suscipi debet. 153. sq. an & quousque in privilegiis sit licita? 159
Reparatio damni cessat, ubi dolus & culpa cessant. 118. in statu civitatis sit vel magistratus iudicio, vel proprio motu. 117. quomodo fiat in interfectione, membri mutilatione, erepta virginitate, adulterio &c. 107. sqq.
Repressalia quid? 466. a talione & arrestis differunt. ibid.
Res in statu naturali nullius censentur, & cedunt occu-

occupanti. 41. *res corporales* sunt vel mobiles vel immobiles. 90. *Res incorporales* sunt vel quantitatis, vel qualitatis. 91. *Res sacras & religiosas* in bello perdere est licitum. 106 *Res nullius* quænam, & cui in civitate cedant? 262

Reservata Imperatoris cur & quo obtentu *eorum* indicem dare Trautmansdorfius Gallis, Svecisque denegaverit? 181

Reservationes mentales non omnes sunt illicitæ. 174. in iuramentis sunt prohibitæ. 197

Residentes quæ iura habeant? 496

Respondere ad interrogationem magistratus quando quis sit obstrictus? 189

Respublica an gaudeat beneficiis minorum & pupillorum. 144. quinam ex illa eiiciendi? 456

Respublica regularis quid? 504. quænam optima. 505. successio an electio in republica præstet. 505. herilis & rectoria an sit irregularis. 510

Respublica irregularis quid? 512. an leges fundamentales irregularem efficiant rempublicam? 514. mixta, an sit formosa? 513. temperata quomodo sit comparata? 514. sq. *Resp.* composita s. systematica. 516. quo sensu appellatio Reip. *monstrosæ* ferri possit? 518. omnis *respublica* irregularis dici potest *morbida*, sed non omnis *morbida* vicissim *irregularis*. 520. *Respubl.* clientelares, feudales, vectigales unde oriantur? 520. sq. *Reipublicæ invasor* quis & quotuplex. 522. Eius invasor externus si depellatur, acta eius omnia rescindi possunt. ibid. num Reip. invasorem agnoscentes auxilium illis ferre possint, qui depulsi? ibid. *Respubl.* quomodo mutetur? 521. sq.

Landesbibliothek Oldenburg

Reſtitutio famæ an detur? 82. *conf.* 79. ſq.
Reſtitutio in integrum quomodo in ſtatu naturæ peragatur? 156. an propter læſionem enormem a principe vel republica ſuſcipi poſſit? 313
Reticentia damni eſt illicita. 187
Reverentia parentibus perpetuo eſt exhibenda. 399 in quibus rebus debeatur. ibid.
Romanum imperium, cur vocetur *ſacrum*. 71
Romani vitam meretriciam non prorſus pro illicita habuerunt. 165
Romulus patribus illimitatum ius & vitæ & necis poteſtatem in liberos permiſit. 409

S.

Sacerdotes apud veteres Germanos verberabant, vinciebant & morti dabant. 77. teſtamenta in Germaniam introduxerunt. 265
Sanctio pœnalis cur legibus adiicienda. 438
Sapiens an bonum & malum neceſſarium ſemper ante oculos habeat? 14. qualis in abſtracto concipitur, in concreto vix datur. 15
Satio, quid circa illam ſit iuſtum. 226
Satisfactio quotuplex. 303. ob cædem aggreſſoris nulli debetur. 113
Scholæ unde originem trahant. 414
Scientia, ars, eruditio, æqualitatem naturalem non infringunt. 64
Scriptura an cedat chartæ? 223, an & quando videatur pars ſubſtantiæ contractus? 343
Scriptura ſacra non eſt medium, quo nobis lex naturalis innoteſcit. 4. ſq.
Securitas eſt finis civitatis. 428. qua ratione obtineatur? ibid. Legatorum in quo conſiſtat. 487

Landesbibliothek Oldenburg

Seditiones populi invasionem præcedunt. 523
Senatus consulta an actionem iure competentem *ipso iure* rursus tollere possint. 186
Separatio quoad thorum & mensam *perpetua*, an sit diuortium. 389. *ad tempus* cur concedatur? ibid.
Sermo est omnium læsionum commune instrumentum. 169. quomodo sit dirigendus? 170. quibus signis, verbis, & qua occasione proferendus. 170. seq. nemini debet nocere, sed potius unicuique prodesse. 172. non debet esse mendax, falsus, & calumniosus. 172. in pactis & promissis debet esse sincerus. ibid. falsus an semper sit prohibitus? 177. fictus quando liceat, & quando non? 182. 180
Sermocinantium officia. 172. seq.
Servus non minus quam dominus suam quærit utilitatem? 425. *Ejus* officia erga dominum, 416. ius vitæ & necis in servum unde originem ducat, & quando vanescat. 416. seq. 424. an & quando quis *servus* belli iure fiat. 417. 426. an in liberos *servi* dominus eandem potestatem sibi asserere possit, ac in servum ipsum. 418. an *servo* fiat iniuria. 418. an fugere possit ibid. *Servorum venditio* & alienatio an iuri naturæ contraria. 419. an servi ex India allati ad libertatem in Europa provocare possint. 426. *Servi Romanorum* an deterioris conditionis fuerint ac Germanorum. 425
Servitus gentium sit vel voluntarie vel coacte. 420. cur sit perpetua. 423
Servitus rerum unde? 239. quotuplex. 239. sqq.
Silentium nefarium est prohibitum. 162 quando necesse & præceptum. 173.

Sigismundus Imp. qua ratione Albertum II. in successionem adoptaverit? 403
Sigismundus Austrius an iuste, ob solutionem subsidiariam & pecuniam depositam, Caroli Audacis copias e Pfirtano comitatu & Sundgoviensi tractu, quem oppignoraverat, eiecerit? 336
Simulatio vid. *dissimulatio.*
Socialitas qua ratione & limitatione pro principio iuris naturæ haberi possit. 35
Societas, est contractus communicatorius. 292 *eius* finis. ibid. quando *ei* renuntiari possit. 353. *Societas* est vel bellica vel commerciorum. 158. *Societatis mercatoriæ* an inter liberas gentes iniri possint. 317. *bellicæ* pro fine habent communem utilitatem & defensionem. 318
Societas coniugalis. 379-392. parentum & liberorum. 293-414. herilis. 414-420. it. 424. sq.
Socios vel natura vel ars s. pactio coniungit. 10. *illis* libertas externa relinquenda. ibid.
Solvere quid. 304
Solutio indebiti promutuum est. 291. 349
Sors in divisione regnorum adhiberi solet. 447
Specificatio quid, & cui in ea competat dominium? 224. sq.
Sponsalia quid? 367. clandestina an concubitu accedente fiant publica? 384. valida, an mutuo consensu dissolvi queant? *ibid. & sq.*
Sponsio quid? 315. an obliget Rempublicam? 325. sq.
Sponsores pacis quinam? 332. sq.
Spurii cur contemti. 77
Status integritatis non est iuris naturæ principium. 29. hominum, quid & quotuplex? 38. naturalis quid?

quid ? 38. adventitius ſ. artificialis quid ? 38. 47. libertatis, in ſe non eſt ſtatus belli, ſed per accidens ſit. 41

Statio. an miles, ſi ſtationem ob hoſtium vim ingruentem naturali impulſu relinquat, ſit violatæ fidei reus ? 447

Sterilitas an impediat coniugium ? 372. an ob ſterilitatem ingruentem locator aliquid de mercede remittere teneatur. 356

Stipulatio ad pacta naturalia non requiritur. 126 Roman. unde ſorta ? 162. apud Romanos initio commune negotiorum expediendorum inſtrumentum fuiſſe videtur. 284. *Aquiliana* quid, & cur fuerit inventa ? 363

Stratagemata an licita ? 182

Subditi quare legibo ſuperioris obedire debeant. 438. an licite magiſtratui, ob malum graviſſimum ipſis inde imminens, veritatem reticere, & falſum enunciare poſſint. 189. *Eorum* læſio an cauſa belli. 97

Sublocatio quouſque permiſſa. 354

Succeſſio ab inteſtato in iure naturæ fundata non eſt. 233. nec apud gentes in uſu. 254. in civitate non tam eſt neceſſitatis, quam prudentiæ atque ordinis. 265

Succeſſio ad regnum ab antecedente electione pendet. 506. eſt vel pura & illimitata, vel limitata. ibid. *Ordo ſucceſſionis* vel ſemoribus ex familia favet, vel lineam primogeniti præfert. 507. *Ordo linealis* eſt vel agnaticus, vel cognaticus. ibid. dependet ab arbitrio populi primogenio. 507. ſq. non ſolum in Monarchiis, ſed & Ariſtocratiis & Democratiis animadvertitur. 508

Succeſſores an ſint obligati inter gentes ex pactis & promiſſionibus anteceſſorum. 239
Superficies quale det dominium. 239
Superſtitio iuramentorum frequentiam introduxit. 163. votis vim dedit. ibid. pactionibus matrimonialibus maiorem, quam reliquis autoritatem conciliavit. ibid.
Supplicium ultimum ſæpe imponitur, ubi mitior pœna ſufficeret. 442
Syſtema plurium civitatum quid ſit? 515. ſq.

T.

Termini metaphyſici non ſunt mendacium. 174
Terra uſibus humanis a Deo eſt deſtinata. 41
colenda cum labore. 42.
Teſtamentum quid? 227. an ſit alienatio in mortis eventum? 227. *Teſtamentorum* diſpoſitio non ex iure naturæ, ſed e iure civili oritur. 228. 230. 264. an princeps ſucceſſione alioque iure ſibi debito per *Teſtamentum* excludi poſſit. 251. ſq. an princeps e teſtamento civium ſuorum hæres fieri queat. 253 ſolennia *teſtamentorum* fluxerunt e Rom. reipublicæ œconomia. 264. *teſtamenta* qua ratione in Germania & aliis locis introducta. 265
Teſtimonium dicere quinam non teneantur? 190. *iniuratum* quousque ſit reiiciendum. 208
Thaleſtris cur fruſtra ab Alexandro reparationem damni ob imminutam virginitatem exegerit? 108
Theſſali an chirographo ab Alexandro M. reddito liberati fuerint ab obligatione centum talentorum, quæ non Alexandro, ſed Thebanis ab ipſo victis debebant. 339
Titulus & modus acquirendi dominium differunt

Landesbibliothek Oldenburg

runt ut causa proxima & remota. 216. habilis ad transferendum dominium esse debet. 222. *titulus iustus* an in præscriptione immemoriali demonstrari possit. 232. 367
Tortura an licite ad delicti confessionem eruendam adhibeatur? 190
Tolerantia dissentientium in religione est licita 458
Tractatus non sunt pactum. 125
Traditio quid. 222. an de iure naturæ absolute sit necessaria! 223. 315. *traditionem* civitas exigit, eiusque formam determinat? 289. *traditio* rei emtæ non ad perfectionem, sed executionem contractus pertinet. 289
Tranquillitas necessaria est in societate. 32
Transactiones sunt exactissime servandæ. 333. quomodo fiant. 303. de alimentis & matrimonio cur prohibitæ? 362. testamenti tabulis non inspectis an licitæ? 362. de criminibus, sanguinis pœnam inferentibus, an validæ? ibid.
Transitus militaris denegatio an iusta causa belli? 85
Tributa quomodo imponenda. 501
Turba, quid in illam liceat! 116
Turbæ in ecclesia unde oriantur? 462
Turbator pacis externæ est infelicissimus. 33. ecclesiæ est puniendus. 463
Turcæ sua se tantum lingua obligari credunt. 162. capti an ut servi a christianis tractari possint 427. cur magno Hetruriæ Duci, integrum Livii codicem poscenti, abnuerint. 181
Turpitudo quomodo sese exserat. 163. *turpitudinis* propriæ allegatio quem effectum habeat? 132

Landesbibliothek Oldenburg

132. in pari *turpitudinis* causa ius possidentis melius censetur. 165
Tutela principum ac regum quid sub se comprehendat ?. 404.. quibus competat ? 405. seq. quando nec *testamentaria*, nec *legitima* locum habeat ? 406. sq. quis *tutelam extraordinariam* furiosorum ac mente captorum suscipiat ? 407. quo tempore cesset. 409
Tutela testamentaria in statu civitatis e patria potestate & iure *suitatis* videtur coorta. 412 *legitima* iis deferebatur, quibus lex deferebat successionem. 412. *dativa* subsidiaria erat. 412 *Germanorum* est simplicior ac tutior, quam Romanorum. 413. *tutela* non multum a curatela differt. 413
Tutores iure naturæ non constitui possunt a parentibus. 400. Principum, an summam potestatem temporariam habeant ? 511. *Tutorum* gesta an a principibus maiorennibus revocari possint. 144
Tyrannus. Eius character. 13

V.

Valor numorum unde. 279
Vectigalia imponendi ius principibus competit 500. an in [freto] a præternavigantibus posci possint. 501
Venatio cur apud Germanos soli principi concessa 261
Venditio liberorum quando parentibus permissa 396. servorum an iuri naturali repugnet ? 419 populorum dedititiorum & devictorum an licita. 421. sq.
Venia an delinquentibus nunquam concedenda ? 444

Vnio

Vnio prolium quid. 411. seq.
Veritas an semper dicenda? 171. 189. ob gravissimum malum reticeri potest. 189
Victus an a victore occidi possit? 447
Vindicatio rerum fluit e dominio. 237. 271
Virginitas an ad matrimonium requiratur. 172
Virgo an propter pudicitiam ereptam satisfactionem petere queat. 108. stuprata, quando dotanda aut ducenda. 109
Virtus solida non uno habitu actuque obtinetur. 8
Vita & corpus hominis æstimari non potest. 107. meretricia a Romanis non prorsus pro illicita fuit habita. 165
Voluntas actionum omnium humanarum principium est 50. 52. in imputatione facti semper ad voluntatem, quanta qualisque fuerit, est respiciendum 50. *immediata & mediata* quid? 32. ex voluntate Imperantium tacita manat consuetudo. 439
Voluptas multa inutiliter profundit. 42
Votum iure naturæ incognitum. 123. an in statu libertatis viventem obliget. 140. seq. a superstitione validitatem accepit. 163
Vsucapio quid? 230. 266. an inter gentes detur 253. cur in civitate iustum titulum & bonam fidem requirat. 267
Vsuræ an licitæ? 291. 316. cur a civitate interdum permittantur, interdum prohibeantur? 349
Vsus & Vsusfructus. 239. sq. 269
Vsus tantum & possessio in quibus contractibus concedatur? 283

Vtilitas

Vtilitas eſt cauſa generalis pretii. 275

Vulneratio feræ an ſufficiens ad acquirendum dominium. 217. 258.

Vxor principis an ſubdita? 308. an & quale imperium in *uxorem* competat marito? 46. 378. 386.

FINIS

Landesbibliothek Oldenburg

Emendanda & addenda.

Pag. 56. lin. ult. lege *inuincibilis in* CONVENTIONIBVS. p. 60. l. 4. lege *ponuntur concurrere.* p. 138. l. 23. lege *aliud* pro *simile.* p. 145. l. 1. lege *applicabis* pro *applicatis.* p. 151. l. 24. lege *Monarchia* pro *Monarchiæ.* p. 183. l. 9. lege *simulantem* pro *simulante* p. 202. l. 5. adde post nullum : *aut saltem minorem,* p. 212. l. 12. lege *peierare* pro *peierari.* p. 238. l. 20. lege *vocabulum* pro *vox.* p. 243. l. 12. lege *in dissertatione ostensum.* p. 254. l. 14. lege *mos aliarum gentium.* p. 279. l. 24. lege *nulli* pro *nemo.* p. 286. l. 5. lege *quas* pro *quos.* p. 288. l. 1. lege *rationem* pro *generationem.* p. 294. l. 19. lege *appellatur conductor operis, & qui conductor operarum vocatur locator operis.* p. 305. l. 1. lege *intelligatur* pro *intelligitur.* l. 2. lege *colligatur* pro *colligitur.* l. 17. lege *non contribuitur* pro *contribuitur.* p. 329. l. 19. lege *obsidatum* pro *obsidium.* p. 343. l. 14. lege *ratam haberi* pro *haberi.* p. 366. l. 1. lege *quæ* pro *qui.* p. 423. l. 5. lege *ullo* pro *nullo* p. 427. l. 15. adde post Romani : *aliarumque gentium.* p. 497. l. 4. lege *famulis* pro *formulis.* p. 512. l. 13. lege *diuisim* pro *diuisum.*

In Indice reali sub littera A. pag. pr. lin. antepenult. adde vocem. *Acceptilatio.*

Landesbibliothek Oldenburg

Landesbibliothek Oldenburg

Landesbibliothek Oldenburg

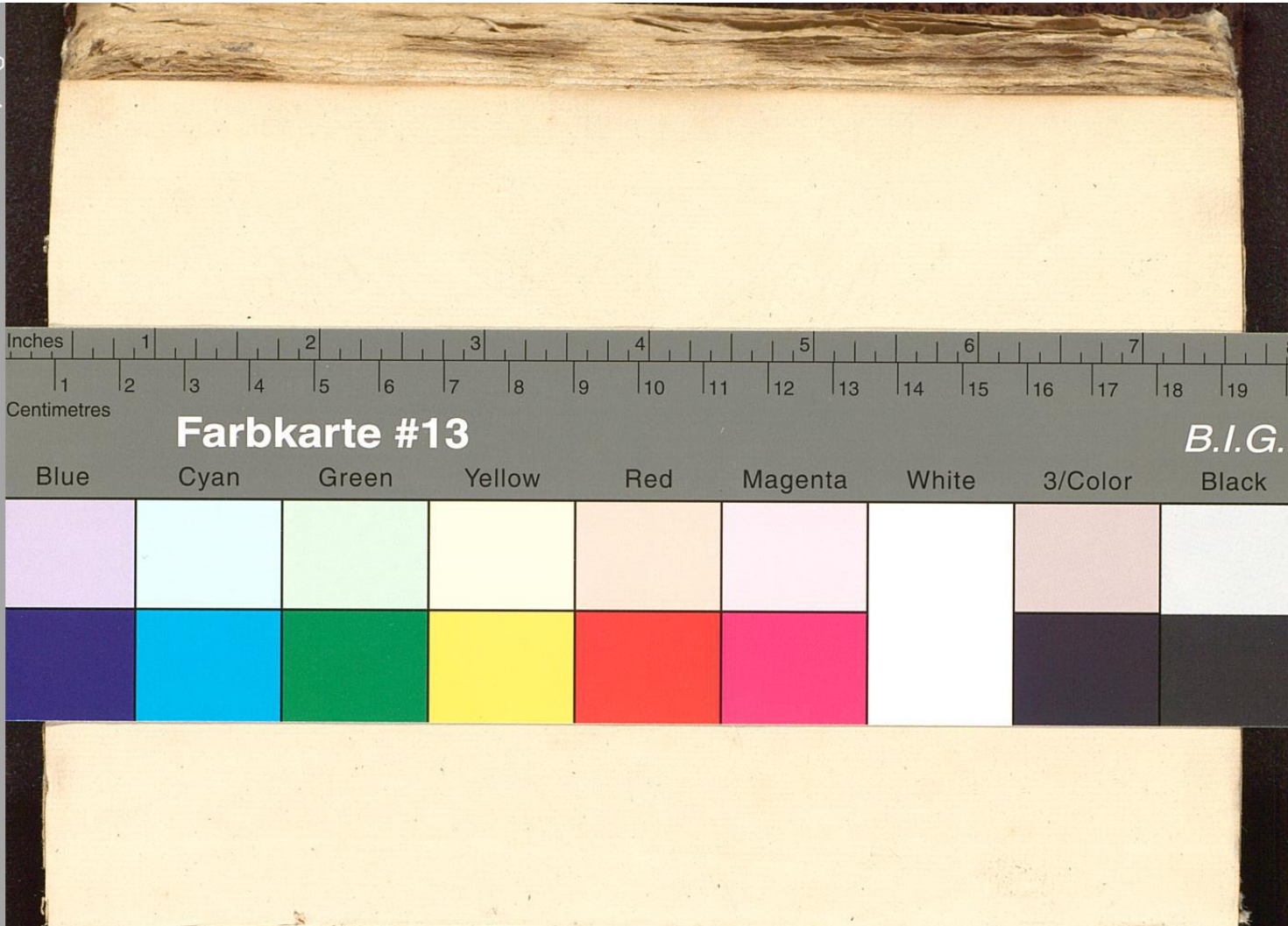

Landesbibliothek Oldenburg

Landesbibliothek Oldenburg